КАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

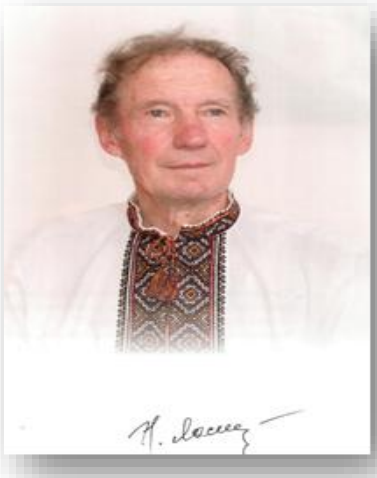
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»

до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
Творча навчально-наукова лабораторія
«Гірська школа Українських Карпат»
Яворівський ліцей імені Петра Лосюка

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»

до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка

УДК 37(477.86)(=161.2):39:37.091.4
Г93

Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у
Г93 вимірах сучасної освіти: зб. наукових праць І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 6 березня 2026 р. с. Яворів / За наук. ред. Червінської І.Б., Філіпчук Н.О. / Київ-Івано-Франківськ. Київ : Талком, 2026. – 322 с.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 10 від 21 вересня 2026 р) та вченою радою Педагогічного факультету Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 22 вересня 2026 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ЦЕПЕНДА Ігор Євгенович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, голова Вченої ради Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна);

ПОПОВА Олена Іванівна, головний спеціаліст відділу взаємодії з органами місцевої влади головного управління загальної середньої освіти Директорату шкільної освіти, Міністерство освіти і науки України (м. Київ, Україна);

ВОВК Мирослава Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ, Україна);

ЛОСЮК Вікторія Володимирівна, директор Яворівського ліцею імені Петра Лосюка (с. Яворів, Івано-Франківська обл.).

Наукові редактори: ЧЕРВІНСЬКА Інна Богданівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, завідувач творчою навчально-науковою лабораторією «Гірська школа Українських Карпат» Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна);

ФІЛІПЧУК Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, член Громадської ради при МОН України (м. Київ, Україна).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ЛАВРІНЕНКО Олександр Анатолійович, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ, Україна);

РОМАНЮК Світлана Захарівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна).

ISBN 978-617-8627-78-2

Збірник містить матеріали і тези виступів учасників І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти» (до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка), проведеної у змішаному форматі 6 березня 2026 року в Яворівському ліцеї імені Петра Лосюка.

Видання адресовано науковцям, педагогам, здобувачам освіти, усім, хто цікавиться проблемами етнопедагогіки, історії освіти, регіональних освітніх систем та розвитку української школи в умовах сучасних суспільних викликів. Статті подано в авторській редакції.

© Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2026.
© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені
Івана Зязюна НАПН України, 2026

ЗМІСТ

1. **ВСТУПНЕ СЛОВО** 9
2. **Кремень Василь**. Звернення до учасників конференції 11
3. **Якубів Валентина**. Вітання учасникам конференції 13
4. **Цепенда Ігор.** Петро Лосюк як фундатор концепції гуцульської школи в українській етнопедагогіці 16
5. **Попова Олена.** Учитель, що творив школу майбутнього: постать Петра Лосюка і сьогодення 19
6. **Березівська Лариса.** Постать Петра Лосюка (1936–2020) в енциклопедичному біографічному словнику «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» 21
7. **Будник Олена**. Педагогічна спадщина Петра Лосюка: синтез етнокультури та академізму в моделі сучасної гірської школи 25
8. **Васильчук Микола.** З чвертьстолітньої перспективи: зустрічі з Петром Лосюком 30
9. **Василик Марина.** Гуцульщинознавство в освітньому просторі карпатського регіону україни на рубежі XX–XXI століть 34
10. **Височан Леся**. Використання традицій гуцульської етношколи Петра Лосюка у роботі сільської початкової школи 38
11. **Вовк Мирослава**. Педагогічна фольклористика в Україні: ретроспектива, цінні практики 41
12. **Гайнюк Назарій.** Робота з медіатекстом як засіб формування ключових компетентностей учнів гуцульської школи 49
13. **Гайнюк Іван.** Інтеграція етнопедагогічних традицій Гуцульщини у STEM-освіту учнів гірської школи 51
14. **Галемчук Світлана.** Українознавство та національна ідея як шлях до патріотичного виховання сучасної української молоді 54
15. **Годованюк Богдан.** Дитинство як концепт етнопедагогіки 57
16. **Гордійчук Оксана**. Автентичність та емпатія: трансформація досвіду Петра Лосюка у сучасних моделях неформальної інклюзивної практики 62
17. **Гоцуляк Катерина.** Етнопедагогічні підходи у навчанні та вихованні учнів початкової школи 66
18. **Гриців Тетяна**. Теоретико-методологічні засади Школи духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України 69
19. **Грещук Валентина.** Словник «гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» як засіб формування мовної картини світу гуцулів 74
20. **Жаворонкова Мирослава.** Декоративні ремесла в системі вищої мистецької освіти: традиція, інституціоналізація, інновація 79
21. **Журба Катерина.** Формуванні національної солідарності молоді в умовах воєнного і повоєнного часу крізь призму ідей етнопедагогіки 82
22. **Замрозевич-Шадріна Світлана, Якубів Уляна**. Екологічне виховання підростаючого покоління Гуцульщини 87

23. **Зозуляк-Случик Роксоляна**. Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в гірських школах Гуцульщини: етичний аспект 92
24. **Ілійчук Любомира**. Регіональний контекст та глобальні тренди у формуванні ціннісних орієнтацій здобувачів освіти 96
25. **Качак Тетяна**. Дитяча література Гуцульщини як джерело етнопедагогічних цінностей: виховний потенціал 101
26. **Качмар Олександра.** Марійка Підгірянка – авторка дитячих творів: патріотичний та педагогічний виміри 105
27. **Кіндратюк Богдан**. Дзвонарство Гуцульщини серед засобів формування всебічно розвиненої особистості 109
28. **Кіщук Галина.** Освітні сенси педагогічної спадщини Петра Лосюка: управлінський досвід реалізації в умовах сучасних викликів 113
29. **Кіщук Оксана.** Використання педагогічної спадщини Петра Лосюка у вихованні учнів на уроках словесності 119
30. **Клепар Марія**. Феномен гуцульської школи: синтез народної мудрості та педагогічного новаторства Петра Лосюка у вихованні особистості 122
31. **Коваль Петро, Ігор Бай**. Якість мистецької освіти у сучасному освітньому просторі: теоретико-методичний аспект 126
32. **Корж-Усенко Лариса**. Феномен етнопедагогіки: витоки та виклики 130
33. **Королик-Бойко Леся**. Гуцульські традиції та мистецтво як чинник всебічного розвитку особистості: крізь призму досвіду діаспори 133
34. **Костреюк Ольга**. Педагогічні ідеї Петра Лосюка в сучасному освітньому просторі 137
35. **Лаппо Віолетта**. Гуцульська календарна обрядовість як феномен української етнопедагогіки 139
36. **Лосюк Вікторія**. Яворівський ліцей як простір етнопедагогіки: трансформація ідей Петра Лосюка в умовах нової української школи 143
37. **Лосюк Василь**. Яворів – відомий осередок народних художніх промислів 146
38. **Луцан Надія.** Інтеграція гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи 150
39. **Луців Євген**. Традиції фізичної культури гуцулів 155
40. **Максименко Наталія.** Використання народознавчого матеріалу на уроках української мови в початковій школі 157
41. **Мариновська Оксана, Барабаш Ольга.** «Гуцульська школа» Петра Лосюка як феномен авторської школи Карпат 162
42. **Матвеєва Наталія**. Гуцульська школа: історія, традиції, феномен 165
43. **Мафтин Лариса.** Етнопедагогічна парадигма розвитку емоційного інтелекту особистості 169
44. **Мигалюк Вікторія.** Потенціал етнопедагогіки у формуванні конструктивних взаємин між батьками та підлітками 173
45. **Мироненко Володимир.** Громадянська ідентичність особистості у вимірах української педагогіки 177
46. **Михасюк Василь**. Народні традиції Гуцульщини як основа формування системи фізичного виховання в сучасній освіті 182

47. **Накладюк Петро.** Педагогічні ідеї Петра Лосюка у формуванні культури здоров'я учнів гірської школи 185
48. **Неділський Степан.** Інтеграція ідей Петра Лосюка в сучасний освітній простір закладу дошкільної освіти 188
49. **Нижник Ольга**. Інтеграція концепту гуцульської школи Петра Лосюка у сучасні підходи до побудови стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти 191
50. **Ничкало Нелля**. Петро Лосюк - будівничий національної школи на теренах Гуцульщини 197
51. **Оліяр Марія**. Діяльність Петра Лосюка з розбудови нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат 200
52. **Пасайлюк Марія, Пасайлюк Наталія**. Шкільні підручники та свідоцтва першої половини XX століття на Гуцульщині 204
53. **Паска Тарас.** Використання науково-педагогічної спадщини Петра Лосюка у формуванні національної ідентичності сучасної молоді 210
54. **Пітиляк Ганна.** Використання гуцульщинознавства при вивченні хімії 215
55. **Поясик Оксана.** Етнокультурні традиції гуцульської школи у формуванні національної ідентичності молодших школярів 219
56. **Предик Аліна.** Регіональні традиції як ресурс інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей в початковій школі 223
57. **Радиш Олена**. Художні промисли Гуцульщини як інструмент розвитку творчого потенціалу особистості 227
58. **Сабат Надія.** Інтеграція етнопедагогічної спадщини в систему соціальної роботи: ресурси для розвитку соціальних послуг у громаді 233
59. **Сабат Наталія.** Етнопедагогіка як ресурс формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників 237
60. **Сухомлинська Ольга**. Петро Васильович Лосюк у Національній академії педагогічних наук України: осмислення гуцульщинознавства 241
61. **Тимків Богдан.** Мистецька освіта в контексті етнопедагогічної концепції Петра Лосюка: теорія та практика підготовки вчителя образотворчого мистецтва 245
62. **Тимків Лідія.** Роль регіональної ідентичності в психологічному благополуччі особистості: досвід етнопедагогіки Петра Лосюка 249
63. **Ушневич Соломія.** Синергія етнопедагогічних концепцій прикарпатської наукової школи в українському освітньому просторі США 253
64. **Федунь Марія.** Виховний потенціал інформації про участь етнічних мешканців Гуцульщини в легіоні українських січових стрільців (за спогадами Осипа Назарука) 257
65. **Філіпчук Георгій, Філіпчук Наталія**. Педагог, прагнучий верховин 262
66. **Фомін Катерина.** Інноваційна модель навчання іноземних мов у контексті етнопедагогіки 272
67. **Хімчук Ліліана.** Роль ідей Петра Лосюка для формування ціннісних орієнтацій молоді на теренах Гуцульщини 276
68. **Чекаловська Галина.** Арт-терапевтичний потенціал гуцульського мистецтва в освітньому процесі 280

69. **Чепіль Марія**. Пластбол як інструмент сучасного фізичного виховання в умовах гуцульської школи: практичний аспект 284
70. **Червінський Андрій.** Використання цифрових та медіаресурсів у роботі з природничо-краєзнавчим матеріалом як засіб реалізації ідей етнопедагогіки 288
71. **Червінська Інна.** Гуцульська школа регіону Українських Карпат як феномен української етнопедагогіки: історичні традиції та сучасні практики 291
72. **Чоланюк Марія.** Краєзнавчий матеріал як засіб формування ключових і предметних компетентностей з історії України в п’ятому класі 294
73. **Шевчук Кристина, Іонець Єлисавета.** Особливості формування громадянської компетентності в учнів початкової школи 300
74. **Шевчук Кристина, Шевчук Ганна.** Етнокультурні технології інтегрованого курсу «Я досліджую світ» 304
75. **Янченко Тамара.** Етнопедагогіка як вибірковий компонент освітніх програм 308

ВСТУПНЕ СЛОВО

6 березня 2026 року на базі Яворівського ліцею імені Петра Лосюка відбулась неординарна подія – І Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти» (до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка).

Метою конференції є наукове осмислення та узагальнення теоретико-методологічних засад і практичного досвіду розвитку гуцульської школи як унікального явища української етнопедагогіки; актуалізація педагогічної спадщини Народного вчителя України Петра Лосюка та визначення її значення для сучасної освітньої теорії і практики.

Важливим завданням наукового форуму стало – узагальнення міжнародного та міжкультурного досвіду впровадження етнопедагогічної спадщини в освітній простір, посилення міждисциплінарної взаємодії, пошук ефективних педагогічних стратегій формування духовно-моральних цінностей, національної ідентичності та всебічного розвитку особистості здобувачів освіти засобами традиційної культури Гуцульщини.

Конференція спрямована на виявлення виховного потенціалу народної педагогіки Гуцульщини та гуцульщинознавства, обґрунтування інноваційних підходів до їх інтеграції в освітній процес закладів загальної середньої та вищої освіти, а також на осмислення історичного досвіду, сучасних практик і перспектив розвитку регіонально орієнтованої освіти.

Захід об’єднав представників Міністерств освіти і науки України, науковців Національної академії педагогічних наук України, Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, дванадцяти закладів вищої освіти, освітян регіону Українських Карпат, відомих краєзнавців, мистецтвознавців, представників влади, духовенства, народних і заслужених митців, випускників Яворівського ліцею, учнівську молодь та всіх, кому дорога постать Петра Лосюка.

Організаторами конференції виступили Яворівський ліцей імені Петра Лосюка, Національна академія педагогічних наук України, Творча навчально-наукова лабораторія «Гірська школа Українських Карпат», кафедра початкової освіти та освітніх інновацій Педагогічного факультету Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Понад 200 учасників з різних куточків України та зарубіжжя зібралися, щоби вшанувати пам’ять видатного педагога, осмислити його педагогічну спадщину та обговорити актуальні питання розвитку освіти не лише Гуцульщини, а й усієї України та зарубіжжя.

Із вітальним словом до учасників конференції звернувся президент національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор, дійсний член (академік) НАН і НАПН України Василь Кремень, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України Нелля

Ничкало, ректор Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор педагогічних наук, професор Валентина Якубів, голова Вченої ради Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Ігор Цепенда, представники органів місцевого самоврядування.

На конференції започатковано гуманітарну акцію науковців «Подаруй Яворівському ліцею імені Петра Лосюка книгу». До акції доєдналися учасники наукового форуму, які поповнили шкільну бібліотеку раритетними науковими виданнями. Під час роботи конференції прийнято резолюцію, яка стане дороговказом для популяризації автентичної педагогічної спадщини Петра Лосюка, збереження етнокультурних надбань Гуцульщини.

За результатами конференції підготовлено збірник наукових праць «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти» (до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка). Зміст матеріалів конференції свідчить про високий науковий інтерес до проблем етнопедагогіки, регіональної освіти та культурної спадщини Гуцульщини. Автори видання акцентують на необхідності інтеграції етнопедагогічних ідей у сучасний освітній простір, зокрема в умовах реформування Нової української школи, цифровізації освіти та глобалізаційних викликів сьогодення.

У збірнику наукових праць представлено результати наукових пошуків і практичних напрацювань освітян, учених і педагогів-практиків, спрямованих на осмислення унікального феномена гуцульської школи як важливого складника української етнопедагогічної традиції. Висвітлено актуальні проблеми збереження та розвитку національної освіти в контексті історичної пам’яті, культурних надбань та регіональної ідентичності. Особливу увагу приділено аналізу педагогічної спадщини Петра Васильовича Лосюка, її значенню для сучасної освітньої теорії і шкільної практики, а також можливостям інтеграції етнопедагогічних ідей у зміст навчання і виховання в умовах Нової української школи.

Переконані, що матеріали наукового видання стануть вагомим внеском у розвиток української педагогічної науки, сприятимуть поширенню інноваційних освітніх практик, зміцненню національної освітньої ідентичності та подальшому розвитку етнопедагогічних досліджень в Україні та світі.

Інна Червінська, Наталія Філіпчук – наукові редактори збірника наукових праць «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти».

Василь КРЕМЕНЬ,
Президент Національної академії
педагогічних наук України,
доктор філософських наук, професор,
дійсний член (академік) НАН і НАПН України
https://orcid.org/0000-0001-5459-1318
E-mail: president@naps.gov.ua
м. Київ, Україна

Звернення Президента НАПН України, доктора філософських наук, професора, дійсного члена (академіка) НАН і НАПН України до учасників Першої всеукраїнської науково-практичній конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти», присвяченої 90-річчю від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка.

Шановні учасники Першої всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої ідейній спадщині Петра Васильовича Лосюка!

Щиро і сердечно вітаю вас від Президії Національної академії педагогічних наук України, від усієї академії з тим, що ви започатковуєте таку важливу тему для обговорення, для дискусії. Сподіваюсь, що ця конференція буде мати своє продовження в майбутньому.

Петро Васильович Лосюк, безумовно, видатний педагог, дуже приємна, щира, порядна людина, патріот України, але патріот передусім свого рідного краю – Гуцульщини, Івано-Франківщини, і людина, яка дуже багато зробила у своєму житті для виховання українців, для того, аби піднести свій край, свою Гуцульщину в просторі українському, у просторі європейському.

Важливість конференції, на мій погляд, зумовлена як мінімум декількома обставинами. Перш за все, Петро Васильович заслуговує того, щоб йому віддали належне, пошановуючи на конференції, зокрема, його пам'ять.

По-друге, надзвичайно важливо, щоб ми ось таких видатних фахівців у будь-якій сфері суспільного життя й діяльності, особливо в такій важливій сфері як педагогіка, як освіта, шанували, узагальнювали їхній досвід, робили їх відомими в Україні і ще більш відомими у світі – з тим, щоб ще раз підтвердити: українська нація має потужні опори в усіх сферах життєдіяльності, зокрема в освітній. Ідеї Петра Васильовича цікаві не тільки для України, а й для як мінімум суміжних європейських країн.

І третє, у чому важливість вашої конференції, – це те, що ми повинні, окрім усього іншого, виокремити ті ідеї, ті напрацювання, той досвід, який особливо актуальний сьогодні і в майбутньому. А в Петра Васильовича багато чого такого, що ми повинні активно використовувати. Скажімо, поєднання профільної і

професійної освіти в умовах переходу до старшої профільної школи – це надзвичайно важливо. А тим більше досвід, отриманий Петром Васильовичем у специфічних умовах Яворівської школи. І я переконаний, що він послугує для того, щоб, зокрема на Івано-Франківщині, створити систему профільного навчання, поєднаного із професійним навчанням, з професійною підготовкою, що дуже-дуже важливо.

Мені дуже імпонує його «школа здібностей», імпонує мені особисто, бо я великий прибічник дитиноцентризму, але в правильному його розумінні. І тут Петро Васильович абсолютно справедливо намагався ураховувати здібності, таланти кожної дитини під час її навчання.

Дитиноцентризм – це не ліплення із дитини святої ікони чи взагалі ікони. Дитиноцентризм – це максимальне наближення освіти, навчання, виховання кожної дитини до її здібностей, до її талантів, тобто створення передумов для того, щоб розвивалась людина, формувалась людина, а потім реалізувала себе в дорослому житті на основі здібностей і талантів, а не всупереч їм. І це надзвичайно важливо, бо, з одного боку, це основа щастя людини, а з другого боку, така країна, де мільйони людей будуть займатися сродною працею (за Сковородою), така країна буде динамічно й ефективно розвиватися.

І Петро Васильович це розумів і в умовах Яворівської школи намагався це здійснити та пропагував ці ідеї у своїх теоретичних працях. На закінчення скажу, що в Національній академії педагогічних наук України щиро шанували і поважали Петра Васильовича за життя, і ми завжди пам'ятаємо, згадуємо його, згадуємо його приїзди на збори, на конференції, спілкування з ним, яке завжди було цікавим, щирим, дотепним. Петро Васильович – чудова, товариська людина, надійна і дружня. Таким ми його пам'ятаємо, такий він завжди буде в наших серцях.

Я щиро бажаю успішної роботи конференції! Вважаю, що дуже правильно чинить Яворівський ліцей імені Петра Лосюка, організовуючи цю конференцію, дуже правильно чинить Карпатський національний університет імені Василя Стефаника за вшанування пам’яті Петра Лосюка. І я вітаю члена-кореспондента нашої академії – Ігоря Цепенду, за те, що разом з ректоратом університету долучився до проведення цієї конференції.

Одним словом, шановні друзі, успішної вам роботи! І вічно буде жити в нашій пам'яті Петро Васильович Лосюк, а його ідеї працюватимуть на благо України, на благо Івано-Франківщини, на благо наших дітей і нашого українського майбутнього. Щасти вам!

Валентина ЯКУБІВ,
доктор економічних наук, професор,
ректор Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
https://orcid.org/0000-0002-5412-3220
valentyna.yakubiv@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

Вітання учасникам І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти», присвяченої 90-річчю від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка

Шановні науковці, освітяни, дослідники, дорогі гості!

Щиро вітаю вас із відкриттям І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти», присвяченої 90-річчю від дня народження видатного українського педагога, Народного вчителя України Петра Лосюка.

Конференція об'єднала науковців, освітян і дослідників, які працюють над збереженням і розвитком українських педагогічних традицій. Особливо цінним є осмислення феномену гуцульської школи – унікального прикладу поєднання національної культури, виховання та сучасних освітніх підходів.

Сьогодні ми зібралися не лише для наукового діалогу, а й для осмислення глибинних сенсів української освіти, укорінених у традиціях, культурі та духовності нашого народу. Адже Гуцульщина – це не лише географічний регіон, це потужний освітній і культурний код, який упродовж століть формував цінності, характер і світогляд поколінь.

Актуальність гуцульщинознавства в умовах розвитку Нової української школи набуває особливого значення. Сучасна освіта потребує не лише інновацій, цифровізації та глобальних підходів, але й глибокого національного підґрунтя. Саме традиції народної педагогіки, духовна спадщина, звичаї та мистецтво Гуцульщини стають джерелом формування цілісної, ідентичної, духовно багатої особистості. Вони сприяють розвитку громадянської відповідальності, національної свідомості та культурної самобутності молодого покоління.

Постать Петра Лосюка – це символ відданості українській школі, учням і рідній культурі. Його педагогічні ідеї й сьогодні залишаються актуальними, адже

вчать нас будувати освіту, яка поєднує глибоку повагу до традицій із відкритістю до інновацій.

Педагогічна спадщина Петра Лосюка є унікальним прикладом гармонійного поєднання традицій і новаторства. Його ідеї про школу як простір творчості, духовності та постійного пошуку нових педагогічних рішень сьогодні звучать особливо актуально, а його відомий принцип – *щодня жити з новою педагогічною ідеєю* – є дороговказом для сучасного вчителя в умовах стрімких освітніх трансформацій.

Петро Васильович Лосюк – видатний український педагог, Народний учитель України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, почесний професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Його життєвий шлях та педагогічна діяльність є прикладом глибокої відданості рідному краю та українській школі: здобувши освіту, він повернувся в рідне гуцульське село Яворів, де понад чотири десятиліття очолював школу, перетворивши її на унікальний освітній етнокультурний осередок. Саме тут була створена авторська «Гуцульська школа» – перша в Україні школа такого типу, що поєднала навчання з етнокультурним середовищем регіону, народним мистецтвом, традиціями та реальним життєвим досвідом громади. Учений розробив і впровадив систему гуцульщинознавства як цілісного педагогічного підходу, спрямованого на формування національної ідентичності, моральних цінностей і патріотизму молоді.

Особливо вагомим є його внесок у поєднання освіти з народним декоративно-прикладним мистецтвом, яке він розглядав не лише як естетичний компонент, а як потужний засіб виховання, розвитку здібностей і професійного самовизначення учнів. А створена ним «Школа здібностей» стала моделлю, де кожна дитина мала можливість розкрити свій потенціал через діяльність, творчість і працю.

Петро Лосюк є автором понад 80 наукових праць, серед яких фундаментальні видання «Гуцульська школа», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Хрестоматія з гуцульщинознавства», які стали методологічною основою розвитку етнопедагогіки в Україні. Його наукові ідеї й практичні напрацювання заклали підґрунтя для формування сучасної моделі регіонально зорієнтованої освіти, що органічно поєднує національні традиції з інноваційними підходами.

Сьогодні постать Петра Лосюка символізує не лише вірність професії, а й глибоке розуміння місії вчителя як носія культури, духовності та національної пам’яті. Його спадщина продовжує жити в освітньому просторі України,

надихаючи нові покоління педагогів на творення школи, укоріненої в традиції та відкритої до світу.

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника послідовно реалізує місію збереження та розвитку етнопедагогічної спадщини регіону. Щороку університет впроваджує освітні, дослідницькі та інфраструктурні грантові ініціативи, посилюючи науковий потенціал, модернізуючи навчання та сприяючи розвитку регіону.

Стратегія розвитку Карпатського національного університету імені Василя Стефаника реалізується на засадах взаємовигідної моделі розвитку (WIN-WIN), що передбачає збалансовану взаємодію університету з територіальними громадами, органами державної влади, бізнесом, громадянським суспільством та міжнародними партнерами. Такий підхід забезпечує сталий розвиток університету як інституції, що створює додану вартість не лише для академічного середовища, але й для регіону, держави та Європейського простору вищої освіти і досліджень.

Наукова інфраструктура університету представлена 23 навчально-науковими центрами, Міжнародним науковим центром «Обсерваторія», Науковим парком «Прикарпатський університет», Ботанічним садом, Дендропарком «Дружба», Науковою бібліотекою, 2 міжвідомчими лабораторіями, 10 науковими лабораторіями та Центром колективного користування науковим обладнанням.

У межах діяльності наукових шкіл, освітніх центрів і творчих лабораторій в освітньому середовищі університету успішно поєднуються традиційні знання із сучасними технологіями, сприяючи формуванню нового покоління педагогів – носіїв національної ідентичності та агентів інновацій.

Задля реалізації місії університету – освіта, наука, регіон – та досягнення поставлених стратегічних цілей визначено основні стратегічні напрями розвитку, спрямовані на посилення інституційної спроможності університету.

Ми переконані, що саме інтеграція етнопедагогічного досвіду в сучасне освітнє середовище закладу освіти є запорукою збереження культурної спадщини та водночас – розвитку конкурентоспроможної української освіти в глобальному світі.

Бажаю всім учасникам конференції плідної роботи, глибоких наукових дискусій, нових ідей і натхнення. Нехай ця конференція стане простором змістовного діалогу, народження нових наукових підходів і зміцнення нашої спільної освітньої місії.

Ігор ЦЕПЕНДА,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
Лауреат Національної премії імені
Бориса Патона,
Заслужений діяч науки і техніки України,
голова Вченої ради Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
https://orcid.org/0000-0003-2926-8935
E-mail chair.senate@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ПЕТРО ЛОСЮК ЯК ФУНДАТОР КОНЦЕПЦІЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОПЕДАГОГІЦІ

Анотація. Висвітлено феномен гуцульської школи як унікальної етнопедагогічної системи, що поєднує традиції народної культури та сучасні освітні підходи. Обґрунтовано значення педагогічної спадщини Петра Лосюка у формуванні національної ідентичності, духовно-моральних цінностей і творчого потенціалу здобувачів освіти. Проаналізовано концептуальні засади його авторської моделі школи, що ґрунтується на принципах природовідповідності, культуровідповідності та гуманізації освітнього процесу. Акцентовано на ролі регіонального освітнього середовища у збереженні культурної спадщини та забезпеченні наступності поколінь. Доведено актуальність ідей Петра Лосюка в контексті сучасних трансформацій української освіти.

Ключові слова: гуцульська школа, етнопедагогіка, Петро Лосюк, національна ідентичність, культурна спадщина, освітнє середовище, гуцульщинознавство, виховання особистості.

Сучасний розвиток української освіти характеризується глибокими трансформаційними процесами, що зумовлені як євроінтеграційними прагненнями держави, так і необхідністю збереження національної ідентичності, культурної спадщини та регіональної самобутності. У цьому контексті особливої ваги набуває звернення до педагогічних систем, які сформувалися на основі народної мудрості, традиційного виховання та багатовікового досвіду життєдіяльності українського народу.

Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки постає не лише як освітнє явище регіонального характеру, а як цілісна педагогічна система, що акумулює духовні, культурні, моральні та практичні засади виховання особистості. Її унікальність полягає в гармонійному поєднанні традиційної культури Гуцульщини з сучасними освітніми підходами, що забезпечує формування компетентної, духовно багатої та соціально активної особистості.

Важливим є те, що педагогічні ідеї Петра Лосюка формувалися на основі глибокого розуміння природи дитини, її зв'язку з культурним середовищем та необхідності розвитку особистості в умовах природовідповідного освітнього простору. Його концепція гуцульської школи стала прикладом інноваційного підходу до організації освітнього процесу, де навчання невіддільне від культури, традицій, ремесел і духовних цінностей народу.

Петро Васильович Лосюк був педагогом, який глибоко усвідомлював загрозу втрати духовних і культурних основ Гуцульщини, що формувалися впродовж століть. Його діяльність була спрямована на збереження й розвиток національної ідентичності в умовах ідеологічного тиску.

В умовах радянської освітньої системи він змушений був діяти в межах офіційно дозволених підходів, декларуючи підготовку учнів до ремісничої діяльності. І треба було обдурити радянську владу, показуючи, що я хочу виховувати ремісників. Проте варто зазначити, що він виховував не лише ремісників, він виховував справжніх українців, які розуміли, що таке коріння, що таке спадщина, і як її потрібно берегти.

Петро Лосюк – це людина, яка розуміла, що потрібно зупинити ту прірву яка може виникнути, коли буде занедбано все те, що Гуцульщина впродовж століть формувала у своєму краю. Проте насправді його педагогічна стратегія мала значно глибший зміст: він формував особистостей, які усвідомлювали значення національного коріння, культурної спадщини та відповідальності за її збереження.

Результати цієї подвижницької праці є очевидними й сьогодні. Освітнє середовище Гуцульщини, а також покоління вчителів і учнів, вихованих на його ідеях, становлять вагоме надбання української педагогічної культури. Це свідчить про масштабність його особистості як педагога, патріота і носія національних цінностей.

Педагогічна спадщина Петра Лосюка, Народного вчителя України, почесного професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, є вагомим внеском у розвиток національної педагогічної науки. Його багаторічна діяльність як директора Яворівської школи на Косівщині стала прикладом створення авторської моделі закладу освіти, у якому органічно поєднано традиції народної педагогіки та інноваційні освітні технології.

Упродовж більш ніж п'яти десятиліть педагогічної діяльності Петро Лосюк сформував цілісну концепцію «Гуцульської школи», що ґрунтується на принципах природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу. У центрі його науково-педагогічних

пошуків – дитина як неповторна особистість, розвиток якої відбувається у взаємодії з природним, соціальним і культурним середовищем.

Тісна співпраця з Національною академією педагогічних наук України з 1994 р. сприяла створенню науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». І, напевно, найголовніше досягнення – Яворівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів одержала статус авторської. У 1994 році Петро Васильович Лосюк був обраний членом-кореспондентом НАПН України, ставши єдиним у нашій державі сільським педагогом-практиком – академіком.

Наукові праці педагога, серед яких особливе місце посідають «Гуцульська школа», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Хрестоматія з гуцульщинознавства», «Школа здібностей», «Декоративно-прикладне мистецтво в школі», стали вагомим внеском у розвиток регіональної педагогіки та етнопедагогічної науки. У них обґрунтовано концептуальні засади формування особистості учня на основі національно-культурних цінностей, розвитку творчих здібностей, трудового виховання та залучення до традиційної культури краю.

Творчий доробок педагога-дослідника охоплює питання формування національної ідентичності учнів засобами народного мистецтва, розвиток творчих здібностей через залучення до традиційних ремесел, а також створення моделі «школи культурного середовища», де навчання відбувається у тісному зв’язку з життям громади. Особливу увагу він приділяв розвитку гуцульської школи як унікального освітнього феномену, що поєднує навчання, виховання та збереження локальної культурної спадщини.

Невід’ємною складовою його педагогічної діяльності є багаторічне керівництво Яворівською школою, яку він перетворив на експериментальний навчально-виховний комплекс нового типу.

Яворівський заклад освіти став осередком впровадження етнопедагогічних ідей, центром краєзнавчих досліджень, мистецького виховання та розвитку учнівської творчості. Саме тут сформувалася унікальна модель «школи здібностей», зорієнтованої на розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини.

За ініціативи Петра Лосюка у 1991 р. було створено громадське науково-методичне об’єднання «Гуцульська освітянська рада». Разом із однодумцями він розробив концепцію організаційно-педагогічних засад діяльності гуцульської школи як національної української регіональної. Концепція дістала широку підтримку в Україні та за її межами.

Реалізація ідей концепції гуцульської школи в освітній процес дає можливість формувати світогляд школярів не на основі абстрактних понять, а на

конкретному змісті – матеріалах про історію, географію, природу, господарство, культуру, мистецтво, звичаї та обряди, християнські вірування рідного краю.

Закладений Петром Васильовичем фундамент не лише зберігся, а й отримав подальший розвиток у сучасних освітніх практиках. Його ідеї продовжують жити й трансформуватися, відповідаючи викликам сьогодення.

Петро Лосюк належить до тих освітян, які не просто працювали в школі, а формували цілу філософію української освіти, поєднуючи сучасну педагогіку з глибокими етнокультурними традиціями Карпатського краю. Його наукові ідеї та практичні напрацювання стали важливою основою розвитку гуцульщинознавства та української етнопедагогіки.

Те що ми сьогодні маємо на Гуцульщині – це велика його подвижницька справа. І та велика плеяда вчителів, учнів, які виросли в цих умовах – це велике надбання справжнього педагога , патріота свого краю. Тому що той фундамент, який був закладений Петром Васильовичем, сьогодні має новий розвиток та гідне продовження.

Висловлюємо щиру вдячність усім, хто зберігає і розвиває педагогічну спадщину Петра Васильовича Лосюка, продовжуючи його благородну і суспільно важливу справу.

Олена ПОПОВА,

головний спеціаліст відділу взаємодії
з органами місцевої влади головного
управління загальної середньої освіти
Директорату шкільної освіти
Міністерства освіти і науки України
E-mail olena.popova@mon.gov.ua
м. Київ, Україна

УЧИТЕЛЬ, ЩО ТВОРИВ ШКОЛУ МАЙБУТНЬОГО: ПОСТАТЬ ПЕТРА ЛОСЮКА І СЬОГОДЕННЯ

Шановні учасники конференції! Шановні науковці, освітяни, дорогі гості!

Для мене велика честь сьогодні звернутися до вас на відкритті науково-практичної конференції, присвяченої постаті видатного українського педагога – Петра Васильовича Лосюка. Спадщина Петра Васильовича Лосюка є важливим джерелом педагогічних ідей і принципів, які органічно співзвучні з концептуальними засадами становлення Нової української школи. Науково-освітній доробок педагога сьогодні набуває особливої актуальності як у контексті модернізації змісту освіти, так і у процесі формування національно свідомої, компетентної особистості учня.

Життєвий шлях Петра Лосюка – це приклад безмежної відданості освіті, рідному краю та українській національній ідеї. Від юнака, який щодня долав десятки кілометрів до школи, до директора, науковця, реформатора – кожен етап його діяльності є свідченням глибокої віри в силу освіти як рушія суспільних змін. Особливе значення має його діяльність як засновника і натхненника ідеї Гуцульської школи – унікальної освітньої моделі, що органічно поєднує навчання з культурою, традиціями, природним середовищем і духовними цінностями українського народу. Це не лише педагогічна концепція, а й цілісна стратегія збереження та відтворення національної ідентичності через освіту.

Петро Лосюк одним із перших в Україні науково обґрунтував та системно впровадив ідею інтеграції освітнього процесу з народним декоративно-прикладним мистецтвом, довівши його потужний виховний, ціннісний та особистісно-формувальний потенціал. Його концептуальні підходи базувалися на принципах культуровідповідності, природовідповідності та етнопедагогічної доцільності, що забезпечувало гармонійне поєднання традиційної народної культури з сучасними освітніми практиками.

Практична діяльність Петра Лосюка включала організацію навчально-виховних осередків нового типу, де учні залучалися до виготовлення виробів народного декоративно-прикладного мистецтва, участі в етнографічних експедиціях, музейно-педагогічних проєктах та творчих майстернях. Це сприяло формуванню у молоді не лише предметних компетентностей, але й глибокого розуміння цінності національної культури.

Вагомим внеском ученого є створення та підтримка професійних педагогічних і мистецьких спільнот, які стали платформою для поширення етнопедагогічних ідей у різних регіонах України. Завдяки його ініціативам сформовано науково-методичну базу для інтеграції народного мистецтва у зміст шкільної освіти, що сьогодні активно розвивається в контексті реформи Нової української школи.

Таким чином, науково-педагогічна спадщина Петра Лосюка становить цілісну систему поглядів, у якій народне мистецтво розглядають як стратегічний ресурс виховання особистості, формування громадянської свідомості та збереження культурної ідентичності українського народу.

Сьогодні, коли українська освіта переживає складні виклики трансформації, досвід Петра Лосюка набуває особливої важливості для педагогів Нової української школи. Його ідеї про школу як осередок культури, громади, духовності та національної ідентичності безпосередньо співзвучні з ключовими принципами НУШ – дитиноцентризмом, компетентнісним підходом, педагогікою партнерства та інтеграцією навчання з життям.

Міністерство освіти і науки України високо цінує внесок таких постатей у розвиток національної системи освіти. Саме на їхній науковій і педагогічній спадщині ми вибудовуємо сучасну українську школу – інноваційну, гуманістичну, і водночас глибоко вкорінену у власну культурну традицію.

Лариса БЕРЕЗІВСЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
директор Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського,
Національна академія педагогічних наук
України
ORSID https://orcid.org/0000-0002-5068-5234
E-mail: lberezivska@ukr.net
м. Київ, Україна

ПОСТАТЬ ПЕТРА ЛОСЮКА (1936–2020) В ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ СЛОВНИКУ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XXI СТ.)»

Анотація. Інтерес до біографічної інформації зумовлює її широке використання в освітньому процесі, де біографічний підхід розглядається як «історія в обличчях», що забезпечує емоційно значуще навчання. У цьому контексті важливим є енциклопедичний біографічний словник «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» (2025), який узагальнює відомості про понад 300 українських освітян. Серед визначних постатей словника – Петро Васильович Лосюк, педагог-новатор, дослідник гуцульської етнопедагогіки та народний учитель України. Його наукова й практична діяльність пов'язана з розробкою концепції гуцульської школи, розвитком етнокультурного компонента освіти та впровадженням системи розвитку здібностей учнів. Біографічний нарис про П. Лосюка сприяє популяризації національної педагогічної спадщини та формуванню української ідентичності. Подібні видання поглиблюють наукове осмислення історії освіти та актуалізують персоналістичний вимір педагогічної науки.

Ключові слова: біографічний підхід, історія освіти, педагогічна біографіка, енциклопедичний словник, Петро Лосюк, гуцульська етнопедагогіка, національна освіта, педагогічна спадщина, українська ідентичність.

Нині під час російської війни проти українського народу невпинно зростає інтерес до біографічної інформації, актуалізується її широке використання в освітньому процесі. Біографічний підхід в історії освіти – це не просто перелік дат чи прізвищ, а «історія в обличчях», яка сприяє емоційному та переконливому навчанню учнів і студентів. Які біографії мають бути в змісті історії освіти? Передусім відомості про тих особистостей, які зробили вагомий внесок у розвиток національної освіти України в різні історичні часи задля консолідації українського суспільства. З огляду на це доцільною та своєчасною є поява енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» (2025), який створений ученими відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в межах виконання наукового дослідження

«Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – Л. Березівська) [1, с. 227–228].

Коротко про словник. Видання вперше цілісно презентує біографічну й бібліографічну інформацію про більш як 300 відомих і маловідомих педагогів та освітніх діячів минулого, що відображає розвиток української освіти й педагогічної думки в другій половині XIX – на початку XXI ст.

У словнику представлено понад 30 освітян [Ніла Волошина (1940–2010), Семен Гончаренко (1929–2013), Іван Зязюн (1938–2014), Віктор Огнев'юк (1959–2022), Олександра Савченко (1942–2020), Микола Ярмаченко (1928–2010) та ін.], діяльність яких тривала після 1991 р., хоча всі вони народилися і навчалися, жили в радянську добу. Водночас ці діячі фахово реалізувалися й у незалежній Україні, тобто в нових суспільно-політичних реаліях, в умовах розбудови національної системи освіти. Звісно, про людей, які померли відносно нещодавно, ми знаємо менше, ніж про педагогів попередніх історичних відтинків. Про це свідчить біоісторіографія. Їхня праця і творчі здобутки забезпечували розвиток суспільства й впливали на формування майбутніх поколінь України.

Серед постатей, які творили національну освіту з початку розбудови України як незалежної держави, вирізняється ім'я Петра Васильовича Лосюка (04.03.1936, с. Яворів Івано-Франківської обл. – 10.02.2020, там само) – педагога, фахівця в галузі управління, виховання учнівської молоді засобами народного мистецтва, кандидата педагогічних наук (1974), члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук (НАПН) України (1994), заслуженого учителя України, народного учителя України, почесного професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2016).

Зазначимо, що біографічна довідка про педагога містить стислу інформацію про його життя та діяльність, де подано тогочасні назви закладів освіти, наукових установ. П. Лосюк закінчив із відзнакою фізико-математичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту (1962). Працював директором Яворівської школи (1963–2013); водночас із 1994 р. очолював науково-дослідну лабораторію гуцульської етнопедагогіки і гуцульщинознавства (м. Косів). Видавав журнал «Гуцульська школа» (1994–2000). Звісно, що в біографічній довідці лаконічно представлено внесок ученого в поступ освіти та педагогіки України. П. Лосюк – автор понад 80 наукових праць («Гуцульська школа», «Творчість юних», «Школа здібностей», «Моя Гуцульщина», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Люблю тебе, Гуцульщино!», «На вістрі часу», «Косівщина. Освіта», «Хрестоматія з гуцульщинознавства» та ін.).

Він теоретично обґрунтував та експериментально підтвердив організаційно-педагогічні основи діяльності гуцульської школи; педагогічну

доцільність поєднання мистецтва й художньої праці в школах тих місцевостей, де розвинуті народні художні промисли; методику використання в освітньому процесі регіону етнографічного компонента (у Гуцульському регіоні – гуцульщинознавства) як засобу морального та національно-патріотичного виховання дітей і молоді; дидактичну систему поєднання профільного навчання з професійною підготовкою старшокласників однокомплектної сільської школи до господарювання в гірській місцевості. Педагог створив «Школу здібностей», застосовував на практиці авторську методику розвитку нахилів і здібностей школярів; упроваджував систему трудового, естетичного й інтелектуального виховання дітей на основі декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини. З 1991 р. очолював громадське науково-методичне об'єднання «Гуцульська освітянська рада». Відзначений багатьма нагородами, зокрема медалями НАПН України «Ушинський К. Д.» та «Григорій Сковорода»; лауреат Всеукраїнської премії ім. В. І. Вернадського. Похований у с. Яворів Івано-Франківської обл.

Наприкінці біографічної довідки пропонуємо бібліографію: твори вченого (Гуцульщинознавство в українській національній школі, 2001; Хрестоматія з гуцульщинознавства: для загальноосвіт. шк., гімназій, ліцеїв та вищ. навч. закл., 2001; Ростимо юних патріотів України: метод. матеріали з нац.-патріот. виховання дітей та учн. молоді, 2015 та ін.) [1; 2; 3; 4; 5] і сучасну літературу про його життя і творчий доробок (Григорук А. Г., 2015; Джус О., Паска Т., 2015 та ін.) [1; 2]. Представлена бібліографія сприятиме поглибленню знань дослідників про педагогічні ідеї та наукову спадщину Петра Лосюка як складника історії освіти України.

Отже, біографічний нарис про Петра Лосюка в енциклопедичному словнику «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» доповнює колективний портрет першого покоління українських освітян незалежної України; забезпечує ознайомлення широких верств українського суспільства з основними віхами життя і творчим доробком вірного сина й патріота своєї країни, натхненника поступу національної школи; популяризує його ідеї щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Біографічна траєкторія вченого та його творча спадщина потребують подальшого ґрунтовного вивчення в контексті викликів сьогодення задля формування української національної і громадянської ідентичності. Вагомим внеском у реалізацію цього завдання є проведення І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти» (до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка). Шануємо, вивчаємо, популяризуємо українську педагогічну спадщину.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Лосюк Петро Васильович // Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; авт.: Березівська Л. Д., Сухомлинська О. В., Коляда Н. М., Кочубей Т. Д., Міхно О. П., Антонець Н. Б., Середа Х. В. ; наук. ред. Березівська Л. Д. Вінниця : Твори, 2025. 510 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=43571 (дата звернення:

2. Джус О., Паска Т. Гуцульський освітянський корифей Петро Васильович Лосюк. *Гірська школа Українських Карпат.* 2013. № 8/9. С. 193–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2013_8-9_55.

3. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі / АПН України, Н.-д. лаб. «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Косів : Писаний Камінь, 2001. 165 с.

4. Лосюк П. Ростимо юних патріотів України : метод. матеріали з нац.-патріот. виховання дітей та учн. молоді / упоряд.: Петро Лосюк, Аделя Григорук ; Косів. райдержадмін., н.-д. лаб. «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», НАПН України. Косів : Писаний камінь, 2015. 237 с.

5. Лосюк П. Хрестоматія з гуцульщинознавства : для загальноосвіт. шк., гімназій, ліцеїв та вищ. навч. закл. / авт. передм. і упоряд. Петро Лосюк ; АПН України, Н.-д. лаб. «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Косів : Писаний Камінь ; Снятин : Прут Принт, 2001. 655 с.

Олена БУДНИК,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
директор Центру інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem»,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID.org/0000-0002-5764-6748
E-mail: olena.budnyk@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ПЕТРА ЛОСЮКА: СИНТЕЗ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА АКАДЕМІЗМУ В МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті проаналізовано науково-педагогічні засади моделі «гірської школи» Петра Лосюка як унікального етнокультурного мікрокосму, що базується на гармонійному поєднанні академізму та регіональної ідентичності. Автор проводить історичні паралелі між досвідом Яворівської школи і концепціями класиків світової педагогіки, а також сучасними європейськими трендами «лісових шкіл» та навчання у природному довкіллі. Доведено, що інтеґрація локальної культури гуцульщинознавства, музейної педагогіки та природовідповідного виховання є потужним ресурсом для розвитку сучасного школяра. Акцентовано на актуальності спадщини вченого для реалізації реформи Нової української школи, зокрема в аспектах автономії освітніх закладів та розвитку спроможних громад.

Ключові слова: гірська школа, етнокультура, гуцульщинознавство, регіональна ідентичність, етноекономічна компетентність.

Сучасна парадигма розвитку української освіти, що вибудовується на засадах інтеґрації національних цінностей і глобальних інновацій, потребує глибокого осмислення досвіду видатних постатей, чия педагогічна діяльність стала фундаментом для формування освітнього ландшафту краю, регіону. Постать Петра Лосюка посідає в цьому контексті особливе місце, його ім’я стало синонімом відродження гуцульської культури в освітньому просторі, а педагогічна спадщина – це жива система координат, у якій органічно поєднуються автентична етнокультура Карпатського краю та вимоги академічного середовища; де школа не відокремлена від громади, а є її духовним та інтелектуальним осередком.

У часи стрімких цифрових трансформацій і викликів ідеї Петра Васильовича щодо моделювання / відродження гірської школи набувають нового змістового наповнення. «Хто ж буде господарем в Карпатах, бо школи не готують випускників до праці, до життя?» [2, с. 29] – це питання стало лейтмотивом наукових пошуків педагога. Запропонований ним підхід, що базується на плеканні локальної ідентичності як ресурсу для розвитку

особистості, сьогодні трансформується у концепцію стійкої та конкурентоспроможної моделі освітнього закладу, адаптованої до потреб XXI століття. Ця стаття має на меті окреслити деякі концептуальні ідеї багатолітнього директора Яворівської школи, кандидата педагогічних наук, член-кореспондента НАПН України, Народного вчителя України Петра Лосюка, виявивши вектори синтезу традиційних методів виховання з інноваційними стратегіями сучасного менеджменту в освіті.

Пишаюся, що особисто мала честь знати цю велику людину, оскільки у 1990-х роках працювала в науково-методичному Центрі «Українська етнопедагогіка і народознавство», який очолював професор, член-кореспондент НАПН України Роман Скульський. Цей структурний підрозділ Академії педагогічних наук і (При)Карпатського національного університету імені Василя Стефаника мав потужну місію – зібрання автентичності у сфері етнокультури і народної педагогіки, популяризація цього досвіду і впровадження у практику роботи закладів освіти різного рівня. З нашим Центром тісно співпрацював Петро Васильович, котрий з 1994 року очолював подібний підрозділ під назвою «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». На базі цього Центру підготовлено низку посібників серії «Бібліотека гуцульської школи», періодичне видання «Гуцульська школа», газету «Освітянський вісник», а також орієнтовні навчальні програми для гірських шкіл [4].

Його авторський регіональний проєкт «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат», спрямований на «вирішення численних проблем гірської школи», зокрема: «необхідність підготовки типових для гірських шкіл навчальних планів і змін до програм для оновлення змісту освіти на перехідний період до 2027 року в рамках діючого Державного стандарту освіти, забезпечуючи рівний доступ учнів у гірській місцевості до якісної освіти» [3, с. 22]. У цьому документі, який супроводжують численні звернення автора до владних структур різного рівня [2], окреслено мету, завдання та практичні кейси для реформування гірської школи в складних природних і соціально-економічних умовах. Важливо, що П. Лосюк об’єднав педагогів, котрі працювали в гірському регіоні Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей. На теоретичному рівні ним обґрунтовано сутність нового терміна – *гуцульщинознавство*, під яким розуміє «розділ українознавства, що вивчає життя і культуру окремої етнографічної групи українського народу – гуцулів» [3, с. 24].

Яворівська школа (нині – Яворівський ліцей імені Петра Лосюка) була й залишається майданчиком для науково-практичних конференцій, семінарів, художніх виставок, воркшопів; тут систематично приїзджають фахівці з різних галузей наукового знання – історії, краєзнавства, етнопсихології, педагогіки,

культурології, мистецтвознавства тощо. І завжди тут було (і завдяки першому директорові цієї школи – буде) живе гуцульщинознавство – з коломийками, ремеслами, народними інструментами, фольклором; тут створено справжнє гуцульське середовище в гірській школі для підготовки горян до життя, «поєднання якісної освіти учнів з трудовою підготовкою до праці, до життя в гірській місцевості, не виключаючи навчання в університеті» [3, с. 25]. Адже дитина від свого народження проходить «етап етнічної соціалізації», а зміст так званої етноекономічної компетентності включає «знання про народний досвід ведення господарства, уміння економічно мислити, використовувати цінні ідеї в практичній діяльності, здатність до підприємництва на засадах регіонального природокористування, дбайливого ставлення до народних трудових звичаїв та обрядів, поваги й шани до людини як творця матеріальних і духовних цінностей» [1, с. 14].

Господарська культура горян, окрім іншого, включає традиції народних ремесел і промислів, родинні трудові династії, що пропагується у цій школі, в т.ч. у згаданій вище програмі з гуцульщинознавства [4], і П. Лосюк першим на науковому рівні обґрунтував необхідність впровадження регіонального компонента в освітній процес гірської школи. Концепція гуцульщинознавства та гірської школи – це не лише вивчення історії і побуту гірських мешканців, традицій і місцевої говірки, – це передусім формування духовно-моральних цінностей і християнських чеснот дитини. Тому педагог перетворив народну мудрість на чітку методику, в якій доведено – школяр, який знає своє коріння, є більш стійким до викликів глобалізації.

Будучи член-кореспондентом НАПН України, П. Лосюк тісно співпрацював не лише з науковцями України, а й намагався впровадити кращі педагогічні практики навчання, виховання й розвитку особистості у своєму краї. Серед них були також професори, член-кореспонденти НАПН України Роман Скульський і Богдан Ступарик, котрі досліджували проблеми украноїзнавста, народознавства та шкільної дидактики. Постійним спікером на Яворівських конференціях був також академік Мирослав Стельмахович, котрий ще за часів радянської системи започаткував термін «етнопедагогіка» та опублікував книгу «Народна педагогіка» (1985), в якій популяризував етнічні традиції і звичаї українців.

Таким чином, модель «гірської школи» як особливий мікрокосм мала чітке наукове підґрунтя, що враховує: географічну специфіку закладу освіти як центру виживання й розвитку гірської громади; етнопедагогічні витоки (використання історії, традиційних ремесел, музики та етики як інструментів виховання школяра), екологічне виховання у карпатському середовищі тощо.

У цьому контексті варто провести деякі історичні та педагогічні паралелі. Сьогодні європейська освіта активно повертається до витоків, зміщуючи акцент на гармонізацію взаємодії дитини з природою. Яскравим свідченням цього процесу є стрімкий розвиток «лісових шкіл / дитячих садків» у Великій Британії, Німеччині та Польщі, а також глибоко інтеґрована в національні освітні системи Скандинавських країн (Данії, Норвегії, Швеції) модель навчання у відкритому природному просторі. І ця концепція виховання дитини у світі рідної природи – це те, що колись заклав у Яворівській школі Петро Лосюк.

Якщо згадати історію педагогіки, концепція гармонійного виховання дитини в природному середовищі є однією з найстаріших і найгуманніших у світовій педагогіці. Так, український педагог-гуманіст Василь Сухомлинський і його «Школа під блакитним небом», уроки мислення серед природи і фундаментальна праця «Серце віддаю дітям». У Франції Жан-Жак Руссо пропагує принцип природовідповідного виховання («Еміль, або Про виховання»), стверджуючи, що дитина від народження є доброю, а суспільство її «псує», тому краще навчати і виховувати «на лоні природи», далеко від цивілізації. Як відомо, Фрідріх Фребель (Німеччина) заснував перші «дитячі садки», невипадково порівнював дітей із рослинами, а вихователя – із садівником. Навчання і виховання тут здійснювалося у квітниках та на грядках для розуміння циклів життя, розвитку працьовитості, спостережливості та відповідальності.

Серед чудової природи Карпатських гір Петро Васильович вважав, що «ми вчимо не просто математику чи мову – ми вчимо дитину бути частиною цього величного краю», – і цей принцип став фундаментом для багатьох сучасних експериментальних шкіл. Його діяльність у Яворівській школі засвідчує, що навіть у віддаленому гірському селі можна створити заклад європейського рівня, який поєднує високу академічну підготовку, трудове виховання (школа-майстерня), музейну педагогіку тощо.

Петро Васильович Лосюк чітко довів, що локальна культура є потужним ресурсом для розвитку критичного мислення та креативності. Вважаю, що досвід створення гірської школи є актуальним сьогодні для реформи НУШ, особливо в контексті автономії шкіл і розвитку громад. А етнопедагогічна спадщина вченого-педагога – це приклад того, як науковець може бути практиком, а вчитель – пророком свого рідного краю. Якщо заглибитися у теорію, то можна помітити, як регіональна ідентичність може стати основою, фундаментом для творення сучасної педагогічної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Будник О. *Етноекономічна компетенція школяра:* монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2008. 200 с.
2. Лосюк П. Звернення до народних депутатів України. *Вчені-горяни – гірській школі: науково-методичний посібник з розбудови Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат*; за ред. П.Лосюка. Косів: Писаний Камінь, 2018. С. 29-31.

3. Лосюк П. Регіональний пілотний проєкт «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат». *Вчені-горяни – гірській школі: науково-методичний посібник з розбудови Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат*; за ред. П. Лосюка. Косів: Писаний Камінь, 2018. С. 22-25.

4. Пелипейко І.А. *Орієнтовна програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів.* Яворів: Редакція журналу «Гуцульська школа», 1999. 35 с.

Микола ВАСИЛЬЧУК,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
E-mail: mykolavasylchuk@ukr.net
ORSID 0000-0003-1430-936X
м. Коломия, Україна

З ЧВЕРТЬСТОЛІТНЬОЇ ПЕРСПЕКТИВИ: ЗУСТРІЧІ З ПЕТРОМ ЛОСЮКОМ

Анотація. У тексті осмислюється постаті Мирослав Стельмахович, Богдан Ступарик та Петро Лосюк крізь призму особистих спогадів і професійних контактів автора. Особливу увагу приділено діяльності Петра Лосюка як ініціатора створення Гуцульської школи та розвитку регіональної етнопедагогіки. Розкрито значення видавничої та науково-методичної роботи, зокрема видання журналу «Гуцульська школа» та формування освітнього середовища на засадах національної ідентичності. Підкреслено вплив цих педагогів на становлення української освіти кінця XX – початку XXI століття.

Ключові слова: гуцульська школа, етнопедагогіка, національна освіта, педагогічна діяльність, Петро Лосюк, Мирослав Стельмахович, Богдан Ступарик, педагогічна спадщина, освітні видання, регіональна освіта.

Три постаті сучасних педагів: Мирослав Стельмахович, Богдан Ступарик, Петро Лосюк. Вони взаємопов’язані у моїй свідомості. Всіх їх знав від кінця 1990-х років. Почалося все з того, що у Коломиї 1997 року оселився академік Мирослав Стельмахович [1, с. 81]. У тодішньому Коломийському педагогічному училищі відбувалися різноманітні освітньо-наукові заходи, про які я писав як журналіст. Потім було неофіційне спілкування, яке доповнювало і розширювало мої враження про цих людей.

Петро Лосюк бачився людиною високої енергії, яка не просто продукувала нові педагогічні ідеї і прийоми, а втілювала їх у повсякденному житті гірської школи гуцульського регіону Українських Карпат. Було видно, що його інтереси й ерудиція сягають далеко за вузькофахові інтереси випускника фізико-математичного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту, за обов’язки пересічного директора школи.

Це був педагог з широким поглядом на світ, на потреби освіти і виховання у межах Гуцульщини і в загальноукраїнських обширах. Людина активна, здатна діяти для загального добра.

Ми жили в період неконтрольованої видавничої діяльності, коли люди, донедавна обмежені ідеологічними і цензурними рамцями, творили нові книжки, журнали, газети. Це стосувалося й педагогіки. У контексті переорієнтації

педагогічної освіти зі старих радянських рейок на національне виховання, на народну педагогіку в Івано-Франківській області з'явилася нова фахова періодика: газета «Поліття», журнали «Обрії» («Освітні обрії») і «Вертикаль». У Косові виходила газета (у підзаголовку: Інформаційно-методичний бюлетень РМК та відділу освіти Косівської РДА і Гуцульської освітянської ради) «Освітянський вісник». Я тоді вивчав історію видавничої справи, писав (і згодом захистив) кандидатську дисертацію на цю тему. Природно, що у розмовах з Петром Васильовичем ми торкалися особливостей організації видавничої справи. Мені на той час уже були знайомі номери журналу «Гуцульська школа» (виходив 1994–2000 рр.). Розпитував його, якою технікою послуговуються для видання журналу не в столиці, навіть не в райцентрі, а в селі Яворові. Тоді у нас, після друкарських машинок, з'явилася «мала поліграфія», яка потрапляла до нас за різними грантами і проєктами. Хтось просто не вмів належно скористатися тією множильною технікою, хтось видавав «зелені книжки», ну а Петро Лосюк і його колеги творили журнал. Було видно, що роблять вони це не формально, а з любові й громадянського обов'язку. Петро Васильович розповідав, що школа отримала множильний апарат фірми «Duplo» (або просто «дуплікатор») і цього вистачає для друку внутрішніх сторінок журналу; обкладинки в кольорі на крейдяному папері друкують у Снятині (друкарня ПрутПринт, очолювана Володимиром Карим); там журнал зшивають і обрізають.

Згодом я прочитав майже всі номери «Гуцульської школи». Попри простоту виготовлення, журнал справив на мене гарне враження своїм змістом і фаховим редагуванням текстів. Це видання стало не просто збірником фахових освітніх документів, а й оригінальним методичним часописом, наповненим, крім усього іншого, матеріалами краєзнавчо-пізнавального характеру.

Під час зустрічей у Коломиї, на офіційних виступах і в тіснішому колі, розповідав Петро Васильович про ідею і про шляхи творення Гуцульської школи. З перспективи двадцятирічного досвіду (2011 рік) він структурував цю інформацію у власній статті «Як ми йшли до Гуцульської школи»: «23 травня 1991 року в Яворівській школі зібралися керівники відділів освіти і педагоги-ентузіасти Гуцульського регіону. Всі були одностайні в необхідності відроджувати національну систему освіти. Але на Гуцульщині відроджувати нічого (тут здійснювались полонізація, румунізація та мадяризація). Отже, висновок був єдиний: необхідно створювати гуцульську школу як регіональну українську національну (національну в тому розумінні, що вона задовольняє інтереси нації)» [3].

Мене цікавила Гуцульщина з погляду фольклору й етнографії. Зацікавився відображенням гуцульського регіону в художньому слові. Тут для мене були корисними видання, які підготували й опублікували Петро Лосюк, Ігор

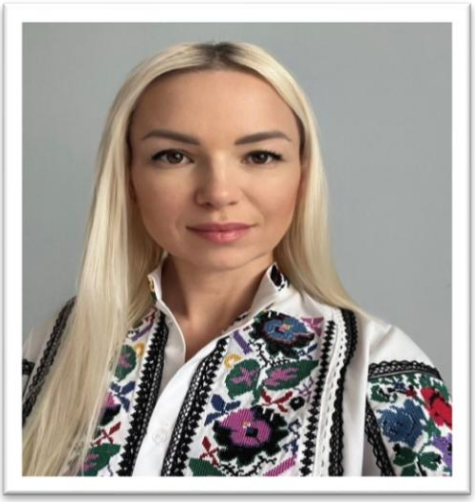
Пелипейко, Никанор Крет у контексті діяльності створеної 1994 року науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство»: книга для читання про Гуцульщину «Плай» [4], хрестоматія з гуцульського фольклору «Флояра» [5], «Хрестоматія з гуцульщинознавства» [6], книжка Никанора Крета про літературну Гуцульщину [2].

Багатьма роками згодом у Яворівській школі я спілкувався з Петром Васильовичем, запрошував його випускників на навчання до Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Ну а згодом, уже після відходу Петра Васильовича у засвіти, директор Вікторія Лосюк мене і колег детально знайомила зі школою, де на мене справили особливе враження два музеї: етнографії села та кімната-музей Лесі Українки. Було видно, що все це результат багаторічної згуртованої праці педагогічного колективу під керівництвом Петра Лосюка.

Тут і досі витає дух Народного вчителя України.

Список використаних джерел

1. Васильчук М. От собі книжка: Записки словникаря. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2019. 300 с.
2. Крет Н. Гуцульщина літературна. Косів: Писаний камінь, 2007. 412 с.
3. Лосюк П. Як ми йшли до Гуцульської школи. Освітянський вісник. 2011. 24 листопада.
4. Плай: книга для читання про Гуцульщину / упоряд., автор приміт., довідок і словника І. Пелипейко. с. Яворів: Ред. журналу «Гуцульська школа», 1996. 416 с.
5. Флояра: хрестоматія з гуцульського фольклору / автор-упоряд. І. Пелипейко. Косів: Писаний Камінь, 1999. 224 с.
6. Хрестоматія з гуцульщинознавства / Упоряд. П. Лосюк. Косів: Науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і Гуцульщинознавство» АПН України; Снятин: ПрутПринт, 2001. 655 с.

Марина ВАСИЛИК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
E-mail maryna.vasylyk@cnu.edu.ua
ORSID https://orcid.org/0000-0002-0515-9251
м.Івано-Франківськ, Україна

ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ НА РУБЕЖІ XX–XXI СТОЛІТЬ

Анотація. У статті проаналізовано розвиток гуцульщинознавства в освітньому просторі Карпатського регіону України наприкінці XX – на початку XXI століть. Розкрито його сутність як складової народознавства та українознавства, окреслено внесок українських учених і педагогів у становлення цього напряму. Особливу увагу приділено концепції гуцульської школи, обґрунтованій П. Лосюком, та її педагогічним засадам. Висвітлено основні форми реалізації гуцульщинознавства в освітньому процесі: інтеграцію в навчальні дисципліни, викладання окремих курсів, позакласну діяльність, музейну педагогіку та участь у культурно-мистецьких заходах. Акцентовано на ролі інноваційних технологій і міжнародної співпраці у сучасному розвитку гуцульщинознавства.

Ключові слова: гуцульщинознавство, Карпатський регіон, регіональна освіта, етнопедагогіка, гуцульська школа, культурна спадщина, освітній процес.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується одночасним посиленням процесів глобалізації та етнічного відродження. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема збереження національної та регіональної ідентичності, духовних цінностей і культурної спадщини народу. В Україні ці процеси найбільш виразно проявляються в етнографічних регіонах, одним із яких є Гуцульщина – самобутній історико-культурний регіон Українських Карпат. Наприкінці XX ст. Гуцульщина стала одним із центрів духовно-культурного відродження України. Саме в цей період у науковий та освітній простір активно входить поняття «гуцульщинознавство», яке розглядається як складова народознавства та українознавства. Його формування пов’язане з потребою збереження традиційної культури, народних ремесел, фольклору, історичної пам’яті та духовних цінностей гуцулів. Особливого значення гуцульщинознавство набуває в освітньому процесі, оскільки саме школа є важливим осередком передачі культурних традицій і формування національної свідомості молодого покоління. У зв’язку з цим актуалізується проблема впровадження регіонального етнографічного компонента в систему освіти Карпатського регіону України.

Метою дослідження є аналіз розвитку гуцульщинознавства в закладах освіти Карпатського регіону України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., визначення його педагогічного потенціалу та окреслення основних напрямів упровадження в сучасний освітній процес.

Теоретичну основу гуцульщинознавства становлять праці українських дослідників, етнографів, педагогів, істориків і культурологів, які вивчали історію, побут, культуру та духовне життя Гуцульщини. Значний внесок у дослідження регіону зробили Я. Головацький, В. Шухевич, В. Гнатюк, В. Кубійович, М. Домашевський, В. Грабовецький та інші. Особливе місце в розвитку педагогічного гуцульщинознавства належить М. Стельмаховичу, Б. Ступарику, П. Лосюку, І. Пелипейку, В. Хрущу. Саме вони обґрунтували необхідність поєднання національного та регіонального компонентів у навчально-виховному процесі.

М. Стельмахович визначав гуцульщинознавство як систему знань про етнографічний регіон України, яка охоплює його історію, мову, природу, культуру, звичаї, традиції та спосіб життя населення. Учений наголошував, що українська школа може мати регіональні модифікації відповідно до місцевих умов і культурних особливостей [3, с. 50]. Важливе значення для розвитку концепції регіональної освіти мала думка Б. Ступарика про необхідність існування народної школи як засобу духовного та культурного відтворення нації [4, с. 8]. Саме ці ідеї стали основою формування концепції гуцульської школи.

Практичним ініціатором упровадження гуцульщинознавства в освітній процес став П. Лосюк – відомий педагог, науковець і багаторічний директор Яворівської школи на Косівщині. Він розробив концепцію гуцульської школи як регіональної моделі української освіти.

Основними принципами цієї концепції стали:

- адаптація змісту освіти до регіональних умов;
- урахування природного та соціального середовища гірського регіону;
- використання етнопедагогічного потенціалу народної культури;
- формування національної самосвідомості та патріотизму;
- поєднання навчання з практичними навичками та народними ремеслами.

П. Лосюк наголошував, що гуцульщинознавство повинно максимально наблизити освіту до реального життя, забезпечити реалізацію краєзнавчого принципу у викладанні навчальних дисциплін та сприяти вихованню не лише гуцула, а передусім українця і свідомого громадянина [1, с. 21–22].

Важливим етапом розвитку гуцульської школи стало створення у 1991 р. Гуцульської освітньої ради, яка об’єднала педагогів Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей. Діяльність ради сприяла виробленню концептуальних засад регіональної освіти та координації науково-методичної

роботи. У 1993 р. у Верховині було відкрито відділ «Гуцульщина» Науково-дослідного інституту українознавства, а в Косові – лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство». Їхня діяльність сприяла розробленню навчальних програм, методичних матеріалів та наукових досліджень у сфері гуцульщинознавства.

У сучасних закладах освіти Карпатського регіону гуцульщинознавство реалізується в різних формах. Насамперед регіональний матеріал інтегрується у зміст навчальних дисциплін – історії, літератури, географії, мистецтва, музики, трудового навчання. Важливим напрямом є викладання окремого курсу «гуцульщинознавство», який запроваджується у школах із урахуванням вікових особливостей учнів. Значну роль відіграють факультативи, гуртки, творчі студії, профільні класи декоративно-прикладного мистецтва та народних ремесел.

Ефективною формою роботи є пошуково-краєзнавча діяльність учнів, яка сприяє формуванню дослідницьких умінь, розвитку творчості та зацікавлення історією рідного краю. Учні беруть участь у фольклорних експедиціях, записують народні пісні, звичаї, досліджують місцеві ремесла та традиції.

Особливе місце у цьому процесі посідає музейна педагогіка. Упродовж 1991–2021 рр. у закладах освіти Гуцульщини створено десятки етнографічних, краєзнавчих, історичних та мистецьких музеїв, які стали осередками збереження культурної спадщини та виховання молоді. Пріоритетного значення набувають етнофестивалі, конкурси, виставки та зльоти обдарованої молоді Гуцульщини. Вони сприяють популяризації народної культури, розвитку творчих здібностей учнів та формуванню національної свідомості. Упродовж 1998–2019 рр. відбулося 22 щорічні зльоти обдарованої молоді Гуцульщини, у яких брали участь учні Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей.

Суттєву роль у розвитку творчого потенціалу молоді відіграють етнофестивалі «Карпатське коло», «Писанка», «Етноплай», «Полонинська ватра» та інші, які стали важливою формою популяризації гуцульської культури.

Важливу роль у розвитку гуцульщинознавства відіграло створення серії видань «Бібліотека гуцульської школи». У межах цієї серії було видано навчальні посібники, хрестоматії, методичні матеріали, збірники фольклору та художні твори. Особливої уваги заслуговують книги І. Пелипейка «Плай» та «Флояра». Книга для читання «Плай» містить художні та публіцистичні твори про Гуцульщину, знайомить учнів з історією, природою, культурою та видатними особистостями регіону. Хрестоматія «Флояра» є важливим джерелом гуцульського фольклору та має значний виховний потенціал [2, с. 3–4].

Ці видання використовуються не лише на уроках гуцульщинознавства, а й під час вивчення української літератури, історії, мистецтва та в позакласній

роботі. Вони сприяють формуванню у школярів любові до рідного краю, поваги до народних традицій і зацікавлення культурною спадщиною Гуцульщини.

Сучасний етап розвитку гуцульщинознавства характеризується активним упровадженням інноваційних освітніх технологій, інформаційно-комунікаційних засобів і міжнародної співпраці.

Одним із перспективних напрямів став міжнародний науково-освітній проєкт «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку», започаткований у Прикарпатському університеті. Проєкт спрямований на дослідження специфіки навчання в гірських умовах, використання дистанційного навчання та забезпечення сталого розвитку Карпатського регіону [5, с. 23–74]. Важливим є також розвиток міжнародних наукових зв'язків України та Польщі у сфері дослідження гуцульської культури. Спільні конференції, семінари, круглі столи та експедиції сприяють популяризації етнокультурної спадщини Гуцульщини в європейському науковому просторі.

Сучасні дослідники також наголошують на важливості використання етнопедагогічного потенціалу художніх традицій Гуцульщини у формуванні загальнокультурних і ціннісних компетентностей учнів.

Отже, гуцульщинознавство є важливим складником сучасної регіональної освіти та ефективним засобом формування культурної ідентичності молодого покоління. Його розвиток у закладах освіти Карпатського регіону сприяє збереженню духовної та культурної спадщини Гуцульщини, вихованню патріотизму, національної свідомості та поваги до народних традицій.

У результаті діяльності науковців і педагогів було створено ефективну модель гуцульської школи, розроблено навчально-методичне забезпечення та впроваджено різноманітні форми освітньої діяльності. Подальший розвиток гуцульщинознавства потребує поглиблення наукових досліджень, активного використання інноваційних технологій, розширення міжнародної співпраці та узагальнення кращого педагогічного досвіду.

Список використаних джерел

1. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Косів: Писаний Камінь, 2001. С. 166.
2. Пелипейко І. Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору. Косів: Писаний Камінь, 1999. С. 226.
3. Стельмахович М. Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними. *Гуцульська школа.* 1997. № 1. С. 49–53.
4. Ступарик Б. Національна школа : витоки становлення. Івано-Франківськ : Галичина, 1992. С. 192.
5. Хрущ В. Проєкт наукового дослідження «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку». *Гірська школа Українських Карпат.* 2006. №1. С.23–74.

Леся ВИСОЧАН,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-8978-5005
E-mail: lesia.vysochan@cnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕКТНОШКОЛИ ПЕТРА ЛОСЮКА У РОБОТІ СІЛЬСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито особливості використання традицій гуцульської етношколи Петро Лосюк у діяльності сучасної сільської початкової школи. Обґрунтовано значення етнокультурного компонента як основи формування національної ідентичності, народознавчої компетентності та життєвих цінностей молодших школярів. Висвітлено зміст, принципи та форми реалізації гуцульщинознавства в освітньому процесі, зокрема через інтегроване навчання, практичну діяльність і взаємодію з громадою. Доведено, що адаптоване впровадження ідей гуцульської етношколи сприяє розвитку ключових компетентностей і духовно-культурного становлення особистості.

Ключові слова: гуцульська етношкола, Петро Лосюк, етнопедагогіка, гуцульщинознавство, сільська початкова школа, національна ідентичність, народознавство.

Сучасний розвиток системи освіти України відбувається в умовах активних соціокультурних трансформацій, що зумовлюють необхідність переосмислення змісту навчання і виховання зростаючої генерації. Одним із провідних завдань сучасної школи є формування національно свідомої, культурно ідентифікованої особистості, здатної до активної життєдіяльності в умовах глобалізованого світу. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті функціонування сільської початкової шкіл, як важливого осередка збереження культурної спадщини та традицій українського народу. У цьому зв'язку вагомого значення набуває звернення до етнопедагогічного досвіду у вигляді створеної Петром Лосюком гуцульської етношколи.

Петро Васильович Лосюк виступив ідейним натхненником та розробником концепції та організаційно-педагогічних засад функціонування гуцульської школи як регіональної моделі національної освіти. Вона знайшла оригінальне цілісне обґрунтування у низці наукових праць, які становлять цінний внесок у теорію та практику розвитку сільської початкової школи в контексті розвитку української етнопедагогіки [1-9 та ін.]. Ядром практичного втіленням цієї педагогічної ідеї став авторський проєкт Яворівської загальноосвітньої школи I–III ступенів, яку педагог-новатор очолював із 1974 р. Завдяки його цілеспрямованої системної діяльності звичайна сільська гірська восьмирічна

школа була трансформована в авторський заклад освіти, що отримав визнання як «гуцульська школа». Концептуальною основою функціонування гуцульської школи виступив регіональний етнографічний компонент, що передбачає органічне поєднання краєзнавчого матеріалу з сучасними педагогічними технологіями. Такий підхід забезпечив формування цілісної навчально-виховної системи, побудованої на засадах природовідповідності, патріотичного виховання, педагогічної інноватики та врахування індивідуальності здобувачів освіти [5; 6; 8].

Гуцульська школа базується на ідеї гармонійного поєднання загальноосвітньої підготовки з етнокультурним вихованням. Вона передбачає інтеграцію знань із різних галузей у межах єдиного змістового поля – гуцульщинознавства. Цей інтегрований підхід дозволяє здобувачам освіти не лише засвоювати навчальний матеріал, а й усвідомлювати його зв’язок із реальним життям, традиціями та культурою рідного краю. Важливим принципом є природовідповідність навчання, що враховує особливості гірського середовища, способу життя та трудової діяльності місцевого населення [1; 5; 8].

Особливий інтерес становить праця «Гуцульщинознавство – дієвий чинник формування народознавчої компетентності учнів початкової школи», в якій П. Лосюк обґрунтував значення регіонального етнокультурного компонента як засобу розвитку особистості здобувача початкової освіти. Автор розглядає гуцульщинознавство як інтегрований напрям змісту освіти, що забезпечує засвоєння учнями знань про історію, традиції, звичаї, побут і духовну культуру населення Гуцульщини. Основні акценти зміщені на формування народознавчої компетентності, яка трактується як здатність здобувача освіти усвідомлювати себе як носія національної культури, який розуміє її цінності та застосовує набуті знання у повсякденному житті. Петро Лосюк підкреслював, що ефективність цього процесу значною мірою залежить від систематичного включення елементів народознавства у зміст навчальних предметів початкової школи [3].

Вчений-практик акцентував на доцільності використання різноманітних форм і методів навчання, зокрема інтегрованих уроків, практичної діяльності, творчих завдань, фольклорних матеріалів, екскурсій та зустрічей із носіями народних традицій. За його думкою, такий підхід сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню емоційно-ціннісного ставлення до культурної спадщини рідного краю [3]. Червоною стрічкою крізь доробок П. Лосюка проходить ідея органічного сполучення навчальної та виховної складових освітнього процесу. Гуцульщинознавство, за його думкою, виконує як пізнавальну, так і передусім виховну функції, позаяк сприяє формуванню патріотизму, моральних якостей, естетичного смаку та духовності здобувачів освіти [2-4].

Суттєвою рисою концепції гуцульської етношколи є її практична спрямованість. Навчальний процес організовується таким чином, щоб забезпечити активну участь здобувачів освіти у різних видах діяльності, пов'язаних із народними ремеслами. Це, зокрема, різьблення по дереву, ткацтво, вишивка, писанкарство, виготовлення традиційних виробів. Залучення дітей до таких видів діяльності сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, формуванню трудових навичок і вихованню поваги до праці. Водночас це створює умови для передачі культурних традицій від покоління до покоління [10].

Особливе місце в системі гуцульської школи займає декоративно-прикладне мистецтво, яке виступає не лише засобом естетичного виховання, а й важливим компонентом змісту освіти. Через ознайомлення з традиційними видами мистецтва учні набувають знань про культурну спадщину свого народу, розвивають художній смак і креативність [10]. Такий обґрунтований ще наприкінці 80-х рр. XX ст. підхід відповідає сучасним освітнім тенденціям, які передбачають формування ключових компетентностей, зокрема культурної обізнаності та самовираження.

Використання традицій гуцульської етношколи у сучасній сільській початковій школі може здійснюватися в різних напрямах. Одним із них є інтеграція елементів гуцульщинознавства в зміст навчальних предметів. Наприклад, на уроках курсу «Я досліджую світ» доцільно використовувати матеріали про природу Карпат, традиційні види господарської діяльності, звичаї та обряди місцевого населення. На уроках мистецтва та трудового навчання можна впроваджувати елементи народних ремесел, що сприяє розвитку практичних умінь і творчих здібностей учнів.

Не менш важливим є використання етнопедагогічного потенціалу у позакласній та виховній роботі. Організація народних свят, тематичних вечорів, фольклорних фестивалів, екскурсій до музеїв і майстерень народних умільців сприяє поглибленню знань учнів про культуру рідного краю та формуванню емоційно-ціннісного ставлення до неї. Такі заходи створюють сприятливу атмосферу для розвитку комунікативних навичок, соціалізації та самореалізації дітей. Важливим аспектом є також взаємодія школи з місцевою громадою. Сільська школа традиційно виступає центром культурного життя, тому залучення батьків, представників громади до освітнього процесу сприяє підвищенню його ефективності. Спільна діяльність школи та громади забезпечує збереження й популяризацію культурної спадщини, формує у дітей відчуття приналежності до своєї спільноти.

Застосування ідей гуцульської етношколи сприяє формуванню життєвих компетентностей здобувачів початкової освіти. У процесі навчання та практичної діяльності вони набувають умінь працювати в команді, приймати

рішення, проявляти ініціативу та відповідальність. Це відповідає вимогам сучасної освіти, орієнтованої на компетентнісний підхід. Використання етнокультурного компонента сприяє розвитку емоційного інтелекту, формуванню моральних цінностей і духовності.

Важливо підкреслити, що впровадження традицій гуцульської етношколи у сучасний освітній процес потребує певної адаптації до нових умов. Зокрема, необхідно враховувати вимоги державних освітніх стандартів, особливості навчальних програм та індивідуальні потреби здобувачів початкової освіти. Ефективність освітнього процесу забезпечує врахування основних принципів етнопедагогіки: природовідповідності, культуровідповідності, діяльнісного підходу.

Отже, використання традицій гуцульської етношколи Петра Лосюка в роботі сільської початкової школи є важливим напрямом модернізації освіти. Воно сприяє підвищенню якості навчання, формуванню національної ідентичності, розвитку творчих здібностей і життєвих компетентностей здобувачів початкової освіти. Етнопедагогічний досвід вченого і педагога-новатора має значний потенціал для використання в сучасній освітній практиці. Його ідеї залишаються актуальними в умовах реформування освіти та можуть слугувати основою для розроблення нових педагогічних технологій, орієнтованих на гармонійний розвиток особистості здобувача початкової освіти.

Список використаних джерел

1 Лосюк П. Гуцульська школа як феномен оновлення змісту освіти в регіоні. *Проблеми відродження та розвитку матеріальної і духовної культури гуцулів: Мат. Міжнар. наук.-практ. конф*. Івано-Франківськ, 2002. С. 63–65.

2 Лосюк П. Гуцульщинознавство в дошкільному вихованні дітей. *Вісн. Прикарпат. нац. ун-ту. Педагогіка* Івано-Франківськ, 2008. Вип. 17/18. С. 83–91.

3 Лосюк П. Гуцульщинознавство – дієвий чинник формування народознавчої компетентності учнів початкової школи. *Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів*: навчально-методичний посібник / за ред. О. Будник Київ ; Івано-Франківськ, 2009. С. 204–213.

4 Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі Косів : Писаний Камінь, 2001. 165 с.

5 Лосюк П. Концепція Гуцульської школи в контексті Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»). *Гуцульська школа*. 1995. № 2. С. 9–10.

6 Лосюк П. Модель сучасної гуцульської школи. *Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України* : у 5 т. / АПН України. Київ, 2007. Т. 1. С. 165–185.

7 Лосюк П. Регіональна програма «Освіта Гуцульського краю» на виконання Державної національної програми «Освіта" («Україна XXI століття»). *Гуцульська школа.* 1995. № 5. С. 5

8 Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі: на прикладі Гуцульського регіону: *монографія*. Снятин Прут Принт, 2007. 156 с.

9 Лосюк П. Формування народознавчої компетентності педагога в гуцульській школі. *Народознавча компетентність дітей і молоді: принципи та методи дослідження: зб. наук. пр.* / за ред. Н. Лисенко. Івано-Франківськ, 2007. С. 236–246.

10 Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. *методичний посібник*. Київ: Радянська школа, 1979. 56 с.

Мирослава ВОВК,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9109-9194
E-mail miravovk79@gmail.com
м.Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВА, ЦІННІ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті висвітлено розвиток педагогічної фольклористики в Україні як важливого складника національного освітнього простору. Розкрито її міждисциплінарний характер, функціональний та культурологічний потенціал у формуванні особистості. Окреслено внесок українських учених у становлення фольклористики та її педагогічного напряму, а також значення фольклору як засобу національного виховання. Доведено, що педагогічна фольклористика є ефективним інструментом інтеграції культурної спадщини в освітній процес .

Ключові слова: педагогічна фольклористика, фольклор, етнопедагогіка, національна культура, міждисциплінарність, культурна спадщина, освітній процес, народна творчість, українська освіта.

У другій половині XIX – у перші десятиліття XXI ст. відбувався розвиток української фольклористики, зокрема педагогічної фольклористики у контексті персонологічного виміру, що підтверджує студіювання архівних матеріалів, документів, періодичних видань, монографічних досліджень. Вивчення відповідних ресурсів уможливило представлення унікального досвіду вивчення фольклору, розуміння націєтворчого потенціалу українознавчої, культурологічної, фольклористичної думки в українському науково-освітньому просторі упродовж XIX – у першій чверті XXI ст.

Протягом означеного періоду сформувалась плеяда педагогів-фольклористів, етнографів-професіоналів, аксіологічно спрямована наукова і педагогічна діяльність яких зумовила утвердження професійних засад фольклористики. Фундаментальний вплив на кристалізацію освітніх традицій вивчення фольклору здійснили подвижники українознавчих напрямів освіти і науки щодо організації наукових осередків, заснування періодичних видань, створення українознавчих кафедр, впровадження фольклористичних, етнографічних курсів у підготовку майбутніх філологів, істориків.

У наукових студіях українських дослідників *фольклор* розглядався крізь призму міждисциплінарних студій і набув статусу функціонального, комунікативного феномену національної культури, в якому втілена народна модель світосприйняття, мовна картина світу; як одного з основних джерел різних видів професійного мистецтва; як синкретичного художньо-естетичного явища, якому властиві варіативність, анонімність, колективність, імпровізаційність, усність. Історія дослідження фольклору з позицій його функціонального спектру в соціумі, синкретичної природи, аксіологічного потенціалу, етноестетики, жанрології, поетики становить основу зародження, становлення та розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі.

Ґенеза української фольклористики походить «від просвітницько-романтичних захоплень, прагнень порятувати від загибелі найперше українську народну пісню, публікацій збірників із передмовами до фундаментальних фольклористичних досліджень Олександра Потебні, Михайла Драгоманова, Івана Франка, до «вибухової» діяльності Етнографічної комісії ВУАН, відкриття Інституту фольклору (1936), до появи видань академічної серії «Українська народна творчість» (з 1961 р.), до сформованої когорти українських фольклористів другої половини XX ст., до відкриття кафедр фольклористики в Київському та Львівському університетах (1990-ті рр.)».

Уперше поняття фольклор, фольклористика використав М. Драгоманов, підготувавши для «Етнографічно-статистичного гуртка» під керівництвом І. Франка реферат про італійську та французьку етнографічну бібліографію (1883), в якому йшлося про фольклористів – спеціалістів з народної словесності у Західній Європі. На першому Міжнародному конгресі фольклористів у Парижі (1889) М. Драгоманов виступив з доповіддю, у якій фігурували ці поняття.

В історичній ретроспективі окреслилась *інтердисциплінарність* фольклористики – тенденція, що визначає її інноваційний розвиток у зв'язку з суміжними дисциплінами, в результаті взаємодії з якими утворився спектр напрямів (лінгвофольклористика, етномузикознавство, фольклоротерапія, текстологія, джерелознавство та ін.). Інтердисциплінарність передбачає аналіз фольклору у вимірах контекстного, антропологічного, функціонального, культурологічного, полікультурного підходів.

Зазначимо, що *педагогічна фольклористика* – напрям фольклористики, який на основі філософських засад антропоцентризму, естетичних, етичних, інтелектуальних можливостей фольклорного слова дозволяє репрезентувати досягнення фольклористики, її наукової думки у професійній підготовці майбутніх фахівців (учителів-філологів, фольклористів, етномузикознавців та ін.), в освітній практиці загальноосвітньої школи.

Фундаменталізація наукових засад та освітніх традицій вивчення

фольклористики утверджувалась в умовах класичних університетів: Університету Святого Володимира (Київського університету: Михайло Максимович, Микола Костомаров, Олександр Котляревський, Микола Дашкевич, Володимир Перетц, Андрій Лобода та ін.), Університету Яна Казимира (Львівського університету: Яків Головацький, Філарет Колесса, Володимир Гошовський, Теофіль Комаринець та ін.), Харківського університету (Ізмаїл Срезневський, Олександр Потебня, Микола Сумцов, Дмитро Зеленін та ін.).

Зупинимося на окресленні досягнень у розвитку фольклористики, зокрема її педагогічного напряму, у спадщині знаних вчених-педагогів.

Зародження науково-теоретичних та педагогічних засад фольклористики пов'язане з іменем *Михайла Олександровича Максимовича*. Його призначення на посади завідувача кафедри словесності та ректора університету пов'язане із «здійсненням бажання вченого повернутися в Україну (до того обіймав посаду професора ботаніки у Московському університеті. – М.В.), туди, де, за його словами, були «земля і небо його предків». Він пов'язував з цим переїздом надію глибше займатися українським фольклором. Про це він згадав і в передмові до збірника 1834 р. («Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем»)».

У 1827 р. М. Максимович видав збірник «Малорусские песни». Це була унікальна подія в історії української фольклористики. М. Грушевський назвав передмову до цього видання «маніфестом української фольклористики». Праці, педагогічна діяльність М. Максимовича «спонукали українське студентство до активних пошуків та популяризацію творів фольклору, історичного епосу, пов'язаного із найяскравішими сторінками національного визволення, створення у XIX ст. українських шкіл для молоді та старшого загалу, а пізніше – дозволили об'єднати під егідою П. Чубинського у Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства».

Інноваційні процеси вивчення фольклору в університетській практиці пов'язані з діяльністю професора *Миколи Павловича Дашкевича* (1852 – 1908). Завідувач кафедри всесвітньої (західноєвропейської) літератури Університету Святого Володимира, голова Історичного товариства Нестора Літописця (1899 – 1905), М. Дашкевич був викладачем європейського рівня, про що свідчить його обізнаність у загальносвітових філологічних теоріях, концепціях, зокрема, у галузі фольклористики.

Наукові досягнення, викладацька діяльність М. Дашкевича зумовили новий етап у вивченні народної словесності в умовах класичних університетів. Саме він є автором програм перших фольклористичних курсів, у процесі яких застосовував порівняльний текстологічний аналіз фольклорних та літературних текстів різних європейських літератур. Професор глибоко цікавився

методологічними теоріями вчених світового рівня – братів Грімм, Т. Бенфея, В. Гумбольдта та ін. Наукові зацікавлення педагога реалізовувались у структуруванні змісту літературознавчих дисциплін, а також у процесі викладання фольклористичного курсу – історії давньої народної словесності. Він обстоював ідею самобутності, оригінальності української літератури з-поміж європейських.

М. Дашкевич здійснив вагомий внесок у становлення теоретико-методологічних основ культурно-історичної школи, зокрема, у розробку теорії самозародження сюжетів. Цю ідею підтверджують збережені архівні документи – лекційні матеріали до дисциплін: історія літератур, історія казки, повісті і роману, історія епосу, історія давньої народної словесності, історія французької літератури, історія італійської літератури тощо.

Учень А. Метлинського, *Олександр Опанасович Потебня* (1835 – 1891) здобув авторитет у світовому мовознавстві, літературознавстві, фольклористиці як розробник порівняльно-історичної теорії мовознавства, як основоположник психологічного напряму в українському мовознавстві, психологічної школи в українській фольклористиці.

На переконання професора М.Дмитренка, молодий О. Потебня ще до захисту магістерської дисертації («Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860)) читав лекції студентам», і серед студентства закарбувався «образ запального, енергійного університетського викладача, діяча громадівського руху, чий вплив на юних людей був магічним», він «привертав до себе найпалкіші симпатії молоді, коли говорив про історичне минуле нашої батьківщини, про нашу пісню, про нашу поезію і закликав до вивчення її, до любові до неї».

Значна частина наукового доробку вченого (майже половина) присвячена дослідженню народної словесності крізь призму міфології, мовних явищ, етимології, діалектології, літератури, історії, української і слов'янської культури загалом.

Відомо, що Олександр Опанасович вирізнявся вокальними здібностями, з його голосу записував народні пісні М. Лисенко. Сам О. Потебня збирав пісні упродовж життя. Його загальний доробок становить понад 350 пісень, до інтерпретації і систематизації яких він застосовував професійний підхід: «вивчав народну пісню в органічній єдності її словесного й музичного компонентів».

Сучасники О. Потебні, його учні акцентували увагу на високому рівні педагогічної майстерності професора. Він володів особливим мовним чуттям, естетичним сприйняттям світу, інтелектуальними здібностями, що безпосередньо виявлялися у спілкування зі студентською молоддю. Він, на думку М. Сумцова, був «охоронцем наукових інтересів і загальних моральних

університетських принципів». Його ідей покладені в основу сучасних уявлень про специфіку художнього, фольклорного слова та психологію художньої творчості, які розвивають представники структурно-типологічної, антропологічної, функціональної фольклористичних шкіл.

У розвитку української фольклористики з іменем *Миколи Федоровича Сумцова* пов'язаний процес кристалізації фундаментальних наукових основ міфологічної, культурно-історичної фольклористичних шкіл та інноваційні процеси в освітній практиці вивчення народної словесності. Професор Харківського університету, завідувач Етнографічного музею при університеті вирізнявся активною просвітницькою, дослідницькою, збиральницькою діяльністю: був головою Харківського історико-філологічного товариства, ініціював створення сучасної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, першого педагогічного товариства (педагогічного відділу при Харківському історико-філологічному товаристві).

Микола Сумцов першим з викладачів Харківського університету почав читати лекції українською мовою 1906 року. Активно підтримував жіночу освіту. Очолював Музей витончених мистецтв і старожитностей, Етнографічний музей та Музей Слобідської України.Фольклористичній проблематиці присвячена значна кількість його праць (загальна їх кількість перевищує 1500). Синтезованою працею, яка засвідчує контекстний підхід М. Сумцова до дослідження етнографічної та фольклорної специфіки Слобожанщини, є фундаментальна розробка «Слобожани» (1918). Саме завдяки ґрунтовним науковим результатам, педагогічній майстерності М. Сумцов був викладачем-новатором, педагогом європейського рівня, який утверджував контекстний і функціональний підходи до вивчення фольклору.

Проблематика науково-фольклористичних праць М. Сумцова достатньо диференційована: дослідження народної словесності, міфосимволіки, етнічної ритуальної організації життєдіяльності, етнографічної специфіки українського, слов'янського етносів та окремих європейських народів. Цей факт підтверджує, що М. Сумцов сприяв становленню системи професійної підготовки майбутніх філологів й істориків на засадах міфологічної та культурно-історичної наукових шкіл. Наукові напрацювання викладача реалізовувались у змісті курсів з історії словесності (всього М. Сумцовим було розроблено і прочитано близько 30 курсів і спецкурсів), у процесі спрямування науково-дослідницьких пошуків студентів у галузі етнографії, фольклористики.

М. Сумцов був одним із перших розробників професійних програм організації етнографічних та фольклорних експедицій. Він уклав ряд програм і вказівок, якими «користувались десятки і сотні краєзнавців, усі прихильники українського народного мистецтва». Як ініціатор проведення II археологічного

з’їзду в Харкові М. Сумцов уклав фольклорно-етнографічні програми для зібрання інформації про селянське життя, відомостей про кобзарів і лірників, матеріалів про писанкарство, предметів селянського побуту тощо.

Варто акцентувати, що М. Сумцов заснував перший в Україні Етнографічний музей, у якому була представлена матеріальна і духовна культура Слобожанщини. Надзвичайною активністю відзначалась діяльність професора щодо залучення студентів історико-філологічного факультету до збирання етнографічного, фольклорного матеріалу, що свідчить про цілеспрямоване впровадження елементів фольклорно-етнографічної практики.

Зі спадщиною фольклориста, етнографа, музикознавця, літературознавця, завідувача першої кафедри фольклору та етнографії у Львівському університеті *Колесси Філарета Михайловича* (1871–1947) можна ознайомитися за працею «Українські народні пісні і їх зв'язок з життям». Необхідно відзначити, що авторитетний вплив на професійне становлення Ф. Колесси мали праці О. Потебні, а також професіоналізм М. Лисенка, який був улюбленим композитором українського студентства. Після особистого знайомства М. Лисенко «спрямовував зацікавлення молодого вченого у бік поглибленого вивчення української народної пісні».

Проаналізувавши основні результати фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності Ф. Колесси, зауважимо, що він є автором двох навчально-методичних видань, в основу яких покладено культурологічний, контекстний підходи до аналізу народної словесності, що відповідно сприяло формуванню дослідницької культури, текстологічних умінь майбутніх фахівців («Огляд українсько-руської народної поезії» (1905) та «Українська усна словесність» (1938)). «Українська усна словесність» – це універсальне видання, у якому комплексно обґрунтовано методологічні засади фольклору та фольклористики, висвітлено найвагоміші результати з історії фольклористики, зафіксовано першоджерельний матеріал за фольклорними жанрами, здійснено загальний огляд діяльності українських етнографів та народних співців, а також вміщений хрестоматійний матеріал – твори з поясненнями та нотами.

Персонологічний дискурс розвитку фольклористики, педагогічної фольклористики, потребує подальшого наукового осмислення на основі першоджерельних матеріалів. Констатуємо, що на початку 1990-х років в українській історико-педагогічній науці спостерігався яскравий сплеск дисертаційних досліджень з проблеми вивчення потенціалу фольклорної жанрології на інтелектуальний, світоглядний, етико-естетичний розвиток особистості учня, студента. І подібні дослідження необхідно продовжувати.

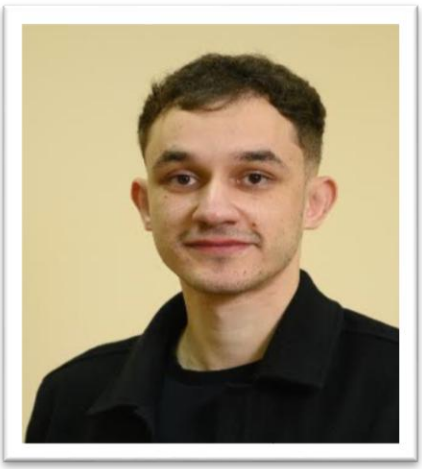
Переконані, що нині в умовах ідеологічного, культурного протистояння України під тиском російського імпералізму спадщина, інноваційні ідеї вчених-

фольклористів, викладачів є вагомим підґрунтям утвердження національної культурної ідентичності. І фольклористика, педагогічна фольклористика покликані реалізовувати цю важливу місію у сьогоденні і довести, за словами Олександра Потебні, що «і в нас є щось своє, нами і по-нашому зроблене для цивілізації світу; є своє і в науці, і в мистецтві, і в суспільності. Настане час, коли до нас будуть уважно прислухатися і на Заході».

Список використаних джерел

1. Вовк М.П. Педагогічна фольклористика в Україні. Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.Сухомлинського НАПН України. https://www.youtube.com/watch?v=s7Kh1Oj_OjI&t=747s

2. Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. / Мирослава Петрівна Вовк; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К., 2014. 202 с. https://ipood.com.ua/e-library/posibniki/folkloristika-u-klasichnih-universitetah-ukrani-druga-polovina-hh--pochatok-hh-stolittya/

Назарій ГАЙНЮК,
здобувач наукового ступеня
доктора філософії PhD кафедри
початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID ID 0009-0000-1824-1177
E-mail nazarii.hainiuk.20@pnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

МЕДІАТЕКСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядається феномен медіатексту як ефективного інструменту збереження та трансляції культурної пам'яті в умовах сучасної освіти. Акцент зроблено на етнопедагогічному потенціалі гуцульської школи як унікального освітньо-культурного середовища, де традиційні форми навчання інтегруються з цифровими медіапрактиками. Обґрунтовується, що медіатекст виступає не лише засобом комунікації, а й механізмом конструювання культурної ідентичності учнів. Проаналізовано можливості використання цифрових наративів, візуальних медіа та локальних історій у формуванні культурної пам'яті школярів. Визначено педагогічні умови ефективного застосування медіатекстів у етнопедагогічній практиці.

Ключові слова: медіатекст, культурна пам'ять, етнопедагогіка, гуцульська школа, цифрова освіта, ідентичність, наратив.

Сучасний освітній простір характеризується стрімкою медіатизацією, що зумовлює появу нових форм передачі знань, цінностей і культурних смислів. У цьому контексті медіатекст набуває статусу ключового носія культурної пам'яті, здатного поєднувати усну традицію, візуальну культуру та цифрові технології.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах функціонування гуцульської школи як осередку збереження регіональної ідентичності, де етнокультурна спадщина виступає основою виховного процесу.

Мета статті. Обґрунтувати роль медіатексту як інструменту збереження культурної пам'яті в етнопедагогічному середовищі гуцульської школи.

Сучасний освітній простір перебуває під впливом стрімкої медіатизації, що суттєво змінює способи передачі знань, цінностей і культурних смислів. У цих умовах медіатекст постає не лише як засіб комунікації, а як важливий інструмент формування та збереження культурної пам'яті. Особливої значущості це набуває в етнопедагогічному контексті, де освіта виконує функцію трансляції традицій, норм і символів локальної культури.

Гуцульська школа в цьому сенсі виступає унікальним освітнім середовищем, у якому поєднуються традиційні форми навчання з сучасними цифровими практиками. Вона є не лише інституцією освіти, а й простором збереження культурної спадщини, де щоденна педагогічна діяльність пов'язана з відтворенням і переосмисленням регіональної ідентичності. Саме тут медіатекст набуває особливої ролі як «посередник» між минулим і сучасністю, між усною традицією та цифровим середовищем.

У широкому розумінні медіатекст можна визначити як багатокомпонентну інформаційну структуру, що поєднує вербальні, візуальні та аудіальні елементи. У контексті етнопедагогіки він виступає носієм культурного коду, який відображає історію, побут, звичаї та духовні цінності конкретної спільноти. Саме тому медіатекст стає ефективним інструментом фіксації та передачі культурної пам'яті, забезпечуючи її актуалізацію в освітньому процесі.

Культурна пам'ять, за сучасними науковими підходами, є не лише сукупністю історичних фактів, а й живою системою символів і смислів, що формують ідентичність особистості та спільноти. У цьому контексті медіатекст виконує функцію не лише документування, а й інтерпретації культурного досвіду. Через цифрові наративи, відеоматеріали, фотохроніки та інтерактивні історії відбувається переосмислення традицій у сучасному освітньому середовищі.

Особливістю гуцульської школи є тісний зв'язок навчального процесу з локальним культурним контекстом. Використання елементів народної педагогіки, фольклору, ремесел і традиційних знань створює основу для формування етнокультурної компетентності учнів. У цьому процесі медіатекст стає інструментом «оцифрування традиції», що дозволяє зберігати та поширювати культурну спадщину у доступній для сучасного учня формі.

Практичне застосування медіатекстів у навчальному процесі може реалізовуватися через створення учнівських цифрових проєктів, зокрема відеоісторій про життя громади, електронних етнографічних щоденників, подкастів про місцеві традиції, а також інтерактивних карт культурної спадщини. Такі форми роботи сприяють не лише засвоєнню знань, а й активному залученню учнів до процесу конструювання культурної пам'яті.

Важливим є те, що медіатекст у етнопедагогічному середовищі виконує низку функцій: документальну, комунікативну, інтерпретаційну та ідентифікаційну. Він фіксує усну історію та фольклор, забезпечує їхнє переосмислення в сучасному контексті, сприяє міжпоколіннєвій комунікації та формує відчуття належності до культурної спільноти. Таким чином, медіатекст стає не просто навчальним ресурсом, а механізмом формування культурної ідентичності.

Етнопедагогічний потенціал медіатекстів полягає у можливості поєднання традиційних знань із цифровими технологіями. Це дозволяє зробити культурну спадщину більш доступною, емоційно насиченою та особистісно значущою для учнів. Водночас учні переходять від ролі пасивних споживачів інформації до ролі активних творців культурного контенту, що суттєво підвищує ефективність освітнього процесу.

Отже, медіатекст у контексті змісту навчальних предметів гуцульської школи виступає потужним засобом збереження та трансформації культурної пам'яті. Він забезпечує поєднання традиційної етнопедагогіки з інноваційними цифровими технологіями, створюючи нову модель освіти, орієнтовану на збереження культурної спадщини та формування національної ідентичності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Медіатекст розглядається як інтегрована структура, що поєднує вербальні, візуальні та аудіальні компоненти, забезпечуючи багаторівневе сприйняття культурного змісту.

Гуцульська школа виступає не лише освітнім інститутом, а й культурним посередником між поколіннями. Її специфіка полягає у:

- ✓ збереженні локальних традицій (обрядів, ремесел, фольклору);
- ✓ використанні регіонального контексту у навчанні;
- ✓ інтеграції етнокультурного змісту в освітні програми.

У цьому середовищі медіатекст стає інструментом «оцифрованої традиції», що дозволяє фіксувати й передавати культурні коди в сучасній формі.

Медіатекст у сучасній етнопедагогіці виступає потужним інструментом збереження культурної пам'яті, особливо в умовах гуцульської школи як носія локальної ідентичності. Його використання забезпечує не лише трансляцію традицій, а й їхнє переосмислення у цифровому освітньому просторі. Це створює нову модель освіти – «освіти пам'яті», де культура стає живим, інтерактивним процесом.

Список використаних джерел

1. Ассман, Я. (2012). *Культурна пам'ять: письмо, пам'ять про минуле і політична ідентичність у високих культурах давнини*. Київ: Ніка-Центр.

2. Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press.

3.Lotman, Y. M. (2000). *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. London: I.B. Tauris.

Іван ГАЙНЮК,
здобувач наукового ступеня
доктора філософії PhD кафедри
початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID https://orcid.org/0009-0005-2923-8586
E-mail ivan.hainiuk.22@pnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ У STEM-ОСВІТУ УЧНІВ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядається проблема інтеграції етнопедагогічних традицій Гуцульщини в STEM-освіту учнів гірської школи. Обґрунтовується доцільність поєднання народнопедагогічного досвіду з інноваційними освітніми технологіями для формування у школярів цілісного наукового світогляду, дослідницьких компетентностей та культурної ідентичності. Визначено потенціал етнокультурного середовища Карпатського регіону як ресурсу для реалізації міждисциплінарного підходу STEM-освіти. Акцентовано на ролі традиційних знань, ремесел, фольклору та природокористування у формуванні навчального змісту природничо-математичних дисциплін.

Ключові слова: STEM-освіта, етнопедагогіка, Гуцульщина, гірська школа, культурна спадщина, інтегроване навчання, компетентності.

Сучасні трансформації освіти в Україні визначаються переходом до компетентнісної, дослідницько орієнтованої моделі навчання, у якій важливе місце посідає STEM-освіта. Вона спрямована на формування в учнів цілісного наукового світогляду, розвиток критичного мислення, дослідницьких умінь і здатності застосовувати знання для розв’язання практичних життєвих завдань. Водночас у сучасному освітньому процесі недостатньо використовується потенціал етнопедагогіки, зокрема традиційної культури Гуцульщини, яка містить потужні освітні ресурси для навчання природничо-математичних дисциплін.

Гуцульщина як унікальний етнокультурний регіон Карпат характеризується тісним зв’язком людини з природним середовищем, традиційними формами господарювання, багатою матеріальною і духовною культурою. Народні знання про природу, календарні спостереження, ремесла, фольклор і практики виживання в гірських умовах формувалися протягом століть і становлять цінний педагогічний ресурс. Саме тому гірська школа

виступає не лише освітнім закладом, а й середовищем збереження культурної спадщини та формування локальної ідентичності учнів.

STEM-освіта у сучасному розумінні є інтегрованим підходом, що об'єднує природничі науки, технології, інженерію та математику на основі практичної діяльності. Її сутність полягає в міждисциплінарності, орієнтації на реальні життєві проблеми та активне залучення учнів до дослідницької діяльності. В українських педагогічних дослідженнях STEM-освіту визначають як систему, що забезпечує формування ключових компетентностей через практико-орієнтоване навчання, розвиток інноваційного мислення та здатності до творчого вирішення завдань.

У цьому контексті інтеграція етнопедагогічних традицій Гуцульщини у STEM-освіту набуває особливої значущості. Вона дозволяє поєднати наукове знання з культурним досвідом локальної спільноти, забезпечуючи не лише засвоєння навчального матеріалу, а й формування емоційного зв'язку учнів із рідним краєм. Наприклад, народні ремесла можуть бути використані для пояснення математичних закономірностей і геометричних форм, традиційне дерев'яне будівництво для вивчення фізичних законів, а природокористування в гірських умовах – для дослідження біологічних і екологічних процесів.

Особливої ваги набуває використання проєктної діяльності, у межах якої учні можуть досліджувати явища навколишнього середовища через призму локальної культури. Це можуть бути проєкти, пов'язані з аналізом геометрії гуцульського орнаменту, вивченням властивостей природних матеріалів у традиційних ремеслах, моделюванням конструкцій гірських жител або дослідженням екологічних особливостей Карпатського регіону. Такий підхід забезпечує інтеграцію знань із різних навчальних предметів і підсилює їх практичну значущість.

Важливим аспектом є те, що етнопедагогічний компонент у STEM-освіті сприяє формуванню у школярів ціннісного ставлення до культурної спадщини. Учні не лише опановують наукові знання, а й усвідомлюють їхній зв'язок із традиціями свого народу, що підсилює мотивацію до навчання та сприяє розвитку національної самосвідомості. Таким чином, освітній процес набуває особистісно значущого характеру.

Інтеграція етнопедагогіки та STEM-освіти особливо ефективна в умовах гірської школи, де навчання природно пов'язане з навколишнім середовищем. Безпосередній контакт із природою Карпат, використання локального матеріалу та звернення до культурної спадщини дозволяють зробити навчальний процес більш змістовним і практично орієнтованим. Це також сприяє розвитку дослідницьких навичок, екологічної свідомості та креативності учнів.

Отже, поєднання етнопедагогічних традицій Гуцульщини зі STEM-освітою створює нову якість освітнього процесу, в якій наукові знання гармонійно поєднуються з культурною спадщиною. Такий підхід сприяє формуванню компетентної, творчої та культурно свідомої особистості, здатної діяти в умовах сучасного світу, зберігаючи при цьому зв'язок із власними коріннями та національною ідентичністю.

Інтеграція етнопедагогічних традицій Гуцульщини у STEM-освіту є перспективним напрямом розвитку сучасної гірської школи. Вона забезпечує поєднання культурної спадщини з інноваційними освітніми технологіями, сприяє формуванню компетентної, творчої та культурно свідомої особистості. Такий підхід створює умови для гармонійного розвитку учня в контексті глобальних освітніх змін та локальної культурної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України. (2020). Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) № 960-р.
2. Stryzhak, O. Y., Slipukhina, I. A., Polikhun, N. I., Chernetckiy, I. S. (2017). STEM-EDUCATION: MAIN DEFINITIONS. *Information Technologies and Learning Tools,* 62(6).
3. Buckingham, D. (2003). Media Education. Cambridge: Polity Press.
4. Kress, G. (2010). Multimodality. Routledge.
5. Асмус, Я. (2012). Культурна пам'ять. Київ: Ніка-Центр.
6. Пахомова, О. М. (2019). Етнопедагогіка України. Київ: Педагогічна думка.

Світлана ГАЛЕМЧУК,
учитель історії Яремчанського ліцею №1,
аспірант
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна
E-mail: halemchuks@gmail.com

УКРАЇНОЗНАВСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті розглядається роль українознавства та національної ідеї у процесі патріотичного виховання сучасної української молоді. Обґрунтовується значення національної самосвідомості, рідної мови, історичної пам'яті та культурних традицій як основи формування громадянина-патріота. Наголошується на важливості інтеграції українознавчих знань у систему освіти та виховного процесу для зміцнення національної ідентичності та державотворчих цінностей.

Ключові слова: українознавство, національна ідея, патріотичне виховання, національна ідентичність, молодь, рідна мова.

В сучасному постіндустріальному суспільстві, де глобалізаційні процеси вийшли на одну з перших сторінок модерної історія, плекання національно-патріотичного виховання сучасної молоді в контексті українознавчих студій в новій школі має неабияке значення для всього виховного процесу. Не можна недооцінювати розуміння важливості виховання молоді для добробуту майбутнього нації, як і визначення основних принципів, мети та ідеології виховної роботи, знаходження та викристалізовування основних шляхів досягнення окреслених цілей. Науковою основою нового національно-державного відродження стає українознавство, воно органічно випливає з тисячолітніх традицій народознавства та генетично з ним пов'язане [3, с. 213].

Дійсно, геополітичне розташування України зумовило окремий характер та специфіку її національного буття як у політичному так і культурному відношенні [1, с. 132]. Не можна заперечити той факт, що нагальні потреби розбудови України як незалежної демократичної держави зумовило потребу розвитку українознавства як цілісної інтегрованої системи наукових знань саме про Україну, українців та світове українство.

Система виховання в дусі національної ідеї постійно відтворює та поглиблює емоційно-естетичний, художньо - творчий та інтелектуальний аспект самосвідомості, створює умови для розвитку і розквіту природніх талантів у кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації та держави.

Тож цілком закономірним є те, що Україна повинна дбати про формування українця, а науковці – зосередити увагу на теоретичному розв'язанні проблем

саме національного виховання, а українською національною називаємо ту систему виховання, яка історично склалася на українському національному ґрунті й своїми цілями і змістом та засобами підпорядкована самобутній природі української дитини, потребам забезпечення її належного тілесного,, інтелектуального, освітнього, духовно-морального й естетичного розвитку, засвоєнню національних та загальнолюдських культурних цінностей, формуванню повновартісної людини довершеної особистості українця, саме вона найдужче репрезентує автентичне педагогічне обличчя України [7, с. 25].

Особливого значення в процесі національно-патріотичного виховання слід надати рідній мові. Феномен невмирущості нації завжди містився і тепер міститься в інформаційному феномені збереження незнищенності розвитку слова у найширшому його значенні для суспільного розвитку, не будучи господарем власного інформаційного простору, реально не зробивши українську мову державною, перебуваючи в чужій інформаційній блокаді, Україні буде важко реалізувати свою державотворчу національну ідею, підняти національну свідомість, з'єднати поняття етнічного і політичного українця в одне поле, йти своїм шляхом розвитку, акумулюючи і використовуючи вітчизняний і світовий досвід [4, с. 99].

Пробудження і витворення історичної свідомості-освідомлення та показання історичної ролі нації – це головне завдання українського національного виховання [2, с. 106]. Реалізація через опанування українознавством потенцій українського менталітету, що втілює національні цінності ушляхетнить нашу життєдіяльність, утвердить честь і гідність самоцінній особистості [7, с. 352].

Не слід забувати, що велике значення мають особливості розвитку духовної культури та традицій нашого історико-етнографічного регіону - Гуцульщини в контексті особливостей виховання підростаючого покоління нашого краю. Те підґрунтя, яке закладене багатовіковими традиціями народного гуцульського виховання має великий вплив саме на генезу формування національної ідеї на наших теренах, адже недарма наша Галичина багато років асоціюється в історії України саме як осередок національного відродження.

На практиці поєднання національних місцевих традицій та української школи здійснив Петро Лосюк в Яворові, де було поєднано загальну освіту з навчання різних видів гуцульського мистецтва[6, с. 19]. Петро Лосюк науково обґрунтував зв'язок між поняттями українознавство, народознавство, гуцульщинознавство, вказавши, що співвідношення між ними має багатогранний зміст з наявністю спільних та специфічних прикмет, ознаки спорідненості[5, с. 124].

Справді, відмова від національної меншовартості, від почуття національної неповноцінності, глибока повага до рідної мови, культури, історії, традицій є тими базовими основами українознавства, які покликані нам допомогти у вихованні такого громадянина України, що здатний до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, яка спрямована на процвітання нашої держави.

Принцип систематичності і послідовності родинно-шкільного виховання засобом українознавства закладений в самій природі життя росту і розвитку дитини в сімї та школі,це означає, що в колі родини дитина практично засвоює рідну материнську мову, а школа відповідно забезпечує належне осмислення учнями наявного в них досвіду в згаданих сферах щоденного життя та діяльності, а також здійснює дальше поглиблення і розширення знань та відомостей школярів про Україну та українство [7, с. 353]. Для будівництва незалежної української держави необхідна людина, яка була б передусім національно свідомою, тобто, яка б могла ідентифікувати себе з нацією, вірила б в її духовні сили, її майбутнє, гордилась б її минулим,традиціями, історією, звичаями, символами, видатними людьми, своєю приналежністю до цієї нації, відчувала б відповідальність за її долю, була б готовою працювати для свого народу, ставити інтереси нації і держави вище від особистих, була б готовою при потребі до самопожертви в імя нації та держави [8, с. 90].

Справді, Україна на сучасному етапі свого розвитку зустрічається з багатьма викликами, і найголовніший з них – це, власне, збереження своєї національної ідентичності, суверенітету в складних політичних реаліях сьогодення. Основні тези українознавства, які ґрунтуються на принципі національної ідеї мають впевнено стояти на захисті цих інтересів, а національна школа з базовими засадами патріотичного виховання молоді має впевнено допомагати в цьому важкому, але такому важливому нашій Україні державотворчому процесі.

Список використаних джерел

1. Гель І. Духовність України і спільний європейський дім. *Україна. Наука і культура*. 1993. Вип. 26–27. С. 132–137.
2. Євшан М. Національне виховання. *Галичина*. 1997. № 1. С. 103–109.
3. Кононенко П. П. Національна ідея, нація, націоналізм. Київ : Міленіум, 2005. 358 с.
4. Лизанчук В. Кому належить інформаційний простір України. *Галичина*. 1997. № 1. С. 92–100.
5. Паска Т. Місце і роль гуцульствознавства в сучасній українській націоналістичній школі (персоналістичний контекст). *Освітні обрії*. 2018. № 1 (46). С. 122–126.
6. Сеньків І. Гуцульська спадщина. Чернівці : Друк Арт, 2014. 528 с.
7. Стельмахович М. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Коломия : Вік, 2011. Т. 1. 517 с.
8. Ступарик Б. М. Школі - національне виховання молоді : (вибрані статті). Івано-Франківськ : Плай, 2005. 283 с.

Богдан ГОДОВАНЮК,
аспірант кафедри педагогіки і методики
викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID 0009-0008-3527-5027
E-mail: bohdanhodovaniuk@gmail.com
м.Чернігів, Україна

ДИТИНСТВО ЯК КОНЦЕПТ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті схарактеризовано етнографічні дослідження дитинства. Їх зміст полягає у вивченні закономірностей розвитку і виховання дітей та підлітків залежно від етнографічних і соціальних особливостей та способу життя народу. Вони умовно поділені на такі напрями: педагогічна етнографія (етнографія дитинства), антропологія дитинства, соціальна історія дитинства та психологічна історія дитинства. Окрема увага приділяється характеристиці концепту «дитинство» у контексті української етнопедагогіки.

Ключові слова: дитинство, дитина, етнопедагогіка, етнографічні дослідження, дитинознавство, народне дитинознавство.

Сучасна парадигма освіти ґрунтується на розумінні потреби в захисті та підтримці дітей. Розробці ефективних методик розвитку дітей та забезпечення їхніх прав сприяє вивчення дитинства як соціально-педагогічного феномену. Тому проблеми дослідження дитинства є актуальними на різних етапах суспільного поступу.

Значний внесок у характеристику дитинства як специфічного феномену соціально-культурного простору було здійснено у результаті етнографічних (етнопедагогічних) досліджень, сутність яких полягає у вивченні закономірностей розвитку і виховання дітей та підлітків залежно від етнографічних і соціальних особливостей та способу життя народу. Умовно їх можна поділити на такі напрями: педагогічна етнографія (етнографія дитинства), антропологія дитинства, соціальна історія дитинства, психологічна історія дитинства та українське народне дитинознавство.

Прикладом дослідження з педагогічної етнографії є праця українського ученого Марка Грушевського (1865–1938) «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» (1906–1907) [1]. Вона стала одним із перших в Україні досліджень з етнографії дитинства та народного дитинознавства. У праці досліджено особливості розвитку, становища, ігор дітей в Україні на початку XX ст. І. Франко назвав її «пребагатою збіркою матеріалів про дітей в українському селі: вірування й забобони, гігієна й спосіб виховання, забави й щоденні заняття, становище в родині і в громаді – все се просліджено від перших об’явів вагітності матері тиждень за тижнем, рік за роком, аж до парубоцтва й дівочення» [7, с. 8].

Важливою з точки зору етнографії дитинства є праця української дослідниці Н. Заглади (1895–1938) «Побут селянської дитини». Вона схарактеризувала дитинство у різних контекстах життя та діяльності дітей: «І. Дитяча одіж. ІІ. Дитячий захист. ІІІ. Дитяче харчування. IV. Дитячі лови. Рибальство. Бджільництво. V. Випасання худоби. VI. Що ще діти роблять. VII. Дитячі забави та забавки. Дитячі іграшки. Інші способи розважатися. VIII. Діти й природа. IX. Діти й надприродні істоти. X. Громадське життя у дітей» [3, с. 31]. Дослідниця наголошувала, що «в межах цих десяти ділянок можна замкнути дані за дитяче життя, що разом повинні скласти повну картину дитячого побуту в певній місцевості» [3, с. 13].

Дослідження антропології дитинства представлені у працях американської ученої М. Мід (1901–1978). Вона доводить, що в будь-якому суспільстві дитина народжується з певними біологічними задатками. Проте кожна культура використовує ці задатки по-своєму. Концепція М. Мід заснована на виділенні трьох типів культури, що характеризуються різними міжпоколіннєвими стосунками [11]. Ця теорія має важливе значення, оскільки визначає стратегію побудови взаємин у моделі «дорослі-діти» з урахуванням актуального соціального контексту. Якщо для постфігуративної культури, історично найбільш раннього типу, характерним було співвіднесення молодим поколінням своїх дій з традицією, досвідом попередніх поколінь, тобто життєві цінності були зосереджені в минулому, у кофігуративній культурі центром зіткнення цінностей стає сучасність, для дітей більш вагомим є вже не досвід предків, а група однолітків, у взаєминах з якими діти досить рано починають діяти самостійно. На відміну від попередніх типів, префігуративна (сучасна) культура визнає кожну людину – і дорослого, і дитину – суб’єктом життєтворчості, у якій різні покоління мають стати партнерами. У цьому типі культури досвід минулого стає недостатнім через стрімкі зміни, а дорослі навчаються у своїх дітей. У такому суспільстві майбутнє є непередбачуваним, тому акцент зміщується з передачі традицій на творчість та постійну життєтворчість усіх поколінь. В умовах префігуративної культури «епіцентр» основних життєвих цінностей зміщується в майбутнє. Відтак, практика взаємодії з дітьми в сучасних умовах вимагає нових моделей освіти, виховання, які повинні будуватися на співпраці дорослих і дітей [2, с. 12–13].

Дослідження з соціальної історії дитинства представлені у працях французького ученого Ф. Ар’єса (1914–1984) [8; 9]. Він порівняв специфічний для різних історичних епох образ «дитинства», що склався у свідомості художників, письменників і вчених. Ф. Ар'єс висловив думку про те, що в середньовічному суспільстві, ідеї дитинства як такої не існувало. Ставлення до дітей розвивалося з часом у зв’язку зі змінами економічної та соціальної ситуації.

Дитинство як поняття і розуміння дитини як особистості зі специфічною роллю у родині виникає XVII ст. Ф. Ар'єс уперше конкретно показав, що дитинство – не проста природна універсальна фаза людського розвитку, а поняття, що має складний, неоднаковий у різні епохи соціальний і культурний зміст. Ф. Аріес розкрив не стільки історичний образ дитини або реальне минуле дитинства, скільки соціальні настанови, ставлення дорослого суспільства до дітей і дитинства. Те, як суспільство сприймає й виховує своїх дітей, за Ф. Аріесом, – одна з основних характеристик культури цього суспільства в цілому [2, с. 13–14].

Праця американського психолога Е. Еріксона (1902–1994) «Дитинство і суспільство» має важливе значення для характеристики психологічної історії дитинства [10]. Аналіз дитячих ігор, проведений Е. Еріксоном, його спостереження за розвитком дітей у двох резерваціях американських індіанців, а також дослідження біографій відомих історичних осіб привели до створення концепції життєвого шляху особистості. Порівняння виховання дітей в індіанських племенах із вихованням білих американських дітей дозволило дійти висновку, що в кожній культурі є особливий стиль виховання дітей, який завжди приймається матір'ю як єдино правильний. Однак цей стиль визначається тим, що очікує від дитини суспільство (плем'я, клас або каста), в якому вона живе. Кожній стадії розвитку людини відповідають свої, властиві даному суспільству, очікування, які індивід може виправдати або не виправдати. З цих міркувань витікає ідея Е. Еріксона про групову й особисту ідентичність. Дитинство людини від народження до юності розглядається ним як тривалий, двадцятирічний період формування зрілої психосоціальної ідентичності, в результаті якого людина набуває суб'єктивного відчуття належності до своєї соціальної групи, розуміння тотожності і неповторності свого індивідуального буття [4, с. 71].

Українська етнопедагогіка значну увагу приділяє дитинству як важливому періоду розвитку особистості і життя людини. Наголосимо, що в українській етнопедагогіці виділено такий її компонент, як дитинознавство. Значний внесок у дослідження народного дитинознавства здійснено українським педагогом М. Стельмаховичем (1934–1998). Народне дитинознавство – це комплексна система психолого-педагогічних знань про дітей, накопичених народом протягом століть у процесі виховання. Воно є важливою складовою етнопедагогіки та розкриває вікові й психологічні особливості дитини, специфіку її мислення, світосприйняття та емоційного розвитку. Народне дитинознавство концентрує в собі усталені погляди народу на дітей, емпіричні знання про умови й рушійні сили онтогенезу людських якостей на стадії дитинства, про закономірності перебігу фізіологічних, сенсорних, емоційних, вольових та пізнавальних процесів у дитячому віці від народження й до фізіологічного дозрівання та включення в доросле життя. Українське народне дитинознавство формувалося

емпіричним шляхом через практичний досвід батьків, що передавався від покоління до покоління. У процесі багатовікової практики, щоденної взаємодії з дитиною і спостережень за нею українці нагромадили величезну кількість цінних знань про дітей [5].

Народне дитинознавство досліджує розвиток дитини з урахуванням народних традицій і культурних особливостей етносу. Педагогічна сила народного дитинознавства полягає в особливій увазі й повазі до дитини як до особистості й знанні таємниць її душі, духовного світу. При цьому враховуються особливості динаміки вікових змін і життєвих функцій дитини. Українське народне дитинознавство дає вичерпну психолого-педагогічну характеристику дітям у кожному віці, починаючи від їх народження [5].

З точки зору етнопедагогіки, дитинство розглядається не просто як віковий період, а як важливий етап входження дитини в культуру свого народу. А відтак етнопедагогіка трактує дитинство як:

1. Період засвоєння народного досвіду. Дитина з ранніх років через казки, пісні, обряди, ігри та працю долучається до традицій, норм і цінностей свого етносу. Наприклад, через колискові чи народні ігри вона вчиться мови, моралі та соціальних ролей.

2. Час формування національної ідентичності. У дитинстві закладається відчуття приналежності до свого народу, любов до рідної мови, звичаїв, символів. Це відбувається природно – через сім'ю, громаду, повсякденне життя.

3. Період гармонійного розвитку особистості. Етнопедагогіка підкреслює цілісність розвитку: фізичного (через працю та рухливі ігри), морального (через приклади старших), духовного (через вірування, обряди).

4. Соціалізація через родину і громаду. Дитинство – це час, коли дитина вчиться жити в колективі, поважати старших, виконувати обов'язки. Родина виступає головним виховним середовищем.

5. Природовідповідний розвиток. Виховання узгоджується з природними особливостями дитини, її віком, ритмами життя, а також із природою і господарським укладом народу.

Отже, в етнопедагогіці дитинство – це не лише біологічний етап, а культурно зумовлений процес формування особистості через традиції, звичаї та досвід народу. Етнопедагогіка і народне дитинознавство як її розділ допомагають краще зрозуміти сутність дитини, її інтереси та потреби крізь призму національної культури. Ці знання дозволяють гармонійно поєднувати традиційні методи виховання з сучасними підходами у формуванні особистості.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Київ: Либідь, 2007. 253 с.

2. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; наук. ред. А.М. Богуш; за заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 404 с.
3. Заглада Н. Побут селянської дитини. Київ : Держтрест «Київ-Друк», 1928. 180 с.
4. Козлюк О. А. Етнографія дитинства: навчальний посібник. Рівне: РДГУ, 2018. 130 с.
5. Михайлишин Р. Дитина в українській етнопедагогіці Мирослава Стельмаховича. URL: https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%94%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B2-1%96.pdf
6. Стельмахович М. *Народне дитинознавство*. Київ: Знання України, 1991. 48 с.
7. Франко І. Рецензія на працю «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу». *Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу.* Київ: Либідь, 2007. С. 8.
8. Aries P. Centuries of Childhood : A social History of Family Life. Harmondsworth : Penguin, 1986. 414 p.
9. Aries P. L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime. Paris : Plon, 1960. 503 p.
10. Erikson E. Childhood and Society. New York: Random House, 1995. 397 p.
11. Mead M. Coming of age in Samoa: A psychological study of primitive youth for western civilization. New York: William Morrow & Company, 1928. 297 p.

Оксана ГОРДІЙЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та методики початкової освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ORCID https://orcid.org/0000-0002-3298-9533E-
Email: o.hordiichuk@chnu.edu.ua
м.Чернівці, Україна

АВТЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМПАТІЯ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОСВІДУ П. ЛОСЮКА У СУЧАСНИХ МОДЕЛЯХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті проаналізовано трансформацію педагогічних ідей Петро Лосюк щодо автентичності та емпатії у сучасних моделях неформальної інклюзивної практики. Обґрунтовано значення гуманістичних підходів, партнерської взаємодії та визнання унікальності дитини для створення безпечного освітнього середовища. Висвітлено роль неформальної інклюзивної діяльності як ефективного засобу формування професійної готовності майбутніх педагогів. Доведено, що поєднання ідей етнопедагогіки з сучасними інклюзивними практиками сприяє розвитку особистості та соціальній інтеграції дітей з ООП.

Ключові слова: автентичність, емпатія, Петро Лосюк, інклюзивна освіта, неформальна освіта, діти з ООП, гуманістична педагогіка, партнерська взаємодія, освітнє середовище, професійна підготовка педагога.

Сучасний етап розвитку інклюзивної освіти в Україні характеризується активним пошуком ефективних педагогічних моделей, що забезпечують не лише формальне включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до освітнього процесу, але й створюють умови для їхнього цілісного розвитку та соціальної інтеграції. У цьому контексті особливого значення набуває звернення до гуманістичної педагогічної спадщини українських педагогів, зокрема Петра Васильовича Лосюка, який наголошував на необхідності переорієнтації освітнього процесу з формального виконання процедур на досягнення реального розвитку дитини. Як підкреслював педагог: «дії потрібні радикальні – переорієнтація всієї освітньої діяльності з процесної на результативну» [3].

Актуальність дослідження зумовлена потребою осмислення ідей П. Лосюка в контексті сучасних моделей неформальної інклюзивної практики, які ґрунтуються на принципах автентичності, емпатії та партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Мета дослідження полягає в аналізі трансформації педагогічних ідей П. Лосюка щодо автентичності та емпатійної взаємодії у сучасних моделях

неформальної інклюзивної практики, а також у визначенні їхнього потенціалу для створення безпечного освітнього простору для дітей з ООП.

У контексті реалізації поставленої мети особливої уваги потребує осмислення автентичності як однієї з ключових педагогічних цінностей у спадщині вченого.

Зокрема, у концепції П. Лосюка автентичність виявляється у збереженні культурних і духовних основ виховання. Педагог наголошував, що школа має бути носієм автентичної культури, оскільки виховання, засноване на народних традиціях, звичаях і духовних цінностях, становить фундамент формування особистості. Зокрема, він підкреслював, що гуцульська школа є простором культурної самоідентифікації, у якому дитина формується в живому культурному середовищі [3].

У контексті сучасної інклюзивної освіти автентичність означає визнання унікальності кожної дитини та створення умов для її самореалізації без нав'язування стандартизованих освітніх моделей. Саме тому це поняття тісно пов'язане з гуманістичними засадами інклюзивної освіти, які є предметом активного осмислення у працях сучасних українських науковців.

Так, дослідження Алла Колупаєва присвячені теоретико-методологічним основам інклюзивної освіти в Україні. Учена розглядає інклюзію як систему цінностей, що передбачає визнання різноманітності учнів та створення умов для рівного доступу до освіти. Вона наголошує, що ефективність інклюзивного середовища залежить від гуманістичної позиції педагога та його здатності будувати партнерські взаємини з дитиною та родиною [2].

На думку Віктора Синьова, інклюзивна освіта повинна розглядатися не лише як організаційна форма навчання, а як нова філософія педагогічної взаємодії, що передбачає зміну ролі вчителя – від транслятора знань до фасилітатора розвитку особистості. Учений підкреслює значення міжособистісної взаємодії та емпатійного контакту як основи ефективної педагогічної підтримки дітей з ООП [5].

Вагомий внесок у дослідження психологічних аспектів інклюзії здійснила Світлана Миронова. Вона розглядає емпатію як ключову професійну компетентність педагога інклюзивного середовища, яка забезпечує розуміння емоційного стану дитини та створення атмосфери психологічної безпеки. На думку дослідниці, саме емпатійна взаємодія дозволяє реалізувати принцип суб'єктності дитини в освітньому процесі [4].

Питання розвитку гуманістичної педагогіки та формування ціннісних основ освітньої діяльності розглядає Іван Бех. Учений акцентує увагу на необхідності формування духовно-морального середовища, у якому дитина

сприймається як унікальна особистість, а педагогічна взаємодія базується на повазі, довірі та співпраці [1].

Таким чином, сучасні дослідження українських учених підтверджують актуальність ідей гуманістичної педагогіки П. Лосюка та дають підстави розглядати їх як методологічно значущі для розвитку сучасних моделей неформальної інклюзивної практики. Саме тому виникає потреба в чіткому окресленні змісту цього поняття в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів.

Неформальна інклюзивна практика розглядається нами як цілеспрямований педагогічний процес залучення студентів до структурованої програми волонтерської та проєктної діяльності у системі професійної підготовки. Її метою є формування мотиваційно-ціннісної готовності майбутніх педагогів до взаємодії з дітьми з різними освітніми потребами та їхніми родинами.

Особливістю цієї моделі є реалізація принципу троїстої взаємодії «педагог – батьки – дитина», що забезпечує комплексну підтримку розвитку особистості дитини поза межами формальних освітніх шаблонів.

Наступною моделлю є міжнародний проєкт *«Інклюзивна НЕ!ШКОЛА онлайн»*, спрямований на створення безпечного комунікативного простору для дітей різного віку, культурного походження та нейротиповості. Проєкт об’єднав дітей, батьків, студентів та фахівців у сфері інклюзії з різних країн, сприяючи формуванню культури взаємопідтримки та діалогу. Саме у такому середовищі мав можливість для реалізації педагогічний принцип переходу від монологічної моделі навчання до діалогічної взаємодії.

Третя модель – *простір підтримки та супроводу «НЕ!ШКОЛА»*, у якому центральним принципом є автентичність дитини. Основними принципами цієї практики є:

- емпатійний контакт як основний інструмент педагогічної взаємодії;
- визнання унікальності кожної дитини;
- партнерська взаємодія між педагогами та батьками;
- розвиток педагогічної емпатії як професійної здатності педагога розуміти внутрішній стан дитини, співпереживати їй і на цій основі рефлекторно будувати підтримувальну педагогічну взаємодію *(авторське формулювання).*

Ці принципи безпосередньо корелюють з педагогічною позицією П. Лосюка, який наголошував: «Учитель має вміти слухати, бачити і розуміти дитячі душі. Інакше результативності в педагогічній праці не досягнеш» [3, *с.* 52].

Педагогічна спадщина Петра Васильовича Лосюка демонструє, що справжні зміни в освіті починаються з переосмислення ролі дитини у педагогічному процесі. Концепції «школи радості», «школи здібностей», «школи-родини» та етнопедагогіки створили підґрунтя для розуміння дитини як унікального «автентичного мікрокосму» в наших авторських моделях неформальної інклюзивної практики. Переконані, сучасні моделі неформальної інклюзивної практики, що базуються на принципах автентичності та емпатії, дозволяють трансформувати гуманістичні ідеї П. Лосюка у реальні педагогічні практики. Саме вони створюють умови для формування безпечного освітнього простору, у якому кожна дитина може відчути, що її бачать, розуміють і приймають.

Список використаних джерел

1. Бех, І. Д. (2018). Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав.
2. Колупаєва, А. А. (2019). Інклюзивна освіта: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка https://lib.iitta.gov.ua/719150/
3. Лосюк, П. В. (2013). Гуцульська школа: педагогіка традицій і духовності. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
4. Миронова, С. П. (2020). Психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка http://elar.kpnu.edu.ua/
5. Синьов, В. М. (2018). Основи спеціальної педагогіки. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Катерина ГОЦУЛЯК,
кандидат педагогічних наук,
викладач Івано-Франківського фахового коледжу
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-9133-2638
E-mail: kateryna.hotsuliak@pnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуто роль етнопедагогічних підходів у навчанні та вихованні учнів початкової школи. Обґрунтовано їх значення для формування національної свідомості, моральних цінностей та соціальної компетентності молодших школярів. Показано, що використання елементів народної педагогіки (фольклору, традицій, ігор, звичаїв) сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку мовлення, мислення та емоційної сфери дітей. Наголошено на важливості поєднання етнопедагогічних засобів із сучасними освітніми технологіями та забезпечення взаємодії школи й родини.

Ключові слова: етнопедагогіка, початкова школа, народна педагогіка, національне виховання, навчання і виховання, молодші школярі, культурні традиції, освітній процес.

Сучасна система початкової освіти України орієнтована на формування гармонійно розвиненої особистості, здатної усвідомлювати свою національну ідентичність, поважати культурні традиції та духовні цінності українського народу. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання етнопедагогічних підходів у навчанні та вихованні учнів початкової школи, оскільки саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування світогляду, моральних норм і ціннісних орієнтацій дитини [1].

Етнопедагогіка як складова педагогічної науки акумулює виховний потенціал народних традицій, звичаїв, обрядів, фольклору, народної моралі та досвіду родинного виховання. Її впровадження в освітній процес початкової школи сприяє поєднанню навчання з культурною спадщиною народу, забезпечує наступність поколінь і формує стійкий інтерес учнів до національної культури [3, с. 12–15].

Етнопедагогічний підхід у навчанні та вихованні передбачає систематичне й цілеспрямоване використання елементів народної педагогіки в освітньому процесі. До таких елементів належать народні традиції, звичаї, усна народна творчість, народні ігри, пісні, прислів’я та приказки, що мають значний виховний і дидактичний потенціал [2].

За переконанням О. Савченко, звернення до народної педагогіки у початковій школі забезпечує природність виховного впливу, оскільки дитина засвоює моральні норми та правила поведінки через образи, символи й діяльність, близькі до її життєвого досвіду [5, с. 48–50].

Етнопедагогічний підхід не протиставляється сучасним освітнім технологіям, а органічно доповнює їх, сприяючи реалізації особистісно орієнтованого навчання [4]. У процесі навчання учнів початкової школи етнопедагогічні підходи реалізуються через зміст навчальних предметів, методи й форми організації навчальної діяльності. Особливо ефективним є використання народознавчого матеріалу на уроках читання, української мови, інтегрованих курсів, мистецтва та «Я досліджую світ». Застосування народних казок, легенд, загадок і прислів'їв сприяє розвитку мовлення, мислення та уяви учнів, формує морально-етичні уявлення про добро і зло, справедливість, працелюбність, повагу до старших. Народні ігри, у свою чергу, активізують пізнавальну діяльність школярів, розвивають комунікативні навички та вміння співпрацювати в колективі [3, с. 29].

Етнопедагогічні підходи дозволяють учителеві враховувати індивідуальні особливості учнів, їхній емоційний стан і рівень розвитку, що є важливим чинником підвищення мотивації до навчання. Виховний потенціал етнопедагогіки найбільш повно реалізується під час організації позакласної та позашкільної діяльності. Проведення народних свят, тематичних виховних заходів, екскурсій, майстер-класів із народних ремесел сприяє формуванню в учнів почуття приналежності до національної культури та поваги до традицій рідного краю.

Використання етнопедагогічних засобів у виховній роботі сприяє розвитку моральних якостей молодших школярів – доброзичливості, взаємодопомоги, відповідальності, толерантності. Крім того, залучення родини до виховних заходів на основі народних традицій забезпечує єдність сімейного та шкільного виховання, що підвищує ефективність педагогічного впливу [1, с. 18].

Упровадження етнопедагогічних підходів у навчанні та вихованні учнів початкової школи відповідає сучасним освітнім пріоритетам і концепції особистісно орієнтованої освіти. Вони сприяють формуванню національної свідомості, духовно-моральних цінностей та соціальної компетентності молодших школярів.

Етнопедагогіка створює умови для всебічного розвитку дитини, поєднуючи навчання з вихованням, традиції – із сучасними педагогічними технологіями, а індивідуальні потреби учнів – із загальнолюдськими цінностями.

Отже, етнопедагогічні підходи у навчанні та вихованні учнів початкової школи є важливим засобом формування гармонійної особистості дитини. Їх

використання забезпечує цілісність освітнього процесу, сприяє збереженню національної культурної спадщини та підвищує ефективність навчально-виховної роботи в початковій школі.

Крім того, використання етнопедагогічних підходів у початковій школі сприяє створенню емоційно комфортного освітнього середовища, у якому дитина почувається захищеною та прийнятою. Залучення елементів народної культури, близьких і зрозумілих молодшим школярам, позитивно впливає на їхню мотивацію до навчання, активізує пізнавальну діяльність і формує стійкий інтерес до освітнього процесу. Саме через емоційне переживання та особистісне осмислення культурних цінностей відбувається глибше засвоєння навчального матеріалу.

Важливим аспектом є те, що етнопедагогічні підходи забезпечують тісний зв'язок між школою, родиною та громадою. Залучення батьків до виховних заходів на основі народних традицій сприяє узгодженості виховних впливів, збереженню сімейних цінностей і передаванню культурного досвіду від покоління до покоління. Така взаємодія підсилює виховний ефект та сприяє формуванню соціально зрілої особистості молодшого школяра.

Отже, етнопедагогічні підходи у навчанні та вихованні учнів початкової школи є не лише засобом збереження національної культурної спадщини, а й ефективним інструментом реалізації сучасних освітніх завдань. Їх системне впровадження сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формуванню її духовно-моральних якостей, національної свідомості та готовності до активної життєдіяльності в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Faridah R., Marini A., Zakiah L. Ethnopedagogical Approach in Primary Education: Enhancing Engagement, Cultural Identity, and Character Development // *Jurnal Pendidikan Administrasi Perkantoran*, 2024. URL: https://journal.unesa.ac.id/index.php/jpap/article/view/35425
2. Gunardi A., Muhyidin A. Ethnopedagogy as an approach to primary education // *Cendikia : Media Jurnal Ilmiah Pendidikan*, 2024. URL: https://iocscience.org/ejournal/index.php/Cendikia/article/view/5374
3. Нова українська школа : порадник для вчителя початкових класів / за заг. ред. О. Я. Савченко. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
4. Пєхота О. М. Індивідуалізація та диференціація навчання у початковій школі : навч.-метод. посібн. Київ : Освіта, 2011. 256 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Тетяна ГРИЦІВ,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри спеціальних
та фундаментальних дисциплін
Чортківський навчально-науковий інститут
підприємства і бізнесу
Західноукраїнського національного університету
ORSID https://orcid.org/0000-0002-6666-1106
E-mail g.tanya76meta.ua@meta.ua
м.Тернопіль, Україна

«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ШКОЛИ ДУХОВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА ОСНОВІ НАРОДОЗНАВЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ»

Анотація. У статті розкрито теоретико-методологічні засади Школи духовного національного відродження, що ґрунтуються на використанні народознавчого потенціалу України як основи формування духовно зрілої особистості. Обґрунтовано необхідність інтеграції народної педагогіки, культурологічних та аксіологічних підходів у сучасний освітній процес відповідно до ідей Нової української школи. Визначено ціннісні орієнтири, що забезпечують гармонійний розвиток особистості в системі «людина – родина – нація – людство». Підкреслено значення народної символіки та світоглядних уявлень як основи культурної спадкоємності та духовного відродження.

Ключові слова: духовне національне відродження, народознавство, народна педагогіка, ціннісні орієнтири, національна ідентичність.

Одним із головних завдань сучасної освіти є створення такої системи освіти, яка б забезпечувала освітні потреби кожного здобувача освіти відповідно до нахилів, інтересів, можливостей. Для реалізації цього завдання необхідне подолання старих пріоритетів педагогічного мислення, встановлення якісно інших об’єктивно-суб’єктивних стосунків у освітньому процесі, де центральним є формування особистості на основі високодуховних загальнолюдських цінностей.

Актуальність і доцільність наукового пошуку зумовлені Концепцією «Нова українська школа» та сучасними суспільними викликами, що потребують модернізації освітнього процесу на засадах поєднання компетентнісного навчання з високодуховними цінностями народного виховання і національних традицій як основи культурної спадкоємності та цілісності української освіти [7].

Багата духовна спадщина України, сформована впродовж тисячоліть, є невід’ємною складовою національної культури, що зумовлює необхідність її інтеграції в сучасний освітній процес через створення цілісної теоретичної системи знань, збагаченої соціокультурною доктриною та психомистецькими технологіями навчання, а також оновлення змісту освіти шляхом упровадження

курсу «Народознавство в дії» для формування свідомої, творчої та соціально активної особистості.

З метою розвитку національної освіти розроблені «Концепція духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» [5], програма «Народознавство в дії» [2] для 1-4 класів та парціальна програма з розвитку дітей дошкільного віку на засадах народної педагогіки «Народознавство в дії» [1], спрямовані на актуалізацію національно-культурної спадщини в сучасному освітньому просторі та посилення виховного потенціалу освіти.

Реалізація зазначеної Концепції та освітніх програм може здійснюватися через діяльність Школи духовного національного відродження, яка виступає важливим соціокультурним середовищем формування духовно зрілої, національно свідомої особистості. Основоположник ідей «Концепції духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» Ґарафіна Маковій стверджувала, що «необхідно «нащепити» дітей на золотий корінь свого народу», щоби «світло предків – родова пам'ять» дали імпульс дитині до духовного національного становлення.

Концепція духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України побудована на основі соціально-культурної парадигми і визначає приорітети розвитку всіх компонентів духовності українського народу у процесі реалізації національно спрямованої освіти: національна психологія; національно-культурна ідентичність; національна самосвідомість і свідомість; національний характер і темперамент; національний спосіб мислення; народна мораль, етика; народна естетика; народна правосвідомість; національний світогляд; національна філософія; національна ідея та ідеологія; національний ідеал [6].

Теоретико-методологічну основу «Концепції духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» становлять: філософські та психолого-педагогічні погляди українського народу, висвітлені у комплекті навчально-методичних посібників з питань розвитку морально-духовних цінностей учнівської та студентської молоді: Ґ. Маковій «Золоте віно з бабусиної скрині», «Затоптаний цвіт», «Очі згори», «Пісні одного села», «У світі рослин». Та написаних на їх основі методичних посібників Н. Вонітової та О. Горбач «Рости тільки на радість», М. Стецюк «Рятуймо Землю і себе» та Т. Гриців «Духовне виховання. Виховання учнівської молоді на засадах народної педагогіки», «Духовне виховання. Українська система виховання на засадах народної педагогіки»та інші [1].

Важливим чинником Концепції є ціннісна основа освітнього процесу, орієнтована на духовно-моральний розвиток особистості відповідно до

Стратегічного плану МОН до 2027 року, що націлює на формування комплексу громадянських, родинних, світоглядних, екологічних, інтелектуальних, естетичних і валеологічних цінностей.

З огляду на сучасні соціокультурні трансформації актуальним є формування ціннісних ставлень особистості як ключового чинника її духовно-морального розвитку; у цьому контексті особливої значущості набуває осмислення наукових підходів до понять «цінність» і «ціннісне ставлення», їх взаємозв'язку та ролі у структурі особистості. Інтегративно-ціннісні методи навчання розглядаються як ефективний засіб формування ціннісної сфери здобувачів освіти та розвитку їхньої національно-культурної ідентичності.

Методологічну основу «Концепції духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» становлять культурологічний, системний, особистісно й ментально зорієнтований, аксіологічний, компетентнісний та діяльнісний підходи. Їх реалізація ґрунтується на принципах гуманізму, науковості, цілісності, культуровідповідності, суб'єктності, творчості та рефлексивності [5].

Метою «Концепції духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» є створення цілісної безперервної освітньої системи шляхом розбудови мережі Шкіл духовного національного відродження, діяльність яких ґрунтується на використанні народознавчого потенціалу України.

Освітні пріоритети Школи духовного національного відродження передбачають дитиноцентричне формування високодуховної, всебічно розвиненої особистості, оновлення змісту освіти на основі народознавчого потенціалу України та компетентнісного підходу, а також реалізацію педагогіки співробітництва між здобувачами освіти, учителем і батьками для забезпечення духовної єдності поколінь; наскрізний виховний процес спрямований на формування системи морально-духовних цінностей особистого, родинного, громадського, екологічного, світоглядного, естетичного та валеологічного спрямування, що узагальнюються у системі вічних цінностей «Бог – людина – родина – спільнота – нація – усе людство».

Методологічною основою змісту освіти виступає пізнання світотворчих процесів і закономірностей світобудови, з яких виводиться розуміння сутності людини та її місця у Всесвіті. У світоглядних уявленнях наших предків ця модель відображена у символічній системі образів, що становить цілісну концепцію світобудови, закодовану в культурних знаках і світоглядних уявленнях, центральним елементом якої є образ Світового Дерева як символу впорядкованості космосу, зв'язку між світами та гармонійної єдності буття.

Паралельно з формуванням цього образу сформувалася система дуальних протиставлень, що відображають принципи впорядкування світу в народній свідомості: день – ніч, літо – зима, життя – смерть, праве – ліве, верх – низ, вогонь – вода, чоловік – жінка. Вони становлять логічно організовану систему, яка виражає уявлення про рівновагу, взаємодоповнюваність і циклічність природних та соціальних процесів, а символічна модель Всесвіту виконує функцію цілісного пояснення світоустрою через гармонію та взаємозв'язок усіх явищ буття, що сприяє глибшому осмисленню традиційної картини світу та відновленню цілісності національного культурного простору. У цьому контексті відроджується система традиційних уявлень, обрядів і передань, що формують основу легендарного буття українського народу та забезпечують його духовно-культурну спадкоємність.

У межах зазначених теоретико-методологічних засад досліджуються й апробуються інтегративно-ціннісні методи діяльнісної технології у навчально-методичному посібнику «Дерево Роду – Дерево Життя», що забезпечують формування духовно-моральних цінностей, національної самосвідомості та цілісний розвиток особистості. Інтегративно-ціннісні методи навчання розглядаються як перспективний інструмент модернізації української освіти, що відповідає сучасним педагогічним підходам і концепції Нової української школи, оскільки забезпечують поєднання ціннісного змісту освіти з діяльнісною організацією навчального процесу та спрямовані на гармонійний і всебічний розвиток здобувача освіти. Вони охоплюють широкий спектр методів у діяльнісній технології, зокрема гру, ситуативні ігри, рольові ігри, аналіз життєвих ситуацій, діалог, фасилітацію та педагогічну підтримку, підтримку ініціативи, створення ситуації успіху і вибору, моделювання, проєктну діяльність, життєве проєктування, соціальний проєкт, соціальну програму, цільову творчу програму, творче портфоліо, тренінг і рефлексію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю модернізації освітнього процесу шляхом системного впровадження інтегративно-ціннісних методів, що базуються на діяльнісному підході. Це дозволяє забезпечити перехід до компетентнісно-ціннісної моделі освіти, у якій формування знань поєднується з розвитком особистісних якостей, духовно-моральних цінностей та національної самосвідомості. Такі методи сприяють формуванню цілісної особистості здобувача освіти, здатної до відповідальної діяльності, творчості та соціальної взаємодії.

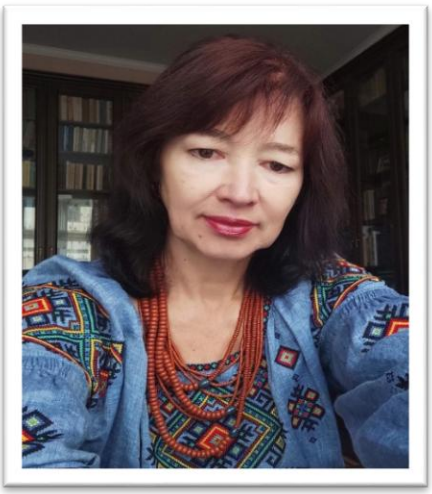
Отже, сучасна освіта потребує глибинної трансформації, спрямованої на формування духовно зрілої, національно свідомої особистості на основі інтеграції загальнолюдських і народних цінностей. Реалізація Концепції духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу

України, програм «Народознавство в дії» та діяльності Шкіл духовного національного відродження забезпечує формування цілісної освітньої системи, що ґрунтується й на досвіді народної педагогіки.

У цьому контексті інтегративно-ціннісні методи діяльнісної технології виступають ключовим інструментом оновлення дидактики освіти, забезпечуючи взаємопроникнення знаннєвого та ціннісного компонентів освітнього процесу й формування ключових компетентностей, національно-культурної ідентичності та ціннісних ставлень здобувачів освіти. одаткового змістового виміру набуває звернення до символічної моделі Всесвіту предків, зокрема образу Світового Дерева та системи дуальних категорій, що відображають гармонію, циклічність і впорядкованість буття та забезпечують духовно-культурну спадкоємність українського народу.

Список використаної літератури

1. Вонітова Н., Гриців Т. Парціальна програма розвитку діяльнісного віку на засадах народної педагогіки «Народознавство в дії» : схвалено для використання в освітньому процесі (протокол № 5 засідання експертної комісії з педагогіки та психології дошкільної освіти від 21.08.2024 р. №1.1/00582024).
2. Вонітова Н., Гриців Т. Програма курсу за вибором «Народознавство в дії» (1–4 кл.) : схвалено для використання в освітньому процесі 2022. URL:https://docs.google.com/spreadsheets/d/1naji5evqns8bjx02T5heQCBMb3PAgdNa/edit?gid=1405816032#gid=1405816032
3. Гриців Т. Г. Духовне виховання. Виховання учнівської молоді на засадах народної педагогіки: навчально-методичний посібник (книга перша), Чернівці. Народознавчо-Просвітницький Центр «Факел Марії», 2012. 256 с.
4. Гриців Т. Г., Батрин В. І. Духовне виховання. Виховання учнівської молоді на засадах народної педагогіки. Чернівці : Народознавчо-просв. центр «Факел Марії», 2013. 276 с.
5. Гриців Т. Методологічні аспекти Концепції духовного національного відродження // Нова педагогічна думка. 2023. № 3 (115). С. 68-74.
6. Гриців Т. Г. Психологічні особливості компонентів духовності за «Концепцією духовного національного відродження на основі народознавчого потенціалу України» // Наукові перспективи. 2025. № 11(65). С. 2196–2207. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/422(дата звернення: 09.05.2026).
7. Концепція Нової української школи : рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 27 жовт. 2016 р. № 10-2 // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 09.05.2026).
8. Маковій Ґ. П. Затоптаний цвіт. Київ: Український письменник, 1993. 204с.

Валентина ҐРЕЩУК,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0001-5702-6824
E-mail valentyna.greshchuk@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

СЛОВНИК «ГУЦУЛЬСЬКА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ГУЦУЛІВ

Анотація. У статті проаналізовано словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» як джерело моделювання гуцульської мовної картини світу в українській художній літературі. Окрім поняття загальнонаціональної мовної картини світу існують регіональні мовні картини світу, лінгвальним підґрунтям яких є місцеві діалекти. Основу гуцульської мовної картини світу в її художній версії становлять ключові діалектизми в межах окремих тематичних пластів лексики, лексикографічно опрацьованих у згадуваному словникові. Лексичні елементи мовної картини світу в українській художній мові охоплюють найрізноманітніші сфери буття й життєдіяльності гуцулів: побут, виробничу, матеріальну й духовну сфери, культуру, вірування, демонологію, природу тощо. У словнику опрацьовано й стійкі словосполучення – фраземи, паремії, прокляття, які суттєво доповнюють і збагачують художню версію гуцульської мовної картини світу, а також подано обширну інформацію в семантичних характеристиках діалектних номінативних одиниць та в контексті їх використання у літературних творах і в образно-стилістичних ремаркуваннях, що дає можливість моделювання гуцульської мовної картину світу крізь призму української художньої мови.

Ключові слова: мовна картина світу; діалектизми; семантика; словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові».

Поняття «мовна картина світу» широко використовується в сучасному мовознавстві, передовсім тоді, коли йдеться про лінгвалізацію логічної картини світу. Зв’язок логічної і мовної картин світу ґрунтується на логіко-лінгвальній природі когнітивних процесів. Мовна картина світу виконує дві важливі функції: означування основних елементів концептуальної картини світу та експлікація засобами мови концептуальної картини світу. У кожній національній мові означування (найменування) елементів концептуальної картини світу здійснюється за допомогою таких номінативних одиниць, функціонування яких ареально необмежене, та таких, поширення яких обмежено певною територією ареалу загальнонаціональної мови. Окрім поняття загальнонаціональної мовної картини світу, існують регіональні мовні картини світу, які відображають особливості й специфіку світовідчуття, світобачення етнографічних груп і

лінгвальним підґрунтям яких є місцеві діалекти. «Субстрат регіонально-діалектної картини світу становить говір як мовно-територіальне утворення, що характеризується переважною частиною, спільною з літературним стандартом, та низкою різнорівневих мовних одиниць, властивих тільки цьому говору або йому та іншим, що межують із ним. Однак специфіка регіонально-мовної картини світу визначається діалектними мовними формами, оскільки вони називають реалії позамовної дійсності, для яких не знадобилось найменувань у загальнонаціональній мові поза діалектним ареалом» [3, с. 30].

У цій статті ставиться мета висвітлити відображення гуцульської мовної картини світу в мові української художньої літератури. Вагомим внеском у дослідження цієї актуальної проблеми стала інноваційна двотомна лексикографічна праця «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» та додаток до неї «Онімна лексика». Цей словник за теоретико-методологічними засадами відрізняється від традиційних словників гуцульського діалекту. Він покликаний лексикографічно опрацювати ті гуцульські діалектні слова й стійкі словосполучення, які використані в текстах української художньої літератури.

Словникова стаття кожного реєстрового слова, а їх є понад 7,5 тисяч, не враховуючи фонетичних, граматичних і морфологічних варіантів, моделює лексико-семантичну структуру гуцульського діалектизму на основі контекстів його використання в українській белетристиці, демонструє затребуваність художньої мови на лексичні гуцулізми в їх семантичних виявах. Спеціально маркується образне вживання окремих лексико-семантичних варіантів діалектизмів. Гуцульська діалектна лексика, лексикографічно опрацьована в словнику, дає підстави змоделювати гуцульську мовну картину світу крізь призму української художньої мови. Не всі гуцульські діалектні лексичні одиниці чи їх лексико-семантичні варіанти абсорбовані художньою мовою, тому ніяк не відбиті в художній версії гуцульської мовної картини світу. Водночас в українській художній мові засвідчено великий масив діалектних слів, які не потрапили до реєстрів традиційних діалектних словників гуцульського говору, але освоєні мовою української художньої літератури і як такі лексикографічно опрацьовані у згаданому словникові.

Потреба зазначеного словника визначається значущістю для сучасної україністики відомостей про сегмент гуцульського діалектного лексикону, абсорбованого художньою мовою, про семантичні й тематичні групи діалектизмів, освоєних художніми текстами, про особливості й специфіку використання в них різними авторами гуцульської говіркової лексики, про взаємодію української літературної мови і гуцульського діалекту, про вживання діалектизмів в художньому тексті як факту здійснення безпосереднього

контактування між діалектною і літературною формами української мови тощо. Про цінність цієї праці засвідчують рецензії на неї відомих мовознавців: В. Кононенка, А. Загнітка, О. Белея, В. Котович, З. Купчинської, які стверджують, що це новий вектор у розвитку української лексикографії та діалектології. «Українська лексикографія поповнилася важливим джерелом вивчення діалектного слововжитку, взаємодії діалектного та літературного мовлення» [5, с. 120].

Основою реєстру словника та його ілюстративних матеріалів є спеціально укладена картотека гуцульських лексичних діалектизмів на базі художніх текстів близько 100 авторів, починаючи від Ю. Федьковича і закінчуючи сучасними письменниками. Вона охоплює гуцульську діалектну лексику та фраземіку, засвідчену в українській художній літературі, упродовж XIX–поч. XXI століть. Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові окресленого періоду, зрозуміло, неоднорідна. У ній виділяються різні пласти діалектних слів. Одні з них потрапили в мову української художньої літератури через відсутність літературно-нормативних номенів у зв'язку з їх денотатами, що становлять етнографічну екзотику. Інші стали надбанням мови художньої літератури завдяки цілеспрямованому використанню їх авторами художніх текстів із відповідною стилістичною, образнотвірною, поетикальною та іншими функціями.

Низка гуцульських діалектних слів появилася у художніх текстах як наслідок тривалого складного процесу формування української літературної мови, який характеризувався, особливо в XIX ст., ще невипрацьованим лексиконом. Часто в таких умовах автори художніх творів брак необхідних слів мимоволі, несвідомо компенсували діалектними лексемами. Характерно, що окремі письменники з Гуцульщини в художній творчості практикували гуцульський діалект у функції літературної мови, зокрема П. Шекерик-Доників, О. Манчук, а з сучасних – В. Шкурган. Такі письменники – носії і добрі знавці місцевого мовлення, окрім художньолітературної актуалізації низки слів, функціонування яких обмежено ареалом Гуцульщини, збагатили гуцульський діалектний лексикон індивідуально-авторськими словотворчими знахідками, які теж поповнили скарбничку гуцульської діалектної лексики в українській художній мові. До реєстру словника увійшли також загальні прізвиська мешканців населених пунктів, прикметники від назв населених пунктів, діалектні слова з інтертекстуальних компонентів творів (коломийок, молитов, замовлянь, проклять і т. ін.), використаних у художніх текстах, іншомовні слова, привнесені в літературну практику гуцульськими письменниками, давня гуцульська військова, правнича й адміністративна лексика, слова на позначення грошових одиниць, що були в обігу на Гуцульщині в різні історичні періоди,

слова, які увійшли в сучасну українську літературну мову з гуцульського діалекту й стали в ній нормативними та нормативно вживані слова, які використовуються в мові художньої літератури, репрезентованої мовленням персонажів-гуцулів із іншим значенням, тобто семантичні діалектизми [2, т.1, с. 23–24].

Семантична характеристика лексики у словнику відображає ті значення і семантичні відтінки, які виявляються у художньому контексті, тому в багатьох випадках вона може не збігатися із тією, яку подають гуцульські діалектні словники і в порівнянні з останньою відзначатися фрагментарністю словникових статей, іншою послідовністю розташування значень. Водночас, словник подає такі лексеми та семантичні компоненти, які не фіксуються діалектними словниками, однак вжиті в художніх текстах. У словнику тлумачаться всі прямі та переносні значення моно- і полісемантичних лексем. При однозначних реєстрових словах тлумачення подається одразу після заголовного слова або ремарки, що вказує на частиномовну належність лексеми чи інші її властивості. Кожне виділене значення ілюструється цитатою (цитатами) із художніх текстів із повною паспортизацією. У словниковій статті багатозначного слова кожне значення виділяється окремо, позначається арабською цифрою. Під час встановлення значень реєстрових слів, окрім контексту, беруться до уваги різного типу тлумачення слів, які іноді подають самі автори. Це можуть бути описові пояснення значень окремих діалектизмів, як це зробив, наприклад, І. Франко, пор.: *дараба* ‘сплав, збитий із дерев’яних кругляків. Звичайно дараба складається з двох, трьох або чотирьох сплавів, із яких кожний зветься табла (з лат tabula)’; *бутин* ‘де рубають дрова в лісі зимою – при рубці дров’; *бер* ‘бером називається в Гуцульщині велика з поруччям кладка, на якій можуть переходити не лише люди, а й коні’ тощо.

Кожне тлумачення слова і фраземи супроводжується відповідним ілюстративним матеріалом. Ним є контекст уживання реєстрового слова, стійкого словосполучення, які допомагають розкрити семантику діалектизму. Цитати з художніх текстів не тільки підтверджують пояснення семантики слів, але й засвідчують особливості їх використання. Цією настановою зумовлюється обсяг ілюстрацій. Лексичне значення реєстрового слова зазвичай проілюстроване лише одним контекстом кожного з авторів, які його використали у своїх текстах. Ілюстративна частина словникової статті водночас містить інформацію про частоту й особливості використання реєстрового діалектизму в мові художньої літератури, у ній подаються вибрані приклади контекстів усіх авторів, які в своїй творчості вживали цей діалектизм. Така екземплікація дає змогу визначити попит окремих письменників і української художньої літератури загалом на ті чи інші гуцульські діалектні слова, значення, стійкі

словосполучення. Паспортизація діалектизму здійснюється шляхом вказівки на автора, назву художнього твору та сторінку тексту, на якій його засвідчено [2, т.1, с. 33–34].

Таким чином, словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» є засобом формування мовної картини світу гуцулів, заглиблює в саму душу цього етносу з його традиціями, звичаями, обрядами, віруваннями, характерами, діями тощо. Ця лексикографічна праця презентує мовну картину світу гуцулів через лексику й фраземіку, відображаючи специфіку світобачення гуцулів за допомогою етикетних формул, міфології, обрядовості тощо. Справедливо зазначає А. Загнітко, що «створення такого характеру Словника вимагало насамперед напрацювання принципово нової ідеї, концептуального бачення системного опрацювання використання діалектних лексем у принципово іншому функційному вияві – художньому дискурсі» [4, с. 351]. Перспективи подальшого дослідження зазначеної проблеми полягають у порівняльному вивченні художньої мовної картини гуцулів та гуцульської діалектної мовної картини.

Список використаних джерел

1. Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник: у 2-х т. Додаток. Онімна лексика. / Відповідальний редактор Василь Ґрещук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2023. 404 с.
2. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник: У 2 т. / Відповідальний редактор Василь Ґрещук. Івано-Франківськ: Місто НВ, т. 1, 2019. 584 с.; т. 2, 2020. 468 с.
3. Ґрещук, Василь, Ґрещук, Валентина. Мовна картина світу крізь призму художньої мови. Полонина. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць.* Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 28–38. DOI: https://doi.org/10.24919/2411-4758.2018.140897
4. Загнітко А. П. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник: У 2 т. / Відповідальний редактор Василь Ґрещук. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. Т.1. 584 с. Т.2. 468 с. *Славистика* XXV/1. Београд, 2021. С. 340-352.
5. Кононенко В. І. Діалектна стихія в українських художніх текстах. Рецензія на: Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові: Словник: У 2 т. / Відповідальний редактор В. Ґрещук. Івано-Франківськ. Т. 1. 2019. Т. 2. 2020. *Українська мова*. Інститут української мови НАН України, 2021. 1 (77). С. 116–121.

Мирослава ЖАВОРОНКОВА,
доцент, завідувач кафедри ДПОМ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
ORCID: 0000-0002-4216-6987
m.zhavoronkova@chnu.edu.ua
м.Чернівці, Україна,

ДЕКОРАТИВНІ РЕМЕСЛА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЯ, ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ІННОВАЦІЯ

Анотація: У статті розглянуто особливості функціонування декоративних ремесел у системі вищої мистецької освіти крізь призму тріади «традиція – інституціоналізація – інновація». Проаналізовано роль освітньо-професійної програми «Декоративне мистецтво та ремесла» у формуванні сучасного художника-практика та дослідника. Висвітлено значення традиційних художніх практик як основи професійної ідентичності студентів та їх трансформацію в академічному середовищі. Обґрунтовано вплив інституціоналізації на розвиток ремесел як наукової дисципліни. Окреслено інноваційні підходи до викладання, зокрема інтеграцію цифрових технологій і дизайн-мислення. Доведено, що поєднання традиційних і новітніх підходів забезпечує конкурентоспроможність випускників у сучасних креативних індустріях.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, ремесло, вища мистецька освіта, традиція, інституціоналізація, інновація, дизайн-мислення, освітньо-професійна програма.

У контексті глобалізаційних процесів та активного розвитку креативних індустрій актуалізується питання збереження національної культурної ідентичності засобами декоративно-прикладного мистецтва. Вища мистецька освіта відіграє ключову роль у цьому процесі, трансформуючи традиційні ремесла у сучасні форми художнього мислення. Особливої уваги потребує аналіз освітньо-професійних програм, що забезпечують підготовку фахівців у галузі декоративного мистецтва.

Проблематика розвитку декоративно-прикладного мистецтва у вищій освіті висвітлюється у працях українських та зарубіжних науковців, зокрема дослідженнях з історії мистецтва, культурології та педагогіки. Значну увагу приділено питанням збереження традицій (О. Найден, М. Селівачов), трансформації ремесел у сучасному мистецькому просторі та їх інтеграції у креативні індустрії [4, с.5]. Водночас потребує подальшого осмислення роль конкретних освітніх програм як середовищ формування нової генерації митців.

Метою статті є аналіз функціонування декоративних ремесел у системі вищої мистецької освіти на прикладі освітньо-професійної програми

«Декоративне мистецтво та ремесла» та обґрунтування взаємодії традиції, інституціоналізації та інновації як ключових чинників її розвитку.

У межах освітньо-професійної програми «Декоративне мистецтво та ремесла» важливе місце займає вивчення традиційних художніх практик. Зокрема, студенти опановують техніки, притаманні таким осередкам, як Косівська кераміка, Петриківський розпис, художнє ткацтво та різьблення по дереву.

Традиція у цьому контексті виступає не як механічне відтворення форм, а як система художніх принципів, що формує світогляд митця. Вона забезпечує зв'язок поколінь та сприяє розвитку індивідуального стилю через осмислення культурного спадку. У процесі навчання відбувається аналітичне опрацювання орнаменту, композиції та матеріалу, що дозволяє уникнути поверхневого копіювання [2, с.45].

Освітньо-професійна програма функціонує в межах структурованого академічного середовища, що включає навчальні дисципліни, практичну підготовку, наукову діяльність та систему оцінювання.

Інституціоналізація декоративних ремесел проявляється у їх трансформації з традиційної ремісничої практики у повноцінну мистецтвознавчу дисципліну. Студенти здобувають знання з історії мистецтва, теорії композиції, естетики, семіотики та дизайну. Це сприяє формуванню художника-дослідника, здатного до критичного аналізу власної творчості.

Важливим елементом є також участь студентів у виставках, конкурсах та наукових конференціях, що забезпечує їх інтеграцію у професійне мистецьке середовище.

Сучасна освітня програма активно інтегрує інноваційні підходи до навчання. Це проявляється у використанні цифрових технологій, зокрема графічних редакторів, 3D-моделювання та новітніх матеріалів.

Інновація також стосується концептуального рівня: декоративне мистецтво розглядається як частина сучасного художнього процесу, де твір може виконувати не лише естетичну, а й соціально-комунікативну функцію. Особливої актуальності набуває екологічний аспект, що стимулює використання вторинних матеріалів та впровадження принципів сталого розвитку.

Однією з ключових тенденцій є інтеграція декоративного мистецтва з дизайном. У межах програми це реалізується через розвиток дизайн-мислення, що дозволяє студентам створювати функціональні та естетично цінні об'єкти.

Цей підхід сприяє адаптації традиційних ремесел до сучасних умов ринку та розширює можливості професійної реалізації випускників у сфері креативних індустрій [4, с. 5].

Таким чином, освітньо-професійна програма «Декоративне мистецтво та ремесла» виступає ефективною платформою для розвитку декоративних ремесел у сучасному освітньому просторі. Традиція забезпечує культурну тяглість і формує художню ідентичність, інституціоналізація сприяє науковому осмисленню ремесел, а інновація відкриває нові можливості для творчого експерименту. Синергія цих складових формує сучасного фахівця, здатного поєднувати глибоке знання традицій із використанням новітніх технологій, що є запорукою подальшого розвитку декоративного мистецтва в Україні.

Список використаних джерел

1. Найден О. С. Українське народне мистецтво: традиції та сучасність. Київ : Мистецтво, 2015.
2. Селівачов М. Р. Основи теорії декоративно-прикладного мистецтва. Київ : Либідь, 2009.
3. Криволапов М. О. Українське мистецтво XX століття: проблеми інтерпретації. Київ, 2007.
4. Papanek V. *Design for the Real World*. London : Thames & Hudson, 2005.
5. Dormer P. *The Culture of Craft*. Manchester : Manchester University Press, 1997.

Катерина ЖУРБА,
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Державної науково-педагогічної бібліотеки
України імені В.О. Сухомлинського
https://orcid.org/0000-0002-3854-4033
E-mail katjachiginceva@gmail.com
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ Й СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. У дослідженні розкрито проблему формування національної солідарності в учнівської та студентської молоді в умовах воєнного і повоєнного часу як важливого чинника консолідації українського суспільства. Обґрунтовано актуальність теми через суспільні виклики, потребу у зміцненні громадянської відповідальності, патріотизму та національної ідентичності. Визначено сутність і складники національної солідарності, зокрема національну свідомість, культуру, мову та національну ідею. Окреслено суперечності між суспільним запитом і недостатньою теоретико-методичною розробленістю проблеми, а також потенціалом освітнього середовища та рівнем його реалізації. Наголошено на ролі закладів освіти у формуванні цінностей, громадянської активності та взаємопідтримки молоді.

Ключові слова: національна солідарність, учнівська молодь, студентська молодь, воєнний і повоєнний час, національна свідомість, національна культура, національна ідея, патріотизм, громадянська активність, виховання.

Формування в учнівської й студентської молоді національної солідарності в умовах воєнного і повоєнного часу є нині проблемою надзвичайної державної ваги. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відсіч зовнішній агресії, становлення політичної нації, зростання ролі причетності і відповідальності кожного громадянина за долю України вимагають значної уваги до виховання учнівської та студентської молоді та актуалізують формування національних і патріотичних цінностей.

Актуальність формування в учнівської й студентської молоді національної солідарності обумовлена необхідністю об’єднання українського суспільства, довкола спільних національних інтересів заради демократичного майбутнього України. Водночас, формування національної солідарності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на громадянську активність, взаємопідтримку, створення сприятливих умов для їх розвитку. Важлива роль у цьому плані належить позакласній, позааудиторній діяльності закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) та закладів вищої освіти (ЗВО), що володіють значним виховним потенціалом.

Про необхідність активізації уваги до формування в учнівської і студентської молоді національної солідарності йдеться у Конституції України, в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про національну безпеку України», «Про закордонних українців», Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2021); Програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей (2019).

Водночас процес виховання у закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти у сфері формування національної солідарності, засвідчує його відставання від запитів сучасного суспільства. Проблема формування національної солідарності в учнівської і студентської молоді як прямий предмет дослідження не розглядалася в умовах воєнного і повоєнного часу. Тож потребують чіткого визначення цінності, на основі яких має здійснюватися процес виховання української молоді у контексті заявленої центральної проблеми [2]. Особливої уваги вимагає процес діагностування й розроблення ефективних методик, здатних забезпечити формування національної солідарності в учнів ЗЗСО і ЗВО.

Формування національної солідарності ґрунтується на національній свідомості, національній культурі, національній мові, національній ідеї.

Національна культура – є унікальною і самобутньою, що ґрунтується на народній українській культурі. Творцем української національної культури є український народ, який створив її упродовж багатьох століть, що знайшло відображення у моральних цінностях, святинях, національній символіці, у традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, духовних почуттях (національні, моральні, естетичні, релігійні, громадянські, патріотичні), втілених у народному фольклорі. На розвитку національної культури негативно позначились війни, тривалі заборони, репресії, негативна міфологізація образу українця, переписування історії та применшення ролі українців у житті тих країн чи імперій, до складу яких вони входили у різний час. Усе це стало причиною широких еміграційних процесів, за яких українці були змушені залишати свою землю і шукати долі в інших країнах та збагачувати інші культури світу. Постійні військові конфлікти та боротьба за свою землю проти різних поневолювачів змусили українців найвище цінувати свободу та незалежність, які залишаються найважливішими моральними і духовними цінностями і водночас характеризують українців [5].

Національна свідомість є цілісною системою духовних орієнтирів нації, необхідних для її виживання і розвитку, що сформувалися у процесії її історичного розвитку та становлення. Національна свідомість поєднує ідеї, цінності, моральні правила, закони, прагнення, які визначають духовну ауру нації. В «Українській малій енциклопедії» Є. Онацького національна свідомість

визначається як «знання минулого своєї нації і обов'язків, що з того випливають… Отже свідомість – це пам'ять, консервація і акумуляція минулого в сучасному. Але кожна свідомість це й випередження майбутнього…

Отже втримувати те, чого більше нема, попереджати те, що має бути, оце й є перша функція свідомості» [4, с.1698].

Складниками національної свідомості є:

- національний світогляд;
- національна ідентичність;
- мовна ідентичність;
- ціннісна ідентичність і смисли;
- колективна історична пам'ять;
- патріотизм;
- ставлення до представників інших націй і національностей, що проживають на теренах України;
- соборність.

Основою національної свідомості є національна самосвідомість. Національна самосвідомість є усвідомленням своєї національної приналежності, суб'єктності і відповідальності за долю країни, відповідної культури та національних цінностей.

Національний світогляд є основою осмислення особистістю свого місця і ролі у житті соціуму, країни, її відповідальності за власні вчинки, моральний вибір, спрямування власної діяльності. У сучасних умовах світоглядні уявлення і переконання української молоді формуються у контексті драматичних реалій, переоцінки історичного минулого, розвінчування міфів, утвердження демократизму, полікультуралізму, поваги до розмаїття думок, поглядів на різні аспекти суспільного життя. Національний світогляд відображає національний інтелект, а його основою виступають моральні цінності, які склалися упродовж багатьох віків та перевірені часом і плином історії. Структуру світогляду визначають:

- *досвід* (індивідуальний, сімейний, груповий, національний, класовий, суспільний, загальнолюдський), на основі якого формується *світовідчуття* – основа світогляду;

- *знання* (досвідні, емпіричні та теоретичні), на основі яких формується *світорозуміння*;

- *мета*, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності, такі як: потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки. На її основі формується *світоспоглядання*;

- *цінності* (любов, свобода, справедливість, гідність, відповідальність тощо), на основі яких формуються переконання, ідеали людини та складається її *світосприйняття*;

- *принципи* (монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм), на основі яких складаються основні способи *світобачення*.

Щоб не блукати у лабіринтах невизначеності цінностей, власної ідентичності, власного призначення і правильно зорієнтуватись у житті, збагнути свою роль у житті і суспільстві, потрібен духовний стрижень, яким є національний світогляд.

Національна ідея – це утвердження української незалежної соборної самостійної національної держави, в основі якої українські національні цінності, українська культура і мова як державна, що використовуються в усіх сферах суспільного життя і на всій території України. Національна ідея передбачає розвиток національних меншин та етносів, що проживають на теренах України, є її громадянами і беруть активну участь у розбудові України, її захисту від зовнішнього ворога, визнають і поважають закони України, розуміють спільні перспективи усіх громадян і несуть спільну відповідальність за розвиток і становлення правової демократичної держави.

Однак, на сьогодні перспективними є подолання корупції, захист кордонів України від агресора, повернення окупованих РФ територій та встановлення миру. Громадяни України хочуть бачити свою країну європейською, незалежною, правовою, сильною, де найвище цінується людина, її потреби та інтереси. Людям важливо відчувати перспективи, які відкриватимуться для громадян України після війни. Національна ідея має розгортатись не лише на минулому України, а й бути спрямованою на майбутнє.

Українська мова є духовним багатством українського народу та фундаментом національно-культурної ідентичності особистості. Без мови немає нації, народу, держави. Доки існує мова, доти існує народ. Без знання мови не можна говорити про національну свідомість чи розвиток національної культури, а тим більше не може бути мови про національну солідарність. Втрата мови веде, до втрати національної ідентичності. Слід також відмітити, що з початком війни все більше українських громадян свідомо обирають українську мову та відмовляються послуговуватися мовою окупанта, розуміючи, що ця війна є також війною на знищення української ідентичності, тому такий вибір української мови в усіх сферах життя підтримується українським суспільством, для якого українська мова є маркером української національної солідарності і кордоном для ворога. Підтвердженням цьому є також акти вандалізму та спалення українських книжок на захоплених ворогом територіях, який націлений в першу чергу знищувати українську мову [1].

На думку мовного омбудсмена Т. Кременя, міфи, нав'язані російською пропагандою, про нібито якісь обмеження прав російськомовних. Це питання головна тема для кремлівських маніпуляцій. Війна, яка розпочалася у 2014 р., розгорталася під гаслом захисту російськомвних. «Із початком повномасштабного вторгнення росії на нашу територію вони відкрито заявляють про «деукраїнізацію» – знищення всіх ознак національності. І сьогодні рф використовує мову як інструмент у війні проти України. росія боїться української мови як надпотужної зброї в сьогоднішній війні. Вона боялась її завжди. І так само, як нині, протягом століть москва нищила українську мову, її носіїв і захисників. Їхня мета – насильницьке зросійщення України. В умовах надзвичайно жорстокої війни українська мова є одним зі священних символів нашої державності, сили духу нашого волелюбного народу. «ryzzkій мір», який прийшов на наші землі, і загроза втрати незалежності, спонукали українців відмовитись від мови окупантів та перейти на українську! Сьогодні ми переписуємо сценарій невдач і програшів, котрих зазнавали в попередні століття. Переписуємо рішучо, впевнено та остаточно, курсуючи до нових державницьких перемог» [3].

Список використаних джерел

1. Безкоровайна, О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: монографія. Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень, 2009.
2. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа українських Карпат. 2*017. №16. С.24-33.
3. Кремень Т. Українська мова впевнено завойовує належне їй місце в державі і суспільстві. АрміяInform. 2022. Режим доступу : https://mova-ombudsman.gov.ua/news/taras-kremin-ukrayinska-mova-vpevneno-zavojovuye-nalezhne-yij-misce-v-derzhavi-i-suspilstvi-intervyu
4. Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Книжка XIII. Літери Риз-Се.Буенос Айрес:Уклад Адміністратури УАП Церкви в Аргентіні, 1964.
5. Розумний М. Фактори сучасної національної самоідентифікації українців. *Політичний менеджмент*. 2007. №1. С.93-99.
6. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с

Світлана ЗАМРОЗЕВИЧ-ШАДРІНА,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
https://orcid.org/0000-0003-0138-3587
svitlana.zamrozevych-shadrina@cnu.edu.ua
м.Івно-Франківськ, Україна

Уляна ЯКУБІВ,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Карпатський національний університету
імені Василя Стефаника
м.Івно-Франківськ, Україна

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ГУЦУЛЬЩИНИ

Анотація: У статті розкрито особливості екологічного виховання підростаючого покоління Гуцульщини в умовах гірського регіону Українських Карпат. Обґрунтовано значення етноекологічних знань як основи формування екологічної культури, свідомості та світогляду школярів. Проаналізовано традиційну господарську діяльність гуцулів як природовідповідну систему взаємодії людини з довкіллям, що має потужний виховний потенціал. Підкреслено роль шкільної освіти та практичних форм навчання у збереженні біорізноманіття та екологічної рівноваги Карпатського регіону.

Ключові слова: екологічне виховання, Гуцульщина, етноекологія, екологічна культура, Українські Карпати.

Велике загальнодержавне значення має екологічне виховання та освіта в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах Гуцульщини. Дослідження сучасних вчених і наші спостереження засвідчують, що екологічне виховання та освіту школярів потрібно здійснювати за даною схемою: екологічні знання – екологічний світогляд – екологічна свідомість – екологічна культура. Для того, щоб зберегти природу Гуцульщини, як найвисокогірнішого та найбільш екологічно вразливого регіону Українських Карпат важливо сформувати високу екологічну культуру його корінних мешканців населення. Тому потрібно правильно організувати систему якісного екологічного виховання та освіти школярів у загальноосвітніх навчальних закладах і залучити до змісту освіти

практичні етноекологічні знання, які характерні для етносоціального регіону Гуцульщини.

Особливі природнокліматичні умови Карпатських гір завжди здійснюють вплив на всі ланки життя гуцулів. Місцеві житлі отримали специфічні господарсько-побутові знання та вміння із практичного життєвого досвіду багатьох поколінь, на що сприятливо вплинула етносоціальна система, яку сформували природно-кліматичні умови Українських Карпат.

Екологічне виховання та освіта дітей, які живуть у горах має свої регіональні особливості, тому Гуцульщину вважають найбільш екологічно вразливою частиною гірського регіону. Академік П. Кононенко в концентрі «Україна – природа, екологія» підкреслює, що природа відіграє першорядну роль у формуванні українського етносу: «Природа є не тільки годувальницею. Вона – материнське лоно, в якому формується не лише фізичний, а й духовний генотип людини. Більше того – духовний генотип суспільств і культур, націй і вселюдства. Бо Природа – не тільки всеосяжна матерія, джерело Буття, а й безсмертний Дух, горнило Свідомості. То ж приємно усвідомлювати, що мірою всіх речей є Людина. Але необхідно усвідомлювати й те, що вчителем людини є природа" [1].

Здавна спосіб життя, побут і господарство жителів гір милозвучно поєднувались із природою Карпатських гір, бо без такої злагодженої єдності життєвих інтересів гуцулів і дбайливого збереження рослинного і тваринного світу Карпат, вони б стали безлюдною гірською пустелю. Гармонійний зв'язок людей і гірської місцевості сприяв розвитку традиційної етносоціальної системи сучасно Гуцульщини. Важливими традиційними галузями життєдіяльності гуцулів є збиральництво, тваринництво, мисливство, рибальство, лісівництво, народні промисли і ремесла, рекреація та туризм. У високогір'ях Українських Карпат батьки разом із дітьми здавна збирали ягоди, гриби, трави та коріння, передаючи мудрість від старшого до молодшого покоління – бережливе ставлення до щедрот природи. Екологічне виховання та освіту діти отримують під час живого контакту з природою – збираючи ягоди, гриби та різі рослини. Особливе значення для роботи загальноосвітніх навчальних закладів Гуцульщини мають спеціально організовані та науково-методично підготовлені осінні екологічні збиральницькі експедиції учнівських груп восени, які супроводжують досвідчені педагоги. Вважають, що мисливство та рибальство є найдавнішими видами господарської діяльності Гуцульщини.

Для гуцулів гірські праліси, альпійські пралуки-полонини, сінокоси-царинки, пасовища-толоки, ріки, річки, потоки та водні джерела-головиці були святими та мали магічні властивості. Досвід екологічно збалансованої господарської діяльності Гуцульщини показує позитивну підтримку рівноваги

між заняттям гірським тваринництвом і популяцією різних видів диких звірів, птахів і риб. Значні можливості для етноекологічної освіти та виховання школярів має право реві ру, застосовуючи сучасні науково обгрунтовані методики полювання, ловлі риб і сприяє живому спілкуванню людей із природою [3].

Правильна організація, наукове обгрунтування та екологічно збалансоване мисливство та рибальство на Гуцульщині не потребує значних фінансових затрат і може мати особливе значення у для збереження рідкісних і зникаючих видів диких звірів, птахів і риб Українських Карпат. До складових традиційної етносоціальної системи Гуцульщини відносять гірське тваринництво, до якого належить відгінне полонинське господарство, як є важливим видом традиційного гірського господарства.

Знання гуцулами гірських природно-кліматичних умов, термінів та інтенсивності полонинського випасання худоби допомагає правильно утримувати корови, коні та вівці на високогірних альпійських луках. Юнаки, які беруть участь у полонинському літуванні, вчаться виживати в екстремальних умовах високогір'я. Такий юнак вже може захистити себе та інших від нападу дикого звіра і називається легінем.

Для тваринників важливо знати таємниці природного середовища, поведінки свійських тварин і диких звірів, бо вони залишаються з ними на все літо і від цього залежить їхній виробіток. У кожній порі року є свої особливості та традиції ведення господарства у Карпатах. У гора необхідно бережливо ставитись до пасовищ і сінокосів. Місцеві житлі добре знають специфіку росту гірських трав та примхи своє погоди, а також вкладають багато зусиль, щоб виросла трава, яку косять, сушать на якісний корм для тварин взимку.

Особливе значення в етносоціальній системі Гуцульщини має гірське лісове господарство - посадка дерев, догляд за ними, контроль за вирубкою лісу, деревообка. Споконвіків гуцулам від пращурів разом із гірським лісовим господарством передаються народні відомості про своєрідні риси розвитку та росту дерев у Карпатських лісах, правила їх примноження, збереження та застосування. Народні відомості про лісове господарство в гірських Карпатах включають настанови щодо вирощування гарних порід дерев, сприятливі терміни та способи посадки саджанців і лісорозробок, технології застосування деревини в будівництві житлових і господарських споруд і правил догляду за лісом. З дитинства діти мали виконувати безпечні роботи пов'язані із доглядом за лісом і переробкою деревини (крім небезпечних робіт – рубки лісу). Так молоді хлопці, засвоївши практичні навички, вчилися вдало вести лісове господарство в гора, адже народна лісогосподарська освіта була актуальною. На жаль, сучасні умови життя на Гуцульщині не сприяють отриманню

етноекологічної освіти та виховання в сім'я, а шкільна освіти має велике значення. Значна частина випускників даного регіону після навчання продовжують працювати там, тому отримавши відповідну екологічну освіту, вони не шкодять навколишньому середовищу. У деяких гуцульських школа є шкільні лісництва, які використовують сучасні екологічні методи ведення гірського лісового господарства [2].

Ще одним компонентом традиційної етносоціальної системи гуцулів, яка досі у них збереглась, є зона народних промислів і ремесел. Широкому розвитку народних промислів і ремесел сприяли природно-кліматичні умови українських гір і географічна ізольованість регіону. Жителі Гуцульшини, будучи підвладними Польщі, Угорщини, Австрії, Румунії і Росії, не могли отримати мистецьку освіту і втілювати свій талант у класичне мистецтво, а займались витворами народного мистецтва. Досі збереглись народні знання щодо цінних характеристик деревини, глини, шкіри, вовни, які служили сировиною для виробництва традиційних ужиткових виробів. Школярі повинні добре знати характеристики природних матеріалів, таємниці технологій, які залежить від природних особливостей сировини, щоб вміло займатись художньою обробкою дерева, керамікою, кушнірством, ткацтвом, мосяжництвом та іншими видами народних промислів і ремесел. У декоративному та ужитковому гуцульському мистецтві застосовують природні матеріали та барвники, що відтворюють цілу палітру кольорів гірської краси Карпатських гір. Ужиткові вироби сучасних народних майстрів є практичними у користуванні та екологічно виваженими.

Значний вплив на здоров'я місцевих і людей, які відпочивають у Карпатах має гірське повітря, вода, місцеві екологічно чисті продукти харчування. Краса природи гір, яку підтримують гуцули, сприяє розвитку рекреації й туризму Гуцульщини. Тому необхідно у цьому напрямі розвивати етноекологічну освіту та виховання, щоб зберегти карпатську природу.

Отже, в основі традиційної етносоціальної системи Гуцульщини – практичні етноекологічні знання про рослинний і тваринний світ Українських Карпат, які змалку сприяють вихованню бережливого ставлення до живої та неживої природи. Власний досвід місцевих мешканців показує, що можна продовжувати проживати на екологічно вразливих гірських територіях, якщо вести екологічно збалансовану господарську діяльність.

Традиційна етносоціальна система Гуцульщини розвивалась екологічно збалансовано, не послаблювала гірські природні ресурсів і не призвела б до погіршення стану Українських Карпат.

Проблеми екології Українських Карпат тісно взаємопов'язані з етнографічними проблемами Гуцульського краю. Саме місцеве населення володіє тими практичними, а не тільки теоретичними етноекологічними

відомостями із свого життя, які потрібні для екологічно гармонійного господарського використання а рідних землях.

На традиційній етносоціальній системі Гуцульщини, яка пристосована до особливих гірських умов і випробувана часом повинна базуватися екологічна освіта та виховання учнів. Жителі гуцульської місцевості дуже люблять свою землю, милуються гірськими краєвидами Карпат, складають про них казки, пісні та легенди. Тому важливим для вивчення, на наш погляд, є введення факультативного курсу екології у навчальні заклади Гуцульщини, враховуючи етнографічні особливості екологічної освіти і виховання для охорони та захисту природного середовища Українських Карпат.

Список використаних джерел

1. Кононенко П.П. Українознавство: підруч. для вищих навчальних закладів. К.: Міленіум, 2006. 870 с.
2. Лосюк П. В. Науково-методичне забезпечення екологічного виховання школярів Спільна робота школи, сім'ї і громадськості у вихованні екологічної культури учнів і молоді: мтеріали конф. Снятин: Прут-Принт, 2003. 150 с.
3. Самольотов П.В. Етнокультурні особливості гірського населення як фактор соціально-економічного розвитку Українських Карпат. Екологічні та соціальноекономічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат: матеріали конф. Рахів: КБЗ, 2005. 490 с.

Роксоляна ЗОЗУЛЯК-СЛУЧИК,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0001-6066-590X
E-mail roksoliana.zozuliak-sluchyk@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ В ГІРСЬКИХ ШКОЛАХ ГУЦУЛЬЩИНИ: ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація: У статті розкрито специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в гірських школах Гуцульщини з акцентом на етичний аспект. Обґрунтовано значення професійно-етичної компетентності як ключового чинника ефективної соціально-педагогічної діяльності в умовах територіальної ізольованості та соціальної вразливості гірських громад. Визначено особливості професійної підготовки, що враховують етнокультурні традиції регіону, високий рівень трудової міграції та потребу в кризовому супроводі дітей і сімей. Підкреслено роль інтеграції психолого-педагогічних, етнопедагогічних та соціально-праксеологічних складових у формуванні готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Ключові слова: соціальна сфера, гірські школи, Гуцульщина, професійно-етична компетентність, соціальний педагог.

В умовах триваючої російсько-української війни суттєво зросла кількість дітей та сімей, котрі перебувають у кризових станах, що зумовлює нагальну потребу у кваліфікованих соціальних педагогах та фахівцях соціальної сфери. Особливої ця проблема актуалізується для гірських регіонів Гуцульщини, де діяльність фахівця вимагає не лише глибоких теоретичних знань, а й врахування етнокультурних особливостей та володіння специфічними компетенціями для роботи у віддалених громадах. У цьому контексті і професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери в ЗВО має враховувати територіальну ізольованість громад та особливий соціокультурний ландшафт гірської місцевості.

Безумовно, фундаментом професіоналізму фахівців соціальної сфери є морально-етична діяльність, що базується на системі гуманістичних цінностей, доброчесності та професійно-етичній культурі поведінки. Сучасні наукові пошуки потверджують, що розвиток професійної етики педагога, соціального педагога та соціального працівника є ключовим об’єктом прикладних досліджень. Зокрема, питання етичних стандартів та моральних рис фахівців

висвітлені у працях Н. Вознюк, Р. Зозуляк-Случик, О. Пономаренко І. Трубавіної та інших.

Так, І. Зайченко акцентує увагу на важливості етичних категорій та нормативів, які визначають характер взаємодії фахівця з різними соціальними групами та встановлення партнерства з державними і громадськими інституціями [1]. Для роботи в школах Гуцульщини це передбачає вміння інтегрувати професійні стандарти з місцевими традиціями та цінностями громади. У дослідженнях О. Пономаренко підкреслюється, що професійно-етична культура є стрижнем соціально-педагогічної роботи, яка базується на принципах компетентності та відповідальності перед клієнтом [3].

Нинішня освітня парадигма вимагає впровадження інноваційних підходів у ЗВО для формування практичної готовності студентів до виконання фахових завдань. Спираючись на багаторічний досвід викладання, професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери в ЗВО варто розглядати як цілісну систему психолого-педагогічних та етико-гуманітарних компонентів, що реалізуються в межах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Метою такої підготовки є створення індивідуальної траєкторії розвитку майбутнього фахівця та формування його етичної компетентності [2].

За твердженням сучасних науковців, професійна підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи в закладах освіти гірського регіону включає наступні структурні елементи:

– цільовий компонент, що зумовлює формування високої професійної мотивації майбутніх фахівців.

– організаційно-функціональний, що окреслює визначення форм діяльності та взаємодії суб'єктів.

– педагогічні умов, що складають сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників формування моральності.

Слід зауважити, що соціальна депресивність та територіальна ізольованість зумовлюється специфікою гірських шкіл і часто полягає у віддаленості від районних центрів, що обмежує доступ сімей до широкого спектру соціальних послуг. Фахівець у такій школі стає «універсальним» посередником, який має володіти навичками кризового менеджменту в умовах обмежених ресурсів [5].

При здійсненні формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в гірських школах Гуцульщини необхідно враховувати певні особливості регіону, зокрема:

- характерність високого рівня трудової міграції батьків. Тому при професійній підготовці слід акцентувати увагу на методиках роботи з

дітьми «соціальними сиротами», забезпечуючи їм належний психолого-педагогічний супровід та компенсацію дефіциту сімейного спілкування.

- етична відповідальність зумовлюється дотриманням конфіденційності, адже у малих гірських селах, де «всі знають усіх», професійної таємниці набуває критичного значення. Тому формування професійно-етичної культури має базуватися на бездоганному знанні Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи та вмінні вибудовувати довіру з консервативною громадою.

З вище зазначеного випливає, що професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери розглядається як єдність психолого-педагогічної, фахово-етичної, соціально-гуманітарної систем та доповнюються такими складовими як: соціально-праксеологічна складова (орієнтація на практичну діяльність у віддалених населених пунктах, де фахівець часто є єдиним представником соціальної сфери); етнопедагогічна складова (формування готовності використовувати традиційні цінності гуцульської громади (честь, повага до старших тощо) як інструмент соціального впливу); етична складова (розвиток культури збереження професійної таємниці в умовах тісної міжособистісної взаємодії, що є характерним для гірських сіл).

Цілісна професійна підготовка складається з окремих, професійно об'єднаних процесів, видів і форм діяльності, які мають свою специфіку, але спрямовані до єдиної мети – забезпечення особистісно-соціальної парадигми виховання, особистісно-професійної траєкторії розвитку майбутніх фахівців, зокрема, формування у них професійно-етичної компетентності [4, с. 12].

Процес формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери як основи їх діяльності в гірських школах Гуцульщини пропонуємо розділити на три взаємопов'язані етапи:

1. Етап «становлення» (1 курс): Студенти отримують знання про сутність діяльності в соціальній сфері. На цьому етапі важливо вивчати досвід роботи шкіл у гірських районах та специфіку Етичного кодексу в контексті традиційних сільських громад.

2. «Індивідуально-корекційний» етап (2–3 курси): Відбувається активізація виробничої діяльності та накопичення навичок моральної поведінки. Для майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів Гуцульщини акцент робиться на методах роботи з дітьми в умовах трудової міграції батьків та подоланні соціальної ізоляції.

3. «Самоформувальний» етап (4 курс): Передбачає систематизацію знань та проходження практики безпосередньо в гірських ЗЗСО. Студенти вчаться приймати самостійні рішення в складних ситуаціях, характерних для віддалених регіонів, та вдосконалюють професійно-важливі якості [2, с. 125].

Успішна підготовка фахівців соціальної сфери для діяльності в гірських школах Гуцульщини можлива лише за умови синтезу загальнодержавних стандартів підготовки із глибоким розумінням етнопсихологічних особливостей мешканців Карпатського регіону. Етичний контекст професійного становлення передбачає не лише засвоєння теорії, а й розвиток етичної культури та професійної саморегуляції, що реалізується через розроблену триетапну модель. Це дозволяє сформувати фахівця, здатного ефективно працювати на засадах особистісно-професійної траєкторії розвитку та високої моральної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Зайченко І. В. Етика соціальної роботи. Чернігів: Вид-во ЧДІПСТП, 2008.274 с.
2. Зозуляк-Случик Р. В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 460 с.
3. Пономаренко О. В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога : дис. … канд. пед. наук : 13.00.05 /Нац. пед. унт ім. М.П.Драгоманова К., 2001. 169 с.
4. Савицька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу: автореф. дис. ... кан. пед. наук : 13.00.04 /М-во освіти і науки України, Національний університет водного
5. Сисоєва С.О., Литовченко О.В., Куниця Т.Ю. Соціально-педагогічний супровід учнів в умовах воєнного стану в Україні: подолання особистісної крихкості і обмежень. *Вісник НАПН України*, 2025, 7(2). С. 1-11.

Любомира ІЛІЙЧУК,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0003-4274-6903
E-mail liubomyra.iliichuk@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ТА ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність синергетичного поєднання глобальних освітніх трендів та етнопедагогічного потенціалу Карпатського регіону в процесі виховання здобувачів освіти. Доведено, що формування стійких ціннісних орієнтацій дитини найефективніше відбувається через інтеграцію унікальної духовно-моральної спадщини регіону у сучасний технологічно насичений SMART-простір. Акцентовано увагу на ключовій ролі вчителя у цілеспрямованому моделюванні адаптивного виховного простору. Цей комплексний підхід гарантує виховання громадянина, здатного до успішної самореалізації у глобалізованому світі за умови збереження глибокого зв'язку з власною національною ідентичністю.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, здобувачі освіти, регіональний контекст, глобальні тренди, Гуцульщина, етнопедагогіка, SMART-простір, Нова українська школа.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується складною взаємодією потужних глобалізаційних процесів та глибоким прагненням суспільства до збереження національної ідентичності. Початкова ланка освіти як фундаментальний період індивідуального становлення особистості відіграє визначальну роль у формуванні базових ціннісних орієнтацій дитини. Світові освітні тренди та тотальна цифровізація вимагають виховання у дітей відкритості до світу, толерантності, екологічної свідомості та навичок життя у глобальному інформаційному суспільстві. Водночас формування стійкої, психологічно зрілої та цілісної особистості абсолютно неможливе без її глибокого вкорінення у рідну культуру. Саме тому регіональний контекст виступає невіддільним та стратегічно важливим компонентом сучасного освітнього процесу. Використання потужного етнопедагогічного потенціалу, зокрема унікальних традицій, духовної спадщини та педагогічних ідей Гуцульщини, створює максимально природне середовище для плекання національної гідності, ідентичності та автентичної культури. Регіональний вимір дозволяє не просто декларувати абстрактні загальнолюдські цінності, а органічно трансформувати їх через живий, зрозумілий та близький дитині соціокультурний досвід її рідного краю.

Головним викликом для сучасної Нової української школи та всієї системи підготовки педагогічних кадрів є подолання штучного протиставлення цих двох векторів. Ефективна освітня діяльність вимагає концептуального синергетичного поєднання глобального та локального підходів. Майбутній учитель початкових класів повинен володіти високим рівнем професійної компетентності, щоб уміти інтегрувати елементи багатої традиційної етнокультури у сучасний, технологічно насичений SMART-простір закладу освіти. Такий освітній синтез є єдиним надійним шляхом для формування свідомого громадянина, який щиро шанує власне історичне коріння та водночас є абсолютно готовим до успішної самореалізації у динамічному глобалізованому світі [3].

Для глибинного розуміння механізмів інтеграції означених підходів необхідно насамперед концептуалізувати сутність базового поняття нашого дослідження. У сучасній науковій літературі ціннісні орієнтації розглядаються як фундаментальне ядро особистості, яке відображає її усвідомлене ставлення до соціальної дійсності та слугує головним мотиваційним вектором поведінки. Цей складний багатовимірний соціально-психологічний феномен задає загальну спрямованість людської активності, формує світоглядну призму сприйняття навколишнього світу й самого себе, а також наповнює глибоким сенсом кожну життєву позицію чи вчинок [1, с. 44]. Володіючи багаторівневою структурою, ціннісні орієнтації індивіда визначають його внутрішню готовність до реалізації власних інтересів та потреб через призму суспільно значущих ідеалів. Особливої ваги цей процес набуває саме в молодшому шкільному віці, коли відбувається первинне закладання духовних цінностей. У цей сенситивний період дитина є надзвичайно сприйнятливою до зовнішніх маркерів, тому формування її ціннісної матриці відбувається на перетині інноваційних глобальних впливів та традиційних культурних кодів рідного регіону.

У сучасному науковому дискурсі досі не вироблено єдиної універсальної типології цінностей, що об’єктивно зумовлено багатогранністю цього феномену. Дослідники пропонують розгалужені системи класифікації, спираючись на різноманітні критерії. Зокрема за об’єктом засвоєння традиційно виокремлюють матеріальні та морально-духовні цінності, тоді як за метою спрямування вони поділяються на егоїстичні й альтруїстичні. Залежно від рівня узагальненості науковці розрізняють абстрактні та конкретні орієнтири, а за характером і тривалістю вияву – ситуативні або ж глибоко стійкі переконання. Важливим є також поділ за роллю в людській діяльності на термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби). Окрім цього, специфіка змісту діяльності дозволяє виділити пізнавальні, творчі, естетичні, наукові та предметно-перетворювальні цінності. З позиції соціальної приналежності ця палітра

охоплює широкий спектр від суто індивідуальних і внутрішньогрупових до загальнонаціональних та глобальних загальнолюдських вимірів [2].

Проте з огляду на особливості учнів молодшого шкільного віку просте механічне перенесення цих загальних класифікацій у площину початкової освіти є недостатнім. Виховання має фокусуватися не на абстрактних структурно-логічних побудовах, а на специфічних якісних компонентах формування особистості. Для дитини глобальні загальнолюдські чи абстрактні моральні цінності набувають реального сенсу лише тоді, коли вони проходять крізь призму зрозумілого їй локального середовища. Саме тому виховання альтруїстичних, духовних та пізнавальних цінностей відбувається найприродніше через залучення специфічних етнокультурних маркерів конкретного регіону. Такий органічний перехід від зовнішнього суспільного до глибоко особистісного рівня становить основу якісної трансформації ціннісної сфери здобувача освіти.

Практичний вимір реалізації окресленої стратегії в початковій ланці освіти вимагає глибокого аналізу конкретних засобів, за допомогою яких етнопедагогічний потенціал регіону поєднується із сучасними світовими тенденціями. У цьому контексті соціокультурне середовище Гуцульщини посідає особливе місце, оскільки воно володіє унікальною системою духовно-моральних орієнтирів, збережених у народних ремеслах, усній народній творчості, звичаях та специфічному способі життя карпатського етносу.

Головним механізмом актуалізації цієї спадщини у межах Нової української школи виступає її інтеграція у глобальні тренди цифровізації та екологізації знань. Сучасна початкова освіта вже не може обмежуватися лише репродуктивним відтворенням етнокультурних елементів, тому багатство традиційної культури має стати якісним змістовним наповненням для новітніх технологічних інструментів. Створення інтерактивних цифрових мап рідного краю, розроблення віртуальних екскурсій локальними музеями або застосування елементів гейміфікації на основі фольклорних сюжетів дозволяють здобувачам освіти глибоко засвоювати національне коріння за допомогою близьких їм мультимедійних платформ. Такий підхід забезпечує подолання технологічного розриву між поколіннями і перетворює традиційну спадщину на динамічний елемент сучасного SMART-простору закладу освіти.

Разом з тим важливим світовим трендом є орієнтація на сталий розвиток та екологічну культуру, що ідеально суголосно з традиційною філософією гуцульської етнопедагогіки.

Історично сформоване гармонійне співіснування людини з природою Карпатського регіону слугує потужним засобом для формування у дітей почуття відповідальності за довкілля.

Залучення здобувачів освіти до розроблення екологічних проєктів, дослідження місцевих природних екосистем та вивчення народних засобів збереження природного багатства допомагає поєднати глобальні екологічні імперативи з конкретною практичною діяльністю на рівні своєї громади.

Дієвим практичним кейсом у цьому напрямі виступає створення учнями цифрових гербаріїв лікарських рослин Карпат за допомогою мобільних застосунків, що дозволяє поєднати традиційні знання про місцеву флору з розвитком цифрової компетентності. Іншим прикладом успішної інтеграції є організація локальних шкільних екопатрулів, де діти досліджують стан гірських джерел чи лісових масивів, спільно фіксуючи результати на інтерактивних геоінформаційних картах або у проєктах. Такі інноваційні види діяльності перетворюють пасивне засвоєння інформації на активний процес, у якому традиційна повага до природи трансформується у сучасний усвідомлений екоактивізм.

Водночас розроблення та впровадження подібних SMART-рішень вимагає від вчителя початкових класів високого рівня методичної підготовки та здатності самостійно моделювати таке багатовимірне освітнє середовище.

Основним суб’єктом, який забезпечує цей складний інтеграційний процес, є вчитель, професійна діяльність якого вимагає відмови від лінійних моделей трансляції знань на користь створення гнучкого виховного простору. Учитель виступає провідником, який допомагає дитині самостійно відкривати зв’язки між універсальними світовими цінностями та автентичною культурою рідного краю. Завдяки розробленню інтегрованих уроків, організації творчих майстерень та впровадженню інтерактивних занять створюються умови для формування цілісної особистості, здатної мислити глобально, але діяти локально, спираючись на міцний національний фундамент.

Сучасний педагог повинен уміти цілеспрямовано плекати етичну зрілість учня та сприяти органічному прийняттю ним як універсальних загальнолюдських, так і унікальних національно-регіональних цінностей. Лише такий ґрунтовний підхід гарантує справжню, а не декларативну якість освіти у контексті ціннісного становлення громадянина.

Таким чином, формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в сучасних умовах вимагає подолання штучного протиставлення між глобалізаційними викликами та регіональною автентикою.

Ефективним шляхом розв’язання цієї проблеми є синергія локального соціокультурного досвіду Гуцульщини із провідними світовими трендами цифровізації та екологізації в межах інноваційного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Бибик Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2022. №26 (1). С.43–

54. DOI: doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-43-54

2. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія.* 2013. Вип. 213. С. 27–30.

3. Iliichuk L. Development of civic competencies of students new approaches and practices under NUSH. *Гірська школа Українських Карпат*. 2021. № 24. С. 104–107. DOI: doi.org/10.15330/msuc.2021.24.104-107

Тетяна КАЧАК,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-6863-1736
E-mail tetiana.kachak@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ: ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Анотація. У статті розглянуто дитячу літературу письменників Гуцульщини як важливе джерело етнопедагогічних цінностей та вагомий засіб виховання юної особистості. Проаналізовано творчість Марійки Підгірянки, Дмитра Павличка, Богдана Радиша-Маринюка, у творах яких відображено традиції, звичаї, морально-етичні норми та духовні орієнтири гуцульського краю. З'ясовано, що дитяча література цього регіону виступає носієм духовної культури, національної пам'яті та виховного ідеалу, сформованого на засадах народної педагогіки. Особливу увагу приділено таким цінностям, як любов до рідного краю, природи, шанобливе ставлення до родини, повага до старших, працьовитість, відповідальність і духовність. Обґрунтовано доцільність інтеграції творів гуцульських авторів у зміст навчання сучасної школи як ефективного засобу формування національної свідомості, патріотизму, культурної компетентності та морально-етичної поведінки учнів.

Ключові слова: дитяча література, Марійка Підгірянка, Дмитро Павличко, Богдан Радиш-Маринюк, Гуцульщина, етнопедагогічні цінності, виховний потенціал.

Сучасна школа перебуває у процесі оновлення змісту освіти, що передбачає посилення уваги до національно-культурних компонентів виховання. У цьому контексті актуальності набуває проблема використання регіональної дитячої літератури як джерела етнопедагогічних цінностей. Гуцульщина, як унікальний етнокультурний регіон України, має багату літературну спадщину, що охоплює фольклорні твори (казки, легенди, перекази, коломийки), а також авторську поезію, прозу і драматургію Марійки Підгірянки, Дмитра Павличка, Богдана Радиша-Маринюка, Василя Карп'юка, Івана Малковича та ін. Світогляд гуцулів, їх побут описувала й Костянтина Малицька у своїх оповіданнях («Малий гуцулик»).

Дитяча література письменників Гуцульщини і тих, хто писав про неї, здебільшого залишається поза навчальними програмами і недостатньо представлена у змісті сучасної літературної освіти. Виникає потреба осмислення її виховного потенціалу та визначення шляхів ефективного використання у сучасній школі.

У цій розвідці – аналіз адресованих дітям творів письменників Гуцульщини (Марійки Підгірянки, Дмитра Павличка, Богдана Радиша-Маринюка) крізь призму етнопедагогічних цінностей, виявлення їхнього виховного потенціалу у формуванні національної свідомості, морально-етичних орієнтирів, поваги до народних традицій, звичаїв і культурної спадщини українського народу.

Дитяча література Гуцульщини є важливим складником українського культурного простору, оскільки поєднує художню естетику слова з виховним потенціалом народної педагогіки. Через художній текст дитина природно входить у світ національних традицій, морально-етичних норм, духовних цінностей і світоглядних орієнтирів свого народу. Гуцульський регіон із його самобутньою культурою, звичаями, символікою природи, родинною етикою та особливою духовною атмосферою формує унікальний пласт дитячого читання, що має виразне етнопедагогічне спрямування.

Етнопедагогіка як система народного виховання ґрунтується на багатовіковому досвіді народу, його моральних настановах, традиціях, обрядах, фольклорі та звичаях. Як зауважує О. Будник, «предметом етнопедагогіки є досвід навчання й виховання дітей, накопичений конкретним етносом за тривалий час його існування» [1, с. 116]. Саме тому дитяча література письменників Гуцульщини стає важливим засобом формування національної свідомості школярів, любові до рідного краю, шанобливого ставлення до старших, працьовитості, відповідальності та духовності. Особливе місце в цьому контексті посідає творчість Марійки Підгірянки, Дмитра Павличка, Богдана Радиша-Маринюка, у творах яких гуцульський світ постає не лише як художній простір, а як цілісна система виховання юної особистості.

Творчість Марійки Підгірянки є своєрідною енциклопедією дитинства, де органічно поєднано народну мудрість, материнську ніжність і педагогічну доцільність. Її поезії, лічилки, загадки, безкінечні казочки, колискові та співанки виростають із народного мовлення, що робить їх особливо близькими дитячому сприйняттю. Письменниця не просто описує дитячий світ – вона мислить категоріями дитини, передає її безпосередність, щирість, здивування перед природою і світом.

У віршах «Мама», «Школа», «Що я люблю», «Малий школярик» утверджуються базові етнопедагогічні цінності – любов до матері, шана до родини, повага до навчання, відповідальність за власні вчинки. Образ матері у поезії «Мама» набуває сакрального звучання: мати асоціюється із сонцем, вітром, солодкою ягодою, тобто з тим, що дає життя, тепло й захист. Саме така художня модель відповідає традиційному гуцульському світогляду, де мати є берегинею роду, дому й духовної рівноваги дитини.

Пейзажна лірика Марійки Підгірянки («Ліс», «Смереко», «Прийшла осінь») формує екологічне мислення й емоційно-ціннісне ставлення до природи. Для гуцульської культури природа – не тло життя, а його органічна частина, адже гори, смереки, ліси, ріки є співучасниками людської долі. Через такі тексти дитина вчиться не лише спостерігати красу довкілля, а й відчувати відповідальність за нього.

Особливо важливими є патріотичні мотиви поезій «Моя земелько», «Українка я маленька», «Марш українських дітей», за допомогою яких формується усвідомлення приналежності до свого народу. Для етнопедагогіки це надзвичайно важливо, адже національна самосвідомість починається саме з емоційного зв'язку з рідною землею, мовою та культурою. На поезіях авторки, які називають «своєрідною материнською енциклопедією», виховувалось не одне покоління українських дітей [2, с. 125].

Вагомий етнопедагогічний потенціал має й творчість Дмитра Павличка. Його поезія для дітей виростає з карпатського світовідчуття, де природа, рідна мова і Батьківщина становлять єдину духовну цілісність. У вірші «Де найкраще місце на землі» центральною є ідея любові до рідного краю. Через діалог із Сонцем дитині пропонується проста, але глибока істина: найкращою є та земля, де вона народилася. Така художня форма особливо ефективна в дитячому сприйнятті, адже поєднує казковість із моральним висновком.

Поезія «Рідна мова» акцентує на усвідомленні мови як духовного кореня людини. Для гуцульського середовища, де мовна традиція тісно переплетена з фольклором, піснею, коломийкою, прислів'ями й родинним спілкуванням, ця тема має особливе значення. Д. Павличко переконує, що зречення рідної мови означає втрату духовного ґрунту, а збереження мови – це збереження себе як частини народу.

Надзвичайно виразною в етнопедагогічному аспекті є поема-казка «Золоторогий олень», написана зі збереженням традицій карпатської народної казки з виразним коломийковим колоритом. У центрі твору – моральна проблема вибору між жадобою наживи та духовною чистотою. Василько, який дружить з оленем не заради користі, а заради збереження усього живого й світу навколо, уособлює народний ідеал дитини – доброї, чесної, щирої, здатної до співпереживання. Через цей образ утверджується важлива етнопедагогічна істина: людина повинна жити в гармонії з природою, а не споживацьки ставитися до неї. Саме на цьому наголошує Т. Качак, аналізуючи моральну основу твору та його фольклорну природу [2, с. 190-191].

Повість у новелах Богдана Радиша-Маринюка «Той, що хмари молотить» репрезентує інший, але не менш важливий аспект етнопедагогіки – виховання через пам'ять, родинну історію та досвід поколінь. Це твір про дитинство,

обпалене війною, голодом, страхом і раннім дорослішанням, але водночас про незнищенну любов до матері, дому, землі та рідного слова.

Особливої сили набуває образ матері, яка постає не лише як найближча людина, а як духовний центр світу дитини. Саме мати відкриває хлопчикові красу світу: луги, гори, жайвора, калину, запах вечірніх зірок. У цьому виявляється глибинна етнопедагогічна модель гуцульської родини, де матір є першою вчителькою, носієм народної мудрості.

Важливу роль у творі відіграє природа як простір духовного становлення особистості. Образи сонця, журавля, жайвора, гір, полонин, калини набувають символічного значення. Фольклорний образ «Того, що хмари молотить», пов'язаний із народною міфологією та уявленнями про захисника, який виганяє зло з гір і лісів. У тексті цей образ набуває символіки національного спротиву, духовної незламності та історичної пам'яті. Такі образи не лише створюють гуцульський колорит, а й формують у дитини здатність до глибокого емоційного переживання світу. Саме через таке естетичне переживання народжується моральна чутливість – основа етнопедагогічного виховання.

Прикладом відданості рідній землі, жертовності заради інших є гуцулик Данило – герой оповідання «Малий гуцулик» Костянтини Малицької. Хлопчик демонструє мудрість і шляхетність (віддає срібняки, дарує топірець і доводить панів до села), моральні цінності гуцулів. Авторка майстерно добирає художні деталі, що передають психологічний стан героя та його зв'язок із рідним краєм, а пейзажні замальовки – образ села, церковці, Черемошу, трембіти – підсилюють гуцульський колорит твору.

Отже, дитяча література Гуцульщини є потужним джерелом етнопедагогічних цінностей, що сприяють гармонійному розвитку особистості дитини. Твори Марійки Підгірянки, Дмитра Павличка та Богдана Радиша-Маринюка формують любов до рідного краю, пошану до батьків, відповідальність, працьовитість, патріотизм, духовність та здатність до співпереживання. Їх інтеграція в сучасний освітній процес дозволяє не лише урізноманітнити зміст навчання, а й зробити його національно вмотивованим, ціннісно орієнтованим і педагогічно результативним. Саме тому література Гуцульщини має посідати важливе місце у формуванні сучасного українського школяра як свідомої та духовно багатої особистості.

Список використаних джерел

1. Будник О. Особливості української етнопедагогіки. *Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій.* 2002. № 2. С. 116 – 118.
2. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. 3-тє вид., доповн. К.:ВЦ «Академія», 2025. 456 с.

Олександра КАЧМАР,
доктор філософських наук, професор,
Навчально-науковий інститут мистецтв,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID https://orcid.org/0000-0002-2002-4603
E-mail ooleksandra75@ukr.net
м.Івано-Франківськ,Україна

МАРІЙКА ПІДГІРЯНКА АВТОРКА ДИТЯЧИХ ТВОРІВ: ПАТРІОТИЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІРИ

Анотація. Марійка Підгірянка (1881–1963) – визначна українська поетеса, педагогиня та авторка численних творів для дітей, чия поезія й драматичні твори значно вплинули на становлення української дитячої літератури у XX столітті. Народившись на Надвірнянщині, Підгірянка понад сорок років поєднувала педагогічну діяльність із літературною творчістю, створивши поетичні та драматичні твори, які широко використовувалися у шкільних читанках, журналах і дитячих театральних постановках. У своїх творах, таких як поезії «Колискова», «Українка я маленька», цикл «Колядки», сценічній п'єсі «У чужому пір'ю», авторка поєднує мелодійність мови, фольклорні мотиви та морально-естетичні настанови. Цьогоріч відзначають 145 років з дня народження поетеси, зокрема в Івано-Франківському академічному обласному театрі ляльок імені Марійки Підгірянки відбудеться літературно-музична композиція »Підгірянське диво – Марійка». Народна вчителька сприяла формуванню національної самосвідомості, любові до рідної мови та культури, а її творчість продовжує мати актуальність у сучасній літературній та освітній практиці України.

Ключові слова: Марійка Підгірянка; дитяча поезія; драматичні сцени; педагогіка; ювілейна культурна подія.

Марійка Підгірянка (справжнє ім'я – Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська) народилась 29 березня 1881 р. у селі Білі Ослави (зараз Івано-Франківська область) у сім'ї лісничого. Її життєвий шлях поєднав педагогічну працю в галицьких школах із активною літературною діяльністю; друкувати поетичні та драматичні твори авторка почала ще на початку XX століття, а більшість її творчості адресована дитячому читачеві. У творчому доробку Підгірянки особливо помітна її дитяча поезія, але не менш важливою є її робота в жанрі драматичних сцен та сценічних творів для шкільних вистав, зокрема «У чужому пір'ї», «Вертеп», «Святий отець Николай в гостині на Підкарпатській Русі», у яких головна тема - проблема національного відступництва, яку ще на початку XX століття порушила поетеса залишається сучасною на часі [2].

Дитяча поезія Підгірянки вирізняється мелодійністю та використанням фольклорних компонентів, що робить її твори близькими до народної пісенної традиції. Її поезії часто звернені до природи, дитячих переживань і побутових ситуацій, які знайомі юному читачеві.

Серед найвідоміших поетичних творів для дітей: «Колискова» – ніжна пісня-настанова перед сном; «Українка я маленька» – поезія про національну ідентичність; цикл »Колядки» – новорічні поетичні щедрівки, що поєднують традиційні мотиви з художнім словом; «Котик», «Киця-Миця з Коломиї», «Біжить зайчик по сніжку» характерні поетичні образи дитячого світу; «Співанка про місяці», «Пташки взимку», »Зайчик в тернині» - цикли віршів про природу та сезонні зміни [4].

На схилі літ Марійка Підгірянка багато писала для онуків: лічилки, загадки, вірші-задачки, казки, а підписувалася «бабця Клапця» [6]. Ці твори використовувалися в читаннях, пісенному супроводі та театралізованих заходах, сприяючи розвитку мовлення та естетичного сприйняття у дітей.Активно підтримується та репрезентується в культурно-освітньому середовищі Івано-Франківська пісенно-музичний вимір творчості Марійки Підгірянки, зокрема в міських ліцеях, мистецьких школах і у Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Її поетичні тексти інтегровані у виконавську практику, про що свідчить наявність пісень на її слова в репертуарі Михайла Кривеня, студентів-виконавців [7]. Водночас характерна мелодійність її поезії слугує джерелом творчого натхнення як для аматорських, так і для професійних митців, які звертаються до пісенних інтерпретацій, зафіксованих у збірниках Алла Басова »Україно, мій ти краю…» (1992) та Михайло Павлюк» Я – Українка» (2011). Обидва автори є лауреатами премії імені Марійки Підгірянки, що підсилює ціннісну тяглість її мистецької традиції та засвідчує її вплив на розвиток сучасної вокально-поетичної культури.

Менш відомими, але не менш важливими є драматичні твори Підгірянки. Одним із таких є сценічна картина »В чужому пір'ю», що містить елементи дій, музики й танців і може бути використана в шкільних театралізованих постановках. Інші п'єси та сценічні образки включали постанови з елементами народних звичаїв та свят, що сприяло вихованню почуття спільності та культурної традиції.

Поетичні та сценічні твори М. Підгірянки відігравали значну роль у навчальному процесі галицьких шкіл. Їх читали вголос, включали до святкових програм, драматизували на уроках та шкільних заходах. Через використання елементів народної поетики, ритму та мелодійності ці твори були доступними дітям різного віку й допомагали формувати естетичні смаки та мовну культуру.

Цикл »Колядки» включав новорічні й різдвяні пісні-вірші, що поєднували народні традиції з авторським художнім баченням, сприяючи усвідомленню святкових мотивів у контексті культурного виховання. Більшість творів поетеса написала для дітей і про дітей. Основні мотиви віршів М. Підгірянки до 1939 р. – мрії про краще майбутнє народу, оспівування краси рідного краю, природи Карпат. Авторка щедро використовує фольклорні мотиви, її вірші ніжні та легкі, часто нагадують українські народні пісні («Співанки», «Вечір», «Що роблю я, що я дію»).

Працювала М. Підгірянка і в жанрі поеми. Досить своєрідною є поема «Мати-страдниця», написана в 1919 р. Події твору – одна зі сторінок життя західноукраїнських вигнанців під час Першої світової війни, коли тисячі галичан померло в концтаборах

Внесок Підгірянки в українську дитячу літературу важко переоцінити. Її твори стали частиною шкільних читанок і були популярними серед педагогів, що шукали доступні та емоційно багаті тексти для дітей. Поетична творчість вчительки допомагала формувати у юних читачів любов до української мови, краси природи, а також моральні й громадянські цінності. Її вірші, зокрема «Рідний край», «Україно, рідна мати», «Що я люблю»[3] сповнені гуманістичних і патріотичних мотивів, набувають особливого звучання сьогодні, коли українська культура та духовність виступають важливими чинниками збереження нашої ідентичності та консолідації суспільства. Сьогодні ці твори продовжують видаватися у антологіях української дитячої поезії та включаються до програм літературного навчання.

У 2026 році виповнюється 145 років від дня народження Марійки Підгірянки, що актуалізує її творчу та педагогічну спадщину в сучасному гуманітарному дискурсі та утверджує її значущість для розвитку української літератури й освітнього простору. У зв'язку з цим поточний рік набуває символічного статусу Року Марійки Підгірянки, позначеного інтенсифікацією наукових, культурно-мистецьких і просвітницьких ініціатив, спрямованих на переосмислення та популяризацію її внеску в національну культуру.

Особливої актуальності в сучасному культурно-мистецькому просторі набуває діяльність Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок імені Марійки Підгірянки, який, з огляду на власну інституційну ідентичність, репрезентує ювілейні вшанування поетеси як ключовий елемент своєї репертуарної та просвітницької політики. Підготовлена з цієї нагоди літературно-музична композиція «Підгірянське диво – Марійка» постає не лише як мистецький проєкт, а як концептуально вивірена форма актуалізації творчої спадщини Марійка Підгірянка у контексті сучасних соціокультурних викликів.

Зазначений захід інтегрує різні форми художнього вираження – декламацію поетичних текстів, музичні інтерпретації, елементи сценічної дії та інклюзивні культурні практики, що забезпечує його багатовимірний вплив і доступність для різних аудиторних груп. У такий спосіб театр не лише відтворює традиції дитячого та педагогічного виховання засобами мистецтва, але й формує актуальну культурну пам'ять, у якій постать поетеси функціонує як маркер національної ідентичності.

Участь у події творчих колективів, зокрема вокального гурту «Я-Маріуполь» Народного дому «Княгинин» під керівництвом Любові Терлецької, фольклорного ансамблю дитячої музичної школи №1 (керівниця Марія Пилипчук), дитячої театральної студії «ЛялькоВодиво» (керівниця Тетяна Стефінів), а також сценічне

прочитання п’єси авторства Ольга Гнатюк за участі акторів театру – підсилює інтердисциплінарний та колективний характер культурної події, що, у свою чергу, утверджує її як одну з найбільш репрезентативних і змістовно релевантних для театру, який носить ім’я Марійки Підгірянки [5].

Марійка Підгірянка постає як одна з ключових постатей українського літературно-педагогічного дискурсу, чия поезія та драматургія для дітей інтегрують естетичний, дидактичний і націєтворчий виміри. Завдяки мелодійності мовлення, активному залученню фольклорних архетипів та чітко окресленій виховній парадигмі її творчість стала ефективним інструментом формування національної самосвідомості, культурної ідентичності та розвитку читацьких і літературних компетентностей у дитячому середовищі.

Ювілейні заходи 2026 року, зокрема літературно-музична композиція «Підгірянське диво – Марійка», демонструють не лише меморіальний, але й динамічний характер рецепції її спадщини, актуалізуючи її в межах сучасних культурно-освітніх практик, інклюзивного мистецького простору та міждисциплінарної взаємодії. Через синтез слова, музики і театральної дії відбувається переінтерпретація творчості поетеси відповідно до викликів сьогодення, що засвідчує її відкритість до нових форм культурної комунікації.

Творчість Марійки Підгірянки виявляє ознаки стійкої культурної релевантності, функціонуючи як ціннісний і педагогічний ресурс у процесах соціокультурної трансформації.

Відзначення ювілею 2026 року підтверджують, що її літературна спадщина не є лише об’єктом історико-літературного вивчення, а активно інтегрується в сучасний освітній і мистецький контекст, сприяючи формуванню національно орієнтованої культурної свідомості та забезпечуючи тяглість української культурної традиції в умовах сучасних суспільних викликів.

Список використаних джерел

1. Mariyka Pidhiryanka. Mariyka Pidhiryanka // Wikipedia : the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mariyka_Pidhiryanka (дата звернення: 22.04.2026).
2. «Колядки» Марійки Підгірянки — тексти творів // Osvita.UA. URL: https://osvita.ua/school/literature/p/73041/ (дата звернення: 22.04.2026).
3. Твори Марійки Підгірянки // UKRLIB : електронна бібліотека. URL: https://ukrlib.com.ua/books/author.php?id=86 (дата звернення: 22.04.2026).
4. Твори та драматичні сцени Марійки Підгірянки // Mala Storinka. URL: https://mala.storinka.org/ (дата звернення: 22.04.2026).
5. Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок імені Марійки Підгірянки // Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-13421 (дата звернення: 22.04.2026).
6. Десять фактів про вчительку-поетесу // Репортер. URL: http://report.if.ua (дата звернення: 22.04.2026).
7. Левицький В. Марійка Підгірянка у Станиславові – Станіславі – Івано-Франківську . Народна воля. 2022. 18 лютого.

Богдан КІНДРАТЮК,
доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту імені Богдана Ступарика,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-8040-4034
E-mail: bohdan.kindratiuk@cnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ,Україна

ДЗВОНАРСТВО ГУЦУЛЬЩИНИ СЕРЕД ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В ареалі Гуцульщини є чимало раритетних бил і дзвонів; серед комплектів таких музичних інструментів на дзвіниці зустрічаємо ідіофони різного часу й місць виготовлення, якості звучання, способів підвішування та гри тощо. Била, дзвінки й дзвони, їхня музика займають вагоме місце в духовній культурі гуцулів, володіють багатою символічно-метафоричною образністю в їхніх світах. Цей культурологічний спадок застосовують у вихованні школярів, зокрема залучають до кампанологічних студій як одну із запорук усебічного розвитку особистості. Корисною для краєзнавчої освіченості є організація пошукової роботи учнів стосовно вивчення перипетій збереження гуцулами дзвонів у світових війнах, атеїстичних кампаніях, зусиль краян відносно поповнення наборів дзвонів на пленерних музичних спорудах для них, місця дзвонарства в народній культурі, творчості прозаїків, поетів, майстрів візуальних мистецтв, музикантів.

Ключові слова: Гуцульщина, дзвонарство, школярі, виховна діяльність, едукація, усебічний розвиток, педагоги.

Благовісність церковних дзвонінь здавна захоплювала гуцулів, несла радість, феномен пасхального биття у дзвони спричиняв катарсисне очищення душі; сполошні звучання скликали долати стихійні лиха; похоронні вдаряння разом із трембітаннями підсилювали сумні переживання християн. Різнобарв'я звучань цих грандіозних музичних інструментів отримало відповідну оцінку в народній культурі, відображення в піснях, літературі. Дзвони, дзвіниці й дзвонарів бачимо в Страшносудній іконографії, їхні мотиви – на гуцульських кахлях. Зачудовують багатством архітектурних форм дзвіниці Гуцульщини.

Дзвони – не тільки коштовні в усі часи музичні інструменти, а й пам'ятки відливництва, писемності, своєрідні механічні пристрої. Під феноменом *дзвонарська культура* чи *дзвонарство* розуміємо цілісну й таку, що самоорганізується, систему; вона охоплює різні види діяльності з виготовлення бил, відливання дзвонів, будівництва споруд для них; підготовку дзвонарів як майстрів-виконавців канонічних дзвонінь або створених особливих форм церковних, світських музичних композицій; зусилля Церкви й парафіян стосовно збереження дзвонів, формуванню їхніх комплектів; поширення дзвонарства в суспільно-

побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах; відображення його складових у народній культурі, прозі та поезії, візуальних мистецтвах і творчості композиторів; відповідні кампанологічні студії.

Із часу Середньовіччя дзвонарство, як особливе явище, створило підложжя поєднання ремесла, мистецтва, віри й способу життя гуцулів, формування його укладу, зміцнювало традиції та звичаї. Гуцули в різний час доби чули колоритні за тембром і метроритмом церковні й світські дзвоніння, розрізняли їхнє призначення та відповідно на них реагували. Формувалася місцева дзвонарська термінологія, збагачувалася музична культура. Феномен дзвона як сакрального предмета, звукова домінанта його звучання у довкіллі став елементом культурного простору. Дзвоніння протягом віків щоденно супроводжувало життя кожного, плекало ментальність, національний тип характеру, своєрідний образ світу. Кампанологічне надбання українців потребує нового вивчення, у тому в освітніх закладах, а визначення поняття *дзвонарства*, його складові сприяють проєктуванню моделі організації пошукової роботи.

До цього закликає практичний і науковий спадок Петра Лосюка. Серед його ідей виділяється прагнення укріпляти гуцульські традиції, розвивати народне мистецтво, упроваджувати в усі навчальні предмети елементи місцевої узвичаєної культури. Такі заходи створюють умови для інтелектуального, емоційного й тілесного виховання особистості, тобто її всебічного розвитку [5].

Відповідно актуальним завданням бачиться привернення уваги до своєрідного дзвонарства цього регіону України й розкриття засад едукаційного потенціялу. Била, клепала, бубенці, дзвіночки, дзвоники, дзвони віддавна віднесені етноорганологами до системи традиційних народних музичних інструментів із групи самозвучних (ідіофонів) Гуцульщини.

Завдяки кампанологічних розвідок, уже окреслено особливості побутування дзвонарства на Косівщині [1], зокрема показано його характерності в селах Нижній Березів і Середній Березів. Такі повідомлення викликають зацікавлення дослідників українства, приміром, на міжнародних науково-практичних, історико-краєзнавчих конференціях [2].

Про давнє формування звичаїв, пов’язаних із дзвонами, переконує розгляд музичної тематики в Страшносудній іконографії. Тут, зазвичай, зображено одну з причин, за які грішники попадають у пекло (чоловік спить, коли благовістять дзвоном Службу Божу). Мабуть, пошуки подібних ікон варто продовжити.

Опис кампанологічних раритетів Гуцульщини дозволив опублікувати узагальнюючу розвідку про її дзвонарство. Вона появилися в колективній монографії за результатами Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди ювілею ще одного знаного гуцульщинознавця, професора Карпатського національного університету ім. В. Стефаника Петра Сіреджука [4].

Рекреаційно-туристичний потенціял дзвонів і дзвіниць в ареалі Карпат окреслено під час проведення Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Вона організовувалася Харківським національним педагогічним університетом імені Григорія Сковороди [3].

Опубліковано зібрані гуцульські говірки. Основою їх систематизації стали експедиційно-польові записи науковців зі Львова. Занотування подані в Лексиконі *Гуцульські світи*. Серед них є чимало дзвонознавчих, що проникли в гуцульську лексику. Учителям-філологами варто до подібних пошуків залучати школярів. Це допоможе їм переконатися в укоріненні складових дзвонарства в житті гуцулів, їх змережаних між собою уявному й реальному світах (перший відображає світ давній, що з первовіку стояв в обороні традицій, і сучасний [4]).

Схожі цікаві відомості варто використовувати на уроках, позакласних заходах. При належній обізнаності педагоги вкраплюють у зміст освітнього процесу ті чи ті повідомлення про складові дзвонарства, історію дзвонів і їхньої музики, тим самим розширюють його едукаційний і оздоровлюючий потенціял.

Огляд, приміром, на годині класного керівника побутування церковних і світських дзвонінь, сприяє розкриттю проблеми взаємозв'язку їх виховного й оздоровлюючого потенціялу. Актуальним у час чергової російсько-української війни є вміння зміцнювати стресостійкість, застосовувати різні засоби збереження всіх видів здоров'я (духовного, морального, соціяльного, психічного, як частини ментального, психологічного й тілесного). У їхньому зміцненні важко переоцінити можливості мистецтва, зокрема церковного, музики дзвонів. Між методик, що множать резервні духовно-фізіологічні можливості організму, виділяють арттерапію, як здоров'язбережувальну технологію. Саме музика церковних і світських дзвонінь об'єднує оздоровчі можливості (вплив на тіло й душу) і виховні (дію на мораль, дотримання звичаїв).

Краса дзвонінь, архітектура дзвіниць, відображення цього у візуальних видах мистецтва, літературі, музиці – ці головні елементи системи *дзвонарська культура* є духовною пам'яттю нашого народу. В її пізнанні неабияке значення має плекання етнокультурної компетентності освітян стосовно доречного застосовування належних педагогічних засобів здоров'язбережувальної роботи, мотивування школярів до безперервної самоосвіти, зокрема в аспекті опанування інформацією зі сфери дзвонарства (правдиві відомості з історії України, багатство надбань її культури в регіонах нашої держави, наукові основи сприйняття музики, зокрема дзвонів тощо).

Практичний досвід свідчить, що на уроках *Біологія та здоров'я людини*, при вивченні ліцеїстами розділу *Обмін речовин і перетворення енергії*, засвоюються відомості про цілющу дію музики дзвонів на людський організм.

Корисною в аспекті організації краєзнавчої роботи школярів є пропозиція їм, приміром, дізнатися про історію дзвонів місцевої церкви, описати їх оздоблення, занотувати прислів'я стосовно дзвонарства; місцеві звичаї, пов'язані з ним, тутешні пісні, коломийки, де згадуються дзвінки, дзвони, била, калатала, бубенці, шелести, шелегінди тощо.

Розумінню характерностей звучання дзвінків і дзвонів допомагає розробка педагогом-музикантом порад стосовно пізнання краси звучання цих ідіофонів, його особливостей (після удару серця дзвона в його стінку чути, окрім основного тону, формування акорду з обертонів), уміння любуватися ним. У Великодні дні, коли всім дозволяють бити в дзвони, заслуговують на увагу спроби підлітків творити свої ритми, музичні композиції з допомогою декількох кампанів.

Використання відомостей про дзвонарство Гуцульщини сприяє популяризації багатства української культури, зміцнює національну ідентичність, укріплює наш дух. Це особливо актуально в час російсько-української війни. Успіху досягають культурологічно компетентні педагоги, які мають неабияку професійну майстерність у царині ефективного застосовування едукаційного й оздоровлюючого потенціялу дзвонарства в роботі з нинішніми дітьми й підлітками. Підложжям їхнього залучення до вивчення побутування дзвонів і дзвонінь, як одного із засобів виховання та оздоровлення, є вміле мотивування школярів, оптимальне доповнення змісту освітнього процесу в потрібному ракурсі, доречне використання належних методів, форм.

Список використаних джерел

1. Кіндратюк Б. Особливості побутування дзвонарства на Косівщині. *Народна творчість та етнологія*. Київ : ІМФЕ, 2014, № 3 (349). С. 40–50.
2. Кіндратюк Б. Особливості дзвонарства сіл Березови Косівського району Івано-Франківської області. *Дзвони в історії і культурі народів світу :* матер. IV Міжнар. наук.-прак., іст.-краєзн. конф. (22 серп. 2014 р., Луцьк, замок Любарта) : наук. зб. / [уклад. Г. Марчук]. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2014. Вип. 4. С. 67–72.
3. Кіндратюк Б. Дзвони та дзвіниці в ареалі Карпат і Прикарпаття: рекреаційно-туристичний потенціал. *Географія та туризм :* матер. VI Всеукраїн. наук.-практ. Інтернет-конфер. Харківського націон. педагогічного ун-ту. ім. Г. С. Сковороди (28 лютого – 1 березня 2023 р., м. Харків) / [ред. Ю. Муромцева]. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 535–547.
4. Кіндратюк Б. Дзвонарство в лексиці гуцульських світів. *Гуцульщина: історія, етнокультура, туризм і охорона природи, персоналістика :* колект. моногр. / [ред. М. Кугутяк, І. Райківський]. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. С. 175–186.
5. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України (на прикладі вивчення гуцульщинознавства). *Вчені-горяни – гірській школі :* науково-методичний посібник із розбудови нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат / [ред. П. Лосюк]. Косів : Писаний камінь, 2018. С. 132–137.

Галина КІЩУК,
заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель англійської мови
Яворівського ліцею імені Петра Лосюка
Косівської міської ради
Івано-Франківської області
E-mail: galina.vepruk@gmail.com
с. Яворів, Україна

ОСВІТНІ СЕНСИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ПЕТРА ЛОСЮКА: УПРАВЛІНСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. У статті висвітлено освітні сенси педагогічної спадщини Петра Лосюка та особливості його управлінського досвіду в контексті сучасних викликів освіти. Проаналізовано його концепцію школи як простору постійного розвитку, педагогічного пошуку та формування національно свідомої особистості. Акцентовано увагу на поєднанні регіональної (гуцульської) освітньої моделі з національною ідеєю, а також на ролі керівника як генератора педагогічних ідей і лідера змін.

Ключові слова: педагогічна спадщина, Петро Лосюк, управлінський досвід, освітні сенси, гуцульська школа, національна школа, педагогічне лідерство, інноваційний розвиток освіти, регіональна педагогіка, сучасні виклики освіти.

Історія української школи – це не лише історія законів, освітніх реформ, навчальних програм і підручників. Передусім це історія людей, які своїм щоденним служінням формували школу як живий організм, як простір розвитку особистості, збереження національної пам’яті, культури та духовних цінностей. Особливе місце в цій історії належить педагогам, для яких школа ніколи не була лише місцем роботи. Саме до таких особистостей належить Петро Васильович Лосюк – педагог, директор, організатор освітнього життя, голова Гуцульської освітянської ради, автор ідей та концептуальних засад регіональної української національної школи.

Сьогодні ім’я Петра Лосюка носить Яворівський ліцей імені Петра Лосюка, і це є не просто виявом пошани до людини, яка більше ніж пів століття працювала для школи. Це своєрідне продовження його педагогічної ідеї. Адже ім’я педагога набуває справжнього значення тоді, коли разом із ним живуть його переконання, принципи, традиції та бачення майбутнього освіти.

Говорячи про освітні сенси ідей Петра Лосюка, важливо побачити за окремими ініціативами цілісну систему педагогічного мислення. Для нього школа мала

бути не механізмом передачі знань, а середовищем формування людини, яка усвідомлює своє коріння, свою відповідальність перед родиною, громадою, народом і державою. Гуцульська школа в його розумінні була не просто школою певного регіону, це була спроба відповісти на важливе питання: якою має бути українська національна школа, якщо вона справді виходить із життя конкретної дитини, її родини, громади, культури, історії та духовних традицій? Особливо цінним для мене є те, що значну частину цих ідей я мала можливість не просто спостерігати, а пережити у щоденній роботі поруч із освітнім Корифеєм. Я була молодим педагогом, якого було призначено спочатку заступником директора з виховної, а згодом – з навчально-виховної роботи, і саме робота поруч з Петром Васильовичем стала для мене своєрідною школою управлінської та педагогічної майстерності. Тому сьогодні я хочу говорити про Петра Лосюка не лише як про відомого освітнього діяча, а як про керівника, з яким довелося працювати, у якого довелося вчитися і чиї управлінські принципи значною мірою визначили моє власне розуміння школи.

Школа як простір педагогічної ідеї

Одним із головних освітніх сенсів діяльності Петра Лосюка було переконання, що школа не може жити лише за інерцією, вона повинна постійно розвиватися, шукати нові відповіді на нові виклики, ставити перед собою запитання і не боятися експериментувати.

Він часто повторював думку, яка особливо запам’яталася мені: "Якщо день прожив без нової педагогічної ідеї, то такий день є марним". У цій, на перший погляд, простій фразі міститься надзвичайно глибока філософія його педагогічної діяльності. Для нього педагогічна ідея не обов’язково мала бути великою реформою чи масштабним проєктом, це могла бути нова форма роботи з учнями, методична знахідка, цікава виховна справа, новий спосіб організації діяльності педагогічного колективу, ідея, яка могла змінити атмосферу в класі або допомогти дитині відчути свою значущість. Але головним було інше – не стояти на місці. Саме тому школа під керівництвом Петра Васильовича постійно перебувала в русі: відбувалися семінари, конференції, педагогічні зустрічі, обговорення, презентації досвіду, творчі заходи. До школи приїжджали педагоги з різних куточків України. Через всеукраїнські семінари та численні освітянські зустрічі досвід школи виходив далеко за межі Яворова. Це була школа, яка не тільки навчала, а й сама постійно вчилася. У цьому я вбачаю один із важливих адміністративних уроків Петра Лосюка: школа повинна бути відкритою до світу, але водночас залишатися вірною власній ідентичності.

Понеділок, з якого починалася педагогічна ідея

Особливо хочу згадати нашу щотижневу роботу адміністрації. Щопонеділка директор збирав нас, своїх заступників, це не була звичайна адміністративна

нарада, де головними питаннями є накази, документи, графіки, контроль і поточні проблеми.

Першим питанням він ставив зовсім інше: «Що цього тижня нового буде в нашій школі?». Для молодого заступника це питання спочатку могло здаватися простим, але з часом ставало зрозуміло, що воно вимагало значно більшого, ніж просто назвати якийсь захід. Фактично він запитував про те, що ми зробимо для розвитку школи? Яку нову ідею запропонуємо? Що зміниться для учня? Що нового отримає вчитель? Чим цей тиждень буде відрізнятися від попереднього? Таким чином, адміністративна нарада перетворювалася на простір педагогічного пошуку. Сьогодні, коли багато говоримо про стратегічне управління закладом освіти, про педагогічне лідерство, командну роботу, автономію та розвиток освітнього середовища, я розумію, наскільки далекоглядним був такий підхід. Петро Васильович не просто давав завдання, він формував у нас, своїх заступників, і в педагогів звичку мислити категоріями розвитку. Для молодого керівника це була справжня школа управлінської майстерності. Ти мусив не тільки виконувати доручене, а й самостійно думати: що можна змінити? Що можна покращити? Яку ідею запропонувати? Як зробити так, щоб школа не повторювала вчорашній день? Саме так поступово формувалося відчуття відповідальності за школу не як установу, а як живу педагогічну спільноту.

Адміністративний стиль Петра Лосюка

Особливість управлінського стилю Петра Лосюка полягала в тому, що адміністрація для нього була не системою контролю, а командою однодумців, об’єднаних спільною педагогічною метою. Водночас він був вимогливим. І ця вимогливість іноді змушувала нас виходити за межі звичного. Він не дозволяв заспокоюватися досягнутим. Якщо щось уже добре працювало, це ще не означало, що на цьому можна зупинитися. Його позицію можна передати простим запитанням: «А що далі?» Це «що далі?» стосувалося всього: уроку, виховання, методичної роботи, управління, співпраці з батьками, учнівського самоврядування, збереження гуцульських традицій, участі школи в освітніх проєктах. Особливе значення мав його погляд на адміністративну роботу як на педагогічну. Директор, у його розумінні, не повинен бути лише адміністратором. Він має бути педагогом, стратегом, організатором, мотиватором і, що дуже важливо, людиною, яка сама постійно вчиться. Саме тому діяльність школи була тісно пов’язана з поширенням педагогічного досвіду – Всеукраїнські семінари, конференції, зустрічі, обмін досвідом ставали не формальними заходами, а способом показати, що школа має власне обличчя, власні педагогічні здобутки і водночас здатна говорити мовою сучасної освіти. Тисячі освітян мали можливість побувати на таких заходах, познайомитися з досвідом школи, побачити її педагогічну систему в дії. У цьому був ще один важливий

адміністративний сенс: педагогічний досвід не повинен залишатися в межах одного колективу. Якщо ідея працює – нею потрібно ділитися.

Регіональна українська національна школа як педагогічна ідея

Концепція української гуцульської школи, яку розвивав Петро Лосюк, є одним із найважливіших напрямів його педагогічної спадщини. Її сенс не можна зводити лише до використання краєзнавчого матеріалу, гуцульщинознавства, на уроках чи проведення фольклорних заходів. Йдеться про значно ширше розуміння освіти – дитина повинна знати, звідки вона походить, якого вона роду. Вона має відчувати зв'язок із родиною, громадою, історією рідного краю, його мовою, звичаями, мистецтвом, природою, світоглядом, але водночас вона повинна бути відкритою до України і світу. Саме тому гуцульська школа в баченні Петра Лосюка не була замкненою регіональною моделлю, а навпаки, вона могла стати прикладом того, як національне й локальне не суперечать сучасності, а доповнюють її. Гуцульщина в такій педагогічній системі – це не лише географічне поняття. Це джерело цінностей: працьовитості, гідності, взаємодопомоги, поваги до старших, любові до рідної землі, шанування традицій. А школа мала допомогти дитині ці цінності не просто знати, а прожити. Тому концепція української гуцульської школи була водночас і педагогічною, і культурною, і громадянською ідеєю.

Особистий досвід молодого заступника

Для мене робота поруч із Петром Лосюком стала своєрідною школою управління. Коли молодого педагога призначають заступником директора, природно виникає багато запитань: як організувати роботу колективу? Як приймати рішення? Як бути вимогливим і водночас справедливим? Як працювати з людьми? Як бачити перспективу? Відповіді я значною мірою отримувала не з теорії, а безпосередньо у щоденній роботі. Я бачила, що директор має бути попереду колективу не посадою, а думкою. Він повинен першим бачити перспективу, першим ставити складне запитання, першим шукати відповідь.

Поруч із Петром Лосюком я зрозуміла, що адміністративна робота – це не тільки накази, протоколи, графіки та контроль. Це передусім робота з людьми і заради людей! Керівник може мати прекрасні плани, але якщо він не здатен захопити ними колектив, вони залишаться лише планами. Петро Лосюк умів створювати атмосферу, у якій педагог відчував себе не просто виконавцем, а учасником спільної справи. Саме тому його ідеї виходили далеко за межі кабінету директора, вони ставали справою всього колективу. І, мабуть, це один із найважливіших уроків, який я, і сотні талановитих педагогів, із роботи поруч з Петром Васильовичем: справжнє управління – це не управління людьми, а створення умов, у яких люди хочуть разом творити.

Освітній сенс спадщини Петра Лосюка

Сьогодні, оцінюючи досвід Петра Лосюка з відстані часу, я бачу кілька основних освітніх сенсів його діяльності. Перший – школа повинна розвиватися. Освіта не може бути застиглою системою. Якщо сьогодні ми робимо те саме, що робили вчора, не ставлячи запитань про завтра, ми поступово втрачаємо школу.

Другий – кожна школа повинна мати власну ідею. Не можна просто механічно копіювати чужий досвід. Треба шукати те, що відповідає конкретній дитині, конкретній громаді, конкретній культурі та конкретному місцю.

Третій – національне виховання починається з рідного. Любов до України не заперечує любові до свого села, до рідного краю, до гір, родини, традицій. Навпаки – саме через близьке дитина приходить до розуміння великого.

Четвертий – керівник повинен бути генератором педагогічних ідей. Його завдання – не тільки організувати вже існуючу систему, а постійно запитувати: що можна зробити краще?

І п’ятий – педагогічна ідея має перетворюватися на дію. Саме тому слова Петра Лосюка про «марний день» без педагогічної ідеї сьогодні звучать сьогодніособливо актуально.

Ідея цінна лише тоді, коли вона змінює освітню практику, коли за нею стоять конкретні вчинки, конкретні уроки, конкретні діти, конкретні результати. Що нового отримала дитина? Яку педагогічну ідею ми реалізували? Що залишиться після нас? Мабуть, саме в цьому і полягає головний освітній сенс спадщини Петра Лосюка. Школа живе доти, доки в ній народжуються нові педагогічні ідеї. А людина, яка вчить інших постійно шукати, думати, діяти й не зупинятися на досягнутому, продовжує працювати в школі навіть тоді, коли її вже немає поруч. Саме таким я пам’ятаю Петра Лосюка — директора, педагога, організатора, натхненника і людину, яка вміла перетворити звичайний робочий день на пошук нової освітньої можливості. І, напевно, найкращою пам’яттю про нього є не лише слова про минуле, а наша готовність і сьогодні поставити собі його запитання: «А що нового цього тижня буде в нашій школі?»

Петро Лосюк залишив після себе не тільки певні напрацювання, концепції, традиції чи спогади, він залишив спосіб мислення про школу. Для нього школа була простором постійного пошуку: учитель мав розвиватися, керівник мав думати стратегічно, учні мали відчувати зв’язок із власною культурою і водночас бути відкритою до світу, адміністративна діяльність мала служити не контролю заради контролю, а розвитку освітнього середовища. Сьогодні його ім’я носить Яворівський ліцей імені Петра Лосюка. І це ім’я є не лише пам’яттю про директора та педагога, це - відповідальність і водночас велика честь продовжувати справу, якій він присвятив своє життя. Особливо символічно, що сьогодні школою керує Вікторія Лосюк, яка гідно продовжує справу Петра

Лосюка, зберігаючи закладені ним традиції та водночас розвиваючи школу відповідно до вимог сучасної освіти. У цьому я бачу особливу силу педагогічної спадкоємності: ідеї не залишаються тільки в минулому, вони переходять від покоління до покоління, набуваючи нового звучання. І тому сьогодні можна з упевненістю сказати: гуцульська школа жива! Вона жива не лише в назві, не лише в традиціях, не лише в спогадах про її засновників і творців – вона жива в учителях, які щодня шукають нові підходи до навчання; в дітях, які пізнають і шанують свою культуру; у батьках і громаді; у тих освітніх ідеях, які продовжують народжуватися в школі.

Школа жива доти, доки є люди, які вірять, що освіта повинна бути не тільки сучасною, а й своєю – українською, гуцульською, людяною. Особисто для мене Петро Лосюк – це людина, яка свого часу дала молодому педагогу можливість відчути відповідальність керівника і навчила дивитися на школу ширше, ніж через рамки посадових обов'язків, його щопонеділкове запитання – «Що цього тижня нового буде в нашій школі?» – я сьогодні сприймаю не просто як епізод із минулого. Це своєрідний педагогічний заповіт, воно змушує запитати себе і сьогодні: Що нового ми зробили для школи? Що нового отримала дитина? Яку педагогічну ідею ми реалізували? Що залишиться після нас? Мабуть, саме в цьому і полягає головний освітній сенс спадщини Петра Лосюка.

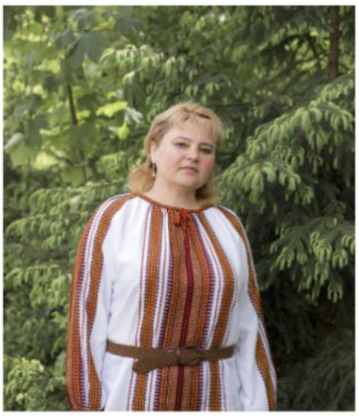
Школа живе доти, доки в ній народжуються нові педагогічні ідеї, а людина, яка вчить інших постійно шукати, думати, діяти й не зупинятися на досягнутому, продовжує працювати в школі навіть тоді, коли її вже немає поруч. Саме таким я пам'ятаю Петра Лосюка – директора, педагога, організатора, натхненника і людину, яка вміла перетворити звичайний робочий день на пошук нової освітньої можливості. І сьогодні, дивлячись на Яворівський ліцей імені Петра Лосюка, можна сказати найважливіше: його справа не завершилася. Вона продовжується. Продовжується в роботі Вікторії Лосюк, у педагогічному колективі, у наших дітях, у традиціях і нових ідеях. І поки в ній звучить рідне слово, поки дитина відкриває для себе історію та культуру свого краю, поки вчитель шукає нову педагогічну ідею, а школа щотижня може відповісти на запитання «Що нового?» – живе і педагогічна спадщина Петра Лосюка.

Список використаних джерел

1.Народний учитель України Петро Лосюк: Статті, дослідження, документи / Упоряд., заг.ред. А.Григорук. Снятин: Прут Принт, 2011.

2. Лосюк П. В. Гуцульська школа. Косів : Писаний Камінь, 1997. 121 с.

3.Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенко. Київ : МОН України, 2016.

Оксана КІЩУК,
вчителька української мови та літератури
Яворівський ліцей імені Петра Лосюка
E-mail: oksana.kichuk76@gmail.com
с. Яворів Івано-Франківська область

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

Анотація: У статті розкрито особливості використання педагогічної спадщини Петра Лосюка у процесі виховання учнів на уроках української мови та літератури. Обґрунтовано значення краєзнавчого та гуцульщинознавчого компонентів як важливих засобів формування національно свідомої та духовно розвиненої особистості. Показано роль інтегрованого навчання, творчої діяльності та народної культури у розвитку пізнавальної активності, моральних якостей і громадянської відповідальності школярів. Підкреслено, що звернення до педагогічних ідей Петра Лосюка сприяє формуванню живого зв'язку між освітою, традицією та культурною спадщиною регіону.
Ключові слова: педагогічна спадщина, Петро Лосюк, уроки словесності, гуцульщинознавство, національно-патріотичне виховання

Працюючи вчителькою української мови та літератури вже понад двадцять років, я неодноразово переконувалася, що справжнє виховання починається не з підручника, а з духовного середовища, у якому зростає дитина. Зміст програм змінюється, удосконалюються методики, впроваджуються нові технології, проте незмінним залишається головне завдання гуцульської школи – формування національно свідомої особистості. Саме тому звернення до педагогічної спадщини Петра Лосюка для мене є частиною професійного досвіду та щоденної практики. Постать Народного вчителя України займає особливе місце в історії розвитку гуцульської школи як регіональної української національної [1, с. 47]. Адже його життєвий і професійний шлях поєднує відданість традиціям та прагнення до інновацій. Петро Люсюк усе своє життя присвятив розбудові гуцульської школи. Його педагогічна діяльність охоплювала не лише викладання та керівництво навчальним закладом, а й активну наукову роботу, організацію культурних заходів.

Освітянин уміло організовував навчально-виховний процес, поєднуючи традиційні методи навчання з новаторськими педагогічними ідеями. Педагог переконливо доводив, що освіта не обмежується передачею знань — вона має виховувати через культуру рідного краю, через гуцульські традиції, мистецтво, мову та історію. Для мене як вчителя української мови та літератури особливо цінним є твердження Петра Лосюка, що школа повинна створювати живий

зв’язок поколінь через вивчення місцевого фольклору, звичаїв, обрядів Гуцульщини [2, с. 13].

Педагогічна спадщина Петра Васильовича надихає на практичну реалізацію інтегрованих уроків, де навчання поєднується з творчістю, збирацькою та пошуковою роботою, дослідницькою діяльністю, музейними відвідинами. У своїй роботі я постійно використовую елементи гуцульщинознавства та літературного краєзнавства. Також у своїй професійній діяльності я дедалі частіше звертаюся до принципів, які відстоював наш наставник: постійно підкреслювати важливість ролі краєзнавчого матеріалу у розвитку творчих здібностей школярів, звертати увагу учнів на багатогранний світ народного мистецтва гуцулів, їх пісенну, поетичну творчість [4, с. 62].

Під час вивчення української літератури ми з учнями не обмежуємося аналізом тексту, а намагаємося осмислити його як частину культурної традиції. Коли вивчаємо творчість письменників-земляків, діти відкривають для себе глибину їх світогляду. Дослідження морального виховання старшокласників через народне декоративно-прикладне мистецтво переконливо доводять, що творча діяльність є потужним чинником формування характеру. Я спостерігаю, як учні, залучені до підготовки літературно-мистецьких заходів, дослідницьких проєктів, краєзнавчих експедицій, стають більш відповідальними, відкритими, здатними до співпраці. У цих формах роботи я бачу продовження тієї концепції, яку свого часу реалізовував Петро Лосюк, впроваджуючи в освітній простір народні ремесла, традиції, місцеву історію. Він наголошував, що виховання любові до Батьківщини починається з любові до рідного села. Цей принцип я намагаюся втілювати через використання елементів гуцульщинознавства на уроках української мови та літератури, через написання творчих робіт про родовід, збирання фольклору, збір експонатів для музеїв.

Працюючи з художніми текстами, я звертаю увагу учнів на діалектні слова, фольклорні мотиви, що дозволяє їм відчути зв’язок між літературою і традицією.

Важливо, щоб школярі відчували власну причетність до традицій, гуцульських звичаїв, усвідомлювали значення історії рідного села, родини, рідного краю, а також зрозуміли взаємозв’язок минулого й сучасного.

Участь у культурно-освітніх проєктах допомагає здобувачам освіти усвідомлювати власну роль у збереженні національної спадщини та формує відповідальне ставлення до довкілля, історичних пам’яток та культурних цінностей. Вони навчаються бачити красу в повсякденному житті, відчувати глибину традицій та інтегрувати ці знання у власні творчі роботи, що, у підсумку, сприяє всебічному розвитку особистості та вихованню свідомого громадянина.

Педагогічна спадщина Петра Лосюка для мене – це приклад відповідального служіння освіті. Його життєвий вибір повернутися до рідного

села й розбудовувати школу свідчить про глибоке розуміння місії вчителя. За роки своєї праці я не раз замислювалася над тим, що справжній учитель формує не лише знання, а й духовний фундамент особистості. Саме це є стрижнем концепції гуцульської школи – школи, що виховує через художню працю, народне мистецтво і рідне слово [3, с. 37].

Отже, використання педагогічної спадщини Петра Лосюка у виховній роботі сучасного вчителя української мови та літератури відкриває широкі можливості для формування гармонійної, національно свідомої особистості. Його ідеї не втратили актуальності й сьогодні, адже вони ґрунтуються на універсальних цінностях – любові до рідного краю, повазі до культури. Я переконана, що саме наша гуцульська школа здатна виховати покоління, яке зберігатиме й примножуватиме духовні надбання українського народу.

Список використаних джерел

1. Гуцульщина. Короткий довідник / за ред. П. Лосюка. Снятин: Прут , 2002. 124 с.
2. Гуцульщина літературна: методичний посібник. Ч. 1 / Упоряд. Н. Крет. Снятин: Прут Принт, 2005. 284 с.
3. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Косів: Писаний Камінь, 2001. 161 с.

Марія КЛЕПАР,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника.
ORSID https://orcid.org/0000-0003-4923-8696
E-mail mklepar10@gmail.com
м. Івано-Франківськ, Україна

ФЕНОМЕН ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ: СИНТЕЗ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО НОВАТОРСТВА ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз феномену гуцульської школи як унікальної етнопедагогічної моделі виховання. Розкрито сутність синтезу народної педагогічної традиції та інноваційних підходів Петра Лосюка. Визначено ключові принципи організації освітнього процесу, зокрема етнізацію змісту навчання та природовідповідність виховання.Обґрунтовано роль традиційної культури як фундаменту формування цілісної та гармонійної особистості. Проаналізовано інтеграцію народознавчого компоненту в систему навчальних дисциплін і виховних практик.

Ключові слова: гуцульська школа, етнопедагогіка, Петро Лосюк, народна культура, національна ідентичність, виховання особистості, педагогічне новаторство, народознавство, традиції, духовний розвиток.

Дослідження феномену гуцульської школи в контексті сучасної освітньої парадигми дозволяє розкрити унікальну модель виховання, де народна мудрість гармонійно поєднується з педагогічним новаторством Петра Лосюка. В основі цієї системи лежить ідея етнізації виховного процесу, що передбачає використання глибинних пластів традиційної культури як фундаменту для формування всебічно розвиненої особистості [1, с. 12]. Петро Лосюк трансформував автентичний досвід гірського регіону в цілісну наукову концепцію, де кожен елемент народного побуту, мистецтва та звичаїв стає дієвим педагогічним інструментом [3, с. 8]. Виховання в умовах гуцульської школи базується на принципі природовідповідності, що проявляється у глибокому зв’язку дитини з навколишнім середовищем та специфічним соціокультурним простором Карпат.

Народознавство у гуцульській школі інтегровано як наскрізна лінія освітнього процесу, а не як ізольована дисципліна. Наприклад, вивчення

математики через орнаментику гуцульської писанки або різьбу по дереву дозволяє учневі осягати геометричну гармонію народного мистецтва, розвиваючи логіку, просторове мислення та естетичний смак. Музичне мистецтво у системі Лосюка займає особливе місце: навчання грі на сопілці, співанню гуцульських пісень та багатоголосню сприяє розвитку пам'яті, ритміки, мовлення та емоційного інтелекту, допомагаючи дитині ідентифікувати та виражати власні почуття.

Педагогічне новаторство Лосюка проявляється у створенні школи-родини, де взаємодія вчителя, учня та громади відтворює структуру традиційної гуцульської толоки. Спільна праця, участь у мистецьких проектах, музичних ансамблях та ремісничих майстернях формує соціальну відповідальність та почуття колективної приналежності . Залучення майстрів народних промислів та музикантів до навчального процесу забезпечує безпосередню передачу знань і цінностей від покоління до покоління [5, с. 10]. Дитина, опановуючи гру на музичних інструментах чи техніку ткацтва, засвоює не лише практичні навички, а й етичний кодекс горян, що ґрунтується на працьовитості, пошані до старших та відповідальності за збереження родової пам'яті [2, с. 6].

Мистецтво в гуцульській школі стає засобом формування національної ідентичності та високого рівня духовності, одночасно сприяючи інтелектуальному та емоційному розвитку. Використання фольклорних традицій, підготовка до календарно-обрядових свят або вивчення говіркових особливостей краю перетворює школу на осередок збереження етнокультурного коду, що робить освітній процес живим та значущим для дитини. Петро Лосюк показав, що локальна культурна традиція, за умови педагогічного осмислення, стає універсальним засобом виховання громадянина, здатного до самоактуалізації у глобалізованому світі.

Інтеграція традиційних гуцульських мистецьких практик у життєвий простір сучасної дитини епохи цифровізації є потужним інструментом подолання викликів техногенного світу [4, с. 16]. Традиційні ремесла, такі як різьблення по дереву або ткацтво, сприяють розвитку дрібної моторики та сенсорної інтеграції [1, с. 22], критично важливої для стимуляції когнітивних функцій мозку в умовах надмірного екранного часу. Процес створення гуцульського орнаменту вимагає від дитини концентрації, терпіння та просторового мислення , що стає природною терапією проти дефіциту уваги.

Цифровізація розширює можливості таких практик: учні можуть використовувати 3D-моделювання для проектування традиційних візерунків або створювати цифрові архіви автентичних мотивів, поєднуючи математичну точність з етнічною естетикою. Народний спів у педагогічній системі Лосюка стає інструментом емоційного розвантаження та розвитку комунікативних

навичок. Вивчення гуцульських співанок тренує пам’ять та дикцію, а багатоголосна традиція допомагає дитині висловлювати емоції і розвивати емоційний інтелект.

Ткацтво, з його ритмічним чергуванням ниток, є формою медитації та тактильного пізнання світу . Дитина, яка власноруч створює виріб, починає цінувати матеріальну працю та ресурсність природи [2, с. 12], що формує основи екологічної свідомості. Гуцульські мистецькі практики у цифрову епоху стають «заземленням», яке дозволяє зберігати психологічну стійкість та національну самобутність. Педагогічна спадщина Лосюка перетворює етнопедагогіку на інноваційну методику формування soft skills – критичного мислення, креативності та здатності до тривалої зосередженої діяльності, що робить гуцульську школу універсальною моделлю освіти майбутнього.

Сучасні практичні підходи, запропоновані для вчителів, дозволяють інтегрувати традиційні гуцульські мистецькі практики в навчальний процес . Використання цифрових інструментів для створення етно-дизайну дозволяє учням проектувати тривимірні моделі традиційних виробів [3, с. 11], а це гуцульських зґард, декоративних підсвічників чи елементів різьблення у програмах Tinkercad або Blender. Це формує просторове мислення, креативність та розуміння логіки народного мистецтва.

Створення медіапроєктів, подкастів та аудіозаписів місцевого фольклору дозволяє учням ставати активними популяризаторами культури [2, с. 16], одночасно розвиваючи медіаграмотність та навички роботи з аудіо. Використання QR-кодів у шкільних музеях чи етнографічних куточках робить процес дослідження культури інтерактивним , сприяє розвитку дослідницьких та комунікативних навичок. Ткацтво та орнаментика можуть слугувати прикладом алгоритмічного мислення [1, с. 14]: кожне переплетення ниток або піксель на екрані відповідає логічному алгоритму, що допомагає зрозуміти принципи побудови складних орнаментів та сучасних цифрових зображень. Створення коротких відеоуроків із ремесел сприяє розвитку навичок планування, публічних виступів та роботи з візуальним контентом.

Інтеграція традицій та цифрових технологій поєднує культурну спадщину з сучасними освітніми підходами. Традиційні ремесла та фольклор стають основою для творчої діяльності та інноваційних проєктів , формуючи культурну ідентичність, креативне мислення та компетентності XXI століття. Педагогічна спадщина Петра Лосюка постає як модель сучасної освіти, що поєднує минуле і майбутнє, зберігає традиції і стимулює розвиток цілісної особистості [5, с. 18].

Гуцульська школа Петра Лосюка демонструє унікальне поєднання народної мудрості та педагогічного новаторства, де етнізація освітнього процесу сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної гармонійно

взаємодіяти з соціокультурним середовищем. Мистецькі практики, такі як музика, ткацтво, різьблення та орнаментика, забезпечують розвиток когнітивних, емоційних і творчих навичок , формують національну ідентичність, духовність та етичні цінності .Участь громади та майстрів народних ремесел у процесі навчання забезпечує передачу традицій [5, с. 6], формує соціальну відповідальність та відчуття приналежності до культури. Поєднання традиційних цінностей із сучасними дидактичними та технологічними підходами створює умови для гармонійного розвитку дитини, формує креативність, soft skills та здатність до самоактуалізації, роблячи гуцульську школу моделлю освіти майбутнього.

Список використаних джерел

1. Бойчук А. В. Етнопедагогічні засади виховання особистості в умовах сучасної української школи. *Педагогічний альманах*. 2020. № 45.С.18-24.
2. Кравченко Л. М. Етнокультурні традиції у формуванні духовності сучасної молоді. *Освітній простір України*. 2025. № 18. С. 56-62.
3. Кузьменко В. В. Національно-патріотичне виховання учнів у контексті культурної спадщини регіону. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 3. С. 34-39.
4. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка в контексті культурних традицій та інновацій. *Педагогічні науки*. 2024. № 79. С. 11-18.
5. Червінська І. Б. Гірська школа як простір інтелектуального зростання молодшого школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(2). С. 343-355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%282%29__33

Петро КОВАЛЬ
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника
e-mail: petro.koval@cnu.edu.ua

Ігор БАЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та
освітніх інновацій,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-6054-8831

E-mail ihor.bai@cnu.edu.ua

ihor.bai@

ЯКІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розкрито теоретико-методичні засади якості мистецької освіти у сучасному освітньому просторі. Обґрунтовано роль мистецтва як ключового чинника гуманізації освіти, формування духовності та гармонійного розвитку особистості. Підкреслено значення інтеграції мистецької складової у професійну підготовку педагогів як умови підвищення їхньої педагогічної майстерності та виховання морально зрілих здобувачів освіти. Визначено, що мистецька освіта виступає потужним засобом розвитку творчості, критичного мислення та ціннісних орієнтацій особистості.

Ключові слова: мистецька освіта, гуманізація освіти, педагогічна майстерність, духовний розвиток, творча особистість.

Освіта сьогодні можна з впевненість стверджувати що безпосередньо залежить від мистецької складової. Адже проблема професійної підготовки полягає в тому, що освіта тривалий час існує за умови гострого дефіциту духовної культури. До того ж прямим наслідком відчуження системи освіти, від формування гармонійно розвиненої особистості є той факт, що не береться до уваги впливу мистецької освіти на гармонійний розвиток школярів та їхня успішність у навчанні, що спонукає до інтересу в потребі навчання, в моральній оцінці своєї діяльності, що в сукупності розкривають інтелект, уміння мислити моральними категоріями.

Необхідним є усвідомлення того, що вчителі початкових класів, повинні виховуватися на високих гуманістичних ідеях, прекрасних зразках світової літератури, музики, хореографії, живопису, архітектури, тобто на

високопрофесійному мистецтві. Тільки тоді високе мистецтво, зокрема хореографія для молодого спеціаліста стане засобом виявлення творчо-індивідуальних, високоморальних якостей, тому що мистецька освіта і культура в цілому нероздільні.

Мистецтво – той місток, через який можна розкрити серця студентів, з простою тезою про те, що людина зі всіма своїми природними особливостями – це цікаво, значущо та цінно. Проблема полягає в тому, що людина ще не перестала бути «гвинтиком», компонентом, засобом досягнення визначених цілей. Вона сама ще не може повірити, що вона не засіб, а самоціль історії. Для того, щоб у це повірити, необхідно змінити її свідомість, буття і переконати в тому, що за неї цього ніхто не зробить. Саме за допомогою мистецької освіти можна докорінно виправити ситуацію. Наші наукові дослідження переконують, що студенти, котрі займаються різними видами художньої творчості, значно краще навчаються, є більш комунікабельними, культурними, вихованими та відповідальними за доручену справу.

У ситуації глибокої кризи системи освіти і виховання, упровадження в навчально-виховний процес якісної мистецької освіти спрямує їх в русло пріоритетності гуманістичних ідеалів, зміцнить духовні основи суспільства, що відповідає завданням гуманізації освіти.

Мистецтво виступає одним із засобів морально-естетичного сприйняття світу та його освоєння, в основі якого лежать закони як матеріального, так і духовного виробництва [1]. Адже мистецтво за своїм змістом є багатофункціональним, завдяки чому й реалізується дійсний морально-пізнавальний характер і відносна самостійність особи. Воно допомагає пізнати життя у складних морально-етичних відносинах суспільного розвитку, наближає минуле, а майбутнє проектує, розкриває психологію як окремих особистостей, так і суспільства в цілому.

Мистецтво це індивідуальне джерело отримання знань. Воно відкриває людині шлях до прекрасного. Мистецтво є основою художньої культури, яке в художніх образах відображає дійсність. Воно покликане виховувати художній смак людини, розвивати її здатність до творчості за законами краси. Мистецтво звернене до почуттів людини, на чому акцентує свою увагу І. Зязюн [3].

Особливістю мистецтва є його творчий потенціал який безпосередньо пов’язаний з розвитком суспільства в найкращих його традиціях. За витворами мистецтва ми дізнаємося про життя людей, їхні звичаї, ідеали краси, філософію, побут. Життєве призначення мистецтва полягає в його здатності порушувати важливі суспільні проблеми й тим самим допомагати у їх вирішенні, формувати світогляд та впливати на поведінку людей. І всім цим багатством надано право володіти й використовувати його не кому-небудь, а педагогу, який покликаний

формувати професійну майстерність і водночас творити гармонійно розвинену особистість. У такому розумінні ми сприймаємо педагогіку як науку про людину, а педагога – як фахівця з формування людини на основі педагогічно-мистецьких підходів.

У своєму підручнику «Педагогічна майстерність» І. Зязюн наводить прекрасні слова К. Ушинського про призначення педагогіки і педагога у формуванні особистості: «Ми надаємо педагогіці епітета вищого мистецтва, тому що слово «мистецтво» вже відрізняє її від ремесла. Будь-яка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать виключно людині і становлять виняткові риси її природи, – це вже мистецтво. У цьому розумінні педагогіка буде, звичайно, першою, вищою з мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини й людства – їхнє прагнення до вдосконалень у самій людській природі: не до вираження довершеності на полотні або в мармурі, а до вдосконалення самої природи людини – її душі і тіла; а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина». Дальше вчений наголошує, що немає потреби доводити важливість такого підходу з використанням художньо-мистецьких засобів, особливо у початкових класах в навчально-виховному процесі сучасною педагогікою (за [5, с. 66]).

Мистецтво являє собою величезний світ духовного досвіду народу, його ідей, тобто живий організм, що існує й розвивається впродовж багатьох століть, незважаючи на різного роду політичні, економічні зміни. Не використання мистецтва у професійній підготовці студентів закладів вищої освіти, особливо педагогічних, в навчально-виховному процесі для формування гармонійного розвиненої особистості було б неприпустимою помилкою у формуванні професійної майстерності особливо вчителів початкової школи.

Значення мистецтва в сучасному світі неухильно зростає, оскільки запобігти явищам бездуховності можна лише шляхом усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей, серед яких мистецтво займає одне з головних місць, адже не випадково саме мистецтво, яке виникло значно раніше, ніж наука і філософія, тривалий час відігравало провідну роль в осмисленні світу. Творча глибина мистецьких творів здатна нести в собі багатий досвід кількох поколінь, що є обов’язковим для використання в навчально-виховному процесі, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожну молоду людину, а в нашому випадку – кожного студента.

Звідси можна зробити висновок щодо використання мистецтва як важливої складової навчально-виховного процесу початкової школи у професійній підготовці. Формування гармонійно розвиненої особистості не може відбуватися без залучення її до предметного світу культурних цінностей, трансформація та

збагачення яких забезпечує розвиток духовності суспільства. Духовність особистості у професійній діяльності фахівця початкової освіти визначається тією мірою, якою він прилучений до культури відповідної історичної епохи, а його почуття і думки набули певної культурної форми.

У центрі вирішення цієї проблеми щодо підготовки високопрофесійних фахівців з використанням мистецької освіти в навчально-виховному процесі завжди був і залишається викладач як найважливіша педагогічна умова – людина, яка здатна й повинна формувати те найбільш досконале і високе, що називається “Homo sapiens” – “людина розумна”. Педагог – це професія із професій; професія, яка дає початок усім професіям; професія, яка дає кожній людині путівку в життя. Використання педагогом мистецької складової у навчально-виховному процесі визначає його рівень педагогічної майстерності.

Список використаних джерел

1. Гіптерс З. В. Художня творча діяльність студентів вищих закладів освіти України : дис. … канд. пед. наук. : 13.00.01. К., 1998. 237 с.

2.118. Дробноход М. Сьогодення і проблеми вищої школи України. К.: Освіта України, 2006. 15 с.

3.141. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процессу. *Рідна школа.* 2000. № 8. С. 8–13

4.145. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості: монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.

5. Зязюн І. А. Наука і мистецтво педагогічної дії. *Професійна освіта: педагогіка і психологія.* 2001. Вип. 3. С. 357–380.

6. Червінська І. Б. Гірська школа як простір інтелектуального зростання молодшого школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(2). С. 343-355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%282%29__33

Лариса КОРЖ-УСЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORSID https://orcid.org/0000-0001-9538-4147
E-mail korzhusenko.lv.73@gmail.com
м. Суми, Україна

ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ВИТОКИ ТА ВИКЛИКИ

Анотація. У статті розкрито феномен етнопедагогіки як важливого чинника збереження національної ідентичності, духовної стійкості та культурної спадкоємності в умовах сучасних екзистенційних і глобалізаційних викликів. Проаналізовано історичні витоки етнопедагогічної думки у спадщині українських і зарубіжних педагогів, філософів та культурних діячів. Окрему увагу приділено ідеям В. Сухомлинського щодо народної педагогіки як основи виховання гуманістичних і патріотичних цінностей. Обґрунтовано значення етнопедагогіки як духовного ресурсу національного виховання та механізму міжпоколінної передачі цінностей.

Ключові слова: етнопедагогіка, національна ідентичність, народна педагогіка, духовне виховання, патріотичне виховання.

Під час екзистенційних загроз етнопедагогіка може стати надійним інструментом забезпечення ментального суверенітету, що дозволяє виховувати особистість із чіткою національною ідентичністю. Особливої актуальності це набуває в умовах війни та глобалізаційних викликів, коли питання збереження культурної ідентичності, духовної стійкості та ціннісних орієнтирів молодого покоління стає одним із ключових чинників національної безпеки держави. Інтеграція традиційних виховних ідеалів у сучасний освітній простір забезпечує не лише збереження культурної пам’яті, а й життєздатність нації в умовах глобальних трансформацій.

Етнопедагогіка як наука має глибокі історичні витоки, пов’язані з формуванням інтересу цілої плеяди наших світочів і духовних провідників до потужного педагогічного потенціалу народної педагогіки. Це Г. Сковорода, О. Духнович, Т. Шевченко, П. Куліш, Ганна Барвінок, Олена Пчілка, К. Ушинський, М. Драгоманов, І. Франко, Х. Алчевська, Б. Грінченко, С. Русова, Леся Українка та ін. Так, Осип Маковей, який присвятив багато років викладанню українознавчих дисциплін, наголошував на необхідності зміцнення «духовної оборони» на основі розвитку «національного інстинкту», без чого людина втрачає внутрішній стержень, стаючи вразливою до асиміляції. Відповідно місія вчителя полягала у щоденному захисті засобами освіти та культури права рідного народу на життя і майбуття.

В. Сухомлинський мріяв написати посібник з етнопедагогіки, а його спадщина, особливо праця «Батьківська педагогіка», містить значний етнопедагогічний потенціал. «Людина стверджується у світі не лише як істота, яка мислить і відчуває, але й як жива ланка у вічному ланцюзі поколінь... Тільки тому, що Людина у своєму батькові, дідові та прадідові бачить корінь свого буття, своєї честі, гідності, у нас є Вітчизна», – писав видатний педагог [3]. Він наголошував, що безсмертя народу полягає саме в наступності поколінь, де «сонце висхідне» (молодь) живиться енергією «сонця в зеніті» (батьків). Тому В. Сухомлинський використовував у своїй «школі під блакитним небом» безцінні перлини народної педагогіки, утверджуючи замість культу особи Сталіна традиційні українські цінності: гуманізм, духовність, совість, любов до дітей, повагу до батьків, культ Людини, Матері, Слова та Батьківщини [3; 4]. Ми поділяємо думку академіка О. Сухомлинської, яка наголошує на важливості осмислення спадщини В. Сухомлинського в сучасному контексті патріотичного виховання та формування національної ідентичності молодого покоління [5].

Пізніше значний внесок у розвиток етнопедагогіки зробили О. Вишневський, Д. Дзвінчук, Є. Сявавко, В. Скуратівський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, Г. Філіпчук. Як слушно зазначав О. Вишневський, «етнопедагогіка є духовним осердям національного виховання, що забезпечує органічний зв’язок поколінь і передає молоді цінності, вироблені історичним досвідом народу» [1].

Принагідно варто наголосити на актуальності ідей та досвіду Петра Лосюка. Його гасло - «Людина чиста серцем, міцна духом, шляхетна вчинками» - гідне бути життєвим кредо сучасного педагога. П. Лосюк довів, що створена ним «школа під смереками» є не просто регіональним проєктом, а універсальною моделлю збереження національного коду через локальну культуру [2]. Порівняльний аналіз «школи під блакитним небом» В.Сухомлинського та «гірської школи» П. Лосюка дозволяє підкреслити глибоку спорідненість їхніх методологічних засад, що ґрунтуються на принципах природовідповідності та культуровідповідності виховання, забезпечуючи органічний зв’язок поколінь, де виховання живиться енергією свого роду та народу.

Зрештою, повертаючись до особистого життєвого досвіду та початків професійної самореалізації, зазначу, що мої студентські роки припали на період проголошення незалежності України. У той час етнопедагогіку та історію педагогіки в Сумському державному педагогічному інституті ісені А. С. Макаренка викладала уродженка Карпатського краю Аліна Анатоліївна Сбруєва (Іванченко), що мало суттєвий вплив на формування наукового світогляду та національної свідомості студентської молоді. Це визначило тему нашої дипломної роботи, присвяченої етнопедагогічним засадам родинної педагогіки

В. Сухомлинського. Згодом співпраця з А. Сбруєвою переросла у дві дисертації, наскрізним принципом яких став україноцентризм, що свідчить про важливість академічних традицій і духовної спадкоємності. Адже всі ми стоїмо на плечах титанів, надихаємося їхніми особистостями, віримо в невичерпність народних джерел та життєдайність феномену етнопедагогіки.

Отже, сьогодні, коли етнопедагогіка постає перед викликами цифрової епохи та воєнного часу, апелюючи до наших світочів, необхідно усвідомити: україноцентрична модель виховання, побудована на фундаменті ґрунтовного краєзнавства, є нашим екзистенційним щитом, що гармонійно поєднує глибинний досвід предків із вимогами майбутнього.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина, національне і громадське у сучасному українському вихованні. *Освіта.* 2002. № 8–9. С. 8–10.
2. Лосюк П. В. Гуцульська школа: реалії та перспективи розвитку в контексті етнопедагогіки. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2022. 248 с.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори: у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 149–418.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
5. Сухомлинська О. В. Сухомлинський про патріотизм: тексти і контексти. *Педагогічний пошук.* 2016. № 4. С. 4–7.

Леся КОРОЛИК-БОЙКО,
амбасадор української культури і мистецтва,
Посол Миру, голова Міжнародної організації
«Поступ жінок-мироносиць у діаспорі»
і Культурно-просвітницької асоціації
«Mist-IL Ponte»,
заслужена діячка естрадного мистецтва
України
https://orcid.org/0009-0001-2681-9757
E-mail womenpeace2023@gmail.com
м. Губбіо, Італія

ГУЦУЛЬСЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ДІАСПОРИ

Анотація. У статті розкрито значення гуцульської культури як важливої складової української та світової культурної спадщини, що формує національну ідентичність та духовні цінності особистості. Проаналізовано основні елементи народної культури Гуцульщини - музику, танці, ремесла, обрядовість та декоративно-ужиткове мистецтво. Висвітлено роль української діаспори у збереженні та популяризації гуцульських традицій через діяльність музеїв, культурних центрів і фестивалів у Канаді та США. Підкреслено значення міжнародних культурних практик у трансляції та відтворенні національної спадщини в умовах глобалізації.

Ключові слова: гуцульська культура, культурна спадщина, українська діаспора, народне мистецтво, національна ідентичність.

Народна культура є важливою складовою духовного життя будь-якого народу. Вона відображає історичний досвід, світогляд, моральні цінності та художні традиції суспільства. У сучасних умовах глобалізації особливого значення набуває збереження національної культурної спадщини, яка формує національну ідентичність та сприяє всебічному розвитку особистості. Одним з найяскравіших, без перебільшення, етнографічних регіонів України є Гуцульщина – край, що зберіг унікальні традиції, мистецтво та світогляд. Гуцульська культура формувалася століттями у гірському середовищі Карпат і стала важливим джерелом духовних цінностей, творчого розвитку та національної ідентичності. Ізольованість гірських поселень сприяла збереженню давніх традицій та звичаїв. Самобутність гуцульської культури виявляється у багатстві народних ремесел, музики, танців, обрядів, звичаїв та обрядів.

Відомий український етнограф Володимир Шухевич у своїй фундаментальній праці «Гуцульщина» зазначав, що «гуцули є носіями однієї з найсамобутніших культур Карпатського регіону, де народна творчість проявляється у всіх сферах життя».

Серед найхарактерніших елементів гуцульської культури можна виділити: народну музику, традиційні танці, декоративно-ужиткове мистецтво, народний одяг, обрядову культуру. Особливе місце у культурі гуцулів займає народне мистецтво, яке поєднує утилітарну функцію з високим рівнем художнього оформлення. Традиційні ремесла, такі як різьблення та інкрустація по дереву, ткацтво, писанкарство, кераміка та виготовлення ліжників, формують у людини естетичний смак, творче мислення та духовні цінності, сприяють вихованню гармонійно- розвиненої особистості та збереженню національної ідентичності, а народні традиції формують моральні цінності, шану до родини та любов до природи. Невід'ємною частиною гуцульської культури є народна музика. Вона супроводжує всі важливі події життя громади – свята, весілля, обряди.

Серед традиційних інструментів гуцулів: трембіта, скрипка, цимбали, сопілка, а найвідомішими танцями є гуцулка, коломийка, аркан. Відомий український етномузиколог Філарет Колесса підкреслив що карпатський музичний фольклор є одним з найдавніших і найбагатших у Європі.

Важливим чинником поширення та збереження гуцульської культури у світі є українська діаспора. Найстаріші українські громади у Канаді, США, Австралії, потім у Польщі, Словаччині, Словакії, Румунії, а тепер і українські громади в Європі, активно підтримують культурні традиції через діяльність культурних центрів, музеїв, фестивалі, виставки, танцювальних та фольклорних колективів і окремих виконавців.

Якщо брати до уваги музеї, діяльність яких спрямована на збереження національної спадщини то одним з найдавніших є – Український Музей у Нью-Йорку. Він є один з найбільших українських музеїв у США.

Заснований 1976 року Українською національною жіночою лігою Америки. Має величезну колекцію народного мистецтва, традиційних костюмів, писанок, архівних матеріалів та творів образотворчого мистецтва, вироби народних майстрів, що ілюструють історію і культуру українців та українську етнокультуру у США і в світі.

В Канаді є Український музей просто неба в провінції Альберта, поблизу Едмонтона. Його ще називають «Село української культурної спадщини».Тут відтворено життя українських переселенців кінця XIX – початку XX ст. На його території понад 30 історичних будівель (хатини, школа, церкви, кузня, магазин). Його основна мета – показати побут, ремесла та традиції українських іммігрантів у вигляді «живого села». Тут працюють історичні інтерпретатори у костюмах, демонструючи ремесла та обряди. Є тут представлена і гуцульська культура. Наразі (станом на 2025 рік) музей був тимчасово закритий через пожежу та реконструкцію, але він залишається важливою культурною спадщиною для української громади Канади.

Ще одним музеєм, який присвячений історії, культурі та спадщині українців у Канаді, зокрема українських переселенців, їхній самобутності, народній творчості, побуту, традиціям та внеску української діаспори в канадське суспільство є

Український канадський музей Альберти – музей закритого типу у місті Едмонтон, провінція Альберта. Тут містяться колекції етнографічних експонатів, предметів побуту, традиційного одягу, архівних документів, фотографії. Ці колекції висвітлюють життя українських іммігрантів, процес адаптації в новому середовищі і збереження традиційних культурних практик у діаспорі. У його експозиціях часто демонструються тематичні розділи, що стосуються народної культури, включно з гуцульським мистецтвом. Український канадський музей Альберти – це не лише музей як збірка експонатів, а й освітній центр, де проводяться лекції, тематичні виставки, культурні вечори та події, що сприяють збереженню культурної пам'яті української діаспори в Канаді.

Важливу роль у популяризації традицій відіграють культурні фестивалі. Одним з найбільших фестивалей є «Національний український фестиваль Канади» – щорічний український фестиваль, який відбувається у місті Дофін, провінція Манітоба. Заснований у 1965 році, він є одним із найбільших заходів української діаспори у Північній Америці. Фестиваль відзначається багатою програмою, включає концерти музичних колективів, виступи танцювальних ансамблів, майстер-класи народних ремесел, конкурси, ярмарки традиційні страви та тематичні виставки. Подія збирає тисячі учасників і відвідувачів, слугуючи важливим майданчиком для збереження та популяризації української культурної спадщини, включно з гуцульськими музичними та танцювальними традиціями. За словами організаторів, цей фестиваль сприяє збереженню національної ідентичності та культурної пам'яті українців у Канаді.

В США одним з визначних заходів української діаспори є щорічний Український фестиваль України в Чикаго, штат Іллінойс, який пропонує багату програму виступів музичних гуртів, виставок народної творчості, гастрономічних майданчиків, демонстрацій народних танців та пленерів ремісників. Значна частина програми присвячена етнокультурним особливостям українських регіонів, включно з гуцульською музикою, танцями та ремеслами. Фестиваль є важливим майданчиком для міжкультурного діалогу та збереження національної спадщини.

Ще один важливий захід у Сполучених Штатах у Нью-Йорку, на Мангеттені – легендарний Український фестиваль на 7-й вулиці . Це один із найстаріших етнічних фестивалів міста. Цього року буде 50 років від дня заснування. Саме тут щороку виступають провідні школи українського танцю (наприклад, Школа Роми Прими-Богачевської), які ставлять акцент на

гуцульській хореографії. Виконання складних елементів «Гуцулки» на асфальті 7-ї вулиці серед хмарочосів Мангеттена – це символ незламності культурного коду.

Культурна спадщина Гуцульщини – це не просто етнографічний артефакт, а жива, динамічна система, яка має потужний виховний та психологічний потенціал. Особливо яскраво це проявляється в досвіді української діаспори, де збереження «гуцульського коду» стало стратегією виживання національної ідентичності та інструментом формування гармонійної особистості і гуцульські традиції та мистецтво є не лише важливою складовою української культурної спадщини, а вони є важливим чинником всебічного розвитку особистості та збереження національної ідентичності українського народу та відіграють велику роль у формуванні духовності, творчості та естетичного світогляду людини. Поки звучить трембіта, поки живе гуцульська пісня і танець – доти живе пам’ять народу, його дух і його майбутнє.

Висловлюємо низький уклін і шану пану Петру Лосюку за ту любов до рідної Гуцульщини, яку він передав своїм дітям, учням, вчителям цієї школи, односельцям, а сьогодні і ми, учасники конференції є продовжувачами тієї традиції, яка живе і буде жити, бо поки є українська Мати яка народжує сьогоднішніх Героїв, які там , на передовій виборюють волю і свободу України, а ми в тилу – чи то в Україні, чи за кордоном, боремося за наші традиції і національну спадщину.

Низький уклін нашим ЗСУ, вічна шана тим, хто вже у небесних садах, і велика вдячність вам усім, нам усім, за пам'ять, за збереження і популяризацію української культурної спадщини, гуцульської зокрема.

Список використаних джерел

1. Лосюк П. Гуцульська школа. Косів: Писаний Камінь, 1997

Ольга КОСТРЕЮК,
учитель англійської мови
Яворівського ліцею імені Петра Лосюка
Косівської міської ради Косівського
району Івано-Франківської області,
E-mail: kostreukolga@gmail.com
с. Яворів Косівського р-ну, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. У статті висвітлено педагогічні ідеї Петра Лосюка та їх значення у сучасному освітньому просторі. Розкрито його внесок у розвиток гуцульської школи як регіональної моделі національної освіти, а також у формування авторської «Школи здібностей». Проаналізовано науково-методичні підходи педагога до поєднання українознавства, гуцульщинознавства та національно-патріотичного виховання. Підкреслено роль П. Лосюка у створенні освітніх ініціатив, наукових проєктів і професійних спільнот, що сприяли розвитку освіти Гуцульщини та України загалом.

Ключові слова: Петро Лосюк, гуцульська школа, педагогічні ідеї, етнопедагогіка, національно-патріотичне виховання.

Серед відомих постатей Гуцульщини чільне місце займає Петро Васильович Лосюк – людина, яка змогла поєднати любов до рідної землі, професію вчителя та наукову діяльність. Його ім’я тісно пов’язане з розвитком освіти у нашому гірському краї і створенням гуцульської школи як регіональної української національної.

Петро Васильович Лосюк заслужений учитель України, народний учитель України (2008 рік), кандидат педагогічних наук, почесний професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, засновник концепції гуцульської школи. Він зробив вагомий внесок у розвиток освіти України, дбав про рівний доступ дітей до якісної освіти в гірських умовах.

Концепція гуцульської школи як регіональної української національної – це вклад не тільки в освіту Гуцульщини, але й в освіту України в цілому.

«Крім науково-методичної підготовки вчитель повинен мати Божу іскру, щоб захопити учня знаннями. Інакше результативності в роботі не досягнеш», – писав Петро Лосюк.

Півстолітня управлінська і науково-педагогічна діяльність дала йому достатньо матеріалу для того, щоб він не лише прогнозував розвиток сільської школи та висував нові педагогічні ідеї, але й наполегливо добивався їх реалізації

у повсякденній практичній роботі педагогічного колективу, що дало можливість створення у специфічних умовах гірського гуцульського села авторської «Школи здібностей».

Упродовж 1997-2002 років на базі школи під керівництвом П. Лосюка реалізовано науково-педагогічних проєкт «Школа здібностей». Педагог обґрунтував теоретичні засади можливостей занять учнів декоративно-прикладним мистецтвом, теоретико-методологічні основи і методику використання гуцульщинознавства як складової частини українознавства у національно-патріотичному вихованні школярів.

Запропонував нову дидактичну систему поєднання профільного навчання і допрофесійної підготовки старшокласників (для сільських однокомплектних шкіл).

Автор понад 80 наукових праць, засновник журналу «Гуцульська школа» (1994-2000рр.), книжок «Бібліотеки Гуцульської школи». В серпні 1993 року на зустрічі освітян у Рахові організаційно оформлено створення органу – Гуцульської освітянської ради (ГОР), її головою обрано Петра Лосюка.

Під головуванням П.Лосюка ГОР складено регіональну програму розвитку шкільництва «Освіта Гуцульщини». Щороку відбувались регіональні науково-практичні семінари, педагогічні читання.

З 1997 року щорічно відбуваються зльоти творчої учнівської молоді Гуцульщини, у яких беруть участь сотні юних дослідників, краєзнавців, поетів, художників, різьбярів.

Починаючи з 1994 року очолював науково-дослідну лабораторію гуцульської етнопедагогіки і гуцульщинознавства НАПН України (м.Косів). 30 березня 1994 року Петро Лосюк був обраний членом-кореспондентом Національної академії педагогічних наук України, ставши єдиним у нашій державі сільським педагогом-практиком – академіком.

Його слова підтримки та мудрі поради допомагали долати сумніви й рости професійно. Його шлях – це шлях інтелігентності, мудрості та служіння освіті. Його приклад формував покоління вчителів, що вірять у цінність української освіти. Такий був він – гуцул з Яворова, діяч освіти, учений, громадський діяч, народний учитель України Петро Лосюк.

Список використаних джерел

2. Лосюк П. Гуцульська школа. Косів: Писаний Камінь, 1997.
3. Людина високого злету / Редактор-упорядник Никанор Крет. Снятин: Прут Принт, 2011
4. Народний учитель України Петро Лосюк: Статті, дослідження, документи / Упоряд., заг.ред. А.Григорук. Снятин: Прут Принт, 2011.
5. Черкач Н.І., Черкач В.М. Подвижник гуцульської школи. Вижниця: Ви-во «Черемош», 2013.

Віолетта ЛАППО,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-9523-1295
E-mail violeta.lappo@cnu.edu.ua
м.Коломия, Україна

ГУЦУЛЬСЬКА КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал гуцульської календарної обрядовості як важливого феномену української етнопедагогіки. Проаналізовано сутність традицій, звичаїв та обрядів як засобів міжпоколіннєвої трансмісії культурного досвіду та формування етнічної самосвідомості. Висвітлено наукові підходи С. Русової, В. Сухомлинського та М. Стельмаховича щодо використання народних свят і регіональних традицій у вихованні дітей. Підкреслено виховний потенціал календарної обрядовості Гуцульщини як засобу формування моральних якостей, соціальної поведінки та національної ідентичності школярів.

Ключові слова: календарна обрядовість, етнопедагогіка, Гуцульщина, народні традиції, національне виховання.

Традиції – це міжпоколіннєва трансмісія поглядів, принципів життя, зразків поведінки сформованих під впливом історичних, природньо-кліматичних та інших чинників, й впливають на свідомість, характер та діяльність людей. Традиції знаходять свій вияв у звичаях й обрядах. Звичай – успадкований стереотипний спосіб поводження, що є природнім для членів певної спільноти. Обряд – ритуал, церемонія, сукупність умовних дій, що слугують символом (формою) наочного вираження визначених соціальних відносин, способу господарювання, світоглядних позицій.

Педагогічна сутність народних традицій полягає в тому, що вони водночас виступають як результат виховних зусиль народу впродовж багатьох віків як незмінний виховний засіб. Провідним в традиції завжди виступає принцип поведінки. Зовнішньою стороною звичаю виступає правило поведінки – детальний припис вчинку в конкретній ситуації. Отож, існує певна виховна закономірність: звичаї як механізми впливу діють шляхом детальних приписів щодо вчинків у конкретних ситуаціях, традиції діють через формування відповідних духовних якостей людини. Відтак виховні наслідки відмінні: звичай формує звички, а традиції – виражають спрямованість поведінки.

Чільне місце при плануванні виховного процесу в українських освітніх закладах С.Ф.Русова відводила календарній обрядовості. Приміром, у статті

«Роль жінки у дошкільному вихованні» зазначено: «у життя дитячого садка мають бути введені народні свята (Різдво з колядками, з Вертепом, Русалчині дні з веснянками, вінками з квітів, Івана Купала з купальськими вогнями і піснями і т. ін.)» [1, с. 23]. На думку В. Сухомлинського елементи обрядів надають можливість формувати у дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей. Синтетична форма обрядів та ігор передбачає наявність елементів інструментальної музики, хореографії, декоративно-ужиткового і драматичного мистецтва, що створює умови для формування у молодших школярів навичок різноманітної художньо-естетичної діяльності [3, с. 517].

Пропагуючи ідею народознавчої освіти зростаючого покоління українців, М. Стельмахович наголошував на дотриманні принципу регіонального підходу: «...максимально орієнтуватися на місцеві особливості, зміст на рівні навчального матеріалу не може бути єдиним для всіх шкіл. Його розробка на цьому рівні є виключною прерогативою вчителів і вихователів, бо тільки вони можуть максимально врахувати конкретні умови роботи школи» [2, с. 541]. Своє переконання педагог пояснював на прикладі календарної обрядовості: «Справді у народному календарі, наприклад, чільне місце посідають традиційні свята праці. У різних регіонах вони різні. Якщо, скажімо, у степовій Україні чи на Поділлі ними можуть бути свята першої скиби чи першого снопа, то на Прикарпатті – проводи вівчарів з отарами на полонини чи їх повернення в господарства [2, с. 542].

При залученні традицій, звичаїв і обрядів у процес виховання задля формування етнічної самосвідомості керуємось наступними критеріями:

- традиції (в повному їх різноманітті) існують у загальноукраїнському контексті, відтак звичаї й обряди, що їх утворюють, концентрують етнорегіональну самобутність;
- дітям важко сприймати традицію у всій її багатогранності, тому ознайомлення з традиціями відбувається на рівні звичаїв і обрядів;
- з-поміж значної кількості звичаїв і обрядів добирали такі, що виконувались на честь дітей, або ж при активному їх залученні.

Здавна звичаї й обряди використовувались народом в якості засобів виховання, позаяк вони забезпечували:

- збереження і передачу зростаючому поколінню життєвого досвіду;
- зміцнення порядку й норм життя;
- регламентацію та контроль поведінки індивідів;
- посилення зв'язку особи з тією етнічною групою, до якої вона належить.

Календарні традиції охоплюють систему свят, певних урочистих подій, дат, що відзначаються в певній послідовності впродовж року і супроводжуються

численними звичаями й обрядами, що адекватно відтворюють сутність, зміст, характер подій та явищ в трудовій діяльності, побуті, природі.

Обрядово-звичаєвий комплекс етноспільноти вповні відображено в календарному циклі. Позаяк календарний поступ означений обрядовою символікою, за допомогою якої народ виявляє свій особливий світогляд – життєві прагнення, релігійні, етичні та естетичні погляди й переконання. Формування звичаєво-обрядового комплексу забезпечило розв‘язання низки соціально й педагогічно значущих завдань:

- емоційно-насичено пережити визначну подію;
- примножити добробут та запобігти нещастю;
- запобігти буденності /рутинності/ у повсякденних справах;
- створити відповідні умови для здійснення певного життєвого кроку;
- максимально згуртовано розпочати /завершити/ певну соціально-значущу справу;
- зберегти, примножити й передати прийдешньому поколінню набуті практичні й теоретичні знання.

На Гуцульщині побутували календарні звичаї й обряди, безпосередніми виконавцями яких були діти: відвідування близьких родичів з поминальною вечерею (на Святий вечір), звичай «вогників» (передвеликодній тиждень), дарування писанок хресним батькам (на Великдень), перший вихід хлопців на полонину (на Св. Юрія), зустріч з полонини (на Св. Покрови) тощо.

Процес приготування й відзначення календарних свят містив у собі значний виховний потенціал. За приклад може слугувати стародавній звичай передвеликодніх «вогників». Перед Великоднем діти допомагали родичам і сусідам прибирати подвір’я й город, згромаджуючи торішнє листя, з якого дорослі розпалювали вогнище-ватру. За допомогу в прибиранні господині пригощали маленьких трудівників «перепічками» (пиріжками з солодкою начинкою) й дарували писанки. Наявність значної кількості писанок у великодньому кошику дитини засвідчувала її працелюбність й господарські здібності.

Існувало багато дитячих ігор, в яких забавкою і виграшем ставала писанка. З писанок діти створювали просторові композиції – ґердани (відповідно підготовлені писанки нанизуються на нитку як намисто, і прикрашаються китичками), дзвони (кожна писанка нанизується окремо на нитку з китичкою, а нитки скріплюються угорі), хрести (з дванадцяти писанок з зображенням хрестів). Такі дитячі поробки вважались оберегами дому й зберігались як сімейні реліквії. Етнографічні й мистецтвознавчі джерела засвідчують значну кількість звичаїв і обрядів, у яких відображено культурну самобутність Гуцульщини. Відтак їх використання в процесі виховання сприятиме етнічній соціалізації та національній самосвідомості зростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів. Івано-Франківськ: Вік, 1996. 128с.
2. Стельмахович М. Г. Традиційна гуцульська родина: хрестоматія з гуцульщинознавства. Косів: Писаний Камінь, 2001. 540-549 с.
3. Сухомлинський В.О. Творчість у колективі. Роль казки у колективному житті дітей: вибрані твори в 5-ти томах. Т. 1. Київ: Рад. школа, 1977. С. 507- 521.

Вікторія ЛОСЮК,
директор Яворівського ліцею
імені Петра Лосюка Косівської міської ради
Івано-Франківської області
с. Яворів, Україна
E-mail: viktoria.losiyk@gmail.com
с. Яворів, Україна

ЯВОРІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ЯК ПРОСТІР ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЙ ПЕТРА ЛОСЮКА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті висвітлено особливості функціонування Яворівського ліцею як сучасного освітнього простору етнопедагогіки в умовах реалізації концепції Нової української школи. Розкрито сутність та значення педагогічних ідей Петро Лосюк, їх трансформацію та адаптацію до сучасних освітніх викликів. Обґрунтовано роль етнопедагогічного підходу у формуванні ціннісних орієнтацій, національної ідентичності та громадянської свідомості учнів. Проаналізовано основні напрями діяльності ліцею, зокрема інтеграцію народознавчого компонента у зміст освіти, використання краєзнавчого матеріалу, впровадження інноваційних технологій та STEM-підходів у поєднанні з традиціями гуцульської школи.

Ключові слова: етнопедагогіка, гуцульська школа, Петро Лосюк, Нова українська школа, національна ідентичність, освітній простір, STEM-освіта, краєзнавство.

У сучасних умовах реформування освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема поєднання інноваційних освітніх підходів із національними традиціями виховання. Концепція Нової української школи (НУШ) орієнтує освітній процес на формування компетентної, творчої, соціально відповідальної особистості, здатної до самореалізації в умовах динамічного світу. Водночас важливим залишається збереження етнокультурної ідентичності, що забезпечується через впровадження ідей етнопедагогіки.

Визначне місце у розвитку етнопедагогічної думки України належить Петро Лосюк – Народному вчителю України, чиї педагогічні ідеї стали основою формування гуцульської школи як унікального освітнього феномену. Яворівський ліцей, спираючись на багаторічний досвід та педагогічну спадщину Петра Лосюка, сьогодні виступає сучасним освітнім простором, у якому органічно поєднуються традиції і новації[3].

Як директор Яворівського ліцею, вважаю, що ключовим завданням сучасної школи є створення такого освітнього середовища, яке сприяє не лише здобуттю знань, але й формуванню ціннісних орієнтацій учнів на засадах національної культури. У цьому контексті етнопедагогіка виступає не як елемент минулого, а як потужний ресурс розвитку особистості.

Освітній простір ліцею формується на засадах:

- інтеграції народознавчого матеріалу у зміст навчальних дисциплін;

- використання краєзнавчих та природничих ресурсів регіону Українських Карпат;
- залучення учнів до традиційних видів діяльності (народні ремесла, фольклор, обряди);
- впровадження сучасних цифрових технологій у вивчення етнокультурної спадщини.

Трансформація ідей Петра Лосюка в умовах НУШ відбувається через їх осучаснення та адаптацію до потреб сучасного учня. Якщо раніше акцент робився на збереженні традицій, то сьогодні – на їх інтеграції у глобальний освітній простір. Зокрема, у ліцеї активно використовуються цифрові платформи, мультимедійні ресурси, елементи STEM-освіти для дослідження культурної спадщини регіону.

Важливим напрямом діяльності є створення «живого освітнього середовища», де учень виступає дослідником власної культури. Проведення інтегрованих уроків, проєктної діяльності, етнографічних експедицій, музейної педагогіки сприяє формуванню в учнів почуття приналежності до своєї нації, відповідальності за її майбутнє[1].

Особливої уваги заслуговує виховний аспект діяльності ліцею.

На основі ідей Петра Лосюка реалізуються принципи:

- природовідповідності;
- культуровідповідності;
- гуманізму;
- національної спрямованості виховання[2].

У контексті сучасних викликів, зокрема війни та інформаційних загроз, етнопедагогіка стає важливим чинником формування національної стійкості молоді. Яворівський ліцей виступає не лише освітнім закладом, а й осередком духовного розвитку, де виховується свідомий громадянин України.

Таблиця 1.

Засади формування Яворівського ліцею як простору етнопедагогіки та перспективи розвитку

Засади формування освітнього середовища ліцею	Зміст реалізації	Перспективи розвитку
Етнопедагогічна спрямованість	Інтеграція ідей Петро Лосюк у навчально-виховний процес, використання фольклору, традицій, обрядів	Розроблення авторських програм з етнопедагогіки, створення цифрових архівів культурної спадщини

Краєзнавчий підхід	Використання природничо-географічного та культурного потенціалу Карпатського регіону	Розширення дослідницьких проєктів, впровадження GIS-технологій у вивченні рідного краю
Інтеграція традицій та інновацій	Поєднання народних знань із сучасними освітніми технологіями (STEM, цифрові ресурси)	Створення STEM-лабораторій етнокультурного спрямування, цифровізація освітнього процесу
Особистісно орієнтоване навчання	Урахування індивідуальних особливостей учнів, розвиток творчості та самовираження	Впровадження адаптивних освітніх технологій, використання ресурсів штучного інтелекту
Виховання національної ідентичності	Формування ціннісних орієнтацій, патріотизму, громадянської свідомості	Розширення соціокультурних проєктів, партнерство з громадськими організаціями
Освітнє середовище як простір дослідження	Проєктна діяльність, етнографічні експедиції, музейна педагогіка	Створення шкільних наукових центрів, розвиток учнівських дослідницьких ініціатив

Таким чином, трансформація ідей Петра Лосюка в умовах Нової української школи доводить їх актуальність і життєздатність. Поєднання традицій гуцульської школи з сучасними освітніми технологіями створює унікальний освітній простір, який відповідає потребам часу та забезпечує гармонійний розвиток особистості.Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні моделей інтеграції етнопедагогіки та цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Вчені-горяни – гірській школі/ За заг. Ред.. П.Лосюка. Косів: Писаний камінь,2018. 338 с.
2. Лосюк П.В.На вістрі часу:Освітньо-краєзнавчі статті/ Косів:Писаний камінь, 2015 276 с.
3.Народний учитель України Петро Лосюк: Статті, дослідження, документи / Упоряд., заг.ред. А.Григорук. Снятин: Прут Принт, 2011.

Василь ЛОСЮК,
кандидат сільськогосподарських наук,
директор регіонального центру
народного мистецтва «Гуцульська гражда
E-mail: losyuk@i.ua
с. Яворів, Україна

ЯВОРІВ – ВІДОМИЙ ОСЕРЕДОК НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

Анотація. У статті розкрито роль села Яворів як одного з провідних осередків народних художніх промислів Гуцульщини. Проаналізовано діяльність Регіонального центру народного мистецтва «Гуцульська ґражда» як сучасного культурно-мистецького інституційного середовища, спрямованого на збереження, відродження та популяризацію традиційного мистецтва. Висвітлено основні напрями роботи центру, зокрема науково-дослідну, виставкову, освітню та видавничу діяльність. Обґрунтовано значення центру у формуванні національної ідентичності, розвитку етнотуризму та інтеграції народного мистецтва у сучасний культурний простір. Акцентовано увагу на унікальності яворівських ремесел, зокрема ліжникарства та різьбярства, як важливих складових нематеріальної культурної спадщини України.

Ключові слова: Яворів, народні художні промисли, Гуцульщина, різьбярство, ліжникарство, етнокультура, культурна спадщина, мистецький центр, етнотуризм, традиції.

Яворів – одне з найвідоміших осередків народних художніх промислів Гуцульщини, де збережено і примножено унікальні традиції декоративно-прикладного мистецтва. Саме тут сформувалися потужні школи різьбярства та ткацтва, зокремаліжникарства, які стали не лише культурним надбанням регіону, а й важливою складовою національної ідентичності українського народу.

Яворівська школа різьбярства – одна із перших шкіл гуцульського художнього дереворізьблення у витоках якої стоїть велична постать основоположника гуцульської різьби на дереві Юрія Шкрібляка. Творча діяльність митця у часовому вимірі була недовгою, але настільки яскравою, що творчий період митця в дереворізьбленні зараз називаємо шкріб'яківською епохою. А за цим криється простий гуцул з присілка Плоский села Яворова, шедевральні роботи якого підкорили тогочасну Австро-Угорську імперію, а згодом і цілий світ. Творчість батька розвили його сини Василь, Микола та Федір, згодом онуки Юрій та Семен Корпанюки, правнуки Василь Корпанюк, Федір Шкрібляк і тепер вже в сьомому поколінні нащадки славетної династії Шкріб'яків-Корпанюків продовжують започатковану Юрієм Шкрібляком

Яворівську школу різьбярства. Вона стала тим фундаментом в гуцульському художньому дереворізьбленні на якому постали і розвиваються Річківська, Брустурська, а згодом і Косівська школи різьбярства, які прославили та прославляють Гуцульщину та Україну на цілий світ.

Яворів славиться ще одним народним ремеслом, яке найбільш потужно вкоренилося у цьому мистецькому осередку – це ліжникарство. Це ремесло, яке притаманне для усього Карпатського регіону, має багатовікову традицію і в процесі його розвитку виділяються чотири основні періоди. Перший період характеризується виготовленням простих ліжників, які часто називали джергами і виключно використовували, як ужиткову річ, на якій спали і ним же накривались. Це були вузькі, але довгі до 4-5 м довжини однотонні чи пасаті ліжники. Згодом це ремесло розвивалось, появились широкі верстати і ліжник поступово набував не тільки ужиткового, а обрядового та декоративного значення. Ліжником накривали новонароджених немовлят, стелили під ноги молодятам та проводжали в останню дорогу, а кількістю ліжників визначалось придане молодої. В цей період розпочала діяльність відома яворівська ліжникарка Параска Шкрібляк-Король, яка стала однією із тих майстринь, що почала продавти ліжник як виріб у різні великі міста тогочасної Польші, та отримала перші нагороди на тодішніх виставках народного мистецтва. Майстриня створювала нові орнаменти, узори та вдосконалювала технологію виготовлення, а також створила в Яворові першу майстерню з виготовлення ліжників.

Третій період охоплює так званий «радянський» етап, що відзначається створенням цехів з виготовлення ліжників по усьому Карпатському регіоні, але водночас обмежував творчість майстринь певними визначеними узорами ліжників та реалізацією продукції тільки цими підприємствами.

Четвертий період, який триває і до сьогоднішнього дня, вирізняється особливим розвитком ліжникарства, створенням нових узорів, технологічних прийомів та видів ліжникарський виробів. Це «барвисте диво» в даний час має не тільки ужиткове, обрядове чи декоративне призначення, це справжній мисецький витвір.І тому яворівський мистецький осередок по-праву називаємо «Столицею ліжникарства», де працює понад 100 майстрів ліжникарської справи, девять з них є членами Національної спілки майстрів народного мистецтва України, три є лавреатими мистецьких премій, і дві майстрині мають звання «Заслуженеий майстер народної творчості України» та є стипендіатами Президента України.

Важливу роль у збереженні та розвитку народних художніх промислів не тільки яворівського осередку а й на Гуцульщині відіграє Регіональний центр народного мистецтва «Гуцульська ґражда».

Центр активно здійснює багатовекторну діяльність. Зокрема, організовує науково-практичні конференції, семінари, симпозіуми, мистецькі виставки, зокрема відомі щорічні вернісажі гуцульських ліжників «Барвограй», мандруючий міжнародний фестиваль-ярмарок «Барви карпатського ліжника», який почергово проводиться у відомих осередках ліжникарства в Карпатському регіоні. Важливим напрямом роботи є видавнича діяльність – підготовка часописів, каталогів, буклетів, промороликів, відеофільмів, що популяризують народне мистецтво[4].

Ще однією важливою складовою діяльності Центру є дослідження нематеріальної культурної спадщини, яка побутує в Карпатському регіоні.Адже у сучасному культурологічному дискурсі народне мистецтво розглядається як важлива складова нематеріальної культурної спадщини людства, що відповідає критеріям, визначеним ЮНЕСКО[1].

Так працівниками Центру внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України три елементи, зокрема «Карпатське ліжникарство» (2020р.), «Традиція гуцульського художнього дереворізьблення» (2023р.), «Мосяжні традиції Гуцульщини» (2025р.). Зараз Центр займається внесенням ще одного елемента « Традиційна обробка та художнє оздоблення шкіри на «Гуцульщині»[2,3].

Особливу увагу центр приділяє створенню сучасного мистецько-освітнього простору. Передбачено функціонування музею-гражди, навчально-показових майстерень, постійно діючих експозицій, що демонструють традиційні ремесла та побут гуцулів. У перспективі центр розвивається як комплексний мистецько-туристичний осередок, що поєднує культурну, освітню та туристичну діяльність[4].

У сучасних умовах глобалізації діяльність центру набуває особливого значення, адже сприяє збереженню культурної ідентичності, розвитку національної свідомості та популяризації українського мистецтва у світі. Поєднання традиційних форм мистецтва з інноваційними підходами відкриває нові можливості для розвитку народних художніх промислів.

Таким чином, Яворів як осередок народних художніх промислів і діяльність регіонального центру «Гуцульська ґражда» є важливими чинниками збереження культурної спадщини України та її інтеграції у сучасний культурно-освітній простір.

Список використаних джерел

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003). URL: https://mincult.gov.ua/kulturna-spadshchyna/konventsiia-yunesko-pro-okhoronu-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny/ (дата звернення: 03.05.2026).
2. Лосюк В.П. Нематеріальна культурна спадщина Гуцульщини: стан та перспективи// Збірник наукових праць Міжнародної Карпатської Школи: весняна сесія (1-5 травня

2025року): перше видання. Яремче-Косів:наукове товариство ім.Шевченка,2025. С. 92-94.
3. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: https://mincult.gov.ua/kulturna-spadshchyna/natsionalnyy-perelik-elementiv-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny-ukrainy/ (дата звернення: 03.05.2026).
4. Регіональний центр народного мистецтва «Гуцульська ґражда». Офіційний сайт. URL: https://grazhda.huculia.info/ (дата звернення: 03.05.2026).

Надія ЛУЦАН,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org//0000-0001-6239-1535
E-mail: nadiia.lutsan@cnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Обґрунтовано значення етнокультурного компонента як важливого чинника формування національної ідентичності, громадянської свідомості, духовно-моральних цінностей і ключових компетентностей молодших школярів. Визначено що, важливим результатом інтеграції є формування етнокультурної компетентності молодших школярів, яка проявляється у знаннях про історію та культуру рідного краю, позитивному ставленні до народних традицій, готовності брати участь у їх збереженні та популяризації. Обґрунтовано, що етнокультурний компонент позитивно впливає на розвиток творчого мислення, комунікативних умінь, громадянської відповідальності та соціальної активності учнів.

Ключові слова: гуцульська етнокультура, Нова українська школа, інтеграція, народні традиції, національне виховання.

Сучасна українська система освіти спрямована на розвиток особистості, здатної глибоко усвідомлювати свою культурну ідентичність, виявляти повагу до історичної спадщини свого народу та активно долучатися до збереження культурних традицій. У цьому контексті особлива увага приділяється інтеграції регіонального етнокультурного потенціалу в освітній процес початкової школи. Один із найяскравіших культурних феноменів України, що заслуговує на увагу, – це гуцульська етнокультура. Вона вирізняється своєю автентичністю, багатою духовною спадщиною, унікальними традиціями, мистецтвом, народними ремеслами, музикою, звичаями та обрядами. П. Лосюк зміст поняття «гуцульщинознавство» розуміє, як «розділ українознавства, що вивчає життя і культуру окремої етнографічної групи українського народу – гуцулів» [2, с. 24].

Інтеграція етнокультурного компонента в освітній процес є ключовою темою в роботах таких науковців, як В. Лаппо, О. Поясик, О. Русакова, М. Чепіль, С. Романюк та інших. Дослідники акцентують увагу на педагогічних умовах впровадження гуцульської етнокультури в зміст початкової освіти, методичному супроводі цього процесу, а також на підготовці майбутніх учителів до реалізації

регіонального компонента. Ця стаття має на меті теоретично обґрунтувати особливості інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи та визначити ефективні педагогічні умови її реалізації.

Сучасна початкова школа виконує не лише освітню функцію, а й важливу роль у формуванні культури. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи національної самосвідомості, моральні цінності, система духовних орієнтирів, а також емоційне та ціннісне ставлення до культурної спадщини українського народу.

Гуцульська етнокультура є невід'ємною частиною української культури, включаючи як матеріальну, так і духовну спадщину населення Українських Карпат. Вона охоплює народні ремесла, такі як різьбярство, ліжникарство, кераміка, ткацтво і писанкарство. Також сюди входять музичне мистецтво, традиційний одяг, усна народна творчість, календарно-обрядова культура, народна педагогіка [3].

Ефективність впровадження гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи багато в чому визначається реалізацією міжпредметних зв'язків та залученням культурологічного потенціалу кожної освітньої галузі. Компетентнісний підхід, проголошений Державним стандартом початкової освіти, передбачає не просто ознайомлення учнів з окремими аспектами народної культури, а цілісне засвоєння культурної спадщини через різні види навчальної діяльності. Інтеграція змісту навчальних предметів створює оптимальні умови для розвитку в молодших школярів стійкого інтересу до традицій їхньої рідної місцевості, формування етнокультурної компетентності та усвідомлення своєї приналежності до української культурної спільноти [1].

Інтеграція гуцульської етнокультури може відбуватися через різні освітні дисципліни. Найбільший потенціал для впровадження етнокультурного аспекту мають мовні та літературні предмети. На уроках української мови учні можуть аналізувати тексти, що відображають карпатську природу, традиційний побут гуцулів, а також народні звичаї та обряди. Використання словникового матеріалу з діалектними словами (з поясненням їх літературних аналогів) сприяє розширенню мовного кругозору учнів і формуванню поваги до мовного розмаїття України. На заняттях з літературного читання корисно звертатися до гуцульських народних казок, легенд, переказів, коломийок, прислів'їв, приказок, загадок і скоромовок, а також до творів письменників, які художньо описують життя мешканців Карпатського регіону. Аналіз художніх текстів допомагає учням осмислити моральні цінності гуцульської культури, такі як працьовитість, взаємодопомога та шанобливе ставлення до природи, родини та старших [5].

Громадянська та історична освітня галузь відіграє значну роль у впровадженні етнокультурного змісту, особливо в рамках курсу «Я досліджую світ». Ця галузь надає можливість дітям ознайомитися з історією Гуцульщини, дізнатися про особливості життя карпатського населення, традиційні види господарської

діяльності, народні ремесла, обрядовість, а також архітектуру та духовну культуру регіону. Дослідницькі завдання можуть включати створення родовідного дерева, вивчення сімейних традицій та підготовку повідомлень про місцеві історичні пам'ятки, музеї, народних майстрів чи визначних діячів культури Гуцульщини. Такі види діяльності сприяють формуванню громадянської компетентності, почуття приналежності до місцевої громади та відповідальності за збереження культурної спадщини.

У природничій освітній галузі етнокультурний компонент реалізується через знайомство дітей з природними особливостями Українських Карпат, флорою і фауною цього регіону, а також з взаємним впливом людини та навколишнього середовища. Дослідження традиційного природокористування гуцулів дозволяє учням продемонструвати принципи екологічно доцільного способу життя, раціонального використання природних ресурсів і гармонійного співіснування з природою. Окрему увагу слід звертати на народні прикмети, фенологічний календар, традиційні знання про лікарські рослини. Це сприяє формуванню екологічної компетентності та світоглядної установи щодо охорони природи.

Значний потенціал для інтеграції гуцульської етнокультури існує в галузі математичної освіти. Незважаючи на те, що математика традиційно сприймається як абстрактна дисципліна, використання задач з етнокультурним змістом робить процес навчання більш практикоорієнтованим і мотивуючим. Учням можна запропонувати розв'язування задач, пов'язаних із підрахунком елементів гуцульського орнаменту, оцінкою кількості дерев'яних деталей у виробах народних майстрів, обчисленням вартості сувенірної продукції, а також визначенням довжини традиційних тканих виробів і маршрутів туристичних мандрівок Карпатами. Доцільно інтегрувати геометричний матеріал із аналізом симетрії, ритму та композиції гуцульських орнаментів, що сприяє розвитку просторового мислення та математичної грамотності.

Мистецька освітня галузь відкриває широкі можливості для інтеграції, адже вона безпосередньо знайомить дітей з культурною спадщиною українського народу. На уроках образотворчого мистецтва учні можуть досліджувати особливості гуцульського орнаменту, кольорову символіку, декоративний розпис, писанкарство, ліжникарство, різьблення по дереву, художню кераміку та вишивку.

Практична діяльність може включати створення стилізованих орнаментів, виготовлення сувенірів, декоративних композицій або елементів традиційного одягу. На уроках музичного мистецтва доцільно впроваджувати народні пісні, коломийки, танцювальні мелодії та знайомити дітей із традиційними музичними інструментами гуцулів – трембітою, дримбою, цимбалами, флоярою. Це стимулює розвиток художньо-естетичного смаку, творчої активності та емоційно-ціннісного ставлення до національного мистецтва.

У сфері технологічної освіти інтеграція гуцульської етнокультури реалізується через знайомство школярів із традиційними ремеслами Карпатського регіону. На уроках технологій учні можуть виконувати творчі проєкти, такі як виготовлення паперових моделей гуцульських хат, створення декоративних виробів з природних матеріалів, елементів народної іграшки, стилізованих виробів з тканини та аплікацій, що натхнені гуцульською орнаментикою. Такі практичні заняття не лише розвивають дрібну моторику та конструкторські навички, а й формують повагу до роботи народних майстрів, розуміння цінності ручної праці та традиційних ремесел.

Інтеграція етнокультурного контенту також можлива в рамках інформатичної освітньої галузі. За допомогою цифрових технологій учні можуть розробляти мультимедійні презентації про визначні пам'ятки Гуцульщини, створювати електронні фотоальбоми, інтерактивні карти та цифрові виставки народного мистецтва. Вони також можуть брати участь у віртуальних екскурсіях музеями та етнографічними комплексами. Ці види діяльності сприяють розвитку цифрової компетентності, інформаційної культури та здатності працювати з різними джерелами інформації.

Важливість використання можливостей соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі полягає в ознайомленні учнів із традиціями сімейного виховання гуцулів, народною етикою та культурою взаємин. Це включає здоровий спосіб життя, традиційну кухню, народні ігри та рухливі розваги. Такий підхід сприяє розвитку соціальної компетентності, відповідального ставлення до власного здоров'я та культури спілкування. Проведення народних ігор, свят, театральних заходів та інсценізацій календарних обрядів створює позитивну емоційну атмосферу та сприяє активній участі дітей у спільній діяльності.

Інтеграція гуцульської етнокультури у зміст різних освітніх галузей дозволяє комплексно сформувати ключові компетентності в молодших школярів, як це передбачено Державним стандартом початкової освіти. Така міжпредметна взаємодія сприяє всебічному розумінню культурної спадщини, стимулює пізнавальну активність учнів, розвиває їхню творчість, критичне мислення, комунікативні навички та громадянську відповідальність. Систематичне впровадження етнокультурного компоненту перетворює освітній процес на потужний інструмент для збереження та популяризації культурної спадщини Гуцульщини, забезпечуючи наступність поколінь і виховуючи особистість, яка усвідомлює цінність національної культури та її роль у сучасному суспільстві.

Інтеграція гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи є важливим напрямком модернізації сучасної української освіти. Використання етнокультурного потенціалу Гуцульщини сприяє формуванню національної

свідомості, патріотизму, духовності, творчих здібностей та ключових компетентностей у молодших школярів.

Цілісне впровадження регіонального етнокультурного компонента сприяє особистісно орієнтованому навчанню, підвищує інтерес учнів до вивчення культурної спадщини, стимулює їхню дослідницьку активність та зміцнює зв'язок школи з місцевою громадою. Одним із перспективних напрямків майбутніх досліджень є розробка сучасних цифрових ресурсів, інтегрованих програм та методичних рекомендацій щодо впровадження гуцульської етнокультури в освітній процес Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Лаппо В. В., Поясик О. І., Русакова О. В., Чепіль М. В. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 316 с.
2. Лосюк П. Регіональний пілотний проєкт «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат». *Вчені-горяни – гірській школі: науково-методичний посібник з розбудови Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат*; за ред. П.Лосюка. Косів: Писаний Камінь, 2018. С. 22-25.
3. Поясик О. І. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2023.
4. Романюк С. Ethno-Cultural Component in Modern Primary Education. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2023. № 28. С. 31–35.
5. Шпак В. П. Тенденції інтегрованого навчання учнів початкової школи в контексті реформаційних змін. *Вісник Черкаського національного університету*. 2018.

Євген ЛУЦІВ,
учитель-методист Пасічнянського ліцею
Пасічнянської сільської ради
Івано-Франківської області
E-mail: elutciv@ukr.net
с.Пасічне, Україна

ТРАДИЦІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ГУЦУЛІВ

Анотація. У статті розкрито традиції фізичної культури гуцулів як важливий компонент народної педагогіки та етнопедагогічної системи. Проаналізовано історично сформовані форми рухової активності, народні ігри, танці та їхній виховний потенціал у фізичному, психічному та моральному розвитку особистості. Окрему увагу приділено гуцульському танцю «Аркан» як елементу психофізичної підготовки та культурної ідентичності.

Ключові слова: гуцульська культура, фізичне виховання, народні ігри, танець аркан, етнопедагогіка.

Народна фізична культура – один з найважливіших елементів національної культури та етнопедагогіки. До неї належать ті види рухової активності, які історично склалися серед певної етнічної спільноти людей для біологічного, психічного, естетичного, морального впливу на природний розвиток людини, її пристосування до навколишнього середовища, підготовки до трудової діяльності та військової справи. Кожен народ залежно від соціально-економічних умов свого розвитку, психічного складу, географічного місцезнаходження тощо, історично виробляв самобутні види рухливих ігор, розваг та забав. Створені народом ігри так само, як казки, приказки, загадки, передаються від одного його покоління до іншого. В їх змісті відбито національну психологію і побут народу.

Останнім часом, з середини 90-х років минулого століття, також почав набирати силу новий напрямок – вивчення бойових мистецтв України. І хоча, можливо, ці дослідження з точки зору уважного історичного розгляду мають певні вади, все ж дослідження засновника української школи бойового гопака Володимира Пилата у співдружності з істориками, а також праці Тараса Каляндрука («Таємниці бойових мистецтв України» та «Загадки козацьких характерників») визначають нові аспекти традиційної ігрової культури населення України. Однак в переліку цих та інших праць були практично відсутні дослідження народних рухливих ігор, розваг, забав і танців в етнопедагогічній системі Гуцульщини. ось на початку 2000-х років мешканець Верховини, що на Івано-Франківщині, Руслан Трач заявив, що в українців, зокрема гуцулів, окрім бойового гопаку, є ще один вид національної боротьби, який базується на рухах гуцульського чоловічого танцю «Аркан».

Досліджуючи побут і звичаї гуцулів, зустрічаючись зі старожилами та хореографами, записуючи чимало легенд і переказів про опришків, Руслан Трач

робить висновок, що «Аркан» – це ціла система психофізичної бойової підготовки, яка пристосована до щоденного життя гуцулів в горах. Після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну Руслан Трач добровільно вступив до лав Збройних сил України, служив як головний сержант роти вогневої підтримки 201-го окремого батальйону 102-ї окремої бригади територіальної оборони. За свідченнями побратимів, він вирізнявся вмінням організовувати дії підрозділу під час виконання складних бойових завдань, приділяв значну увагу підготовці та оцінці місцевості. Під час бойових дій зазнав важких поранень унаслідок підриву на протипіхотній міні. Помер 19 січня 2026 року в лікарні міста Івано-Франківська з причини зупинки серця від ускладнень після поранень.

При вихованні легіня (посвяченого воїна) опришки зосереджувався в основному на психологічній підготовці, яка полягала у вмінні юнака керувати своїми емоціями, перемагати страх, лінь, жити у поєднанні з природою, духами лісів та гір. Фізичний тренінг передбачав розвиток загальних фізичних характеристик – сили, швидкості, витривалості, вмінні ощадливо і конструктивно використовувати свої сили. Є в гуцульському танці і своєрідна медитація – співанка, яка має такий самий вплив як східні дихальні вправи пранаями – короткий вдих і довгий видих. А певні склади гуцульської мови: -ро, -ла, -не, -мана замінюють звукорезонанансні мантри. У рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю, який проходив в кінці липня 2018 року, у Татарові Яремчанської міської ради встановлено та зареєстровано рекорд на найтриваліше виконання танцю аркан. Понад 60 виконавців аркану із Прикарпаття та Буковини тішили хореографічною вправністю численних гостей свята, які цього дня зібралися біля Будинку культури села Татарів. Танок тривав 1 годину та майже 5 хвилин. І дійсно, дослідження науковців переконливо доводять, що дитина мусить постійно перебувати під виховним впливом матеріальної і духовної культури свого народу. Це необхідно насамперед для більш повнішого розкриття природних здібностей дитини, розвитку її талантів, виявлення етнопедагогічних особливостей. Тому загальна система освіти і процес фізичного виховання мусять бути саме національними. З огляду на це, ефективність фізичного виховання тісно переплітається з проблемами впровадження на практиці елементів народної фізичної культури, які мають культурну, виховну і розвивальну цінність. У цьому плані зростає педагогічна значущість народних ігор і танців, основні компоненти яких (зміст, форма, методичні особливості) роблять їх одним з ефективних засобів, що можуть застосовуватись у всіх ланках системи фізичного виховання молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 302 с.
2. Пилат В. Бойовий гопак. Львів: Галицька видавнича спілка, 1999.336 с.

Наталія МАКСИМЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID: https://orcid.org/0000-0002-6041-6783
E-mail nataliia.maksymenko@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У тезах проаналізовано виховний та навчально-пізнавальний потенціал народної педагогіки в освітньому процесі початкової школи. Представлено технології використання народознавчого матеріалу на уроках української мови та у позаурочний час. Розкрито зміст системи виховання молодших школярів засобами української народної обрядовості та звичаєвих традицій. Описано умови ефективного використання народознавчого матеріалу на уроках початкової ланки. Визначено загальні вимоги щодо добору народознавчого матеріалу до уроків української мови.

Ключові слова: народознавчий матеріал, уроки української мови, молодші школярі, етновиховання, фольклорні та етнографічні джерела.

В умовах ґрунтовних політичних, економічних і соціальних змін, що торкнулися всіх галузей життя сучасного українського суспільства, виникла потреба у виробленні якісно нових підходів до організації освітнього процесу.

У зв’язку з цим увесь процес діяльності педагога в закладах освіти має бути спрямованим на виховання громадянина-патріота, здатного здійснювати розбудову суверенної України, володіти високим рівнем національної та правової свідомості, громадянською й соціальною відповідальністю, високою інтелектуальною культурою [2].

Виховати означеного громадянина можливо за умови патріотичної спрямованості освітнього процесу, невіддільності освіти від національного ґрунту, органічного поєднання навчання з народними традиціями, що повною мірою сприятиме збереженню та збагаченню культурного надбання українського народу.

У даному контексті погоджуємося з позицією В. Батрум про те, що велике значення для гуманізації свідомості учнів, формування їхньої ціннісної сфери, як і будь-якого громадянина України, має вивчення історії, рідної мови, літератури та усіх предметів, що впливають на становлення національної свідомості.

Ознайомлення із життям наших предків, їхніми ідеалами, боротьбою за кращу долю, подвигами, повернення до історичної пам'яті, до почуття національної гідності допомагають утвердженню духовних цінностей, переживанню радості, страждання, гідності, великодушності й інших ідеалів добра, на які завжди орієнтувався український народ. Сприймання глибин духовно-емоційного життя українців не лише розумом, а й серцем, почуттями, пізнання їхніх ціннісних орієнтацій допоможуть забезпечити духовний розвиток особистості, стати засобом формування людяності [1].

Значне місце в системі національно-патріотичного виховання учнів початкової школи належить народознавству, вивчення якого у школі, як зазначає академік М. Стельмахович, «не тимчасова «мода» чи чергова «компанія», а насуща потреба й головний атрибут виховання й розвитку. Відрив освіти й виховання від рідної мови й національної культури плодить телепнів «без роду й племені», які атестатами й дипломами прикривають своє невігластво» [4].

У своїх наукових доробках педагог зазначає, що звернення до ідей української етнопедагогіки допоможе у розв'язанні такого важливого завдання, як відновлення та розвиток автентичної педагогічної думки. Поєднання теоретичної, академічної та шкільної педагогіки з народною сприятиме відродженню традиційної культури виховання та етнічних традицій як важливого чинника примноження морально-духовного потенціалу нації.

Академік переконаний, що гармонізація родинно-громадсько-шкільного виховання, утвердження українського народного духу й патріотизму, особистісної людської та національної гідності, підпорядкування навчально-виховних впливів національній вдачі української дитини – сприятиме неухильному збереженню українства, утвердженню емоційності та життєвого оптимізму, етнічній соціалізації особистості [5].

У педагогіці початкової школи вивчення українського народознавства – це втілення в навчання і виховання школярів засобами народної педагогіки ідей, почуттів і прагнення рідного народу, ознайомлення учнів із родинними звичаями і традиціями, усною народною творчістю, дитячим фольклором.

Оволодіння народознавчим матеріалом у початкових класах сприяє входженню молодших школярів у життя, родинний і громадський побут, виробничу і культурну сферу рідного народу. Це служить дієвим засобом утвердження у свідомості учнів громадських почуттів, української національної гордості й людської гідності українця, вболівання за долю самостійної Української держави, готовності стати на захист її незалежності. Завдяки цьому ростимуть національно свідомі громадяни України, горді історією, культурою і мовою українського народу [3].

Для того, щоб процес використання народознавчого матеріалу на уроках української мови в початковій школі був ефективним, учителям необхідно дотримуватися певної сукупності взаємопов'язаних педагогічних умов. До таких умов належать наступні:

– у процесі добору народознавчого матеріалу необхідно дотримуватися критеріїв доступності, багатофункціональності, емоційної насиченості та особистісної значущості його для учнів;

– використання народознавчого матеріалу на уроках предметів мовно-літературної освітньої галузі має здійснюватися систематично та цілеспрямовано;

– під час моделювання методики використання народознавчого матеріалу важливо враховувати вікові особливості молодших школярів, специфіку предмета та спиратися на пізнавальну активність учнів [2].

На уроках української мови та літературного читання доцільно активно використовувати такі малі форми фольклору як загадки, лічилки, мирилки, приказки, прислів’я, народні прикмети, уривки з казок, народні пісні (колискові, щедрівки, колядки, веснянки, заклички тощо). Використання зазначених форм українського фольклору сприятиме не лише формуванню національно-патріотичні виховання, але й збагаченню українського мовлення дітей.

Вихідною умовою, що забезпечує ефективне використання народознавчого матеріалу на уроках української мови у початковій школі, має бути добір такого народознавчого матеріалу, що буде доступним для розуміння його молодшими школярами, не переобтяженим зайвою, занадто детальною інформацією, співвідноситись із основним програмовим матеріалом, не затіняючи головного, а навпаки, надаючи йому конкретності та виразності.

У педагогічній теорії зазначається, що пізнавальні інтереси молодших школярів відзначаються значною різноманітністю і широтою, властивою дітям цього віку. Учні цікавляться історією своєї Батьківщини, її культурою, хотіли б більше довідатися про традиції, звичаї, обряди та життя людей свого краю. Врахування пізнавальних інтересів учнів і зіставлення їх зі змістом навчальної програми дає змогу вчителю визначити, на яких уроках української мови використати той чи інший народознавчий матеріал. За умови такої організації пізнавальної діяльності учнів зміст народознавчих відомостей набуває для них особистісного значення і краще засвоюється.

Ефективність цього процесу значно зростає, якщо систематичність використання народознавчого матеріалу на означених уроках забезпечується його регулярним застосуванням. Причому, народознавчі відомості, що опрацьовуються, мають бути не уривчасті й розрізнені, а впорядковані в певну, логічно побудовану, завершену систему [3].

Поряд із навчальною функцією народознавчий матеріал виконує ще виховну та розвивальну. Він сприяє вихованню в учнів любові до рідного краю, відповідального, гуманного ставлення до природи і праці людей. Розвивальна функція краєзнавчого матеріалу полягає в стимулюванні та розвитку психічних процесів учнів, їхнього мовлення, спостережливості.

Щоб народознавчий матеріал на уроках української мови сприяв ефективному формуванню в учнів знань, потрібна значна підготовча робота вчителя до проведення таких занять. Для цього слід чітко визначити уявлення і поняття, які передбачено формувати й розвивати на уроці, а потім приступити до опрацювання та відбору фактичного народознавчого матеріалу до кожної навчальної теми.

Педагоги- практики виділяють загальні вимоги, якими слід керуватися у ході добору народознавчого матеріалу до уроків:

– відібраний матеріал необхідно піддавати дидактичній обробці з урахуванням вікових особливостей молодших школярів і загального рівня їхньої підготовки;

– добираючи народознавчий матеріал, слід ураховувати психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, їхнє уміння розуміти, зіставляти, порівнювати, робити висновки;

– у процесі викладання народознавчого матеріалу слід забезпечувати встановлення зв’язку між інтелектуальним і емоційним розвитком дитини;

– розподіляти народознавчий матеріал доцільно за темами уроків, причому на уроці він має бути не самоціллю, а засобом досягнення поставленої мети [1].

Організовуючи засвоєння народознавчого матеріалу, можна використовувати різноманітні методи та прийоми навчання. Як зазначає М. Стельмахович, є багато методів, які пройшли багатовікову апробацію і можуть знайти відповідне застосування у процесі використання народознавчого матеріалу в школі: бесіди, розповіді, ілюстрації, демонстрації, проблемні пошуки, самостійна робота над фольклорними і етнографічними джерелами, переконання, виконання письмових завдань, позитивний приклад поведінки, навчання, вправляння, створення виховуючий ситуацій, змагання, заохочення тощо [4].

Отже, можемо зробити висновок, що ефективність у вихованні національної свідомості залежить від поєднання зусиль родини і школи – двох могутніх сил виховання. Завдяки народній педагогіці передаються та примножуються матеріальні та духовні здобутки народу, утверджуються національна самобутність і самосвідомість нового покоління, забезпечується збереження національного характеру, звичок і психології людини.

Етновиховання на уроках української мови забезпечує можливість вивчення змісту освіти шляхом засвоєння духовного багатства попередніх поколінь, опанування його культурних надбань, участі у творенні цінностей життя свого народу.

Список використаних джерел

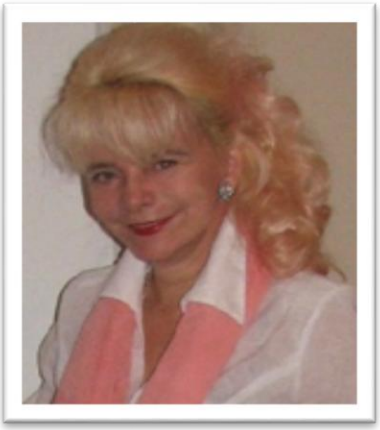
1. Батрун В. Етнопедагогіка в системі вітчизняного національного та патріотичного виховання XXI століття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020 р. № 73. Т. 1. С.17-22.

2. Красильникова, І., Городинська, Л., Терещенко, Р. Народна педагогіка як засіб розвитку навчально - пізнавальної діяльності та мистецького виховання школярів. *Науковий альманах мистецтва та освіти*, 1. 2026. DOI: https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.21

3. Павлова О. Павлов Я., Денисова М. Українська народна педагогіка в контексті історії педагогіки: традиції, трансформації та вплив на сучасну освіту. *Вісник освіти та науки.* 2025. №6. С.1336-1339.

4. Стельмахович М.Г. Застосування ідей української етнопедагогіки в роботі вчителя початкових класів. *Початкова школа*. 1994. №2. С. 4−7.

5. Чикалова Т. Педагогічні ідеї м. Стельмаховича у світлі завдань сучасної початкової школи. *Педагогічні науки.* 2019. №12(76). DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-28

Оксана МАРИНОВСЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
ORSID https://orcid.org/0000-0002-4225-0310
E-mail om.ippo@gmail.com
м.Івано-Франківськ, Україна

Ольга БАРАБАШ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
ORSID https://orcid.org/0000-0003-2666-9696
E-mail o.barabash@ifoippo.org.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА» ПЕТРА ЛОСЮКА ЯК ФЕНОМЕН АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ КАРПАТ

"...карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця…" І. Пелипейко

Анотація. У статті розкрито феномен «Гуцульської школи» Петра Лосюка як авторської педагогічної системи, що сформувалася в умовах Карпатського регіону та стала важливим явищем розвитку української освіти кінця XX – початку XXI століття. Проаналізовано концептуальні засади гуцульщинознавства як навчального предмета та методологічної основи освітнього процесу. Висвітлено діяльність науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», а також реалізацію проєкту «Школа здібностей». Підкреслено значення авторської школи П. Лосюка як етнокультурного освітнього центру та моделі регіональної національної освіти.

Ключові слова: гуцульська школа, Петро Лосюк, авторська школа, гуцульщинознавство, етнопедагогіка.

У витоків третьої хвилі Відродження авторських шкіл в Україні почесне місце займає «Гуцульська школа» Петра Лосюка, член-кореспондента Національної академії наук України, кандидата педагогічних наук, Заслуженого вчителя України, Народного учителя України, який 45 років працював на посаді директора Яворівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Косівської районної ради Івано-Франківської області. Сьогодні це Яворівський ліцей імені Петра Лосюка.

«Гуцульська школа – це, власне, українська школа Гуцульського регіону, – напише І. Пелипейко, – як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця, так і гуцульська школа, ґрунтуючись на народних педагогічних традиціях рідної верховини, прагне осягнути високого рівня освіти високорозвинутих націй» [4].

У вітчизняній освіті «феномен – авторська школа як педагогічне явище – отримав своє розповсюдження в кінці XX – на початку XXI ст., − пише М. Капраль, – коли змінилася соціально-культурна й економічна ситуація, держава послабила свій тиск на школу, а педагоги отримали можливість творчо розвивати й реалізувати свої ідеї» [2].

Зі спогадів Петра Лосюка: «23 травня 1991 року в Яворівській школі зібралися керівники відділів освіти і педагоги-ентузіасти Гуцульського регіону. Всі були одностайні в необхідності відроджувати національну систему освіти. Але на Гуцульщині відроджувати нічого (тут здійснювались полонізація, румунізація та мадяризація). Отже, висновок був єдиний: необхідно створювати гуцульську школу як регіональну українську національну (національну в тому розумінні, що вона задовольняє інтереси нації)» [3].

У рамках співпраці з Національною академією педагогічних наук України було створено науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» (1994) задля наукового обґрунтування й експериментальної перевірки концептуальної ідеї здійснення освітнього процесу на засадах гуцульщинознавства.

Тема «Гуцульщинознавство як розділ науки і навчальний предмет» стала предметом обговорення на теоретико-методологічному та методичному семінарі (1996) за участі вчених Києва, Львова, Івано-Франківська і Чернівців; обґрунтовано гуцульщинознавство як навчальний предмет. У рамках проєкту «Школа здібностей» (1997-2002) Петро Лосюк «розробив концепцію організаційно-педагогічних основ діяльності гуцульської школи як регіональної української національної. Базовою ідеєю стало використання етнографічного компонента в сучасній школі. Передусім передбачалось вивчення гуцульщинознавства (знання історії Гуцульщини, природи і господарства краю, народного мистецтва, фольклору, звичаїв, традицій)» [1]. Дослідження різних аспектів порушеної проблеми слугували основою розбудови авторської школи Петра Лосюка, що стала етнокультурним освітнім центром шкіл Гуцульського регіону, гірських шкіл українських Карпат.

«І, напевно, найголовніше досягнення, – зазначають О. Джус, Т. Паска, – Яворівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів одержала статус авторської гуцульської школи як регіональної української національної. 30 березня 1994 року Петро Васильович Лосюк був обраний членом-кореспондентом НАПН

України, ставши єдиним у нашій державі сільським педагогом-практиком-академіком» [1].

Петром Лосюком створена «концепція розбудови школи в умовах Гуцульщини як регіонального українського національного навчально-виховного закладу, нова дидактична система поєднання профільного навчання і допрофесійної підготовки старшокласників (для сільських однокомплектних шкіл)» [1].

Петро Лосюк – педагог-практик-академік Гуцульського краю, «як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця»... Він розумів, що для авторської школи власної концепції мало. Треба було розробити механізм її практичної реалізації. Створена ним дидактична система, що поєднувала змістову і процесуальну складові здійснення освітнього процесу на засадах гуцульщинознавства, визнана ефективною.

Гуцульщинознавство розглядалося П.Лосюком не тільки як розділ етнопедагогіки чи новий навчальний предмет, але як цінність, особистісна і суспільна, як ціннісне ядро створеної ним концепції, бо… «Врятуємо сільську школу – врятуємо село». Неодноразово казав він.

Багатогранність науково-педагогічного доробку Петра Лосюка потребує методологічної рефлексії з позиції розвитку сучасної освіти і науки. Адже у витоків третьої хвилі Відродження авторських шкіл в Україні почесне місце займає «Гуцульська школа» Петра Лосюка.

Список використаних джерел

1. Джус О., Паска Т. Гуцульський освітянський корифей Петро Васильович Лосюк. *Гірська школа українських Карпат*. № 8–9. 2013. С.163–196. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/7488/1/gsuk_2013_8-9_55%20%281%29.pdf

2. Капраль М. О. Авторська школа в Україні як педагогічний феномен: до питання засадничих основ її організації.
URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vgnpu_ped/2010_15_1/V15_1_26_29.pdf

3. Лосюк П. Як ми йшли до гуцульської школи. *Місто Косів*. № 4. 2011.
URL: https://gig.kosiv.biz/549/

4. Лосюк Петро Васильович. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki

5. Лосюк П. Гуцульська школа як регіональна українська національна. Сільська школа: реалії та перспективи : вид. 5-те / упоряд. Л. Келембет, П. Лосюк. Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2009. С. 6–11.

Наталія МАТВЕЄВА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-6378-7088
E-mail nataliia.matveieva@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА: ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ, ФЕНОМЕН

Анотація. У статті розкрито історико-педагогічні засади становлення та розвитку Гуцульської школи як унікального освітнього феномену регіону. Проаналізовано внесок Петра Лосюка у формування концептуальних основ національно орієнтованої освіти, що ґрунтується на етнокультурних традиціях Гуцульщини. Висвітлено інтеграцію народознавчого, краєзнавчого та мистецького компонентів в освітній процес, спрямований на формування національно свідомої особистості. Обґрунтовано значення Гуцульської школи як моделі збереження культурної спадщини та розвитку духовного потенціалу учнів.

Ключові слова: гуцульська школа, Петро Лосюк, етнопедагогіка, краєзнавча освіта, національна ідентичність, народні традиції, декоративно-прикладне мистецтво, освітній процес, патріотичне виховання.

Становлення та розвиток гуцульської школи є свідченням національного колориту, глибокого інтелекту, неймовірної духовної культури населення Гуцульщини. Історичний досвід яскраво демонструє, що попри повний занепад освіти у часи чужоземного панування, впровадження комуністичного виховання за радянської доби, гуцули не втратили своєї унікальної й неповторної етнічної самобутності й на її тлі створили власну гуцульську школу. Порівняно з минулим, за якого більшість гуцулів були неграмотними, поступово населення краю почало опановувати грамоту, збільшилась чисельність дітей, що навчалися в школі, освіта стала необхідною й бажаною для кожної гуцульської родини. Символічно становлення гуцульської школи відбувалось водночас із проголошенням незалежності України. За цих часів основна ідея її створення полягала в збереженні й примноженні національних багатств українського народу, культури та історії, традицій та звичаїв гуцулів через освіту: «Необхідно створювати гуцульську школу як регіональну українську національну (національну в тому розумінні, що вона задовольняє інтереси нації)….» [3, с. 2].

Так, за ініціативи патріотів та досвідчених педагогів гуцульського краю (Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської областей), директора Яворівської середньої школи (Косівський район), члена-кореспондента АПН

України, заслуженого вчителя України П. Лосюка у 1991 році було створено Гуцульську освітянську раду, що мала на меті трансформувати заідеологізовану радянську школу й сформувати національну школу, що ґрунтуватиметься на етнографічній і господарській специфіці Гуцульщини. Концепція організаційно-педагогічних основ діяльності Гуцульської школи П. Лосюка лягла в основу діяльності освітнього закладу, що донині реалізує нові підходи щодо організації та змісту навчально-виховного процесу. Цінним, на наш погляд, є втілення на практиці таких ідей автора щодо гуцульської школи, як:

- спрямованість освіти на патріотичне виховання молоді: виховання любові і поваги до рідної землі, української мови й рідної говірки, культури, релігії, народних звичаїв та обрядів;
- виховання поваги до народного мистецтва, збереження культурної спадщини;
- вивчення народних промислів та їх наслідування, формування умінь і навичок створення шедеврів народного гуцульського мистецтва;
- формування морально-духовних цінностей засобами декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Засадничими підвалинами гуцульської школи є пошук, вивчення та впровадження народознавчого матеріалу з історії, культури, мистецтва, народних традицій та звичаїв Гуцульщини. Це свідчить про особливий імідж гуцульської школи, її несхожість з іншими закладами освіти. На цьому наголошує І. Пелипейко: «Гуцульська школа – це, власне, українська школа Гуцульського регіону; як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця, так і гуцульська школа, ґрунтуючись на народних педагогічних традиціях рідної верховини, прагне осягнути високого рівня освіти високорозвинутих націй» [3, с. 3]. Її особливістю є не лише організація освітнього процесу, а й вивчення, збереження та розвиток вікових традицій, звичаїв, обрядів, культури та історії гуцулів шляхом залучення до народних ремесел та промислів підростаючого покоління.

У цілому гуцульська школа поєднує реалізацію Державного стандарту загальноосвітньої школи з гуцульським за змістом освітнім процесом. Яскравим прикладом цього вважаємо Яворівську, Підзахаричівську, Дорінську та інші школи, де учні займаються художніми ремеслами, вивчають обряди, звичаї і побут гуцулів. Варто виокремити етнографічне забарвлення й профорієнтаційну спрямованість гуцульської школи, в основі якої – народне ремесло гуцулів, що передбачає навчання учнів однієї з місцевих професій, як-от: вишивальниці, столяра, бондаря, різьбяра, ткалі-ліжникарки, тракториста, вівчаря, лісничого [2, с. 213]. Формування національної самосвідомості, прищеплення підростаючому

поколінню гордості за свій народ, рідний край, його культуру здійснюються шляхом залучення учнів до різних видів діяльності, а зокрема:

- збирання і вивчення фольклору, складання словника, створення топологічних карт говірок місцевості;
- пошук пам'яток природи, архітектури та історії;
- дослідження родоводу і складання літопису сім'ї;
- пошук давніх виробів народних умільців, предметів вжитку, одягу та укомплектування ними шкільного музею.

Формуванню особистості-патріота в умовах Гуцульського етнографічного регіону слугує низка курсів, передбачених до вивчення учнями. Найбільш показовими є: уроки рідної мови (ознайомлення з рідними говірками) та літератури (опанування літературних надбань прикарпатських прозаїків та поетів, дослідження літературних карт регіону), курс «Гуцульщинознавство» (вивчення побуту населення, матеріальної й духовної культури краю, самобутнього мистецтва, усної поетичної творчості), курс «Історія Гуцульщини: від найдавніших часів до сьогодення» (поєднання історії та туризму: піші мандрівки, фолькльорні експедиції) тощо.

Досвід показує, що гуцульська школа відображає риси гуцульської ментальності, сформованої під впливом геополітичних (географічне положення), екологічних (гірське середовище, природні умови), релігійних чинників; демонструє глибоку прив'язаність до історико-культурної спадщини етносу, що віддзеркалено у загостреному почутті власної гідності, гордості за малу Батьківщину (Гуцульщину), рідний край та народ, його традиції й звичаї. Навчання і виховання учнів мають на меті формування національно свідомої особистості, людини-патріота, розвиток її особистісних цінностей, виховання стійких громадянських, морально-етичних, духовних та естетичних якостей. Тісний зв'язок гуцулів з природою, рослинним й тваринним світом, в основі яких вікові традиції прадідів, знайшов своє відображення в розвитку і збереженні високої духовності підростаючого покоління як «глибинної, багатогранної особистісної характеристики людини» [1, с. 77]. Характерним є те, що весь процес навчання у гуцульській школі – це вивчення етнічного минулого як першоджерела, що відкриває «істинну природу» і досвід буття гуцулів, його збереження та наслідування, передача майбутнім поколінням, розвиток внутрішнього потенціалу задля збереження гуцульської самобутності.

Отже, самобутність гуцульської школи – яскраве підтвердження ефективності ідей П. Лосюка та його сподвижників щодо створення української національної школи на історико-культурному досвіді, традиціях українського народу. Це освітня перлина, що віддзеркалює неосяжну спадщину одного з етносів України (гуцулів) та водночас доводить силу нашої нації.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Соціально-психологічна сутність та розвиток духовності особистості. *Психологічна і педагогічна науки в Україні*: збірник наук. праць. Т. 2. 2012. К : Педагогічна думка. С. 73-82.
2. Марія Лаврук. Гуцули українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. 2005. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 288 с.
3. Петро Лосюк. Як ми йшли до гуцульської школи. *Освітянський Вісник.* 2011. № 9 (169), 24 листопада.

Лариса МАФТИН,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та методики початкової освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

E-mail: l.maftyn@chnu.edu.ua
м. Чернівці, Україна

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкрито сутність етнопедагогічної парадигми розвитку емоційного інтелекту особистості. Обґрунтовано значення народно-педагогічної спадщини, родинного виховання, традицій і фольклору як чинників формування емоційної самосвідомості, емпатії та навичок міжособистісної взаємодії. Висвітлено взаємозв'язок емоційного інтелекту з навчальною діяльністю та соціальною адаптацією особистості. Наголошено на доцільності інтеграції етнопедагогічних підходів у сучасний освітній процес.

Ключові слова: етнопедагогіка, емоційний інтелект, особистість, родинне виховання, народна педагогіка, фольклор, емпатія, емоційна саморегуляція, освітній процес.

Проблема розвитку емоційного інтелекту особистості посідає важливе місце у сучасному науковому дискурсі, оскільки пов'язана з формуванням цілісної системи значимих особистісних якостей, здатності людини до усвідомлення власних емоцій, розуміння почуттів інших та ефективної міжособистісної взаємодії. Динамічні соціокультурні зміни актуалізують пошук концептуальних підходів до виховання особистості, які змогли б забезпечити розвиток належної емоційної саморегуляції, емпатії та конструктивної комунікації. Відтак особливої ваги набуває етнопедагогічна парадигма, що репрезентує систему народно-педагогічних ідей, цінностей, принципів, сформованих у процесі історичного розвитку. Звернення до народно-педагогічої спадщини дає можливість розглядати розвиток емоційного інтелекту не лише як психологічний феномен, а й як культурно зумовлений процес формування емоційної сфери особистості, що грунтується на засвоєнні моральних норм і емоційного досвіду, акумульованих у традиціях народного виховання.

Є. Карпенко підкреслює, що «традиція виділення емоційного інтелекту як окремого виду інтелекту розпочинається зі студій інтелекту як загальної розумової здібності, спрямованої на успішну адаптацію особистості в процесі розв'язання проблем і нових життєвих завдань» [2, с.8]. Фундаментальні підходи до дослідження цієї проблеми заклали американські психологи Дж. Майєр і П. Саловей, визначаючи емоційний інтелект як сукупність взаємопов'язаних здібностей, що забезпечують ефективне сприйняття, розпізнавання та оцінку

власних емоцій та емоцій інших людей, використання у поведінці й керування емоційними станами. К. Петрідес й Е. Фернхем обгрунтували диспозиційний підхід (модель емоційної самоефективності), зосередивши увагу на стабільності таких важливих рис, як адаптивність, асертивність, емоційна виразність, самоконтроль, оптимізм та їх значенні для конструктивної взаємодії з іншими. Д. Гоулман поєднав ці підходи й запропонував інтегративну модель емоційного інтелекту, виокремивши його ключові компоненти: самосвідомість (здатність людини усвідомлювати свої емоції, адекватно оцінювати свої можливості, зберігати впевненість), самоконтроль (уміння регулювати емоційні реакції, виявляти відкритість до нового досвіду, ініціативність, наполегливість у досягненні поставленої мети), соціальна чуйність (розуміння емоційних станів інших людей, вияви співпереживання, здатність орієнтуватися в особливостях міжособистісної взаємодії), уміння керувати міжособистісними взаєминами (бачення ситуації з позицій співрозмовника; виявлення співчуття і турботи; вибудовування конструктивної взаємодії). Як бачимо, у психолого-педагогічній науці сформувалися різні концептуальні моделі, що інтегрують когнітивні здібності, особистісні риси та соціальні уміння.

Поглибленню розуміння теоретичних аспектів проблеми емоційного інтелекту (складові частини, механізми формування, взаємозв'язок з особистісними рисами й когнітивними здібностями тощо) значною мірою сприяють праці таких вітчизняних науковців, як М. Журавльова, Н. Коврига, Є. Карпенко, С. Коробко, В. Москаленко, Е. Носенко, М. Шпак та ін. Паралельно розробляються практичні підходи до формування емоційного інтелекту в освітньому процесі, включаючи методики розвитку емпатії, емоційної саморегуляції, соціальної взаємодії: М. Гагарін, О. Мельник, Г. Підлужна, Ю. Савченко, І. Сухопара, Т. Котик, А. Літвінчук, І. Чекановська й ін.

Погодимося із твердженням вчених про те, що проблема розвитку емоційного інтелекту набуває міждисциплінарного характеру, оскільки пов'язана з дослідженнями у галузі психології, педагогіки, культурології, соціології. Чималий інтерес у цьому аспекті становить і етнопедагогіка. Етнопедагогічна парадигма грунтується на усвідомленні виховного потенціалу культурної спадщини народу, що охоплює традиції родинного виховання, усну народну творчість, звичаї, обряди, морально-етичні норми, систему духовних цінностей. У її межах освіта розглядається як процес залучення зростаючої особистості до національної культури, формування її ідентичності, розвитку морально-емоційної сфери. Сутність етнопедагогічної парадигми полягає у використанні ціннісного потенціалу народної культури як важливого чинника становлення особистості. Вона передбачає інтеграцію традиційних виховних ідеалів із сучасними освітніми підходами, що сприяє формуванню цілісного світогляду,

розвитку емоційної культури, утвердженню гуманістичних цінностей, відповідальності за збереження духовних надбань попередніх поколінь.

Важливим чинником формування емоційного інтелекту виступає родинне виховання. Саме в родинному середовищі дитина отримує перший досвід емоційної взаємодії, засвоює відповідні моделі поведінки та навчається розуміти почуття інших людей. Атмосфера взаємної поваги, любові та підтримки, як традиційних українських цінностей (повага до старших, турбота, взаємодопомога, милосердя), забезпечує передумови розвитку емоційної стабільності та формування емпатійних здібностей зростаючої особистості. Значну роль у розвитку емоційної сфери дитини відіграють народні звичаї, сімейні традиції, спільна праця, участь у родинних святах та обрядах. Через щоденне спілкування з батьками, дідусем і бабусею дитина засвоює норми поведінки, навчається керувати власними емоціями, вболівати за інших. Таким чином родинне виховання створює сприятливі умови для розвитку емпатії, емоційної самосвідомості та навичок міжособистісної взаємодії, що є важливими складовими емоційного інтелекту. Формуванню емоційного інтелекту особистості значною мірою сприяють народні традиції та обряди, які віддзеркалюють духовні цінності попередніх поколінь та утверджують почуття колективної єдності. Залучення до них формує відчуття належності до культурної спільноти та сприяє розвитку соціальних емоцій.

Цінним джерелом розвитку емоційної сфери зростаючої особистості є усна народна творчість. Фольклорні жанри відзначаються емоційною насиченістю, образністю, функціональною спрямованістю, легкістю сприйняття, яскравістю, естетичною довершеністю та дидактичною наповненістю, що робить їх привабливими й оптимально придатними для формування емоційного інтелекту дитини, адже вони створюють відповідний настрій, чуттєвий відгук на події, збуджують почуття молодших школярів, відповідно, «викликають бажання робити гарні вчинків, змінювати поведінку на краще, поповнювати власний життєвий досвід» [3, с.299]. Ефективним педагогічним ресурсом для формування ключових складових емоційного інтелекту є українські народні прислів’я та приказки. Наприклад, прислів’я «Де дружніші, там і сильніші» виховує культуру дружніх стосунків, відповідальність, взаємоповагу; розвиває здатність до співпраці, розуміння цінності дружби; стимулює усвідомлення потреб іншого, його емоцій, настрою; формує готовність підтримувати, допомагати. У процесі аналізу учні розвивають навички спостереження, роблять висновок про те, як почуття дружби, довіри, взаємопорозуміння впливають на емоційний стан, мотивацію дій у колективі, а також вчаться керувати власними емоціями, взаємодіяти з однолітками, долати конфлікти, допомагати й підтримувати один одного.

Прислів'я «Гостре словечко коле сердечко» акцентує увагу на важливості усвідомленого контролю власних слів і емоцій у міжособистісних взаєминах, ілюструючи, як необережне висловлювання може вплинути на почуття співрозмовника. Зміст паремії попереджає, що різкі, грубі чи необережні слова мажуть завдати болю іншій людині, поранити її серце, викликати образу, смуток, розчарування й т. п. Аналіз змісту сприяє усвідомленню дітьми впливу слів на емоційні стани інших (*розпізнавання емоцій*). Обговорюючи, як реагувати на образливі слова і як їх уникати у спілкуванні, аби не нашкодити (*емпатія*), учні вчаться співпереживати, відчувати наслідки своєї вербальної нестриманості для почуттів іншого. Шукаючи конструктивні способи вираження емоцій – обурення, гніву, невдоволення, школярі опановують уміння контролювати емоційні сплески, уникати конфліктних ситуацій, утримуватися від образливих слів, бути тактовними у спілкуванні (*регуляція емоцій*). Прислів'я також стимулює дітей говорити про свої почуття, озвучувати емоції, пояснювати чому їм боляче від грубих слів, висловлюватися делікатно, дотримуючись етикетних норм

Д. Гоулман пікреслював, що «…допомагаючи дітям підняти рівень їхньої самосвідомості, підкріплюючи їхню впевненість у собі, навчаючи керувати своїми емоціями й імпульсивними діями, навчаючи їх емпатії, отримуємо не тільки поліпшення поведінки, але й рівня навчальної успішності» [1, с.10]. З позицій сучасної психології та педагогіки, які доводять тісний взаємозв'язок між емоційною сферою особистості та ефективністю навчальної діяльності ця думка вченого набуває особливої актуальності. Формування самосвідомості, розвиток упевненості у власних можливостях, уміння регулювати емоції та контролювати імпульсивні реакції створюють сприятливі умови для пізнавальної активності дитини, підвищенню навчальної мотивації, здатності до саморегуляції та продуктивної взаємодії з оточуючими. У таких умовах освітній процес стає не лише засобом засвоєння знань, а й простором для розвитку соціально-емоційних компетентностей, що позитивно впливають на поведінку учнів, їхню пізнавальну активність та результати навчання.

Список використаних джерел

оулман Д. Емоційний інтелект (пер. з англ. С. Л. Гумецької) / Деніел Гоулман. Х.: Віват, 2018. 512 с.

арпенко Є.В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психолог. наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Острог, 2020. – 35 с.

ухопара І. Г. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті нової української школи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.* Педагогічні науки. 2019. № 2. С. 296-301.

Вікторія МИГАЛЮК,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 10 «Соціальна
робота та консультування»,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
E-mail: nataliia.sabat@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ФОРМУВАННІ КОНСТРУКТИВНИХ ВЗАЄМИН МІЖ БАТЬКАМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

Анотація. У статті розкрито потенціал етнопедагогіки у формуванні конструктивних взаємин між батьками та підлітками в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, цифровізації та посилення кризових явищ у сімейному вихованні. Обґрунтовано, що етнопедагогіка як система традиційних виховних практик акумулює моральні, духовні та культурні цінності народу, які можуть виступати ефективним ресурсом гармонізації міжпоколіннєвої взаємодії. Наголошено на значенні емоційної єдності, довіри та партнерського стилю взаємин між батьками та підлітками. Показано, що інтеграція етнопедагогічних підходів у сучасну сімейну педагогіку сприяє зміцненню моральних основ сім'ї, розвитку комунікативної культури та формуванню відповідальної особистості підлітка.

Ключові слова: етнопедагогіка, сімейне виховання, підлітки, батьки, міжпоколіннєві взаємини, сімейні традиції, народна педагогіка, моральні цінності, комунікація, ідентичність.

Сучасні соціокультурні трансформації, глобалізаційні процеси, цифровізація комунікації та зміни у структурі сім'ї істотно впливають на характер взаємин між батьками та підлітками. Підлітковий вік супроводжується кризовими проявами, прагненням до автономії, переглядом цінностей і формуванням власної ідентичності. У цей період особливо загострюються конфлікти поколінь, виникають труднощі у взаєморозумінні, що потребує пошуку ефективних педагогічних підходів до гармонізації сімейної взаємодії. Одним із перспективних напрямів вирішення цієї проблеми є використання потенціалу етнопедагогіки, яка акумулює традиційний досвід виховання, заснований на культурних, моральних і духовних цінностях народу.

Етнопедагогіка як галузь педагогічного знання досліджує народні виховні традиції, звичаї, обряди, моральні норми, фольклор, сімейні моделі взаємодії та їх вплив на формування особистості. Вона орієнтується на природовідповідність виховання, гуманістичні цінності, повагу до старших, взаємну відповідальність, духовність та соціальну солідарність [2, с. 31]. У контексті сучасних викликів етнопедагогіка може виступати ефективним засобом формування конструктивних взаємин між батьками та підлітками, оскільки вона апелює до традиційних механізмів взаєморозуміння, моральної підтримки та сімейної

єдності. Етнопедагогіка базується на ідеї безперервності культурного досвіду поколінь, що передається через сімейні традиції, моральні настанови, обрядовість та повсякденну взаємодію. У традиційній українській культурі сім'я виступала основним осередком виховання, де формувалися моральні якості, соціальна відповідальність, повага до старших і турбота про молодших. Виховний процес був інтегрованим у щоденне життя та супроводжувався прикладом дорослих, колективною діяльністю, спільною працею та святковими практиками.

У межах етнопедагогічного підходу взаємини між батьками та дітьми будуються на принципах взаємної поваги, довіри, діалогу та моральної відповідальності. Народна педагогіка передбачає не авторитарне домінування батьків, а мудре наставництво, що поєднує вимогливість і підтримку. Значна увага приділяється формуванню внутрішніх регуляторів поведінки – совісті, честі, гідності, відповідальності перед родиною і громадою. Особливе значення у формуванні конструктивних взаємин має принцип особистісного прикладу. У традиційній культурі виховання відбувалося через наслідування: підлітки переймали моделі поведінки батьків, їх ставлення до праці, родини, громади. Такий механізм сприяв формуванню довіри, взаєморозуміння та емоційної близькості між поколіннями.

Підлітковий вік характеризується інтенсивним розвитком самосвідомості, формуванням власних переконань, прагненням до самостійності та автономії. У цей період підліток часто дистанціюється від батьків, критично оцінює їх позицію, відстоює власну думку. Такі процеси можуть призводити до конфліктів, непорозумінь, емоційного відчуження, що в добу воєнного конфлікту лише поглиблюється [1, с. 16]. Конструктивні взаємини між батьками та підлітками передбачають відкритість комунікації, взаємну підтримку, спільне вирішення проблем, повагу до особистості підлітка. Водночас надмірна авторитарність або, навпаки, байдужість батьків негативно впливають на формування довірливих взаємин. Етнопедагогіка пропонує збалансований підхід, який поєднує традиційні моральні норми з гуманістичним ставленням до особистості.

Важливим аспектом є формування емоційного зв'язку між батьками та підлітками. Народні традиції передбачали спільну діяльність працю, святкування, обряди, що сприяло зміцненню сімейної єдності. Такі практики давали змогу батькам і дітям взаємодіяти у природному середовищі, розвивати довіру та взаєморозуміння. Загалом етнопедагогіка містить систему цінностей, що сприяють формуванню гармонійних взаємин у сім'ї. Серед них особливе значення мають повага до старших, відповідальність перед родиною, взаємодопомога, колективізм, духовність, моральна стійкість. Ці цінності створюють основу для конструктивного діалогу між поколіннями.

Повага до старших у традиційній культурі поєднувалася з турботою дорослих про дітей. Такий взаємний характер відносин сприяв формуванню довіри та емоційної безпеки. Підліток відчував підтримку з боку батьків, а батьки – відповідальність за моральне становлення дитини. Значну роль відіграють сімейні традиції, які виступають механізмом передачі культурного досвіду. Спільне святкування, сімейні зустрічі, обрядові практики створюють атмосферу єдності, формують відчуття належності до родини. У підлітковому віці це сприяє збереженню емоційного контакту між батьками та дітьми.

Етнопедагогіка також акцентує увагу на вихованні через працю. Спільна діяльність батьків і підлітків сприяє формуванню відповідальності, взаємної підтримки, поваги до зусиль один одного [2, с. 69]. У процесі такої взаємодії зменшується дистанція між поколіннями, формується партнерський стиль взаємин.

Народна педагогіка містить багатий арсенал комунікативних засобів, які сприяють налагодженню конструктивного діалогу між батьками та підлітками. До них належать прислів'я, приказки, казки, легенди, сімейні історії, які виконують функцію морального орієнтиру та ненав'язливого педагогічного впливу. Використання таких засобів дозволяє батькам передавати життєві цінності у доступній і зрозумілій формі. Особливу роль відіграє діалогічність народної педагогіки. Вона передбачає обговорення життєвих ситуацій, спільне прийняття рішень, моральне осмислення поведінки. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення підлітка, формує довіру та відкритість у спілкуванні. Етнопедагогіка також підкреслює значення емоційно насиченого спілкування. Традиційні сімейні звичаї включали спільні розмови, вечорниці, родинні наради, що сприяло відкритому обміну думками. У сучасних умовах ці форми можуть бути адаптовані як сімейні обговорення, спільне планування, родинні зустрічі.

Реалізація потенціалу етнопедагогіки у формуванні конструктивних взаємин між батьками та підлітками може здійснюватися через впровадження сімейних традицій, організацію спільної діяльності, використання фольклорних матеріалів, формування культури діалогу. Важливою умовою є добровільність та природність таких практик, їхня відповідність сучасним потребам підлітків. Одним із ефективних напрямів є відновлення сімейних традицій, які об'єднують членів родини. Це можуть бути спільні святкування, родинні вечори, обговорення сімейної історії, участь у культурних заходах. Такі практики сприяють зміцненню емоційного зв'язку та формуванню довіри. Важливим є залучення підлітків до спільної діяльності з батьками. Це може бути волонтерство, домашні справи, творчі проєкти, подорожі, участь у громадських заходах. Спільна діяльність створює можливості для неформального спілкування та взаємного розуміння. Ефективним є використання фольклорних елементів у сімейному вихованні. Казки, легенди, народні вислови допомагають

обговорювати моральні питання, формують ціннісні орієнтири. Такий підхід дозволяє уникнути прямого моралізування та сприяє природному засвоєнню норм поведінки.

У сучасному суспільстві етнопедагогіка набуває нового значення як засіб збереження культурної ідентичності та зміцнення сімейних зв'язків. Урбанізація, інформаційні технології, зміна стилю життя часто призводять до ослаблення традиційних сімейних практик. У таких умовах звернення до етнопедагогічного досвіду допомагає відновити моральні орієнтири та гармонізувати взаємини між поколіннями. Сучасна інтерпретація етнопедагогіки передбачає її інтеграцію з гуманістичною педагогікою, психологією розвитку та комунікативними технологіями. Важливо адаптувати традиційні підходи до потреб сучасних підлітків, враховуючи їх інтереси, цінності та стиль життя. Така інтеграція дозволяє зберегти культурну основу виховання, водночас забезпечуючи його актуальність. Етнопедагогічний підхід також сприяє формуванню позитивного сімейного клімату. Він орієнтує батьків на партнерські взаємини, підтримку самостійності підлітка, розвиток відповідальності. Це створює умови для конструктивного вирішення конфліктів та формування довірливого спілкування.

Потенціал етнопедагогіки у формуванні конструктивних взаємин між батьками та підлітками полягає у використанні традиційних цінностей, моральних норм, сімейних практик та комунікативних засобів народної педагогіки. Етнопедагогіка сприяє зміцненню емоційного зв'язку між поколіннями, формуванню довіри, взаємної поваги та відповідальності. Використання етнопедагогічного підходу дозволяє гармонізувати взаємини у сім'ї, зменшити конфліктність підліткового віку, сформувати партнерський стиль взаємодії між батьками та дітьми. Актуалізація народних виховних традицій у сучасних умовах сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку духовних цінностей, що є важливим чинником стабільності сімейних взаємин.

Таким чином, етнопедагогіка виступає ефективним ресурсом формування конструктивних взаємин між батьками та підлітками, забезпечуючи поєднання традиційного виховного досвіду з сучасними педагогічними підходами. Її потенціал полягає у створенні умов для діалогу поколінь, розвитку взаєморозуміння та формування гармонійної сімейної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Басенко О. М. Психологічні особливості прояву стресу та життєстійкості у дітей і підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. № 5, Т. 2. С. 14–19.

2. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.

Володимир МИРОНЕНКО,
аспірант кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID 0009-0004-4368-1288
e-mail: volody.myr.onenko@gmail.com
м.Чернігів, Україна

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті доведено актуальність проблеми формування громадянської ідентичності особистості у контексті ухвалення Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Визначено сутність поняття «громадянська ідентичність» у педагогічному дискурсі та в межах правового поля. Проаналізовано особливості формування громадянської ідентичності дітей і молоді в сучасній українській освіті.

Ключові слова: педагогіка, українська педагогіка, особистість, освіта, діти, молодь, ідентичність, громадянська ідентичність.

В умовах війни росії проти України проблема формування громадянської ідентичності дітей і молоді є надзвичайно актуальною для українського суспільства та освіти. Це підтверджується тим, що у 2023 р. було ухвалено Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». У ньому зазначається, що «метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина» [1].

Насамперед стисло розглянемо психолого-філософську сутність феномена ідентичності людини. Ідентичність особистості – це усвідомлення людиною власної унікальності, цілісності та спадкоємності, що базується на цінностях, досвіді, соціальних ролях та самооцінці. Завдяки розумінню власної ідентичності, людина може відповісти на питання «Хто я?» та «Який (або яка) я?». Ідентичність особистості формується протягом усього життя під впливом культури, соціального оточення та особистого досвіду.

Найчастіше ідентичність розглядається у двох аспектах – особистісному і соціальному. Особистісна ідентичність виступає як вторинна стосовно соціальної, формуючись на основі використання понять, вироблених у процесі соціальної категоризації. За своїм походженням ідентичність є соціальною, оскільки вона формується в результаті взаємодії особи з іншими людьми та засвоєння нею мови, виробленої у процесі соціальної взаємодії [5, с. 385–386].

Українська дослідниця О. Пометун розрізняє особистісну та колективну ідентичність. Вона наголошує, що наявність ідентичності як особистісного утворення «… дозволяє людині формувати себе у всьому багатстві відносин з навколишнім світом і визначати систему цінностей, ідеали, життєві плани і орієнтири. Людина з розвиненою ідентичністю більш послідовна у своїх діях, бачить перспективи свого життя і почувається більш благополучною» [2, с. 62]. Колективна ідентичність громадян, на думку О. Пометун, є дуже важливою як фундамент зміцнення і подальшого розвитку держави [2, с. 62].

Наголосимо, що українська громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України та закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством [1]. Громадянська ідентичність пов'язана з державно-правовим статусом людини, поступовим усвідомленням своїх прав і обов'язків як громадянина (захистом прав і відповідальним виконанням обов'язків), участю в житті громади, держави [2, с. 69].

На нашу думку, громадянська ідентичність особистості – це багатовимірне поняття, яке охоплює усвідомлення людиною своєї належності до держави Україна, прийняття її цінностей, культури, мови, історії та активну участь у суспільному житті.

Елементами громадянської ідентичності особистості дослідники вважають здатність використовувати свободу слова та здійснювати вибір, життя в демократичному суспільстві, знання історії й мови, активну участь у розвитку країни, відповідальність за долю України, розвинене мислення, шанування власної культури, допомога державі, шаноба до народних символів, захист держави, знання обов'язків, наявність власної думки та свободи слова, відповідальність за державу, власні дії або бездіяльність, відчуття незалежності від інших, дотримання законів, сплата податків, виконання власних обов'язків як громадянина, зазначених у Конституції України [3, с. 184].

Громадянську ідентичність варто розглядати як інтегровану якість особистості, що включає:

- когнітивний компонент – знання про державу, її історію, права і обов'язки громадян;
- ціннісно-емоційний – почуття патріотизму, поваги до національних символів, відповідальності;
- поведінковий – готовність діяти в інтересах суспільства, дотримуватись законів, брати участь у громадському житті.

В українській педагогіці громадянська ідентичність формується під впливом історичного досвіду державотворення, національно-культурних

традицій, сучасних суспільно-політичних процесів (зокрема війни та демократичних трансформацій).

Складовими утвердження громадянської ідентичності є:

1) національно-патріотичне виховання;
2) військово-патріотичне виховання;
3) громадянська освіта [1].

На нашу думку, основними вимірами формування громадянської ідентичності дітей і молоді є:

1. Національно-культурний – формування поваги до української мови, традицій, історичної пам'яті.
2. Правовий – усвідомлення прав і обов'язків, розвиток правової культури.
3. Соціально-активний – залучення до громадської діяльності, волонтерства, участі у демократичних процесах.
4. Ідентифікаційний (особистісний) – самоусвідомлення як громадянина України, внутрішнє прийняття цієї ролі.

Формування громадянської ідентичності потребує не лише змін в емоційно-ціннісній сфері особистості (довіра до держави, поцінування прав і свобод людини і громадянина, повага до закону тощо), але й певних знань і умінь, пов'язаних з громадянською поведінкою та активністю. Тому повноцінна громадянська ідентичність формується повільніше, ніж національна, значною мірою в освітньому процесі й потребує пильної уваги з боку закладів різних рівнів освіти. О. Пометун наголошує, що навчання історії і громадянської освіти учнів закладів загальної середньої освіти (базова ланка і профільна школа) має значний потенціал впливу на формування громадянської ідентичності [2, с. 69].

Історична освіта має і потенціал у розвитку громадянської ідентичності, адже надає учням змогу осмислити становлення і роль суспільства і держави, права і законів, громадянської активності на різних етапах розвитку людства. Вона також сприяє вдосконаленню таких важливих для свідомого громадянина навичок, як критичне мислення, вміння висловлюватись, захищати власну позицію тощо. Такі предмети, як правознавство, етика, курси громадянської освіти є важливим чинником формування громадянської компетентності, оскільки надають учням спеціальні знання про сучасну демократію, міжнародні інституції та функціонування, державний устрій України, органи влади і самоврядування, а головне – розвивають уміння, потрібні компетентному громадянину,– захищати власні права, вступати в діалог з державними інституціями та ін. Водночас громадянознавчий зміст дає можливість формувати і відповідну систему цінностей, провідне місце в якій посідають демократія, правова держава, рівноправність та людська гідність [2, с. 69].

Сучасна українська дослідниця С. Толочко окреслює такі умови формування громадянської ідентичності дітей і молоді: впровадження компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання; застосування в урочній і позаурочній діяльності закладу освіти активних методів, проєктних, тренінгових, партнерських і дебатних технологій, кооперативного навчання, задач соціального змісту; реалізація міжпредметної моделі навчання учнів громадянства через об'єднання зусиль учителів різних предметів і курсів; установлення дієвих взаємин між учасниками освітнього процесу на засадах партнерства; створення в освітньому закладі комфортного й безпечного освітнього середовища; демократизація відносин між суб'єктами освітнього процесу на засадах рівності й толерантності, поваги до гідності, прав і свобод людини, академічної доброчесності; взаємодія освітнього закладу, суб'єктів освітнього процесу з місцевою громадою, представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями [3, с. 189].

Виховання громадянської ідентичності особистості виявляється у сформованому досвіді соціальної взаємодії з оточенням та передбачає вдосконалення знань та уявлень про суспільні й політичні процеси, що відбуваються в країні, екологічні проблеми навколишнього середовища, взаємозв'язок громадян і суспільства, здобуття практичних умінь і навичок, засвоєння моделей поведінки, необхідних для виявлення громадськості, захисту громадянських цінностей і ціннісних орієнтацій; набуття досвіду вирішення проблемних ситуацій та самостійного розв'язання конфліктів приватного й публічного життя людини в громадянському суспільстві [3, с. 189].

Отже, сучасна українська освіта у формуванні громадянської ідентичності дітей і молоді орієнтується на компетентнісний підхід (формування громадянських компетентностей); інтеграцію патріотичного, правового та морального виховання; розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Важливими інструментами формування громадянської ідентичності є навчальні предмети (історія, громадянська освіта); виховні заходи; участь учнів у самоврядуванні; практики демократичного шкільного середовища.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text

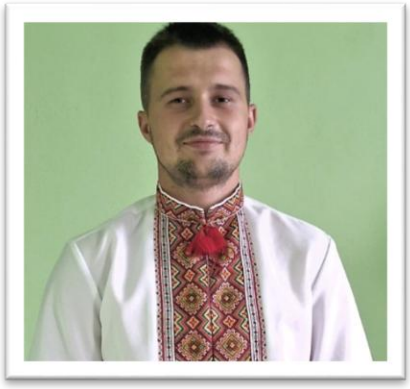
2. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. Український Педагогічний журнал, 2023. Випуск 2. С. 62–72.

3. Толочко С. Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics.* 2023. № 11. С. 181–191.

4. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко,

С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт», 2024. 232 с.

5. Яблонська Т.М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України* /за ред. акад. С.Д.Максименка. Київ: Ніка-Центр, 2010. Випуск 38. С. 378–387.

Василь МИХАСЮК,
асистент кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового
інституту,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
E-mail: vasyl.mykhasiuk@cnu.edu.ua
м.Коломия, Україна

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал народних традицій Гуцульщини як основи формування сучасної системи фізичного виховання. Показано, що природно-географічні умови Карпатського регіону та традиційний спосіб життя гуцулів сприяли становленню унікальної системи рухової активності, яка поєднує фізичний, естетичний і морально-виховний вплив на особистість. Проаналізовано значення народних рухливих ігор, фізичної праці, танцювальної культури (зокрема «аркану» та інших традиційних танців) як засобів розвитку сили, витривалості, координації та командної взаємодії. Обґрунтовано доцільність інтеграції елементів гуцульської фізичної культури в сучасний освітній процес через активні форми навчання, туристично-краєзнавчу діяльність, спортивні естафети та культурно-рухові практик

Ключові слова: Гуцульщина, фізичне виховання, народні традиції, етнопедагогіка, рухливі ігри, народні танці, аркан, фізична культура, національна ідентичність, освітній процес.

Гуцульщина – це край величних Карпатських гір, глибоких лісів і бурхливих гірських річок, де життя людей завжди було тісно пов’язане з природою, її ритмами і суворими умовами. З дитинства тутешні діти знайомляться з фізичною активністю через щоденне життя, ігри та традиційні забави, які одночасно тренують тіло і дух. Уявіть собі дітей, що бігають по зелених полонинах, сміючись і підштовхуючи один одного, стрибають через струмки, грають у перетягування мотузки або маленькі борцівські поєдинки – все це не лише весело, а й формує координацію, силу, витривалість і сміливість. Навіть сьогодні ці стародавні рухливі ігри можна використати в шкільній практиці фізичного виховання, адаптуючи їх під сучасні потреби: наприклад, організовувати змагання на свіжому повітрі, естафети, командні ігри, де поєднуються активність, змагальність і взаємодія між учнями.

Не менше значення має гуцульський танець, який є справжнім мистецтвом руху. Високі підскоки, швидкі оберти, складні рухи рук і ніг вимагають витривалості, сили та хорошої координації. Коли діти виконують «аркан» або «гопак», вони відчувають ритм, взаємодію з партнерами і водночас зміцнюють м’язи всього тіла. Танці також виховують естетичний смак, відчуття гармонії і дисципліну, адже для правильної постановки рухів потрібна увага і самоконтроль. Сучасні школи можуть

використовувати ці танці не лише як елемент уроку фізкультури, а й як спосіб познайомити дітей з культурною спадщиною, об’єднавши фізичний розвиток із пізнанням національної ідентичності.

Життя гуцулів завжди було пов’язане з фізичною працею. Діти допомагали дорослим на полонинах, носили воду, рубали дрова, доглядали за худобою, стрибали через гірські потічки і будували хижі. Кожна така діяльність формувала силу, витривалість, спритність і стійкість до труднощів. Сучасна освіта може використовувати ці традиції через походи в гори, спортивне орієнтування, еко-туризм, а також через практичні майстер-класи, де фізична активність поєднується з творчістю і практичними навичками. Наприклад, заняття з туризму, де школярі долають природні перешкоди або вчаться переносити невеликі вантажі, тренує тіло і одночасно формує навички взаємодопомоги, відповідальності та самостійності. «Вони є тим життєдайним корінням, яке живить духовність, зокрема ідейність, моральність, естетику. Приміром, учитель-предметник може практично використовувати при вивченні своєї дисципліни окремі елементи педагогіки народного календаря. Водночас класний керівник має можливість здійснювати свою виховну діяльність у певній системі впродовж року, оскільки в українського народу дати, свята, інші урочистості народного календаря чітко ділять за порами року – весняні, літні, осінні, зимові. У такому поділі є глибока народна мудрість, яка відображає нерозривний зв’язок природи і людини, системи виховання» [1, 75].

Свята та обряди гуцулів завжди супроводжувалися рухом і веселими забавами. Під час хороводів, ігор біля багаття, народних фестивалів діти і дорослі брали участь у рухливих естафетах, змаганнях, танцях і забавних спортивних вправах. Такі дійства виховують командний дух, здатність до співпраці, ритмічність рухів і радість від фізичної активності. У сучасних школах можна організовувати тематичні дні, присвячені гуцульським традиціям, де учні беруть участь у народних іграх і танцях, поєднуючи фізичне виховання з культурним пізнанням. Крім фізичного розвитку, традиції Гуцульщини виховують характер і моральні якості. Рухливі ігри та танці вчать дітей дисципліни, терпіння, взаємопідтримки, вміння діяти в команді. Фізична праця та участь у обрядових дійствах розвивають відповідальність, силу волі і почуття спільності. Такий підхід до фізичного виховання формує гармонійну особистість, яка здатна поєднувати силу тіла, витривалість, соціальні навички і культурну обізнаність.

Сучасна освіта має величезний потенціал для використання гуцульських традицій як основи системи фізичного виховання. Включаючи елементи народних ігор, танців, фізичної праці і святкових обрядів у навчальні програми, можна створити живі, захопливі заняття, які формують не тільки здорове тіло, а й активну, самостійну, культурно обізнану і відповідальну особистість. Кожен стрибок через

струмок, кожен крок у танці, кожна гра, запозичена з гуцульських традицій, стає кроком до здорового способу життя, любові до природи і рідного краю, до формування навичок, які залишаються з людиною на все життя.

Таким чином, народні традиції Гуцульщини – це живе джерело фізичного розвитку школярів, яке поєднує рух, гру, працю і творчість. Вони допомагають дітям відчути радість руху, зміцнити тіло, розвинути характер і водночас залишатися частиною культурної спадщини свого народу. Інтеграція таких традицій у сучасну освіту робить фізичне виховання не просто обов'язковим предметом, а справжнім досвідом, який об'єднує навчання, гру, здоров'я і національну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи [ст.75] Лаппо В. В., Поясик О. І., Русакова О. В., Чепіль М. В. https://surl.li/kecxek

Петро НАКЛАДЮК,
здобувач наукового ступеня
доктора філософії PhD кафедри
початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6471-6285
E-mail petro.nakladiuk.17@pnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті висвітлено педагогічні ідеї Петро Лосюк щодо формування культури здоров'я учнів гірської школи. Обґрунтовано значення етнокультурних традицій Гуцульщини як ефективного засобу збереження фізичного та психічного здоров'я школярів. Визначено основні компоненти здоров'язбережувальної діяльності на основі народної педагогіки та окреслено можливості їх інтеграції в сучасний освітній процес.

Ключові слова: культура здоров'я, гірська школа, етнопедагогіка, педагогічні ідеї Петра Лосюка, здоров'язбережувальний технології, Гуцульщина.

У сучасних умовах розвитку освіти особливої актуальності набуває проблема формування культури здоров'я учнів, зокрема в умовах гірського середовища. Соціально-економічні та природно-кліматичні особливості гірських регіонів зумовлюють необхідність пошуку ефективних педагогічних підходів до збереження і зміцнення здоров'я дітей.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає поняття здоров'я як «стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів» [1]. У цьому контексті особливого значення набувають педагогічні ідеї Петро Лосюк, які ґрунтуються на поєднанні народної педагогіки та сучасних освітніх практик.

Педагогічна спадщина Петро Лосюк розглядається у контексті розвитку етнопедагогіки, де ключову роль відіграє використання традицій як засобу виховання гармонійної особистості. Водночас питання формування культури здоров'я учнів гірської школи на основі його ідей потребує подальшого наукового осмислення.

Педагогічна концепція Петро Лосюк базується на принципі природовідповідності, культуровідповідності та єдності фізичного, духовного і соціального розвитку особистості. Важливим чинником формування культури здоров'я є використання етнокультурних традицій, які формувалися в умовах гірського середовища та містять ефективні моделі здорового способу життя.

До основних компонентів формування культури здоров’я учнів гірської школи, відповідно до ідей Петро Лосюк, належать:

- *традиційне харчування*, що передбачає використання екологічно чистих, локальних і сезонних продуктів, характерних для гірських регіонів;
- *природна медицина*, яка включає застосування лікарських рослин, продуктів бджільництва та оздоровчих процедур, поширених у народній практиці;
- *рухова активність*, що реалізується через народні ігри, танці, трудову діяльність і щоденну фізичну працю в природному середовищі;
- *психогігієна,* яка забезпечується через участь у традиційних обрядах, святах, фольклорній діяльності та колективному співі;
- *екологічна культура*, що формує відповідальне ставлення до природи та сприяє гармонійному співіснуванню людини і довкілля.

Важливою перевагою такого підходу є його природна відповідність умовам життя учнів гірської школи. Етнокультурні традиції забезпечують високу мотивацію до здорового способу життя, сприяють зміцненню родинних зв’язків і передачі цінностей від покоління до покоління. Особливу роль у цьому процесі відіграє вчитель як носій культурних традицій і організатор освітнього середовища. На формування здорового способу життя впливають етнокультурні культурні традиції рідного краю. Адже до поняття «культурні традиції» входять не лише національні свята та принципи виховання, а й культура харчування, віросповідання, шкідливі звички та правильне ставлення до власного здоров’я. Відповідно спосіб життя молодої людини не складається сам по собі залежно від обставин, а формується протягом життя цілеспрямовано й постійно. Саме в цьому культурні традиції відіграють суттєву роль.

У практиці сучасної гірської школи ідеї Петро Лосюк можуть реалізовуватися через інтегровані уроки, етноспортивні заходи, використання краєзнавчого матеріалу, організацію навчання на природі, а також впровадження здоров’язбережувальних технологій.

За дослідженнями науковців І. Червінської, Я. Никорака, А. Червінського традиції та вірування горян, тісно пов’язані з природним середовищем, сприяють формуванню гармонійної особистості, забезпечують духовну рівновагу та виступають важливим чинником збереження здоров’я людини [5].

Етнокультурні традиції горян виконують не лише культурну, а й оздоровчу функцію, оскільки формують гармонійний спосіб життя. Традиції, обряди та календарні свята тісно пов’язані з природними ритмами, що позитивно впливає на психічне та фізичне благополуччя людини. Вони виступають засобом збереження ідентичності, духовної рівноваги та соціальної стабільності в умовах глобалізації.

Педагогічні ідеї Петро Лосюк мають значний потенціал для формування культури здоров'я учнів гірської школи. Їх реалізація сприяє гармонійному розвитку особистості, зміцненню фізичного та психічного здоров'я, формуванню екологічної свідомості та національної ідентичності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інноваційних моделей інтеграції етнопедагогічних традицій і сучасних цифрових технологій у здоров'язбережувальний освітній процес.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Статут. URL: https://www.who.int/ru/about/governance/constitution
2. Лосюк П. В. Хрестоматія з гуцульщинознавства : для загальноосвітніх навчальних закладів. Косів : Писаний Камінь, 2001. 655 с.
3. Лосюк П. В. Розвиток здібностей особистості школяра в умовах навчально-виховного комплексу гуцульської школи. *Гуцульська школа*. 1998. № 1. С. 45–48.
4. Лосюк П. В. Науково-методичне забезпечення екологічного виховання школярів Гуцульщини. *Гуцульська школа*. 1999. № 1. С. 51–53.
5. Червінська І., Никорак Я., Червінський А. Традиції та вірування горян як засіб самоідентифікації та збереження етносу. *Журнал Прикарпатського університету імені Василя Стефаника*, 4 (1) (2017), 79–86. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/2369/1/1916-5233-1-PB.pdf?utm_source=chatgpt.com

Степан НЕДІЛЬСЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4920-2175
E-mail stepan.nedilskyi@pnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ІДЕЙ ПЕТРА ЛОСЮКА В СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито особливості інтеграції педагогічних ідей Петра Лосюка в сучасний освітній простір закладу дошкільної освіти. Обґрунтовано значення його етнопедагогічних підходів для формування у дітей дошкільного віку національно-культурної ідентичності, ціннісного ставлення до природи, рідного краю та народних традицій. Визначено, що використання краєзнавчого та культурного потенціалу спадщини П. Лосюка сприяє гармонійному розвитку дитини та реалізації завдань сучасної дошкільної освіти.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, етнопедагогіка, освіта, ідеї

Сучасна дошкільна освіта в Україні спрямована на формування цілісної особистості дитини, її соціального, емоційного та культурного розвитку. В умовах реформування освітньої системи особливої актуальності набуває звернення до національних педагогічних джерел, зокрема до спадщини видатних українських педагогів.

Етнопедагогіка в закладі дошкільної освіти (ЗДО) розглядається як важливий напрям сучасного виховання, спрямований на прилучення дітей до національної культури, традицій, звичаїв і духовних цінностей українського народу. Вона базується на народному досвіді виховання, який формувався протягом століть і відображає уявлення про ідеали добра, праці, сім'ї, природи та взаємин між людьми.

У дошкільному віці етнопедагогічний вплив має особливе значення, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду дитини, її емоційне ставлення до рідної землі, мови та культури. Через казки, пісні, ігри, прислів'я, народні свята та обряди дитина природно засвоює моральні норми та культурні традиції свого народу.

Етнопедагогіка в ЗДО реалізується через різні види діяльності: ігрову, пізнавальну, художньо-естетичну, мовленнєву та природничу. Важливу роль відіграє створення етнокультурного середовища в групі: куточки народознавства, міні-музеї побуту, тематичні виставки, використання народних іграшок та декоративно-прикладного мистецтва.

Особливе місце займає інтеграція етнопедагогічного змісту з природничо-краєзнавчим матеріалом. Ознайомлення дітей із природою рідного краю, традиційними знаннями про рослини, тварин, народні прикмети та сезонні свята сприяє формуванню екологічної культури та ціннісного ставлення до довкілля.

Сучасний етап розвитку освіти передбачає також використання цифрових технологій у реалізації етнопедагогічних завдань. Віртуальні екскурсії, мультимедійні презентації, інтерактивні ігри та відеоматеріали дозволяють зробити народну культуру більш доступною та цікавою для дітей дошкільного віку.

Отже, етнопедагогіка в закладі дошкільної освіти виступає важливим засобом формування національно-культурної ідентичності, моральних цінностей і гармонійного розвитку особистості дитини, поєднуючи традиційні виховні практики з сучасними педагогічними технологіями.

Однією з таких постатей є Петро Лосюк педагог, науковець і ініціатор ідей Гуцульської школи, які поєднують навчання з культурою, природою та духовними цінностями українського народу. Його ідеї можуть бути ефективно інтегровані в освітній процес закладів дошкільної освіти як важливий ресурс етнопедагогічного виховання.

Проблема використання етнопедагогічних ідей у дошкільній освіті розглядалася у працях українських учених, зокрема М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, В. Кузя, які підкреслювали значення народної педагогіки у формуванні особистості дитини.

У сучасних дослідженнях наголошується, що етнокультурний компонент освіти сприяє розвитку національної самосвідомості, моральних цінностей та пізнавальної активності дітей дошкільного віку. У цьому контексті спадщина Петра Лосюка постає як важливе джерело педагогічних ідей, що поєднують краєзнавство, природу та народну культуру.

Педагогічні ідеї Петра Лосюка базуються на принципі гармонійного поєднання освіти з культурним і природним середовищем. Для закладів дошкільної освіти це означає створення такого освітнього простору, у якому дитина не лише отримує знання, а й емоційно переживає зв’язок із рідним краєм.

Інтеграція його ідей у дошкільну практику передбачає:

- ознайомлення дітей із природою рідного краю через прогулянки, екскурсії, спостереження;

- використання народних традицій, обрядів, фольклору у щоденній освітній діяльності;
- залучення краєзнавчого матеріалу до ігрової, художньої та мовленнєвої діяльності;
- створення міні-музеїв народної культури в закладах дошкільної освіти;
- використання цифрових ресурсів (фото, відео, віртуальні екскурсії) для ознайомлення з культурною спадщиною.

Особливу роль у цьому процесі відіграє етнопедагогічний підхід, який дозволяє формувати у дітей початкові уявлення про народні традиції, працю, побут та духовні цінності українців.

Інтеграція педагогічної спадщини Петра Лосюка в освітній процес закладу дошкільної освіти сприяє формуванню у дітей любові до рідного краю, розвитку пізнавальної активності та допитливості, вихованню моральних і національних цінностей, розвитку емоційної чутливості до природи та культури та становленню первинної національно-культурної ідентичності.

Отже, педагогічна спадщина Петра Лосюка є цінним ресурсом для модернізації змісту дошкільної освіти в Україні. Її інтеграція в освітній процес забезпечує поєднання традиційних етнопедагогічних підходів із сучасними педагогічними технологіями, що сприяє гармонійному розвитку дитини.

Перспективним напрямом є подальше впровадження цифрових та краєзнавчих ресурсів у дошкільну освіту на основі ідей етнопедагогіки та регіональної педагогічної спадщини.

Список використаних джерел

1. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН, 1997. 232 с.
2. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 159 с.
3. Лаппо В. В. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 180 с.
4. Червінська І. Б. Гірська школа як простір інтелектуального зростання молодшого школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(2). С. 343-355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%282%29__33

Ольга НИЖНИК,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх інновацій,
завідувач лабораторії управління
та організації освіти,
Івано-Франківського ОІППО
E-mail: om.ippo@gmail.com
м. Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ ПЕТРА ЛОСЮКА У СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито особливості інтеграції концепту гуцульської школи Петра Лосюка у сучасні підходи стратегічного управління закладом загальної середньої освіти. Проаналізовано сучасні освітні трансформації, пов'язані з цифровізацією, компетентнісним навчанням та необхідністю формування ефективної стратегії розвитку школи. Обґрунтовано, що етнопедагогічна модель П. Лосюка виступає важливим ресурсом формування ідентичності, ціннісних орієнтирів та інноваційної освітньої політики закладу. Показано, що поєднання традиційних педагогічних засад із принципами стратегічного управління забезпечує сталість розвитку школи та її адаптацію до сучасних соціокультурних викликів.

Ключові слова: гуцульська школа, Петро Лосюк, стратегічне управління, заклад загальної середньої освіти, етнопедагогіка, освітня стратегія, національна освіта, інноваційний розвиток, освітні трансформації.

Нині ми живемо в період глобальних освітянських зламів – трансформації освітньої галузі. Адже сьогоднішня освіта – це зміна навчальної парадигми – перехід до компетентнісного навчання, посиленої цифровізації, упровадження штучного інтелекту, інтеграції до освітніх стандартів ЄС.

Разом з тим, головним викликом все ж залишається реальна, ефективна адаптація управління закладом освіти до конкретних очікувань держави, громади та батьків. Щоб бути справжнім гарантом розвитку молодого покоління, ЗЗСО мають подолати розрив між застарілими методами роботи та сучасними інтелектуальними й соціальними стандартами. Це не однорідний, не прямолінійний процес – це поступ, який вимагає одночасного прийняття рішення у багатьох складових діяльності. Тому все частіше керівники закладів освіти говорять про необхідність реалізації стратегічного управління закладом освіти.

Орієнтація ЗЗСО на зовнішнє середовище, його спрямування на розвиток закладу освіти, що базується на реальному аналізі взаємодії із внутрішніми сильними і слабкими сторонами – усе це має бути покладено в основу стратегічного управління. І оскільки сучасній школі не завжди вдається оперативно задовольняти запити учнів, батьків та громади, виникає гостра

потреба у розробленні Стратегії розвитку закладу освіти. Адже саме стратегічне управління, а значить, власне стратегія розвитку закладу освіти безумовно покликані сприяти розв'язанню проблем довгострокового характеру, досягненню основних цілей освітньої організації, повинні забезпечувати їм можливість урахування й передбачення необхідних змін, а також використання з часом переваг взаємодії закладу освіти з соціумом.

На наш погляд, власне Стратегія має стати тим живим, практичним документом, що синхронізує інноваційні освітні концепції з реальними можливостями закладу. Вона дозволяє:

- Поєднати мету, візію з цінностями, щоб дати відповідь на питання: у якій точці ми є і куди рухаємося.
- Створити безпечне, комфортне, інклюзивне, мотиваційне освітнє середовище, у якому розвивати успішну та конкурентноздатну особистість XXI століття.
- Забезпечити цифрову трансформацію, інтегруючи цифрові технології та інструменти в освітній процес.
- Ефективно управляти ресурсами в умовах постійного дефіциту коштів.
- Стати базовою складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти через відкритість і прозорість, прогнозованість і підзвітність.
- Розвивати партнерські взаємини між учасниками освітнього процесу задля забезпечення можливості успішної діяльності в довгостроковій перспективі**.**

Серед науковців, які заклали теоретичну базу для розуміння школи як організації, що потребує стратегічного управління: Григорій Єльніков (моделі розвитку навчальних закладів в умовах змін), Галина Тимошко (стратегічне планування в закладах освіти), Василь Кремень (стратегічні вектори розвитку середньої школи в Україні), С. Даниленко (Освітній маркетинг та стратегії позиціювання закладу на ринку освітніх послуг), Тетяна Лукіна (стратегія та імідж закладу освіти), Олена Онаць (стратегічне управління через взаємодію школи, громади та влади, професійний розвиток керівника як стратега) Л. Калініна, Є. Коваленко (стратегічне управління освітньою організацією).

Цікава роль у цьому контексті бачення і розуміння стратегічного управління – автора концепції організаційно-педагогічних основ діяльності гуцульської школи як регіональної української національної, відомого науковця і практика, багаторічного директора Яворівської школи, народного вчителя – Петра Лосюка.

Унікальність цієї багатогранної особистості та його «Гуцульської школи» є особливим прикладом того, як етнопедагогічний концепт стає фундаментом

для стратегічного розвитку закладу освіти, переконливо засвідчує, що стратегія школи ефективна лише тоді, коли вона має «коріння».

Петро Лосюк вважав, що процес розбудови української державності потребує підготовки нової генерації високоерудованих спеціалістів, які виявлятимуть себе як особистості, діятимуть цілеспрямовано, прийматимуть правильні, осмислені рішення. Тому став необхідним науково обґрунтований пошук шляхів розбудови національної школи на основі ідей національного відродження з використанням філософських, науково-теоретичних, психолого-педагогічних теорій, ідей, підходів видатних українських філософів, педагогів, психологів, культурно-історичних традицій українського народу, народної педагогіки з урахуванням регіональних природних та етнографічних особливостей. [3, с. 61]

Теоретико-методологічними орієнтирами розбудови гуцульської школи як національної є концепція школи Прикарпаття (автор Р.Скульський), концепції національного виховання, де наголошується про те, що національний навчально-виховний заклад своїм змістом і духом підпорядкований самобутній природі української дитини, потребам забезпечення її тілесного, духовно-морального й інтелектуального розвитку, повністю відповідає її прагненням, корінним інтересам батьків та українського народу в цілому, а також ідеалам української педагогіки у формуванні довершеної особи українця [3, с. 64-65].

Процитовані рядки розуміння Петра Лосюка концепту гуцульської школи абсолютно корелюють з ідеями концепції Нова українська школа. А тому це напрацювання науковця, на наш погляд, доцільно розглядати не лише з точки зору регіонально-педагогічного підходу, а і в цілому як модель компетентнісно орієнтованої освіти, що передбачає включення місцевих умов, традицій та соціального контексту у зміст і організацію освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти.

У сучасних умовах перетворення освітньої галузі, зокрема в межах реалізації концепції Нова українська школа, запропонована модель потребує розвою стратегічної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти щодо напрацювання концепції розвитку закладу освіти, яка б надала цьому процесу більшої чіткості, прозорості, зрозумілості.

Керівник закладу освіти має усвідомлювати, що теоретично, в умовах сьогодення, керуючись задекларованими чинними законами, принципами децентралізації та автономії закладу освіти, мова йде про набуття учасниками освітнього процесу знань через усвідомлення цінностей, практичне застосування цих знань в конкретному соціокультурному середовищі.

Етнокультурна спрямованість закладу загальної середньої освіти в цьому контексті розглядається як стратегічний ресурс її розвитку, оскільки

забезпечує формування ідентичності здобувачів освіти, підсилює громадянську та соціальну компетентності й водночас створює підґрунтя для вибору освітнього профілю закладу.

Отже, інтеграція ідей гуцульської школи у стратегію сучасного ЗЗСО може бути обґрунтована як поєднання традиції та інновації, де локальний культурний ресурс трансформується у чинник забезпечення якості освіти та сталого розвитку школи.

Ідеї стратегічого управління закладом освіти Петра Лосюка лягли в основу запропонованої ним моделі малокомплектної сільської школи, яка «враховує інтелектуальні запити старшокласників, соціальні умови теперішнього села, необхідність підготовки шкільної молоді до продуктивної праці, виховання в ній конкурентноспроможності в умовах ринкового виробництва» [3, с. 15].

«Отже, яворівський варіант моделі гуцульської школи вбачає якісне оволодіння учнями знаннями на рівні, не нижчому від державних стандартів; одержання знань і навичок роботи з персональними комп'ютерами, оволодіння, як мінімум, однією з місцевих професій – різьбяра, ткалі, вишивальниці, теслі, столяра, бондаря, тракториста, вівчара, лісівника, здобуття економічних знань, навичок підприємництва, набуття умінь грати на народних і електромузичних інструментах, знання пісень, танців, народних обрядів, ігор, казок тощо.

Прилучення до одного з видів спорту – легкої атлетики, спортивних ігор, лижних гонок, гірськолижного спорту, плавання – забезпечують всебічний розвиток дитячої особистості. Наша авторська модель передбачає, що така гуцульська школа повинна бути не елітною, а доступною для всіх» [3, с. 69].

Розвиток цих ідей, розроблених на початку 2000 років, продовжується і в сучасних підходах до побудови стратегії розвитку закладів освіти. Так, одна із найпопулярніших нині в Україні методика розроблення стратегії розвитку закладу освіти, презентована творчим колективом DECIDE, виводить розуміння П. Лосюка розвитку нашої школи на новий, європейський рівень. Спільним для цих підходів, на наш погляд, є:

- Дитиноцентризм**:** важливість особистості дитини, її інтелектуальних, духовних потреб. Для П. Лосюка це було виховання «господаря своєї землі», для DECIDE – формування компетентного громадянина.
- Практичне спрямування**:** освіта не має бути відірваною від життя.
- Партнерство та демократизація: П. Лосюк обґрунтовував гуманні, демократичні відносини між учителем і учнем, залучення батьків до розвитку учня, партнерство та спільнодію у вирішенні завдань школи. DECIDE демократичного врядування, де в управлінні школою беруть участь батьки, учні та місцева влада.

- Зв'язок із громадою: заклад освіти як культурний центр села у П. Лосюка.

Для DECIDE – школа є осередком соціального життя громади.

Таким чином, стратегія розвитку школи Петра Лосюка – це розуміння особливості закладу освіти як «серця» громади через педагогіку любові, культуру, традиції цієї громади. DECIDE – дає школі сучасні, якісні механізми, як зробити таку школу в громаді життєздатною, фінансово ефективною та демократичною в умовах сучасної децентралізації.

Отже, можна стверджувати, що DECIDE допомагає реалізувати мрію Лосюка про успішну сільську школу, але вже більш масштабно, сучасно, на рівні системного державного управління.

Сучасному керівникові закладу освіти надбання Петра Лосюка, його практичний досвід керівника школи, є надзвичайно корисними, дієвими, ефективними. Його управлінський підхід – творчий синтез етнопедагогіки з практичним менеджментом – добре себе зарекомендував на прикладі діяльності багатьох закладів освіти в нашій області і далеко за її межами.

Насамперед мова йде про усвідомлення, що стратегія розвитку закладу освіти повинна бути «живою», орієнтуватися на зовнішні виміри, але базуватися на внутрішньому, глибинному потенціалі. Тому слід дуже прискіпливо проаналізувати висхідну точку відліку, де ми знаходимося і визначити чіткі орієнтири, на що нас орієнтує дитина, держава, громада, сім'я.

Важливим і корисним, на думку П. Лосюка, є розуміння своєї ідентичності, своєї приналежності до регіону, землі, на якій народився і виріс, до цінностей, які усвідомлюєш і поділяєш.

У цьому контексті для ефективної «живої» стратегії необхідно мати розуміння своєї «фішки», свого унікального образу, який виділяє цей навчальний заклад від іншого, надає йому індивідуальних рис. Це може бути вивчення ремесел чи ІТ спеціалізація, чи екологічний напрям, чи STEM освіта.

П. Лосюк довів, що школа має бути осердям громади. У стратегію слід ввести відкритість закладу освіти для громади як місце, де у позанавчальний час радяться, навчаються, проводять дозвілля, займаються спортом жителі села. Це шлях до залучення додаткових ресурсів та підтримки від мешканців.

В основі його моделі – «педагогіка родинності», де залучені вчителі, учні, батьки. Варто включити в стратегію нове розуміння цього зв'язку, коли на зміну батьківським зборам приходять інші форми взаємодії – більш демокрадичні і дієві. Наприклад, спільні цікаві проєкти, батьківські клуби, діяльність Піклувальної ради тощо. Це створює середовище довіри, яке є критичним для реформ НУШ.

Науковець і практик П. Лосюк бачить своїх учнів не просто працьовитими людьми, він бачить необхідність навчати їх фінансової і підприємницької

грамотності, навчати бути господарями на своїй землі. Ця ідея як стратегічна ціль дуже добре може реалізуватися для створення шкільних кооперативів, або медіастудій, де учні вчаться монетизувати свої навички.

Це ідеально лягає в концепцію розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти в умовах НУШ. Таким чином, інтеграція концепту «гуцульської школи» Петра Лосюка в сучасні стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти є не просто даниною традиції, а ефективним інструментом створення справжньої, продуктивної, конкурентоспроможної освітньої моделі. Поєднання етнопедагогічних засад із сучасним менеджментом (зокрема, ідеями проєкту DECIDE) дозволяє розв'язати ключову проблему сучасної школи – відірваність освіти від реальних потреб громади.

Ідеї Петра Лосюка як науковця і як керівника закладу освіти слугують ціннісним джерелом, що наповнює сучасні цифрові та управлінські форми освіти живим змістом, національним духом та соціальною відповідальністю. Тільки такий синтез – традиції як фундаменту та інновацій як інструменту – дозволить побудувати ефективну модель сучасної української школи, здатної виховувати не лише компетентного фахівця, а й свідомого громадянина-патріота.

Список використаних джерел

1. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону). Снятин: Прут Принт, 2007. С40-48.
2. Лосюк П. Гуцульська школа як регіональна українська національна. *Сільська школа: реалії та перспективи*/Упоряд. Л.Келембет, П.Лосюк. Івано-Франківськ:ОІППО. 2009. С 6-9
3. Народний учитель України Петро Лосюк: Статті, дослідження, документи/ Упоряд., заг. ред. А. Григорук. Снятин: Прут Принт, 2011 152 с.
4. Стратегічне планування розвитку освіти в територіальній громаді : навч. посіб. / [Яцковський С. В., Ганущак Ю. І., Протасова Н. Г. та ін.] ; Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE). Київ, 2020. 132 с.

Нелля НИЧКАЛО,
академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
https://orcid.org/0000-0002-5989-5684
E-mail: napn24@ukr.net

ПЕТРО ЛОСЮК – БУДІВНИЧИЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ НА ТЕРЕНАХ ГУЦУЛЬЩИНИ

Анотація. У матеріалі висвітлено постать Петра Васильовича Лосюка як видатного українського педагога, науковця й громадського діяча, який зробив вагомий внесок у розбудову національної школи на теренах Прикарпаття. Розкрито його роль як ініціатора та провідника ідеї гуцульщинознавства в освітньому процесі, що стало важливим чинником збереження культурної спадщини, формування національної ідентичності та духовних цінностей учнівської молоді. Акцентовано увагу на активній участі Петра Лосюка в діяльності академічної спільноти, його прагненні до наукового діалогу, відкритості до нових ідей та здатності відстоювати власні педагогічні переконання. Охарактеризовано його як педагога-новатора, який поєднував традиційні цінності української освіти з сучасними підходами, формуючи цілісну модель гуцульської школи як простору розвитку особистості. Підкреслено його лідерські якості, організаторський талант і подвижницьку діяльність у впровадженні національно орієнтованої освіти. З'ясовано, що педагогічна спадщина Петра Лосюка ґрунтується на ідеях щоденного творчого пошуку, духовності, патріотизму та відповідальності вчителя за формування майбутнього покоління.

Ключові слова: Петро Лосюк; гуцульська школа, гуцульщинознавство, національна школа, Прикарпаття, педагогічна спадщина, освітній процес, педагог-новатор, культурна спадщина, українська освіта.

Петро Васильович Лосюк був особливою постаттю в колі академічної спільноти національної академії педагогічних наук України. Як член НАПН наук України, він завжди активно долучався до загальних зборів академії, наукових засідань та інших академічних заходів, ініційованих цією науковою установою.

Приїзди Петра Васильовича до академії ніколи не були формальністю. Він привозив із собою цікаві матеріали, нові ідеї, нестандартні пропозиції.

У спілкуванні Петро Васильович завжди був відкритим до діалогу: радився, дискутував, уважно слухав колег і водночас, коли цього вимагала справа, наполегливо відстоював свої переконання. Особливо це стосувалося ідеї впровадження гуцульщинознавства в освітній процес закладів освіти Гуцульщини.

Під час приїздів до Києва він прагнув зустрітися з якомога більшою кількістю членів академії, поділитися своїми напрацюваннями, почути думки інших, знайти однодумців. У цих зустрічах відчувалася його внутрішня потреба творити, об'єднувати, розвивати українську освіту на засадах національної ідентичності, культурної самобутності, регіональної неповторності.

Петро Васильович був не лише ініціатором ідей, а й їхнім послідовним реалізатором. Адже вмів бачити школу як живий організм, у якому поєднуються традиції, духовність і сучасні освітні підходи. Його педагогічне мислення вирізнялося цілісністю, далекоглядністю та глибоким розумінням ролі вчителя як носія культури, вихователя особистості та провідника національних цінностей. Він був людиною дії – справжнім лідером, який надихав і об'єднував. Його добре знали як керівника, здатного підтримати, порадити, але й вимогливо поставитися до якості педагогічної праці. Водночас завжди залишався щирим, відкритим і людяним, умів знаходити підхід до кожного, хто прагнув працювати для розвитку освіти рідного краї та всієї України.

Окремо варто підкреслити його подвижницьку діяльність у розбудові гуцульської школи. Для Петра Васильовича це була не просто регіональна ініціатива, а цілісна педагогічна концепція, спрямована на збереження і розвиток культурної спадщини, формування національної свідомості молодого покоління, виховання любові до рідного краю.

Та найбільше, що закарбувалося в пам'яті й залишилося в серці, – це його безмежна любов до Гуцульщини, до рідної школи, до дітей. З яким натхненням, із яким неймовірним завзяттям Петро Васильович працював над розвитком гуцульської школи на Прикарпатті! Для нього це була не просто педагогічна ідея – це була справа життя, глибоко вкорінена у національній культурі, традиціях і духовності.

А його життєве кредо – *жити й працювати щодня з новою педагогічною ідеєю* – стало дороговказом для багатьох педагогів. Саме в цій невтомній творчості, у постійному пошуку нового й полягала сила його особистості як учителя, науковця і громадського діяча.

Петро Васильович Лосюк постає як педагог-новатор, який сміливо оновлював зміст і технології навчання, органічно поєднуючи традиції української школи із сучасними освітніми підходами. Він одним із перших на регіональному рівні системно обґрунтував ідею гуцульщинознавства як важливого компонента національно орієнтованої освіти.

Як носій національних ідей, П. Лосюк послідовно утверджував у педагогічній практиці цінності української мови, культури, історії та духовності, розглядаючи школу як простір формування національної свідомості. Його педагогічна діяльність була спрямована на виховання покоління молоді, яке

глибоко усвідомлює свою ідентичність і відповідальність за розвиток української держави.

Саме тому сьогодні ми говоримо про Петра Васильовича Лосюка не лише як про вченого чи педагога, а як про справжнього будівничого гуцульської школи – людину, яка зуміла поєднати традицію і новаторство, науку і практику, ідею і її живе втілення в освітньому просторі Гуцульщини. Його багата педагогічна спадщина продовжує жити у справах його учнів, послідовників і в усій системі національно орієнтованої освіти України.

І, мабуть, найточніше його сутність передають слова, які він часто повторював: *«Якщо день прожив без нової педагогічної ідеї — значить, прожив його даремно».*

Тож пам’ятаймо про це. Продовжуймо його справу. І щодня – творімо нову педагогічну ідею в ім’я української школи.

Марія ОЛІЯР,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-5642-5257
E-mail: mariia.oliiar@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА ЛОСЮКА З РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ГІРСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Анотація. Петро Васильович Лосюк – відомий український педагог-практик і вчений, який заклав теоретико-методологічні основи і методику використання гуцульщинознавства. Він став ініціатором і розробником регіонального пілотного проєкту «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості». Учений визначив низку суперечностей, які породжують суттєві відмінності в якості загальної середньої освіти між сільськими та міськими школами. Метою своєї діяльності вчений-педагог бачив розбудову в регіоні Українських Карпат Нової української школи, яка забезпечить всебічний розвиток, виховання і соціалізацію учнів. Учені Прикарпатського національного університету взяли активну участь у реалізації ідей Петра Лосюка.

Ключові слова: Петро Лосюк, гірський регіон, освітній простір, Нова українська школа, гуцульщинознавство, національно-патріотичне виховання, регіональний національний навчально-виховний заклад.

Петро Васильович Лосюк – відомий український педагог-практик і вчений, який заклав теоретико-методологічні основи і методику використання гуцульщинознавства як складової частини українознавства у національно-патріотичному вихованні школярів, запропонував концепцію розбудови школи в умовах Гуцульщини як регіонального українського національного навчально-виховного закладу, нову дидактичну систему поєднання профільного навчання і допрофесійної підготовки старшокласників [1].

Своїм важливим завданням П. Лосюк вважав розбудову Нової української школи відповідно до Концепції НУШ. З цією метою він став ініціатором і розробником регіонального пілотного проєкту «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості». У проєкті вчений зазначав, що сучасна соціально-економічна та екологічна ситуація в регіоні Українських Карпат вимагає зміни пріоритетів у політиці розвитку гірських територій. В умовах децентралізації управління, створення об’єднаних територіальних громад, оптимізації закладів освіти відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська

школа», як ніколи раніше, вимагають уваги освітні процеси в гірських регіонах. У час, коли вирішується доля освіти, а отже, майбутнє держави, прийнятий Закон України «Про освіту» регламентує нові прогресивні домінанти подальшого розвитку галузі, проте враховує далеко не всі реалії та особливості організації навчання учнів у віддалених місцевостях, зокрема і в Українських Карпатах.

Петро Васильович писав, що освітній простір у гірському регіоні стабільно розвивається, однак існує і низка суперечностей, а саме:

- між уповільненим суспільним розвитком гірських територій, збідненим ринком праці в гірських селах, недостатньою зацікавленістю державних і недержавних організацій у багатофункціональному розвитку гірських сіл і бажанням учнів самореалізуватися на своїй землі;

- між монофункціональним способом господарювання в горах, що ускладнює організацію профільного навчання, та необхідністю вибору школярами професій для майбутнього працевлаштування в гірській місцевості;

- між втратою батьками можливості виховувати своїх дітей у зв'язку з трудовою міграцією, сезонними роботами, що призводить до соціального сирітства, та необхідністю становлення особистості школярів відповідно до «Концепції національного виховання»;

- між впливом природних факторів на розвиток дітей, особливостями умов гірського середовища, що негативно відбиваються на стані здоров'я учнів, та змістом навчальних програм, які не враховують ці особливості роботи гірської школи;

- між недостатнім забезпеченням гірських шкіл навчально-методичними матеріалами, прогалинами в оснащенні необхідними засобами навчання, що не сприяє створенню ефективного освітнього середовища з використанням сучасних освітніх технологій, та потребою учнів у якісній освіті.

Ці суперечності, зазначав П. Лосюк, породжують суттєві відмінності в якості загальної середньої освіти між сільськими та міськими школами, між окремими регіонами, що надто відчутно виявляється в гірському освітньому просторі Українських Карпат, де 27 районів чотирьох областей (Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Чернівецької) мають статус гірських.

Метою своєї діяльності вчений-педагог бачив розбудову в регіоні Українських Карпат Нової української школи, яка забезпечить всебічний розвиток, виховання і соціалізацію учнів, що усвідомлюють себе громадянами України, здатні до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, мають прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готові до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності і громадянської активності в гірській місцевості. З метою методичного забезпечення цього процесу Петро Лосюк спільно з науковцями та освітянами

Косівщини Володимиром Козьменчуком і Володимиром Лавруком видали науково-методичний посібник «Вчені-горяни – гірській школі» [2].

Очікуваними результатами реалізації регіонального пілотного проєкту «Розбудова Нової української школи в гірській місцевості» було визначено: створення в гірській місцевості освітнього середовища, необхідного для рівного доступу горян до здобуття якісної освіти, підготовки до праці, до життя; готовність педагогічних працівників до роботи в умовах гірської школи та формування успішного горянина – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури; готовність педагогічних працівників до провадження освітньої діяльності, яка забезпечує формування в учнів компетентностей на рівні державних стандартів; успішний випускник нової української школи, здатний реалізувати себе в умовах гірського середовища.

До реалізації проєкту активно долучилися й науковці Прикарпатського національного університету. Зокрема, тодішня завідувачка кафедри педагогіки початкової освіти, професорка Марія Оліяр розробила пропозиції щодо залучення підрозділів університету до діяльності з розбудови Нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат, які послідовно реалізувалися впродовж 2019-2020 рр.

Ця робота продовжується і сьогодні. Зокрема, з 2013 року і донині викладачі кафедри початкової освіти та освітніх інновацій виконують науково-дослідну тему «Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища» (керівник – доктор педагогічних наук, професор М. Оліяр).

В освітньому процесі зі студентами університету враховується специфіка підготовки майбутніх вчителів до роботи в гірських умовах з метою підвищення рівня кадрового забезпечення в гірській місцевості, розвитку мотиваційних механізмів щодо закріплення молодих фахівців, збереження та розвитку людського потенціалу в гірських селах. Викладачі університету дбають про високий теоретичний і методичний рівень їхньої фахової підготовки, формування готовності до здійснення компетентнісного підходу в освітньому процесі.

Роботу творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат» (завідувач – доктор педагогічних наук, професор І. Червінська) спрямовано на вивчення потреб провадження освітньої діяльності для жителів гірських територій і ефективних шляхів їх забезпечення. Постійно

здійснюється транскордонна співпраця з ученими Польщі, Словаччини, Румунії, міжнародна співпраця з ученими інших країн, де є гори, зокрема зі Сполучених Штатів Америки.

Регулярно здійснюється видання журналу «Гірська школа Українських Карпат» (категорія Б), де публікуються науково-методичні матеріали для вчителів з проблем розбудови Нової української школи в гірському регіоні, підготовлено низку колективних монографій, проводяться науково-методичні семінари, круглі столи, наукові конференції, що охоплюють проблеми розвитку освітнього простору гірських шкіл.

Усе зазначене свідчить про те, що ідеї Петра Васильовича Лосюка живуть і реалізуються, його напрацювання слугують керівництвом до дії як для педагогів гірських шкіл, так і для всієї освітньої спільноти України.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Лосюк Петро Васильович. URL: https://surl.li/cqydug
2. Вчені-горяни – гірській школі / за заг. ред. П. Лосюка. Косів: Писаний Камінь, 2018. 336 с.

Марія ПАСАЙЛЮК,
кандидат біологічних наук, старший дослідник
заступник директора з наукової роботи
Національного природного парку «Гуцульщина»
E-mail: mariia.pasailiuk@gmail.com

Наталія ПАСАЙЛЮК,
учениця 9 класу Вербовецької гімназії
м. Косів, Україна

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ ТА СВІДОЦТВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Анотація. У дослідженні представлена інформація щодо реалій української школи першої половини XX століття на території деяких сіл Гуцульщини. Інформація записана із слів місцевих жителів, які навчалися у цей період, а також проаналізовані шкільні підручники того часу, шкільні свідоцтва та інші відповідні документи.

Ключові слова: шкільні підручники, Гуцульщина, навчання, школа.

Територія Гуцульщини у XX столітті входила у склад різних держав. Однак навіть у такі непрості для часи українська школа не припиняла свого функціонування ні в період до Першої Світової війни, ніж у міжвоєнний період ні навіть у період Другої Світової війни. І про деякі особливості цього процесу у той період часу присвячена дана стаття.

Період 1900 – 1919 р. Шкільні документи того часу дозволяють зробити висновки про наповненість шкільної програми предметами. Так, у шкільному свідоцтві за 1904/1905 н.р. (м. Снятин) знаходимо перелік предметів: основи релігії, мова польська, мова руська, мова німецька, мова французька, географія, історія, математика, історія натуральна, фізика, хімія, геометрія і рисунки геометричні, рисунки від руки (малювання), каліграфія, поведінка. Бланк свідоцтва оформлений і заповнений польською мовою але проштампований печаткою Австро-Угорщини. У табелі річному 1918/1919 року також перелічені ті ж предмети, що і свідоцтві 1904 року, подібний бланк польською мовою, але

заповнене свідоцтво вже українською мовою а внизу – печатка Української Народної Республіки. Оскільки друкарень і нових бланків бракувало, у перехідний період від Австро-Угорської імперії до УНР часто використовували старі бланки часів імперії, на яких ставили печатки українських установ або робили написи від руки українською мовою.

Відповідно до предметів, які викладалися, були і шкільні підручники. Так, наприклад, у 1912 році шкільний підручник із вивчення мови називався «Руска читанка» і написаний він українською мовою, а у 1918 році видання «Української Культурної Ради» у Відні презентувало шкільний підручник «Перша читанка (Буквар) для народних шкіл (розроблений у 1915 р.). Особливістю примірника цього підручника є той факт, що на перших сторінках стоїть штамп УНР із Тризубом та є напис «Українська Військова місія для вправ українських полонених у Німеччині».

Як відомо, українці масово потрапляли у полон на території Німеччини під час Першої світової війни. Це були переважно солдати українського походження, які воювали у складі російської імператорської армії. І одним із пріоритетних завдань у спеціалізованих таборах була боротьба з неписьменністю, яка була частиною ширшої стратегії «націоналізації» полонених. Німецьке командування дозволило Союзу визволення України (СВУ) організувати справжню систему освіти, оскільки вважало, що освічений українець, який усвідомлює свою відмінність від росіян, стане надійним союзником проти Російської імперії.

Більшість полонених були селянами, які або взагалі не вміли читати, або вчилися в російських школах і не володіли літературною українською мовою.

У таборах (Раштат, Вецлар, Зальцведель) створювали початкові школи, де викладали читання, письмо та арифметику. СВУ за підтримки німецької та австрійської влади друкував масові наклади букварів, граматик та «Кобзарів» Тараса Шевченка спеціально для полонених. Викладачами були як представники української інтелігенції з Галичини (які на той час були підданими Австро-Угорщини), так і більш освічені полонені офіцери. Навчання не обмежувалося лише абеткою. Програма була дуже насиченою: полоненим пояснювали, де проходять межі їхньої землі та якою була козацька держава. Працювали таборові театри, хори (зокрема знаменитий хор під керівництвом Дмитра Котка) та читальні. Окрім грамоти, чоловіків навчали корисним професіям – від палітурної справи до сучасних методів сільського господарства. Це дало вражаючий ефект. Тисячі людей, які потрапили до полону як «піддані російського царя», поверталися додому свідомими українцями. Наприклад, у таборі Вецлар станом на 1916 рік школу відвідували понад 1000 учнів одночасно. Саме завдяки цим школам рівень грамотності серед майбутніх вояків «Сірожупанної» та

«Синьожупанної» дивізій був значно вищим, ніж у середньому в російській армії того часу.

Період 1920-1939 р. У міжвоєнний період навчання у школі було обов'язковим. На західноукраїнських землях під час польської влади (1919–1939 рр.) система освіти базувалася на загальній початковій школі (*szkoła powszechna*), яка була обов'язковою і розрахованою на 7 років навчання для дітей віком від 7 до 14 років.

Однак кількість фактичних класів у кожному окремому закладі залежала від ступеня школи: школи I ступеня: найпоширеніші (близько 70% усіх шкіл), мали лише 1–4 класи і давали лише елементарні знання; школи II ступеня мали 5–6 класів, школи III ступеня – повнокомплектні семирічні школи, що мали всі 7 класів і надавали повну початкову освіту. Закон Грабського (1924) став інструментом полонізації освіти, сприяв перетворенню українських шкіл на двомовні (утраквістичні), де навчання велося як українською, так і польською мовами. В той період функціонували гімназії та університети. Однак навіть повна середня освіта вважалася елітарною і була доступною переважно для дітей із заможних родин.

У шкільному свідоцтві 1936/1937 р. фіксуємо такі графи, за які ставили оцінки: поведінка, релігія, польська мова, руська (українська) мова, рахунки з геометрією, природа, географія, історія, рисунки, ручні роботи, спів, руханка, жіночі роботи. Цікаво, що свідоцтво дубльоване двома мовами – польською та українською, мов теж вивчалося дві – польська і, як зазначено, руська, а дужках уточнено, що це українська мова.

Аналізуючи шкільне свідоцтво, отримане за Польщі, бачимо, що почесне перше місце у цьому документі належить не предметам, а поведінці учня у школі. А першим у переліку предметів іде релігія. Отже, виховуючи учнів, в першу чергу, звертали увагу на моральну складову процесу. Цікаво, що принцип доступної освіти незалежно від віросповідання, активно сповідувався в ті часи. Як свідчать тодішні учні (зі слів Стринадюка Миколи, уродженець с. Вербовець, житель м. Косів, 1926 – 2025 рр.) у класах була повна демократія, якщо можна це було так тоді назвати. В одному класі навчалися русини (так тоді називали українців за спогадами Миколи), поляки і євреї. Два рази на тиждень – у вівторок і п'ятницю у школі була година релігії. Вести це заняття приходив і польський ксьондз і наш рокільо (так Микола назвав священника). А євреї в цей час всі висипали надвір. В цей час українців і поляків розводили у два різні класи і так проводили це заняття. А в суботу у євреїв вихідний, ну а у всіх інших – наука. Тому євреї мали два вихідні дні, а українці і поляки лиш один вихідний.

За спогадами Параски Павлюк (Вітової, жителька с. Вербовець) (1926 – 2021 рр.) коли починався перший урок то спочатку молилися «Отче наш», після

чого вся школа також співала «Боже великий єдиний, вітчину нашу храни» і тоді уже приступали до уроків.

За спогадами Володимира Васильовича Тутуруша (відомого косів'янина, 1928 – 2021 рр.) українську мову вивчали, починаючи з другої кляси, а не першої. Польську ж вивчали вже у першій клясі. Фактично всі предмети – географія, історія, все було на польській мові. Тільки читанка була на українській і то з другого по четвертий клас. Також Володимир Васильович пригадував, як йому доводилося сидіти за однією партою разом із євреєм. І він виявив те, що вже у першому класі, коли всі тільки вчилися грамоти, євреї вже вміли писати і читати на івриті. Виявилося, що єврейські діти ішли у Хедер (єврейська початкова релігійна школа) на два роки швидше, ніж поляки та українці, і тому вони були підготовлені до світської школи краще, ніж інші. Володимир попросив товариша, з яким сидів за партою, написати на івриті прізвище Тутуруш. Після цього школяр декілька зошитів підписав буквами єврейського алфавіту. Коли це помітив вчитель, то за допомогою різки швидко позбавив хлопчика бажання користуватися івритом. Тільки польською мовою мали бути підписані зошити.

Зі слів пана Володимира, в одному класі навчалися українці, поляки і євреї. Антагонізму між українцями і євреями абсолютно не було – вони говорили по-українськи, як і українські діти. Але на предметах польських змушені були відповідати на питання польською мовою.

Раз на тиждень приходив священник – до українців український, до поляків – польський і вони ішли в інший клас. Діти вчили Біблію, але Біблія була написана для школи – з відповідними ілюстраціями. Матеріал вміщував відомості від створення світу до страстей Ісуса Христа. Неділя був вільний від навчання день. Українці і поляки вчилися і у суботу, а євреї у суботу до школи не приходили.

За Польщі були чоловічі і жіночі школи. Жіноча школа розташована була там, де нині площа в центрі міста Косів. Поруч жіночої школи розміщувався уряд магістрату повіту Косівського. Жіноча школа була дуже гарна двоповерхова (її зображення є на світлинах Сеньковського).

Етнічна складова жителів Косівщини описана у багатьох історичних працях, а от бажаючі можуть навіть переглянути прізвища школярів того періоду та, можливо, знайти прізвища своїх прабабусь і прадідусів. Це можливо завдяки тому, що у 1926 році Польща вирішила привітати США із 150 річчям від проголошення Декларації незалежності США і зробила це оригінальним способом – кожна школа, яка функціонувала на той час, на вітальному бланку зібрала підписи школярів (прізвище та ім'я), інформацію про очільників навчального закладу і його розміщення. Це все відправили через океан. Донині ці документи зберігаються в Бібліотеці Конгресу США. Вони оцифровані,

завдяки чому є можливість їх переглянути та доторкнутися до історії. Ну а вже за прізвищами учнів свого населеного пункту можна визначити етнічний склад школярів.

Підручники цього часу на титульній сторінці мали герб Польщі і видавалися практично усі польською мовою, окрім читанки. Також українською мовою так і польською мовою ми знайшли підручник з природознавства та географії.

Період 1939 -1942 рр. Навчання у школах мало місце і за «перших совітів» і у період німецької окупації. У свідоцтві про закінчення повного курсу початкової школи Смодне-лічниця за 1940/1941 н.р. (період перших совітів) українською мовою відзначені такі предмети: поведінка, українська мова, російська мова, арифметика, природознавство, географія, історія СРСР, малювання, співи, фізкультура. У свідоцтві 6 класу німецького зразка 1941/1942 н.р. серед предметів, які оцінювали, наступні: поведення (поведінка), релігія, українська мова, німецька мова, українське народознавство, природа, рахунки і геометрія, рисунки, практичні заняття, спів, руханка, жіночі роботи. Цікаво, що тут також зазначалася кількість пропущених днів у школі і навіть кількість невиправданих днів (без поважної причини).

За спогадами Івана Мицкана (1928 – 2019 рр.) у 1939 році на нашу територію прийшла окупаційна радянська влада, яка змінила польську програму на радянську, і всім дітям довелося повторно ходити в той самий клас, який вони перед цим закінчили. І до цього ж міська школа не визнавала сільську, і повертала дітей у попередній клас. Тому декому доводилося вчитися довше. Деякі вчителі переживали за успіхи своїх підопічних. У місті Косів був учитель Король Степан, і йому так приглянувся учень Мицкан Іван, що жагу до навчання у хлопця він підтримував тим, що купляв учневі їсти – булочку, яблука. Звісно, це була ініціатива самого вчителя, адже радянська система так не працювала.

У 1941 році на нашій території вже перебувала німецька окупаційна влада і зразки свідоцтв та перелік предметів знову був змінений. За спогадами Параски Мотрук (1929 р.н.) німці підтримували дітей із бідних сімей – кожній такій дитині на перерві давали стакан молока і смажене яйце. І коли вона прийшла додому, то розказала про це мамі, що деяким дітям дали їсти. На що мама їй відповіла «Слава Богу, що нас не рахують бідними!».

За спогадами Володимира Тутуруша за німців, коли голод був, то із сімей Косівщини, де було 2-3 дітей, дітей забрали, повантажили на фіри і повезли у Тернопільську область, бо там урожай був більшим. Там дітей прилаштували у тимчасові родини по селах і діти мусіли допомагати людям, які їх прихистили. І потім на осінь дітей повернули у родини, тобто коли зібрали урожай. Це було

зроблено для того, аби не було смертей від голоду, адже загарбникам потрібні були робочі руки.

За спогадами Параски Павлюк на Вербівці у 1941 році, тобто за німців, які, до речі, не «завертали» до попереднього класу, і за них ще й проводилося навчання на українській мові було тільки два вчителі – тодішній директор Комарніцкий з міста і вчителька Мазурова (жила біля курорту). Мазурова проводила дітям екскурсії – наприклад до Волійці, і з дітьми повернула до себе додому, і тому її дім закарбувався в дітям пам'яті. Пізніше за німецької влади до колективу додався вчитель з Хімчина Федчук – він викладав німецьку мову упродовж року. Але коли формувалася дивізія «Галичина» то цей вчитель пішов служити (можливо перекладачем) і загинув під Бродами. Така ж доля спіткала і вчителя німецької мови із Старокосівської школи.

У підручниках періоду німецької окупації зустрічаються тексти Шевченка, розповіді про князів Київської Русі, байки про добро і зло, молитви, зразки німецької пропаганди, розповіді про остарбайтерів як спосіб чогось навчитися і заробити та позитивні тексти про німецьку окупацію як явище загалом. Тобто основи пропаганди закладалися, починаючи із шкільних підручників.

Насамкінець додамо, що в усіх згаданих підручниках того часу (окрім періоду радянської окупації) є тексти про гуцулів, про особливості життя в горах, про традиційний гуцульський одяг а також відповідні зображення (діти в гуцульському одязі, хата- ґражда, ґонта і т.д.).

Цікаво також, що усі підручники видані в чорно-білому форматі окрім підручника 1918 року, в якому є багато кольорових сторінок.

Отже, на теренах Косівщини у першій половині XX століття початкова освіта була явищем обов'язковим. Кожна влада вносила свої деталі у шкільні програми та підручники, використовуючи систему знань для пропаганди.

Список використаних джерел

1. Барвінський О. 1920. Читанка для II року учительських семінарій. З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.
2. Крушельницький А. 1912. Руска читанка для третої кляси середніх шкіл. З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.
3. Крушельницький А., Попович О., Лепкий Б. 1918. Перша читанка (Буквар) для народних шкіл. Відень. Видання Української Культурної Ради.
4. Срібняк І. Національно-організаційна та культурно-просвітницька діяльність полонених українців у таборі Раштат (Німеччина) у 1915-1917 рр. Сіверянський літопис. 2014. № 6. С. 309-324.
5. Українська читанка для IV кляси народних шкіл. 1942. Українське видавництво. Краків.

Тарас ПАСКА,
доктор філософії, асистент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4579-388X
E-mail: taras.paska@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ПЕТРА ЛОСЮКА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Анотація. У тезах розкрито значення науково-педагогічної спадщини Народного вчителя України Петра Лосюка у формуванні національної ідентичності сучасної молоді в умовах суспільних трансформацій і викликів державності. Проаналізовано основні праці вченого, його концепцію гуцульської школи та роль етнопедагогіки як ефективного засобу національно-патріотичного виховання. Обґрунтовано важливість інтеграції регіонального етнокультурного компонента в освітній процес як чинника формування національної свідомості. Висвітлено практичні ініціативи П. Лосюка щодо розвитку освітнього середовища Гуцульщини та їх актуальність у сучасних умовах. Доведено, що використання ідей ученого сприяє вихованню свідомого громадянина-патріота України.

Ключові слова: національна ідентичність, національно-патріотичне виховання, науково-педагогічна спадщина, Петро Лосюк, гуцульська школа, гуцульщинознавство, етнопедагогіка, сучасна молодь.

Формування національної ідентичності сучасної молоді є одним із ключових завдань української освіти в умовах державотворчих процесів, глобалізаційних викликів і збройної агресії проти України. У цьому контексті особливої актуальності набуває звернення до науково-педагогічної спадщини видатних українських освітян, які заклали підвалини національно зорієнтованого виховання. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики національної освіти зробив Народний учитель України, член-кореспондент Академії педагогічних наук України Петро Васильович Лосюк (1936-2020), чиї ідеї є важливим методологічним підґрунтям формування національної свідомості та громадянської позиції молодого покоління.

Аналізуючи науковий доробок ученого, слід зазначити, що упродовж 1970-2019 років ним опубліковано 135 наукових праць і статей у періодичних виданнях, значна частина яких присвячена проблемам національного виховання та розвитку регіональної школи. Серед ключових праць, що мають особливе значення для формування національної ідентичності сучасної молоді, варто виокремити такі: «Декоративно-прикладне мистецтво в школі» (1979), «Школа на Гуцульщині: вчора, сьогодні, завтра» (1991), «Гуцульській школі бути, або

про Яворівську модель школи на Гуцульщині, гідну XXI століття» (1993), «Концепція Гуцульської школи як регіональної української національної школи» (1994), «Поради до планування і організації системи національного виховання школярів» (1994), «Регіональна програма «Освіта Гуцульського краю» (1995), «Хрестоматія з гуцульщинознавства» (2001), «Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону)» (2007), «Модель гуцульської школи майбутнього» (2009), «Ростимо юних патріотами України» (2015) та інші. У цих працях простежується системний підхід до формування національної свідомості учнівської молоді через інтеграцію етнокультурного компонента в освітній процес.

Дослідник Гуцульщини, краєзнавець І. Пелипейко, оцінюючи науковий доробок Петра Лосюка, підкреслював, що його праці відзначаються практичною спрямованістю, аргументованістю та глибоким науковим підходом до розв'язання актуальних освітніх проблем. У свою чергу, науковець М. Антонець наголошував на спадкоємності ідей В. Сухомлинського та П. Лосюка, трактуючи гуцульську школу як творче втілення гуманістичних ідей української народної педагогіки. Дослідник зазначав, що педагогічна спадщина В. Сухомлинського є «невичерпна у своєму філософському, психолого-педагогічному і соціокультурному вимірах…, оскільки Василь Олександрович значно випередив свій час» [1, с. 19-20].

Формування національної ідентичності молоді П. Лосюк розглядав крізь призму створення і розвитку гуцульської школи як регіональної української національної школи. Важливу роль у цьому процесі відігравала діяльність регіонального науково-методичного об'єднання «Гуцульська освітянська рада», яке педагог очолював упродовж 29 років. У Статуті цієї організації одним із ключових завдань визначено розроблення науково обґрунтованої концепції гуцульської школи та створення регіональної програми розвитку освіти. Уже у 1994 році П. Лосюк опублікував авторську «Концепцію гуцульської школи як регіональної української національної школи», у якій наголошувалося на необхідності «виховання морально, фізично і психічно здорового покоління; формування в школярів національної свідомості, любові до рідного краю, свого народу, бажання працювати задля розквіту України, готовності її захищати» [2, с. 5]. Важливо врахувати і масштаб освітнього потенціалу Гуцульського регіону у 1990-х роках. На території трьох частин Гуцульщини – Галицької, Буковинської та Закарпатської – функціонувало 288 закладів загальної середньої освіти, у яких навчалося близько 77 тисяч учнів і працювало понад 7 тисяч учителів. Окрім цього, діяло близько 100 дошкільних і позашкільних закладів освіти. Упродовж наступних двох десятиліть структура освітньої мережі регіону

суттєво не змінилася, що створило можливості для поступового впровадження ідей гуцульської школи у практику освітньої діяльності.

Значний внесок у реалізацію цих ідей зробила науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», яка розпочала діяльність у 1994 році під керівництвом П. Лосюка та І. Пелипейка. Одним із результатів її роботи стало видання науково-педагогічного і літературно-краєзнавчого журналу «Гуцульська школа». Метою часопису було налагодження системного професійного спілкування педагогів різних частин Гуцульщини, розділених природними й адміністративними кордонами. Упродовж семи років редколегії вдалося видати 10 номерів журналу без державної фінансової підтримки. Загальний обсяг видання становив понад 80 друкованих аркушів (близько 1300 сторінок книжкового формату), що включали понад 300 наукових статей, повідомлень і художніх творів.

Вагомою ініціативою вченого стало започаткування серії навчально-методичних видань «Бібліотека гуцульської школи». Упродовж 1996-2016 років було видано 41 книгу, присвячену проблемам гуцульщинознавства. Серед них особливої уваги заслуговують «Плай. Книга для читання про Гуцульщину», «Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору», «Хрестоматія з гуцульщинознавства», «Гуцульщина літературна», «Гуцульська різьба та інкрустація», «Люблю тебе, Гуцульщино!» та інші видання, які сприяють вихованню національної самосвідомості та патріотизму молоді.

Особливе значення для розуміння педагогічних поглядів П. Лосюка має його книга «Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі». У передмові до цього видання педагог підкреслював: «Щоб не розмити, не втратити національного, а зберегти українське «я» у глобалізаційних процесах на Гуцульщині без вивчення гуцульщинознавства не обійтись. Якими б досконалими не були підручники з навчальних предметів, у них неможливо висвітлити багаті особливості навіть таких найбільш відомих етнографічних регіонів, як Бойківщина, Гуцульщина, Волинь, Наддніпрянщина, Поділля, Полісся, Слобожанщина, Таврія та інші, які разом складають прекрасний букет – Україну» [4, с. 4-5]. Учений підкреслював, що система виховних впливів повинна відповідати традиціям і культурним особливостям регіону. На його переконання, поняття Батьківщини формується через усвідомлення любові до рідного краю. Він зазначав: «Поняття «Батьківщина» дитина осягне лише на основі понять «рідний край», «край, де народився і живеш», а цим краєм для нас і є Гуцульщина. Неприродно розповідати дітям про Ніл чи Амазонку, перш ніж вони пізнають Прут, Черемош чи Тису. Який навчальний предмет ми б не взяли, можемо й мусимо знайти точки зіткнення з тим, що оточує дітей» [5, с. 53].

Нові акценти у національно-патріотичному вихованні молоді були визначені після подій Революції Гідності та початку російсько-української війни у 2014 році. У березні 2015 року П. Лосюк спільно з А. Григорук підготував збірник методичних матеріалів «Ростимо юних патріотами України», спрямований на формування громадянської свідомості учнівської молоді. Важливим кроком у розвитку педагогічної думки стало проведення у жовтні-листопаді 2015 року всеукраїнської інтернет-конференції «Національно-патріотичне виховання дітей і молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедагогіки», організованої за ініціативи П. Лосюка спільно з науковцями лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» та Івано-Франківським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. Обґрунтовуючи актуальність цієї проблематики, педагог звертав увагу на досвід Донбасу, наголошуючи, що формування національної ідентичності є одним із ключових чинників збереження державності. На його думку, «якщо б за роки незалежності цілеспрямовано формувалась ідентичність українця-слобожанця, громадянина-патріота України, то вдалося б якщо не уникнути нинішнього жаху, то хоча б зменшити його» [3, с. 189].

У своїх працях «Національно-патріотичному вихованню дітей та учнівської молоді – систему» (2015), «Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України» (2016) та «Гуцульщинознавство в змісті, формах і методах навчально-виховного процесу» (2016) педагог обґрунтовував необхідність системного підходу до виховання патріотизму. Він наголошував: «Сьогодні ми бачимо, як справжні патріоти України, натхненні подвигами героїв Небесної Сотні стали добровольцями в лавах АТО, волонтерському русі, мужньо відстоюють кожний метр української землі» [3, с. 191]. Свої погляди вчений узгоджував із «Програмою українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (І. Бех, К. Чорна), адаптуючи її до умов гуцульської школи.

Таким чином, науково-педагогічна спадщина П. Лосюка становить цілісну систему ідей, спрямованих на формування національної ідентичності молоді засобами етнопедагогіки, регіонального компонента освіти та національно-патріотичного виховання. Її актуальність посилюється у світлі положень Закону України «Про засади державної політики національної пам’яті Українського народу» (2025), який визначає стратегічні орієнтири державної політики у сфері збереження національної пам’яті. Використання ідей П. Лосюка в сучасному освітньому просторі сприяє формуванню свідомого громадянина-патріота, здатного зберігати національну ідентичність у глобалізованому світі та відповідально діяти в інтересах українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Антонець М. Школи Василя Сухомлинського і Петра Лосюка: національно-патріотичний зміст навчально-виховного процесу. *Народний учитель України Петро Лосюк: статті, дослідження, документи*. Снятин: ПрутПринт, 2011. С. 16-23.

2. Лосюк П. Концепція гуцульської школи як регіональної української національної школи. *Гуцульська школа.* 1994. № 1. С. 5-6.

3. Лосюк П. На вістрі часу: освітньо-краєзнавчі статті. Косів: Писаний Камінь, 2016. 276 с.

4. Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі: навч.-метод. посіб. / упор. А. Григорук. Снятин: ПрутПринт. 2010. 352 с.

5. Скульський Р. Місце та педагогічне призначення українознавства, народознавства, гуцульщинознавства у навчально-виховному процесі школи. *Гуцульська школа.* 1997. № 1. С. 51-53.

Ганна ПІТИЛЯК,
вчитель хімії, вчитель вищої категорії,
вчитель-методист
Яворівського ліцею імені Петра Лосюка
Косівської міської ради
Косівського району
Івано-Франківської області, Україна
E-mail: gannapityliak@gmail.com
с.Яворів Івано-Франківська обл.

ВИКОРИСТАННЯ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА ПІД ЧАС ВИВЧЕННІ ХІМІЇ

Анотація. У статті розкрито дидактичний потенціал використання гуцульщинознавства у процесі вивчення хімії в закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано доцільність інтеграції культурно-етнографічного матеріалу Гуцульщини в зміст природничої освіти як засобу підвищення мотивації та пізнавального інтересу учнів. Показано, що традиційні ремесла гуцульського регіону (ковальство, гончарство, обробка природних матеріалів) містять приклади реальних хімічних процесів, які можуть бути використані для пояснення теоретичних понять хімії. Визначено, що застосування краєзнавчого матеріалу сприяє формуванню міжпредметних зв'язків, екологічного мислення та усвідомленого ставлення до природних ресурсів. Підкреслено, що гуцульщинознавчий підхід забезпечує поєднання наукових знань із культурною спадщиною, роблячи навчання більш практико-орієнтованим та особистісно значущим.

Ключові слова: гуцульщинознавство, хімія, природничі дисципліни, етнопедагогіка, міжпредметні зв'язки, гончарство, ковальство, традиційні ремесла, краєзнавчий підхід, освітній процес.

Сучасна освіта прагне поєднувати наукові знання з культурною спадщиною народу. Одним із таких напрямів є використання гуцульщинознавства під час вивчення природничих дисциплін, зокрема хімії. Гуцульщина – це історико-етнографічний регіон Українських Карпат, де збереглося багато традицій, ремесел і знань, що мають безпосередній зв'язок із природними явищами та процесами.

Використання матеріалів про побут, ремесла та природу Гуцульщини на уроках хімії допомагає учням краще зрозуміти хімічні процеси через практичні приклади. Традиційні гуцульські технології – обробка металів, виготовлення кераміки, фарбування тканин, сироваріння та інші – ґрунтуються на явищах, які пояснює хімія.

Метою цієї роботи є дослідити можливості використання гуцульщинознавства під час вивчення хімії та показати, як традиційні знання можуть допомогти краще засвоювати навчальний матеріал.

1. Гуцульщинознавство як складова національно-орієнтованої освіти. Гуцульщинознавство – це комплексне вивчення природи, культури, традицій і господарської діяльності населення Гуцульщини. У школі воно використовується для формування національної свідомості та інтересу до культурної спадщини.

Гуцульщина охоплює частини Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей України. Найбільшими культурними центрами регіону є міста Коломия, Косів, Верховина та Яремче.

Особливістю гуцульської культури є тісний зв'язок із природою Карпат. Багато традиційних занять гуцулів – полонинське господарство, обробка деревини, гончарство, металеве ремесло, ліжникарство – пов'язані з використанням природних матеріалів. Саме тому вони можуть слугувати прикладами для пояснення хімічних явищ.

Залучення гуцульщинознавчих матеріалів на уроках хімії допомагає:

- зробити навчання більш наочним;
- пов'язати теоретичні знання з реальним життям;
- розвивати інтерес до культури свого народу;
- формувати екологічне мислення.

2. Хімічні процеси в традиційних ремеслах Гуцульщини. Багато традиційних ремесел Гуцульщини базуються на хімічних процесах, хоча майстри часто використовували їх інтуїтивно.

Металообробка. У гуцулів здавна розвивалося ковальство. Майстри виготовляли ножі, топірці, прикраси та інші металеві вироби. Під час кування метал нагрівається до високих температур, що змінює його структуру і робить пластичним.

З точки зору хімії та матеріалознавства це пов'язано з процесами:

- окиснення металів;
- зміни кристалічної структури;
- утворення сплавів.

Наприклад, під час нагрівання заліза на його поверхні утворюється оксидна плівка.

Гончарство. Гончарство є одним із найвідоміших ремесел регіону, особливо в місті Косів. Вироби з глини проходять процес випалювання в печі при температурі 800–1000 °C. Під час цього процесу відбуваються:

- видалення води з глини;
- розклад мінералів;

- утворення нових хімічних сполук;
- зміцнення структури кераміки.

Крім того, для оздоблення використовуються природні мінеральні барвники, що містять оксиди металів.

Різьблення та обробка деревини. Хоча різьблення по дереву здається більше мистецтвом, воно також має хімічний аспект. Деревина складається з органічних полімерів – целюлози та лігніну. Під час обробки, сушіння та покриття лаком відбуваються хімічні реакції, що впливають на міцність і довговічність виробів.

3. Хімія у традиційній гуцульській кухні. Кухня гуцулів також демонструє багато прикладів хімічних процесів.

Сироваріння. На полонинах Карпат виготовляють традиційні сири – бринзу та будз. Цей процес базується на ферментації молока.

Основні хімічні процеси:

- зсідання білків молока;
- діяльність молочнокислих бактерій;
- утворення молочної кислоти.

Ферментація змінює структуру молока і надає продукту характерного смаку.

Квашення продуктів. У традиційній кухні широко використовуються процеси бродіння, наприклад квашення овочів. Під час цього процесу бактерії перетворюють цукри на молочну кислоту, яка консервує продукт. Це приклад природної хімічної реакції, яку легко пояснити на уроках хімії.

4. Використання природних барвників. У традиційному гуцульському ткацтві та вишивці використовували природні барвники з рослин.

Барвники отримували з:

- кори дерев;
- ягід;
- коренів рослин;
- трав.

Ці речовини містять органічні пігменти, які вступають у хімічні реакції з волокнами тканини. Для закріплення кольору використовували спеціальні речовини – про трави (солі металів). Таким чином учні можуть побачити, як хімія пояснює традиційні технології фарбування.

5. Переваги використання гуцульщинознавства на уроках хімії. Поєднання хімії з гуцульщинознавством має кілька важливих переваг:

- По-перше, воно робить навчання більш цікавим. Учні краще сприймають матеріал, коли бачать зв’язок між наукою і повсякденним життям.

- По-друге, це сприяє збереженню культурної спадщини. Вивчаючи традиції свого народу, учні починають більше цінувати їх.
- По-третє, такі приклади допомагають розвивати практичне мислення та дослідницькі навички.

Наприклад, на уроках можна проводити міні-досліди:

- виготовлення природних барвників;
- дослідження складу води з карпатських джерел;
- моделювання процесів бродіння.

Висновки. Гуцульщинознавство має великий потенціал для використання у викладанні хімії. Традиційні ремесла, кухня та побут гуцулів містять багато прикладів природних хімічних процесів.

Використання таких прикладів допомагає:

- краще зрозуміти навчальний матеріал;
- зробити уроки більш цікавими;
- сформувати повагу до культурної спадщини;
- розвивати дослідницький інтерес учнів.

Таким чином, інтеграція гуцульщинознавства в навчання хімії є ефективним методом поєднання науки та культури.

Список використаних джерел

1. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Лосюк Петро Васильович. Косів, 2001;
2. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1987
3. Методика навчання хімії. О. Г. Ярошенко. Київ : Генеза, 2011.
4. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт базової середньої освіти. Київ, 2020.
5. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття : офіційний сайт - Режим доступу: https://hutsul.museum
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Київ, 2013.
7. Пилип'юк М. М. Косівська кераміка як феномен гуцульського мистецтва. *Народна творчість та етнографія.* 2015. № 3. С. 45–52.
8. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону). Лосюк Петро Васильович Снятин, 2007.
9. ЮНЕСКО. Косівська мальована кераміка як елемент нематеріальної культурної спадщини людюства – 2019.
10. Ярошенко О. Г. Методика навчання хімії в загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ : Генеза, 2011.296 с.

Оксана ПОЯСИК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогіки і психології
Коломийський навчально-науковий інститут
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4375-5660
E-mail: oksana.poiasyk@cnu.edu.ua
м. Коломия, Україна

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розкрито роль етнокультурних традицій гуцульської школи у формуванні національної ідентичності молодших школярів в умовах сучасного освітнього процесу. Обґрунтовано актуальність інтеграції елементів традиційної культури в навчально-виховну діяльність як засобу збереження національної самобутності. Визначено ефективні форми та методи етнокультурного виховання, зокрема інтегровані уроки, навчальні екскурсії, творчі проєкти та участь у культурних заходах. Наголошено на важливості педагогічної компетентності вчителя у впровадженні етнокультурного підходу в освітній процес. Доведено, що системне використання традицій гуцульської школи сприяє формуванню національної самосвідомості, розвитку ключових компетентностей та становленню особистості учня.

Ключові слова: етнокультурні традиції, гуцульська школа, національна ідентичність, молодші школярі, культурна спадщина, освітній процес, виховання.

Актуальність формування національної ідентичності у сучасній початковій школі зумовлена глобалізаційними процесами та необхідністю збереження етнокультурної самобутності українців. Національна ідентичність виступає не лише як елемент особистісного розвитку дитини, а й як чинник соціальної стабільності та культурної самобутності регіону. В умовах сучасного освітнього процесу важливо забезпечити передачу етнокультурних традицій через організовану навчальну діяльність, формуючи у молодших школярів стійке відчуття своєї належності до нації та культурної спільноти.

Потреба інтеграції традиційної культури в практику освітніх закладів гуцульського етнорегіону обґрунтована в працях Г. Білавич, Л. Калуської, П. Лосюка, О. Реги, І. Руснака, Й. Сележана, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Хруща, І. Червінської, І. Фічори [1, с. 5].

Гуцульська школа є унікальним прикладом інтеграції національно-культурних традицій в освітній процес. Традиції гуцульської школи, зокрема усна народна творчість, музичний фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво та народні обряди, відіграють ключову роль у формуванні моральних, естетичних і ціннісних орієнтацій учнів. Ці традиції не лише передають культурну спадщину, але й сприяють розвитку комунікативних, творчих та пізнавальних умінь, що важливо для становлення особистості дитини.

Одним із основних джерел формування педагогіки гуцульської школи має бути народна освітньо-виховна традиція гуцулів. Відомий дослідник народної педагогіки Мирослав Стельмахович наголошував, що вона передається з покоління в покоління – від предків, батьків, родини, рідного дому та материнської мови. Її витоки пов'язані з природним і культурним середовищем Карпат – горами, полонинами, лісами, річками, а також із духовним світом людини: щирістю, добротою, глибокими почуттями, чесністю, людяністю, високою духовністю, любов'ю до дітей, відданістю рідному краю та Україні [3, с. 56].

Петро Лосюк, народний учитель України, у своїй праці «Концептуальні основи гуцульської школи» трактував: «адаптація змісту освіти, зокрема її варіативного компонента для розвитку здібностей і нахилів школярів, бере до уваги особливості Гуцульського регіону. Тут мова йде не тільки про створення в кожному районі гімназії чи ліцею, організацію профільних класів у закладах загальної середньої освіти, де для цього є умови, але й залучення кожного учня до різноманітних форм трудового, фізичного і естетичного виховання в позаурочний час у школі і в закладах позашкільної освіти як засобів всебічного розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини, професійного самовизначення, забезпечення умов для їх самореалізаці; запровадження використання і вивчення педагогічних можливостей гуцульщинознавства, що повинно максимально наблизити освіту до життя, забезпечити здійснення в найширшому обсязі історико-краєзнавчого принципу у вивченні предметів, прищеплення школярам реального, а не абстрактного, удаваного патріотизму на основі виховання любові до рідного краю, його історії, природи. Тут мова йде не про виховання лише гуцула – патріота своєї малої батьківщини, а передусім – українця, інтегрованого у європейський простір» [2, с. 67].

Дослідження сучасних науковців показують, що етнокультурне виховання сприяє формуванню у школярів цілісного уявлення про історію, звичаї та моральні цінності свого народу. В умовах гуцульського регіону така робота посилюється через інтеграцію фольклору, локальної музики, традиційних свят і ремесел в освітній процес. Включення етнокультурних елементів у шкільні свята, тематичні уроки дозволяє учням усвідомлювати власну роль у збереженні

культурної спадщини та активізує пізнавальні процеси. У гірській школі розвиток пізнавальної активності можна реалізовувати через: навчальні екскурсії до місцевих майстрів ліжникарства чи різьбярства; дослідницькі міні-проєкти («Як створюється яворівський ліжник?», «Таємниці орнаменту в дерев'яній різьбі»); інтегровані уроки, на яких природничі знання поєднуються з історією, культурою, мистецтвом [2, с. 351]. Досвід показує, що така педагогічна практика стимулює розвиток критичного мислення, креативності та комунікативних навичок, стійкі культурні орієнтири, розвиток емпатії та поваги до традицій свого народу

Суттєвою особливістю етнокультурного підходу є його комплексність. Вона передбачає поєднання науково-теоретичних знань, практичної діяльності та формування ціннісних орієнтацій. Таке поєднання дозволяє молодшому школяреві не лише отримати знання про традиції, а й прожити їх досвід через власну діяльність. Саме це сприяє усвідомленню національної ідентичності як активної складової особистості дитини.

Науковий аналіз свідчить, що гуцульська школа як феномен етнопедагогіки характеризується системністю й послідовністю у передачі культурного досвіду. Вона формує у дітей почуття національної приналежності через навчальні програми, що включають елементи локальної культури, усну народну творчість та обрядові традиції. Педагогічні методи побудовані на діалоговій взаємодії, колективній творчості та дослідницькій діяльності, що стимулює розвиток самостійності та відповідальності.

Значну роль у процесі формування національної ідентичності відіграє педагогічна компетентність учителя. Вона включає знання локальної культури, уміння організувати освітній процес із врахуванням етнокультурного контексту, а також здатність до адаптації традиційних форм виховання до сучасних освітніх вимог. Такий підхід забезпечує розвиток моральних, соціальних і культурних компетентностей учнів, формування цілісного світогляду та усвідомлення власної національної приналежності.

У сучасних умовах важливо інтегрувати традиційні етнокультурні практики в освітній процес через комплексну методичну роботу. Особливу цінність мають практичні заходи, спрямовані на збереження та популяризацію культурної спадщини. Участь школярів у шкільних та регіональних фестивалях, виставках, майстер-класах і колективних проектах створює умови для формування національної самосвідомості та активного громадянства. Такі заходи дозволяють учням відчути власну причетність до культурної традиції та усвідомити значення її збереження для сучасного й майбутнього суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що етнокультурні традиції гуцульської школи виконують не лише освітню функцію, а й сприяють

формуванню національної ідентичності молодших школярів. Їх інтеграція в освітній процес забезпечує розвиток духовних, моральних і соціальних компетентностей, формує культурну самосвідомість та готує дітей до активної участі у житті суспільства. У цьому контексті етнокультурна спадщина стає ефективним інструментом виховання національно свідомого громадянина, що цінує свою культуру та традиції.

Отже, формування національної ідентичності молодших школярів у сучасному освітньому просторі є важливим і багатовимірним процесом, що поєднує освітні, культурні та виховні складові. В умовах глобалізації особливого значення набуває збереження етнокультурної спадщини, яка виступає основою духовного розвитку особистості та забезпечує наступність поколінь.

Досвід гуцульської школи переконливо демонструє ефективність інтеграції традиційної культури в освітній процес. Використання елементів народної педагогіки, фольклору, мистецтва, обрядовості та краєзнавчого матеріалу сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню ціннісних орієнтацій, національної самосвідомості та почуття приналежності до українського народу. Такий підхід дозволяє поєднати навчальну діяльність із життєвим досвідом учнів, роблячи освіту більш змістовною, наближеною до реальності та особистісно значущою.

Таким чином, інтеграція етнокультурних традицій у початкову освіту є не лише засобом збереження культурної спадщини, а й ефективним інструментом виховання свідомого громадянина. Вона забезпечує гармонійний розвиток дитини, формує її духовні, моральні та соціальні якості, сприяє становленню активної життєвої позиції та готовності до участі в суспільному житті. Саме тому подальше впровадження та розвиток етнокультурного підходу в освіті є необхідною умовою зміцнення національної ідентичності та сталого розвитку українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Лаппо В. В., Поясик О. І., Русакова О. В., Чепіль М. В. Підготовка майбутніх учителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи: монографія. За літ. ред. Г. М. Волощук. Івано-Франківськ: HAIP, 2021. 316 с. URL: https://surl.li/rqkhno.
2. Лосюк П. Концептуальні основи гуцульської школи. Народний учитель України Петро Лосюк. Статті, дослідження, документи / Упорядкування і загальна редакція А. Григорук. Снятин: Прут Принт, 2011. С. 61–70.
3. Стельмахович М. Гуцульська родина : батьки і діти. Гуцульська школа. 1995. № 1. С. 55–60.
4. Червінський А., Червінська І., Гасюк М. Регіональні етнокультурні традиції як педагогічний ресурс розвитку креативності здобувачів освіти. URL: https://surl.li/pznpkp.

Аліна ПРЕДИК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
https://orcid.org/0000-0001-7356-8690
E-mail: predikalina@gmail.com
м. Чернівці, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЯК РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розкрито можливості використання регіональних культурних традицій як ресурсу інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей у початковій школі. Підкреслено їх значення для формування культурної ідентичності, розвитку творчих здібностей і підвищення мотивації учнів. Наголошено на поєднанні традиційної спадщини з сучасними педагогічними технологіями.

Ключові слова: регіональні традиції, початкова школа, мистецька освіта, технологічна освіта, інноваційне навчання, культурна ідентичність.

Сучасна трансформація української освіти, зумовлена впровадженням концепції Нової української школи, передбачає оновлення змісту та методів навчання на основі компетентнісного підходу, культурної ідентичності та інтеграції традиційної й інноваційної педагогіки. У цьому контексті особливого значення набуває використання регіональних культурних традицій як важливого ресурсу освітнього процесу.

Мистецька та технологічна освітні галузі у початковій школі мають значний потенціал для формування творчості, естетичного світогляду, культурної самосвідомості та практичних умінь молодших школярів. Саме ці галузі дозволяють органічно інтегрувати елементи народного мистецтва, ремесел, декоративно-ужиткової творчості, регіональних орнаментальних традицій, що збагачує навчальний процес змістовними культурними сенсами.

В умовах сучасних освітніх реформ актуалізується потреба поєднання традиційної культурної спадщини з інноваційними педагогічними технологіями. Використання регіональних традицій у навчанні сприяє формуванню національно-культурної ідентичності, розвитку творчих здібностей учнів та підвищенню мотивації до навчання. Зокрема, у процесі вивчення мистецької та технологічної освітніх галузей ефективним є залучення елементів народних ремесел, орнаментального мистецтва, традиційних технік декоративно-ужиткової творчості.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення педагогічного потенціалу регіональних традицій як ресурсу інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей у початковій школі.

Стан дослідження проблеми. Проблема використання культурних традицій та інноваційних підходів у навчанні мистецької та технологічної освітніх галузей є предметом дослідження багатьох українських науковців (Л. Масол, О. Отич, О. Красовської, О. Музики та інших). У сучасній педагогічній науці значна увага приділяється розвитку мистецької освіти, впровадженню інноваційних технологій у навчальний процес та формуванню творчого потенціалу учнів.

Теоретичні засади педагогіки мистецтва, її місце у системі педагогічних наук та роль у формуванні творчої особистості розкрито у працях О. Отич, яка визначає мистецьку освіту важливим чинником духовного й культурного розвитку особистості [4, с.14]. Подальший розвиток теорії та методики викладання мистецьких дисциплін представлено у дослідженнях Г. Падалки, де обґрунтовано педагогічні основи художньо-естетичного виховання та методичні підходи до організації мистецької освіти [5].

Питання впровадження інноваційних педагогічних підходів у підготовку майбутніх учителів початкової школи досліджує О. Красовська. У своїх працях дослідниця наголошує на необхідності інтеграції інноваційних методів і технологій у процес професійної підготовки педагогів, зокрема у сфері мистецької освіти, що сприяє розвитку творчого потенціалу учнів та модернізації освітнього процесу [2, с.214].

Актуальні аспекти художньо-творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку висвітлює О. Музика, яка акцентує увагу на застосуванні сучасних технологій арт-освіти, спрямованих на активізацію творчої діяльності учнів та формування їхніх естетичних компетентностей [3, с.162]. Значний інтерес становлять також праці, присвячені використанню інновацій і технологій у сучасному мистецтві, зокрема навчально-методичний посібник «Інновації та технології в сучасному мистецтві», у якому розглянуто можливості інтеграції новітніх технологій у мистецьку освітню практику [1].

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що попри значну увагу дослідників до проблем мистецької освіти, інноваційних педагогічних технологій та художньо-творчого розвитку учнів, питання використання регіональних культурних традицій як ресурсу інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей у початковій школі потребує подальшого наукового осмислення.

Метою статті є обґрунтування можливостей використання регіональних традицій як ресурсу інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес у початковій школі сьогодні орієнтований не лише на засвоєння знань, а й на розвиток творчої особистості учня, формування його культурної компетентності та здатності до самовираження. Саме тому важливою складовою навчання є залучення учнів до національної та регіональної культурної спадщини.

Регіональні традиції охоплюють сукупність культурних практик, художніх форм, ремесел, звичаїв і символів, що сформувалися в певному історико-культурному середовищі. Для початкової школи вони можуть виступати важливим змістовим ресурсом навчання, оскільки дозволяють поєднати освітній процес із живою культурною традицією. У мистецькій освітній галузі використання регіональних традицій може реалізовуватися через ознайомлення учнів з народним декоративно-ужитковим мистецтвом, традиційними орнаментами, символікою кольорів та елементами народної естетики. Наприклад, вивчення орнаментів вишивки, писанкарства, кераміки або різьблення по дереву дозволяє не лише розширити художній досвід учнів, а й сформувати у них розуміння культурної спадщини свого краю.

Технологічна освітня галузь відкриває широкі можливості для практичного використання регіональних традицій у процесі навчання. Під час виконання творчих проєктів учні можуть опановувати елементи традиційних технік виготовлення виробів, працювати з різними матеріалами, створювати декоративні композиції, що відображають культурні особливості регіону.

Особливого значення набуває інтеграція регіональних традицій із сучасними педагогічними технологіями. Інноваційні підходи можуть передбачати використання проєктного навчання, дослідницьких завдань, інтерактивних методів роботи, цифрових інструментів та міжпредметної інтеграції. Зокрема, ефективним є застосування проєктної діяльності, під час якої учні досліджують культурні традиції свого регіону, знайомляться з місцевими ремеслами, створюють творчі роботи на основі народних мотивів. Такі проєкти сприяють розвитку дослідницьких умінь, творчого мислення та комунікативних навичок учнів.

Важливим інноваційним напрямом є також використання цифрових технологій для популяризації культурної спадщини. Учні можуть створювати цифрові презентації, інтерактивні колажі, віртуальні виставки або відеопрезентації, присвячені традиційному мистецтву свого регіону. Це сприяє поєднанню традиційної культури з сучасними освітніми практиками.

Крім того, використання регіональних традицій у навчанні сприяє реалізації міжпредметних зв'язків між мистецькою, технологічною, мовно-літературною та соціальною освітніми галузями. Така інтеграція забезпечує цілісність освітнього процесу та формування комплексних компетентностей учнів.

Важливим педагогічним ефектом залучення регіональних традицій є підвищення мотивації молодших школярів до навчання. Діти із зацікавленням долучаються до творчих завдань, пов'язаних із культурою рідного краю, що робить освітній процес більш емоційно насиченим та змістовним.

Отже, використання регіональних традицій у процесі навчання мистецької та технологічної освітніх галузей сприяє формуванню культурної ідентичності, розвитку творчих здібностей та розширенню освітніх можливостей початкової школи.

Таким чином, регіональні традиції виступають важливим педагогічним ресурсом інноваційного навчання мистецької та технологічної освітніх галузей у початковій школі. Їх використання дозволяє поєднати культурну спадщину з сучасними освітніми технологіями, забезпечуючи розвиток творчої активності, естетичного світогляду та культурної компетентності учнів.

Залучення елементів народного мистецтва, традиційних ремесел і декоративно-ужиткової творчості сприяє формуванню національної ідентичності молодших школярів, розвитку їхніх практичних умінь і творчого потенціалу. Інтеграція регіональних традицій з інноваційними педагогічними технологіями, такими як проєктне навчання, інтерактивні методи та цифрові інструменти, створює нові можливості для модернізації освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розробленням методичних моделей інтеграції регіональних культурних традицій у зміст мистецької та технологічної освітніх галузей початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Інновації та технології в сучасному мистецтві: навчально-методичний посібник. Вінниця. Вид-во «Твори», 2024. 209 с.
2. Красовська О. О. Шляхи впровадження педагогічної інноватики до процесу професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в галузі мистецької освіти. Професійний розвиток педагога. *Сучасний вчитель початкових класів: традиції та інновації :* матеріали науково-практичної інтернет-конференції. Рівне: О. Зень. 2014. С. 213-215.
3. Музика О. Г. Упровадження технологій художньо-творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в арт-освіті. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя* : зб. матер. Всеукраїнської науково-практ. конф. (IX школа методичного досвіду), присвяченої 110-річчю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського 22-23 листопада 2022 року. Вінниця, 2022. С. 161-168.
4. Отич О. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. *Мистецтво та освіта*. 2008. №2. С. 13-17.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

Олена РАДИШ,
директор Рожнівського ліцею
«Гуцульщина» імені
Федора Погребенника,
кандидат педагогічних наук,
відмінник освіти України
E-mail rozhniv-collegium@ukr.net
с.Рожнів, Івано-Франківської обл.

ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглянуто роль художніх промислів Гуцульщини як важливого ресурсу розвитку творчого потенціалу особистості в умовах сучасної шкільної освіти. Акцентовано увагу на педагогічному потенціалі етнокультурної спадщини у формуванні життєтворчої, креативної та соціально активної особистості учня. Обґрунтовано значення авторської педагогічної системи Петра Лосюка та моделі «Школи розвитку життєтворчості Гуцульщини» як прикладу інтеграції народного мистецтва в освітній процес. Показано, що художні промисли виступають не лише засобом естетичного виховання, а й інструментом формування ціннісних орієнтацій, національної ідентичності та ключових компетентностей учнів.

Ключові слова: художні промисли, Гуцульщина, етнопедагогіка, творчий потенціал, національна ідентичність, життєтворчість, авторська школа, педагогічна спадщина П. Лосюка, культурна освіта, особистісно орієнтоване навчання.

Ми з вами живемо унікальному краї, де гори дихають історією, а кожен візерунок на кераміці чи рушнику – це зашифрований код нації. Для нашого Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника народне мистецтво – це не просто сторінка в підручнику чи музейний експонат. Це жива енергія, яка щодня формує особистість нашого випускника. Спадщина, що зобов'язує… Говорячи про розвиток творчого потенціалу, ми не можемо не згадати людину, чиє ім'я золотими літерами вписане в історію нашого регіону та всієї української педагогіки. Це Петро Васильович Лосюк – видатний педагог, член-кореспондент НАПН України, людина, яка присвятила життя ідеї «школи-родини» та етнопедагогіки. Саме Петро Васильович заклав фундамент, на якому стоїть не один ліцей Гуцульщини: виховання дитини через любов до рідного коріння. Він вірив, що дитина, яка тримає в руках різець чи голку, не просто опановує ремесло – вона вчиться відчувати гармонію світу. Його досвід доводить: традиція – це не поклоніння попелу, а передача вогню.

Наш навчальний заклад – це простір життя дитини: тут вона живе, творить себе як неординарну особистість, утверджується у соціумі й готується у доросле життя. Тому так важливо вибудувати освітній процес саме з урахуванням потреб і прагнень дитини, особливостей її внутрішнього світу, взаємодії з зовнішнім

середовищем. Завдяки педагогіці життєтворчості у простір шкільної дійсності втілюється ідея самоцінності дитинства, діалогу культур, толерантності і життєвого самовизначення особистості, її адаптації в соціальному просторі. Тому й місія нашого закладу звучить так: допомогти кожній дитині осягнути сутність «мистецтва життя», визначити систему координат, у якій вона може гідно існувати і реалізувати себе, вчитися любити рідну Гуцульщину, своє село і робити світ гуманнішим, усвідомлювати власну траєкторію руху, гідно розвиватися.

Чотири роки поспіль ліцей брав участь Всеукраїнському експерименті «Теоретико-методологічні засади моделювання розвитку авторських шкіл на 2017-2021» (Наказ МОН від 19.01.2017 р. №79). Беручи участь у даному експерименті освітній заклад став авторською школою в Україні. Освітній заклад працює за авторською моделлю «Школа розвитку життєтворчості Гуцульщини», а також є асоційованою школою ЮНЕСКО. З 2012 року школа є активним учасником ЮНЕСКО з культурологічних та екологічних питань. Ліцей систематично долучається до дієвої реалізації заходів календаря ЮНЕСКО.

Педагоги навчального закладу розумом і серцем збагнули: час відмовитися від усього консервативного та рутинного, що залишилося від старої школи. Відмовитися від думки, що в умовах несвободи, нелюбові й неправди можна виховати щасливу, успішну людину, що в умовах повсякчасного пригнічення бажань і волі дітей можна успішно ростити і розвивати особистість. Потрібна інша школа – з новою філософією освіти, новим змістом, який пов'язаний з середовищем в якому розвивається дитина, з краєм яким вона зв’язана генетично, новими стосунками між учасниками навчально-виховного процесу, новим учителем, навчальний заклад, в основі якого нові цінності: свобода, любов, правда.

Учителі ліцею черпають знання із етнографічних першоджерел українського народу: місцевого фольклору, культури й побуту, Гуцульської педагогіки, Гуцульського етносу. Зіставлення гуцульського із загальнолюдським виділяє ті цінності національної педагогічної культури, які мають послідовно гуманістичний характер, неминучу духовно-етичну й навчально-виховну цінність і пов’язані з поступальним розвитком людства. Вселюдська педагогічна культура – це мозаїка національних педагогічних культур. У цьому методологічному контексті вагоме значення мають місцевий і регіональний компоненти. Елементи народознавства та етнопедагогіки постійно вивчаються у нашому навчальному закладі на уроках з усіх предметів – рідної мови й літератури, історії, географії, біології, математики, фізики, хімії, фізичної культури, у позакласній та позашкільній роботі та роботі з батьками.

Для формування життєтворчої особистості, підготовленої до життя, в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства та здійснення допрофесійної і професійної підготовки з урахуванням індивідуальних можливостей учнів вчителями методичного об'єднання художньо-естетичного циклу розроблено варіативні модулі для навчальних програм «Технології» 5-9 і 10-11 класи.

Уроки з основ художнього різьблення ведуться в нашій школі з 1976 року. Ми плідно працюємо над відродженням національних традицій і промислів, досліджуємо розвиток народного мистецтва Косівщини. На заняттях з кераміки, яка викладається з 1986 р., діти збагачують свій кругозір, навчаються нових технік, вдосконалюють набуті навички з предмета. Головне завдання занять з кераміки вбачаємо у вивченні особливостей технології традиційного виробництва, формоутворення, художньо-стильових особливостей розпису косівської кераміки з наступним її переосмисленням у напрямку осучаснення форми та декору. Вишивку і ткацтво в школі було введено в 1989 році.

Введення в програму школи цих цікавих профілів ширше відкрило перед нами світ мистецтва, в якому кожна дитина має можливість реалізувати свої творчі здібності, вкласти в роботу частинку себе, використати набуті вміння, знання та навички в майбутньому житті. Досвід роботи показує, що включення художньої різьби по дереву, кераміки, вишивки і ткацтва в робочий навчальний план цілком себе виправдовує. Більше 200 рожнів'ян здобули художню освіту, працюють за професією в селі, районі, області, за межами України.

Працюємо над тим, щоб наші заняття стали дослідницькою лабораторію, де вчитель і учень стають свідками великої педагогічної таємниці: народжується творчість дитини. Дійсно, на кожному уроці неможливо давати і вирішувати завдання тільки творчого характеру. Але створити психологічний клімат, у якому діти не бояться висловлювати будь-які відповіді, припущення, навіть помилкові, необхідно. Потрібно на кожному уроці ставитись до досягнень і помилок дитини з розумінням і заохочувати, показавши вихід із ситуації. Щира зацікавленість учнем, його успіхами і невдачами створює атмосферу світла й добра на заняттях, а тільки в такій атмосфері можуть цілком розкритися здібності дитини.

Обираючи форми і прийоми роботи, вчителі професійної спільноти керуються не лише особливостями художнього матеріалу, а й враховують можливості учнів, набуті ними знання і вміння, їхній життєвий досвід, досвід їхніх дідів, батьків. Все це стає можливим лише тоді, коли є хороша майстерня і навчально-матеріальна база. Чотири майстерні школи відповідають сучасним вимогам і естетично оформлені. Учителі професійної спільноти залучають учнів до активної пошуково-дослідницької діяльності: працюють над створенням

словника народних термінів, узгоджених символічним змістом і домінуючими елементами. Спільнота вчителів мистецтв часто проводять майстер-класи з виготовлення ляльок – мотанок, українських свічок, як для колег, так і для інших категорій викладачів.

Учителів мистецтв провела майстер-клас з виготовлення ляльки – мотанки, для керівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти Львівської міської територіальної громади в селі Яблуницю, де проходив їхній трьохденний навчальний семінар «Комунікація: думка, стратегія, дія». який пройшов на високому рівні.

Згідно зі звітом за 2025–2026 роки, учні Рожнівського ліцею «Гуцульщина» продемонстрували високі результати у творчих конкурсах та олімпіадах різних рівнів. Досягнення розподілені за основними мистецькими та прикладними напрямками: Найвищі нагороди та Гран-прі:

- Радиш Ярославна здобула Гран-прі у номінації «декоративно-прикладне мистецтво (ткацтво)» на Всеукраїнському двотуровому конкурсі мистецтв «Українські зорецвіти».
- Боєчко Едуард виборов 1 місце у номінації «образотворче мистецтво» на тому ж конкурсі.
- Ватаманюк Ірина також посіла 1 місце у номінації «ткацтво» на «Українських зорецвітах».

Обласні конкурси народних ремесел та мистецтв. Учні ліцею традиційно лідирують у конкурсах «Україна-Єдина» та «Люби і знай свій рідний край»:

Конкурси:

- Кераміка Боєчко Е. (10-А) – 1 місце «Україна-Єдина»
- Ткацтво Крутофіст В. (11-Б) – 1 місце «Україна-Єдина»
- Ткацтво Ватаманюк І. (9-Б) – 1 місце «Люби і знай свій рідний край»
- Вишивка Михнюк Т. (9-Б) – 1 місце «Люби і знай свій рідний край»
- Кераміка Боєчко Е. (10-А) – 2 місце «Люби і знай свій рідний край»
- Ткацтво: Ватаманюк І. (9-Б) – 2 місце «Україна-Єдина»
- Кераміка: Дибель К. (5-Б) – 3 місце «Україна-Єдина»

Також відзначено успіхи учнів у номінаціях: «Вироби з природних матеріалів» (Кабан І.), «В’язання» (Радиш А.), «Декоративний розпис» (Рибенчук Р.) та «Різьба по дереву» (Боєчко Е.).

Олімпіади та Всеукраїнські конкурси: учні ліцею демонструють фахову підготовку в академічних та спеціалізованих змаганнях:

- обслуговуюча праця (2 етап олімпіади): Савин А. (10-А) здобула 2 місце, а Михнюк Т. (9-Б) – також 2 місце;
- образотворче мистецтво: Ватаманюк І. посіла 3 місце на районній олімпіаді. Також успіхи на обласному рівні мають Боєчко Е. та Радиш А..

Всеукраїнський конкурс «ГАМА»: Участь брали Панчишак В., Рибенчук Р., Матейчук Я., Луканюк С. та Козюк С..

- Космічна тематика: учні долучилися до конкурсу малюнків «Noosphere Space Art Challenge».

Окрім конкурсів, ліцей активно проводить майстер-класи з виготовлення ляльки-мотанки, патріотичних брошок та українських свічників.

Участь Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погребенника в обласних благодійних аукціонах – це яскравий приклад того, як традиційне мистецтво стає зброєю. Заклад, що славиться своїми мистецькими традиціями, є одним із найактивніших учасників благодійних заходів, які організовує Івано-Франківська ОВА та Косівська РВА.

Мистецтво, що рятує життя. Головною особливістю ліцею є поєднання загальної освіти з художньо-естетичним профілем. На аукціони виставляються унікальні лоти, створені руками учнів та талановитих викладачів.

Чому лоти ліцею такі успішні?. Секрет у тому, що кожен виріб супроводжується історією. Коли на сцену виходять юні майстри або їхні викладачі й розповідають, як вони вкладали молитву в кожну лінію розпису чи різець по дереву, ціна лота миттєво зростає, бо люди купують частинку живої традиції, що працює на майбутнє. Кожен проданий лот – це не просто сувенір, а конкретний внесок у перемогу. Рожнівський ліцей «Гуцульщина» доводить, що збереження національної культури та допомога армії – це дві частини одного цілого.

За підтримки Міжнародної гуманітарної організації «Save the Children in Ukraine» в рамках проєкту «Безпечні школи та цифрові освітні центри Західної України» в листопада 2024 року у місті Львів відбувся конкурс, присвячений 100-річчю Женевської Конвенції про права дитини. Наші активні члени КБШ, а саме учениця 11-Б класу Віталіна Панчишак (голова КБШ ліцею) та учень 10-А класу Едуард Боєчко, представили на даному конкурсі у номінації «Поліграфічний контент» гру, розроблену членами КБШ Рожнівського ліцею «Гуцульщина», під назвою «Я маю право». Наші ліцеїсти отримали І місце в даній номінації та зачарували своєю розробкою увесь зал!

І нам дуже відрадно те, що розробку наших здобувачів освіти організація планує випустити і розповсюдити серед 100 навчальних закладів, з якими вони співпрацюють. На зустрічі обговорювались певні питання, що стосувались дизайну розробки, кожна зміна узгоджувалась із розробниками – дітьми. Було приємно спостерігати, наскільки наші здобувачі освіти зацікавлені в тому, щоб їх творіння побачило якомога більше дітей, адже гра знайомить її учасників з правами дітей, вчить їх розуміти і знати, які права їм гарантує Женевська Конвенція, адже ми добре знаємо, як у сучасному світі важливо знати свої права.

Зустріч була дуже цікавою і плідною. Дякуємо організації «Save the Children» за таку тісну співпрацю і високу оцінку розробки наших членів КБШ.

Ми вчимося на творах видатних майстрів і самі розвиваємо народні традиції. Хочемо, щоб нас почули сьогодні. Щоб розвивалось і дальше народне мистецтво, нам необхідно зберегти існуючі варіативні програми з всіх видів народного мистецтва. інакше, ми загубимо те, що так довго було надбанням наших вчителів, наших талановитих дітей. Наші корені – це наша сила. Культура – це ідентичність, а збереження ідентичності – це основа національної стійкості, що є ключем до сталого розвитку. Чому це важливо сьогодні? Ми не ставимо собі за мету зробити кожного учня професійним майстром. Наше завдання ширше. Художні промисли в Рожнівському ліцеї – це інструмент для самоідентифікації: Дитина чітко знає, хто вона і якого роду, креативності: ми вчимо не просто копіювати старі зразки, а створювати нове на основі традицій, психологічного розвантаження**:** у світі гаджетів та інформаційного шуму ручна праця є найкращим способом віднайти внутрішню рівновагу. Зрешою, захоплення переросте у професію**..**

Сьогодні українська молодь стала послом правди. Українська молодь, не чекає миру, його творить – через екологічну відповідальність, збереження нашої величної культури, щоденну волонтерську працю та активну міжнародну дипломатію.

Саме, молодь готова стати тим містком, який з’єднає нашу величну минувшину з інноваційним та сталим майбутнім. Ми віримо, що світ, в якому ми хочемо жити, залежить від наших дій сьогодні.

Ми доводимо своїми вчинками:

Мир починається з поваги.

Розвиток починається з освіти.

Майбутнє починається з нас.

Досвід Рожнівського ліцею «Гуцульщина» підтверджує: коли освіта базується на національних цінностях, вона стає справжньою. Ми продовжуємо справу Петра Васильовича Лосюка, виховуючи не просто «користувачів», а творців, які люблять свій край і вміють творити красу власними руками.

Список використаних джерел

1. Лосюк П. В. *Гуцульська школа.* Івано-Франківськ: Тіповіт, 2005.
2. Лосюк П. В. *Школа на кошиках.* Косів: Писаний Камінь, 2011.
3. Лосюк П. В. *Декоративно-прикладне мистецтво в школі.* К.: Радянська школа, 1979.
4. Матеріали науково-практичних конференцій Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погребенника. 2020-2022рр.

Надія САБАТ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0002-0437-6668
e-mail: nadiia.sabat@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: РЕСУРСИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ГРОМАДІ

Анотація. У статті розглянуто можливості інтеграції етнопедагогічної спадщини в систему соціальної роботи як важливого ресурсу розвитку соціальних послуг у територіальних громадах. Обґрунтовано, що традиційні виховні практики, норми взаємодопомоги та міжпоколінної взаємодії можуть підвищувати ефективність соціальної підтримки, зміцнювати соціальну згуртованість та формувати соціальний капітал громади. Проаналізовано напрями практичного застосування етнопедагогічних підходів у роботі з різними соціальними групами, зокрема вразливими категоріями населення. Наголошено на необхідності науково обґрунтованої, критично осмисленої інтеграції традицій у сучасні стандарти соціальної роботи.

Ключові слова: етнопедагогіка, соціальна робота, соціальні послуги, громада, соціальна згуртованість, традиційне виховання, соціальний капітал, культурочутливий підхід, міжпоколінна взаємодія, соціальна підтримка.

Сучасна система соціальної роботи в Україні функціонує в умовах глибоких суспільних трансформацій, воєнних викликів і переосмислення ціннісних орієнтирів громади. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук ресурсів, що сприяють підвищенню ефективності соціальних послуг, їхній культурній відповідності та соціальній згуртованості [3, с. 97]. Одним із таких ресурсів виступає етнопедагогічна спадщина, яка акумулює традиційні виховні практики, морально-етичні норми, досвід міжпоколінної взаємодії та механізми соціальної підтримки.

Етнопедагогіка як науковий напрям ґрунтується на ідеях народної педагогіки, що розкривають потенціал родинного виховання, громадської взаємодопомоги, наставництва й формування соціально значущих цінностей. У працях Г. Ващенка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших науковців підкреслюється значення національних традицій як основи гармонійного розвитку особистості й суспільства. Інтеграція цих ідей у сучасну соціальну роботу сприятиме формуванню культурочутливого підходу до надання соціальних послуг.

В умовах децентралізації та розвитку територіальних громад етнопедагогічна спадщина може стати важливим підґрунтям для розбудови локальних моделей

соціальної підтримки, орієнтованих на потреби конкретної громади. Йдеться не лише про збереження культурних традицій, а й про їхнє активне використання як ресурсу соціальної згуртованості, взаємодії та взаємної відповідальності. Відновлення традицій громадської солідарності, взаємодопомоги, наставництва, толерантності та відповідальності здатне посилити горизонтальні зв'язки між мешканцями, сприяти формуванню довіри та активізації громадської участі. Такі цінності можуть стати основою для формування соціального капіталу громади, розвитку неформальних мереж підтримки, активізації волонтерського руху, а також розширення практик сімейно-орієнтованих і громадо-центричних соціальних послуг. Водночас етнопедагогічні традиції сприяють формуванню відчуття спільності, відповідальності за добробут громади та готовності до взаємодії у складних соціальних умовах.

Практична інтеграція етнопедагогічної спадщини в систему соціальної роботи може здійснюватися за кількома взаємопов'язаними напрямами, що поєднують освітній, культурний і соціально-практичний виміри. Передусім йдеться про впровадження елементів народної педагогіки у програми соціально-педагогічної підтримки дітей та молоді, зокрема через використання традиційних форм виховання, морально-етичних норм, народних ігор, обрядів та прикладів родинного наставництва. Важливим є використання традиційних форм спільнодії – гуртків, майстерень, толок, родинних свят, обрядових подій – як інструментів соціальної інтеграції, налагодження міжпоколіннєвої взаємодії та формування почуття приналежності до громади. Такі практики створюють безпечний соціальний простір, де учасники можуть отримувати підтримку, розвивати соціальні навички і формувати позитивні моделі поведінки [4, с. 41].

Окремим напрямом є розроблення культурочутливих методик роботи з вразливими групами населення, які враховують місцеві традиції, звичаї, мовні особливості та соціальний досвід громади. Це дає змогу підвищити ефективність соціальної роботи, зменшити бар'єри недовіри та забезпечити більш адресну допомогу. Водночас доцільним є включення етнокультурного компоненту до програм підготовки фахівців із соціальної роботи. Такий підхід сприятиме формуванню професійної компетентності у сфері культурно чутливої практики, розвитку навичок роботи з локальними ресурсами громади та використання традиційних форм підтримки у сучасних умовах.

Особливого значення інтеграція етнопедагогічної спадщини набуває у роботі з внутрішньо переміщеними особами, сім'ями військовослужбовців, ветеранами, а також дітьми та підлітками, які пережили травматичний досвід війни. У таких умовах апеляція до традицій, культурної пам'яті, родинних і громадських практик може виконувати терапевтичну функцію, сприяти емоційній стабілізації та відновленню почуття безпеки. Спільні культурні заходи, відтворення звичаїв,

народних ремесел, пісенної та обрядової спадщини допомагають формувати резильєнтність, підтримувати психологічну рівновагу, відновлювати соціальні зв'язки. Крім того, включення людей до таких практик сприяє зміцненню ідентичності, формуванню відчуття приналежності до спільноти та подоланню соціальної ізоляції.

У ширшому контексті використання етнопедагогічної спадщини у соціальній роботі сприяє гуманізації соціальних послуг, посиленню партнерства між громадою й фахівцями, а також формуванню сталих моделей взаємодопомоги. Поєднання традиційних цінностей із сучасними підходами соціальної роботи відкриває можливості для створення інноваційних практик підтримки, орієнтованих на ресурси громади. У цьому випадку етнопедагогічна спадщина виступає не лише культурним надбанням, а й дієвим інструментом розвитку соціальної роботи, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості, підтримці вразливих груп населення та підвищенню якості життя у територіальних громадах.

Водночас інтеграція етнопедагогічної спадщини потребує науково обґрунтованого, системного підходу, щоб уникнути її формалізації, декларативного використання або некритичної романтизації традицій. Йдеться не про механічне відтворення минулого чи беззастережне перенесення історичних практик у сучасні умови, а про їхнє критичне осмислення, адаптацію та поєднання з актуальними потребами суспільства. Етнопедагогічні ідеї повинні розглядатися як ресурс, який потребує наукової інтерпретації, емпіричної перевірки, методичного опрацювання. Без такого підходу існує ризик перетворення етнокультурного компоненту на символічний елемент, що не має реального впливу на якість соціальної роботи або використовується лише на рівні зовнішньої атрибутики.

Науково обґрунтована інтеграція передбачає відбір тих елементів етнопедагогічної спадщини, які відповідають сучасним принципам соціальної роботи, правам людини та стандартам недискримінації. Це означає необхідність аналізу традиційних норм і практик з позицій гендерної рівності, інклюзивності, поваги до різноманіття та недопущення стигматизації окремих соціальних груп [2, с. 61]. Деякі традиційні уявлення можуть містити патерналістські, ієрархічні моделі взаємодії, що не відповідають сучасним підходам до соціальної підтримки. Тому важливо здійснювати критичний перегляд таких елементів, відокремлюючи цінності взаємодопомоги, солідарності, поваги до старших, родинної підтримки від тих практик, які можуть обмежувати права особистості або відтворювати соціальні стереотипи.

Крім того, інтеграція етнопедагогічної спадщини потребує міждисциплінарного підходу із залученням фахівців у галузі соціальної роботи, педагогіки, психології, культурології, антропології та соціології. Така співпраця дозволяє глибше зрозуміти функції традицій у житті громади, визначити їхній

потенціал для соціальної підтримки та розробити ефективні методики практичного застосування. Наукове обґрунтування також передбачає проведення пілотних програм, моніторингу результатів, оцінювання ефективності впроваджених практик та їх подальше удосконалення. Це допомагає уникнути випадковості у використанні етнокультурних елементів і забезпечує їхній реальний внесок у підвищення якості соціальних послуг.

Важливо підкреслити, що осмислене поєднання традиційних цінностей із сучасними стандартами передбачає адаптацію форм і методів роботи до потреб різних соціальних груп. Наприклад, традиції родинної підтримки [1, с. 76] можуть бути трансформовані у програми наставництва для дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а практики громадської взаємодопомоги – у розвиток локальних волонтерських ініціатив. Народні звичаї спільної праці можуть використовуватися як основа для соціально-терапевтичних заходів, спрямованих на відновлення соціальних зв'язків. Така адаптація дає змогу зберегти зміст традицій, водночас забезпечуючи їх відповідність сучасним професійним стандартам соціальної роботи.

Зауважимо, що інтеграція етнопедагогічної спадщини повинна базуватися на принципах науковості, критичного аналізу, культурної чутливості та відповідності правам людини. Поєднання культурної спадщини з сучасними підходами дає змогу створювати гнучкі, ефективні та гуманістично орієнтовані моделі соціальних послуг, що враховують як історичний досвід громади, так і сучасні соціальні виклики.

Вищенаведене уможливлює висновок, що етнопедагогічна спадщина виступає важливим культурним і соціальним ресурсом розвитку соціальних послуг у громаді. Її інтеграція в систему соціальної роботи сприятиме формуванню культурочутливої, гуманістично орієнтованої моделі підтримки, що відповідає актуальним потребам українського суспільства та зміцнює потенціал громади як простору солідарності й взаємодопомоги.

Список використаних джерел

1. Йовенко Л. І., Терешко І. Г. Традиційне родинне виховання українців : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Умань : РВЦ «Софія», 2010. 239 с.

2. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.

3. Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку : колективна монографія / С. Калаур, Н. Олексюк, Г. Олійник, Л. Петришин та ін.; за ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2023. 288 с.

4. Хоружа О. Виховні ідеали українства в етнопедагогічному вимірі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2021. № 6 (110). С. 38–50.

Наталія САБАТ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORSID https://orcid.org/0000-0003-1677-6690
e-mail: nataliia.sabat@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

ЕТНОПЕДАГОГІКА ЯК РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті розкрито потенціал етнопедагогіки як важливого ресурсу формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. Обґрунтовано значення традиційних виховних практик, моральних норм і культурних цінностей у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Визначено основні компоненти професійної ідентичності та проаналізовано вплив етнопедагогіки на їх формування через ціннісно-смисловий, культурно-ідентифікаційний, комунікативний і практико-орієнтований напрями. Запропоновано педагогічні умови та модель формування професійної ідентичності засобами етнопедагогіки. Наголошено на значенні інтеграції традиційної культурної спадщини й цифрових технологій у сучасній професійній освіті соціальних працівників.

Ключові слова: етнопедагогіка, професійна ідентичність, соціальний працівник, професійна підготовка, культурні цінності, народна педагогіка, соціальна робота, міжкультурна компетентність, гуманістичне виховання, професійна рефлексія.

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, посилення соціальної нерівності, міграційні процеси, наслідки війни, зміна соціокультурного середовища актуалізують потребу у підготовці соціальних працівників, здатних ефективно діяти в умовах культурного різноманіття та соціальної нестабільності. У цьому контексті особливого значення набуває формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників, яка визначає їхню готовність до професійної діяльності, систему цінностей, етичні орієнтири та професійні ролі. Одним із важливих ресурсів формування професійної ідентичності виступає етнопедагогіка, що акумулює традиційні культурні практики, виховні ідеали, моральні норми та соціальний досвід народу [1, с. 199]. Етнопедагогічний підхід дає змогу інтегрувати культурно-історичний досвід у процес професійної підготовки, сприяє формуванню гуманістичних цінностей, розвитку емпатії, толерантності, соціальної відповідальності та культурної чутливості майбутніх соціальних працівників. Це особливо актуально в умовах поліетнічного українського суспільства, де соціальний працівник повинен бути готовим до роботи з різними соціальними групами, враховуючи їх культурні особливості.

Метою статті є теоретичне обґрунтування потенціалу етнопедагогіки як ресурсу формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників та визначення педагогічних умов її ефективного використання у процесі професійної підготовки. Професійну ідентичність науковці розглядають як інтегративне утворення особистості, що відображає усвідомлення себе представником певної професії, прийняття її цінностей, норм, ролей та готовність до професійної діяльності. Вона формується у процесі професійної соціалізації, навчання та практичного досвіду. Зазвичай виокремлюють таку структуру професійної ідентичності: когнітивний компонент (знання про професію, її функції та соціальну значущість); ціннісно-мотиваційний компонент (професійні цінності, мотивація до соціальної допомоги); емоційно-рефлексивний компонент (усвідомлення власної ролі, самооцінка, професійна рефлексія); поведінковий компонент (готовність до професійної діяльності, практичні навички) [3, с. 695–700].

Формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників відбувається під впливом різних факторів: освітнього середовища, соціокультурного контексту, професійної практики, особистісного досвіду, а також традицій і цінностей суспільства. Саме етнопедагогіка забезпечує включення культурно-ціннісного компоненту у процес професійної підготовки.

Етнопедагогіка – це галузь педагогічної науки, яка досліджує традиційні форми виховання, народну педагогіку, звичаї, традиції, моральні норми, духовні цінності народу та можливості їх використання у сучасному освітньому процесі. Вона ґрунтується на ідеях гуманізму, народності, культурної спадкоємності та соціальної відповідальності. Основними складовими етнопедагогіки є народні традиції виховання; морально-етичні норми; звичаї та обряди; фольклор (прислів’я, приказки, казки); народні педагогічні ідеали; традиції взаємодопомоги та соціальної підтримки; родинне виховання [4, с. 37]. Виховний потенціал етнопедагогіки полягає у формуванні в особистості гуманізму та милосердя; соціальної відповідальності; емпатії; толерантності; поваги до культурної різноманітності; готовності до взаємодопомоги; громадянської свідомості. Саме ці якості є базовими для професійної діяльності соціального працівника.

Етнопедагогіка виступає вагомим ресурсом формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників через інтеграцію національних культурних цінностей у професійну підготовку. Вона сприяє усвідомленню соціальної місії професії, формуванню професійних переконань та розвитку гуманістичного світогляду.

Основними напрямами впливу етнопедагогіки на формування професійної ідентичності є ціннісно-смисловий, культурно-ідентифікаційний, комунікативний та практико-орієнтований напрям. Розглянемо їх детальніше.

Ціннісно-смисловий напрям проявляється в тому, що етнопедагогіка формує систему професійних цінностей майбутнього соціального працівника, серед яких домінують гуманізм, милосердя, соціальна справедливість, взаємодопомога. Народна педагогіка традиційно орієнтована на підтримку слабших, повагу до старших, турботу про дітей, що відповідає професійним стандартам соціальної роботи. Сутність культурно-ідентифікаційного напряму – в залученні до етнопедагогічної спадщини, що сприяє формуванню культурної ідентичності майбутнього фахівця, а це, своєю чергою, є основою для розвитку професійної ідентичності.

Усвідомлення власної культурної належності допомагає майбутньому соціальному працівнику ефективно працювати з представниками різних культур. Етнопедагогіка містить також традиційні форми комунікації, взаємодії та соціальної підтримки, які можуть бути використані у професійній діяльності соціального працівника. Це сприяє розвитку комунікативної компетентності та емпатії. Використання етнопедагогічних практик (традиції взаємодопомоги, громадської підтримки, родинного виховання) дозволяє формувати практичні навички соціальної роботи. Опрацювання наукових джерел та особистий досвід навчально-виховної роботи зі студентською молоддю дає змогу стверджувати, що ефективне використання етнопедагогіки у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників можливе за дотримання низки педагогічних умов, а саме: інтеграція етнопедагогічного змісту у професійно-орієнтовані дисципліни; використання інтерактивних методів навчання; організація практико-орієнтованої діяльності студентів; створення культурно-освітнього середовища; залучення студентів до волонтерської діяльності; розвиток професійної рефлексії. З метою формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників застосовуємо такі форми роботи: аналіз етнопедагогічних ситуацій; рольові ігри; тренінги з міжкультурної взаємодії; проєктна діяльність; волонтерська практика; етнографічні дослідження.

Гами розроблено модель формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників засобами етнопедагогіки, яка містить такі компоненти:

– цільовий компонент: формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників;

– змістовий компонент: інтеграція етнопедагогічних знань, традицій, цінностей у професійну підготовку;

– процесуальний компонент: використання активних методів навчання, практичної діяльності, міжкультурної взаємодії;

– результативний компонент: сформована професійна ідентичність, готовність до соціальної роботи, сформовані професійні цінності.

Використання етнопедагогіки у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників сприяє формуванню гуманістичної професійної позиції; розвитку емпатії та толерантності; усвідомленню соціальної місії професії; формуванню професійних цінностей; розвитку культурної компетентності; підвищенню мотивації до професійної діяльності; формуванню професійної відповідальності.

У сучасних умовах підготовки соціальних працівників важливо враховувати культурні особливості українського суспільства, традиції взаємодопомоги, родинної підтримки, громадської солідарності. Етнопедагогіка дає змогу поєднати традиційні виховні ідеали з сучасними професійними стандартами соціальної роботи. Вона сприяє формуванню фахівця, здатного діяти у складних соціальних умовах, враховуючи культурний контекст. Сьогодні для формування національно-культурної ідентичності здобувачів освіти доцільно використовувати інформаційні ресурси українських вебплатформ. Цифрові платформи навчальних закладів, бібліотек, музеїв і громадських організацій забезпечують доступ до матеріалів з етнопедагогіки, сприяють популяризації національних традицій та охопленню широкої аудиторії. Поєднання етнопедагогічної спадщини з сучасними цифровими технологіями підвищує ефективність освітнього процесу, робить контент доступним і сприяє збереженню національно-культурної ідентичності в умовах глобалізації та сучасних суспільних викликів [2, с. 269].

Таким чином, етнопедагогіка є важливим ресурсом формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників, оскільки забезпечує інтеграцію культурних цінностей, традицій та соціального досвіду у процес професійної підготовки. Вона сприяє формуванню гуманістичних професійних орієнтирів, розвитку емпатії, соціальної відповідальності та культурної компетентності.

Ефективність використання етнопедагогіки забезпечується інтеграцією етнокультурного змісту у навчальний процес, використанням активних методів навчання, організацією практичної діяльності студентів та розвитком професійної рефлексії. Подальші дослідження спрямуємо на розроблення методик використання етнопедагогіки у професійній підготовці соціальних працівників та експериментальну перевірку їхньої ефективності.

Список використаних джерел

1. Лобода Т. Етнопедагогіка як інструмент формування української національної ідентичності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.* 2015. № 4 (78) С. 198–217.

2. Матвійчук О., Петрощук Н. Етнопедагогіка в цифрову епоху: інформаційні ресурси з питань формування національно-культурної ідентичності на вебплатформах. *Науково-педагогічні студії.* 2025. № 9. С. 258–271. https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-258-271

3. Родіна Н. В. Сутність і зміст психолого-педагогічного поняття «професійна ідентичність». *Наукові перспективи.* 2025. № 12 (20). С. 693–703. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12(20)

4. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.

Ольга СУХОМЛИНСЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України,
головний науковий співробітник
ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського
ORSID https://orcid.org/0000-0002-2033-285X
E-mail 2991946@gmail.com
м.Київ, Україна

ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ ЛОСЮК У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ: ОСМИСЛЕННЯ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА

Анотація. У статті здійснено осмислення педагогічної спадщини Петра Васильовича Лосюка в контексті діяльності Національної академії педагогічних наук України та розвитку гуцульщинознавства як регіонального науково-освітнього напряму. Розкрито роль ученого-практика у становленні гуцульської школи, обґрунтуванні регіонального виміру та середовищного підходу в освіті. Показано його внесок у розвиток етнопедагогіки, популяризацію національних традицій та формування освітньої моделі, зорієнтованої на природні, етнокультурні та соціальні особливості Гуцульщини. Наголошено на значенні його діяльності для сучасної педагогічної науки та збереження освітньо-культурної спадщини України.

Ключові слова: Петро Лосюк; гуцульщинознавство; етнопедагогіка; гуцульська школа; НАПН України; регіональний підхід; середовищний підхід; національна ідентичність; сільська школа; педагогічна спадщина.

Сільські вчителі, сільські директори шкіл – це особливі люди. За всіх часів саме вони – основа громади, її камертон. Часто їх діяльність далеко виходить за межі їхніх громад – стають взірцем для сучасників і посідають важливе місце в історії сьогодення. Саме таким був і залишається Петро Васильович Лосюк, наукову публікаційну, педагогічну, просвітницьку спадщину нам належить осягнути.

Наше знайомство відбулося в 1994 році, коли Петро Васильович подав документи, а згодом став членом-кореспондентом Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України. В цей рік молода на той час Академія поповнилася педагогами – практиками, переважно директорами шкіл, які поєднували у своїй роботі інноваційні здобутки з щоденнм учителюванням. І одним з них став Петро Васильович Лосюк, якому тоді було 58 років - вік творчих устремлінь й професійної зрілості. На той час він уже стояв на початках реалізації як організатор і натхненник своєрідної системи освіти і виховання

дітей, яка згодом ввійде в історію вітчизняної педагогіки як гуцульська школа, а її наукове обґрунтування – як гуцульщинознавство.

Спочатку як член Академії, тобто на початку 1990-х, Петро Васильович входив до складу Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» (рак створення -1993), спільної установи НАПН України та Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Однак досить швидко педагог звузив свої пошуки, створив і очолив Науково-дослідну лабораторію гуцульської етнопедагогіки і гуцульщинознавства, започаткував друкований орган «Гуцульська школа».

Аналізуючи його доробок, а це комплекс видавничої, педагогічної і методичної праці, обрані ним напрями роботи й досліджень, які він представляв у Академії, можна виокремити наступні здобутки в галузі педагогічної науки, теоретично узагальнивши і певним чином абстрагувавши. Це передовсім регіональний вимір і середовищний підхід, які пов'язані між собою.

Зазначимо, що їх теоретичне обґрунтування з'явилося пізніше, ніж втілення на практиці. Щодо регіонального виміру, то, наприклад, в «Енциклопедії освіти», що вийшла під егідою НАПН України в 2008 р., такого поняття немає, а в її перевиданні 2021 р. є стаття «Регіональне управління освітою», де викладено тлумачення різними авторами цього терміну, але як управлінської одиниці [1]. Стосовно ж бачення Петром Васильовичем – це розбудова конкретної освітньо-виховної системи на основі природнио-географічних (високогір'я), етнографічних (народні промисли), соціальних, демографічних, трудових, історичних чинників, притаманних саме Гуцульщині. Може, це і не всі перелічені, але для подальшого їх виявлення й деталізації потрібно провести польове дослідження в Яворові, вивчити архіви журналу «Гуцульська школа» і поповнити цей ряд. А, можливо, такий підхід вже й здійснено. Саме у такий спосіб має йти врахування усіх складових регіонального виміру.

У такому розумінні регіонального поміщається/знаходиться і середовищний підхід, який, на нашу думку, максимально опредмечений у «феномені Лосюка». Саме він є опцією, яка дозволила педагогу виокремити й описати гуцульщинознавство як окремий напрям регіональної педагогіки, як сукупність народознавчого, етнографічного, трудового, етичного, професійного компонентів регіонально орієнтованої освіти, яка може використовуватися (і використовується) не лише на Гуцульщині, а й значно ширше – в гірській школі взагалі.

Охоплення всього оточуючого середовища, в першу чергу освітньо-виховного, поєднання регіонального підходу із загальнодержавним, всеукраїнським стало основою для формування в школі Лосюка ряд

ідентичностей у вихованців в самому найширшому розумінні цього визначення – як жителів села, як учнів, як трудівників, як носіїв етнокультурних традицій, і врешті решт як національно свідомих українців.

Прослідковуємо, що у своїх розмислах він ішов від морального виховання, декоративно-прикладного мистецтва як виховного засобу старшокласників (1970-і роки), до таких всезагальних і всеохопних категорій як регіональний вимір, середовищний підхід, національна ідентичність.

Декілька слів про зустрічі з Петром Васильовичем. Худої статури, з розлітаючуюся зачіскою, він зберіг у своїй зовнішності і рухах багато юнацького, навіть дитинного – при розмові жестикулював, говорив емоційно, пристрасно, з різними модуляціями голосу. А говорив він виключно про стан справ у освіті, про долю сільських шкіл, а особливо своєї, високогірної Яворівської. З великою тривогою говорив про їхню долю в наші нелегкі часи, про те, що вони занепадають без державної уваги, а здобутки і напрацювання його школи та інших не мають підтримки. Не лише жалівся, а вів у Академії велику роботу з популяризації гуцульщинознавства в українській школі.

Саме з цим Петро Васильович виступав на кожних загальних зборах Академії, а після засідань в обов'язковому порядку вирушав до Міністерства науки і освіти, де ходив по кабінетах і добивався хоч мінімальних зрушень і в матеріальному забезпеченні, і у включенні регіонального компоненту в зміст загальної середньої освіти, врахування специфіки регіону. І результат були, хоча й не дуже значні.

В неофіційному спілкуванні Петро Васильович був дуже комунікабельною людиною, любив жартувати, співати – всі ми пам'ятаємо гуцульські коломийки в його виконанні.

В травні 2008 року група науковців НАПН, і серед них я, відвідали Івано-Франківськ, побували в Яворові, коли там проходила науково-практична конференція, присвячена, здається, інформатизації освіти. В Яворові Петро Васильович з гордістю показував своє дітище – Яворівську загальноосвітню школу, у якій поєднав навчання, красу, мистецтво і працю. І дійсно – зроблене вражало: килимарство, різьблення по дереву, вишивання дітьми було на високому професійному рівні.

Петро Васильович з гордістю знайомив нас із запаморочливими краєвидами свого краю – Гуцульщини, з дитячою художньою самодіяльністю, з досягненнями своїх земляків.

В останні роки вік і хвороби брали своє, але він підтримував тісні контакти з членами відділення, брав участь у науковій роботі. Так, плин часу невблаганний, але пам'ятаймо справжнього педагога, директора сільської школи, вчителя, науковця, чисту душу і віддану справі людину. Наше завдання

– не втратити, зберегти цю оригінальну спадщину, не дивлячись на великі перепони - війну, демографічні і соціальні виклики і кризи. Тепер справа за дослідниками недавньої історії, історії сьогодення за нами всіма.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти. Нац.акад.пед. наук України. 2-е вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с. с. 864-865

Богдан ТИМКІВ,
доктор філософії, професор,
професор пластичних мистецтв
Республіки Польщі,
завідувач кафедри методики викладання
образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та дизайну,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Навчально-науковий інстиитут мистецтв
e-mail: bohdan.tymkiv@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПЕТРА ЛОСЮКА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розкрито особливості інтеграції етнопедагогічної концепції Петра Лосюка у систему підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Проаналізовано можливості поєднання академічної мистецької освіти з автентичними традиціями народного мистецтва Гуцульщини в контексті формування професійної та етнокультурної компетентності. Визначено основні концептуальні засади підготовки педагога-мистця: інтеграцію традиційних художніх технік, розвиток етнодизайну, пленерно-етнографічну практику, природовідповідність творчості та формування етнопедагогічної позиції вчителя. Показано, що реалізація ідей П. Лосюка сприяє формуванню національно свідомого, творчо компетентного педагога, здатного поєднувати традицію й інновацію в освітньому процесі.

Ключові слова: Петро Лосюк; етнопедагогіка; мистецька освіта; підготовка вчителя образотворчого мистецтва; гуцульська школа; етнодизайн; народне мистецтво; професійна компетентність; національна ідентичність; художня освіта.

Сучасна парадигма вищої освіти в Україні потребує не лише технологічної модернізації, а й глибокого перезавантаження, що базується на національних витоках. У контексті сучасної трансформації вищої мистецької освіти особливої ваги набуває пошук ефективних моделей поєднання академічного навчання з етнокультурними традиціями народу. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва в закладах вищої освіти вимагає не лише опанування художніх технік, а й формування глибокої ціннісної основи, здатної забезпечити трансляцію національного коду в майбутній професійній діяльності. У цьому аспекті унікальним і перспективним є звернення до концепції етнопедагогіки Петра Лосюка.

Педагогічна система П. Лосюка, апробована на базі Яворівської школи-лабораторії, інтегрує мистецтво, навчання і виховання в єдиний цілісний процес. Впровадження її принципів у систему професійної підготовки майбутніх педагогів-художників дозволяє реалізувати ідею безперервності традиції: від вивчення семантики народного орнаменту до професійного володіння художнім

ремеслом. Актуальність теми зумовлена необхідністю виховання вчителя-мистця, який сприймає образотворче мистецтво не лише як предмет навчання, а як засіб формування національної ідентичності та естетичного ідеалу особистості на засадах етнопедагогічної спадщини.

Різні аспекти науково-педагогічної спадщини П. Лосюка стали об'єктом дослідження вітчизняних науковців, зокрема В. Кононенка, М. Лесюка, І. Пелипейка, Р. Скульського, Б. Ступарика, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, А. Григорук, О. Джус, Т. Паски та ін. Його доробок вивчають у контексті етнопедагогіки, краєзнавства та інноваційного управління освітніми закладами. Особлива увага науковців акцентується також на теоретичних основах гуцульщинознавства та методико-педагогічних принципах його використання в освітньому просторі навчальних закладів.

Спадщина Петра Лосюка, зокрема його концепція розвитку гуцульської школи, пропонує унікальну модель виховання, де мистецтво не відокремлене від життя, а є його органічною частиною й освітній процес також інтегрований у природне та етнокультурне середовище. Саме на важливе значення її впровадження в освітній процес вказали сучасні науковці Оксана Джус і Тарас Паска, адже це дало «можливість формувати світогляд школярів не на основі абстрактних понять, а на конкретному змісті – матеріалах про історію, географію, природу, господарство, культуру, мистецтво, звичаї та обряди, християнські вірування рідного краю. У такий спосіб виховний вплив на учня набував природного змісту, а поняття патріотизму, любові до свого народу позбавлялися декларативності, ставали близькими для дитячої душі» [1, с.194].

Відповідно до ідей вченого, вважаємо, що професійна підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва має базуватися на таких концептуальних засадах:

1. Інтеграція автентичних технік у сучасний художній дискурс. Петро Лосюк у своїй системі особливу увагу приділяв «ручній праці» як засобу розвитку мислення. У ЗВО це реалізується через поглиблене вивчення традицій регіональних художніх шкіл (яворівського ліжникарства, різьблення, косівської кераміки, вишивки). Важливо, щоб майбутній педагог не лише володів технікою виконання, а й розумів семантику символів. Наприклад, вивчення орнаментики розглядається не лише як декоративний елемент, а як «текст», що передає космогонічні уявлення предків. У процесі навчання студенти створюють авторські інтерпретації традиційних образів, поєднуючи, наприклад, класичну живописну техніку з мотивами народного примітиву.

2. Етнодизайн як інструмент подолання глобалізаційної уніфікації. В умовах цифрової трансформації принцип П. Лосюка про «єдність краси та доцільності» трансформується у напрям етнодизайну.

Використання програмного забезпечення (CorelDraw, Adobe Suite) для стилізації народних мотивів дозволяє студентам створювати сучасні візуальні продукти: від логотипів у національному стилі до концептів оформлення міського середовища. Це дає відповідь на виклик глобалізації: майбутній учитель вчиться створювати конкурентоспроможний український продукт, який є актуальним у світовому візуальному контексті, але зберігає свою ідентичність.

3. Пленерно-етнографічна практика та проєктна діяльність як метод пізнання. Наслідуючи досвід Яворівської школи-лабораторії, професійна підготовка має включати елементи мистецького краєзнавства. Студенти залучаються до етнографічних досліджень: фіксації автентичних зразків, спілкування з народними майстрами (методом інтерв'ю та включеного спостереження). Такий підхід формує дослідницьку компетентність. Результатом стають мультимедійні проєкти: «Цифровий архів орнаментів регіону», «Віртуальна мапа народних промислів», що дозволяє студенту виступати не лише учнем, а й охоронцем культурної спадщини та творчо її переосмислити в процесі створення авторських мистецьких робіт. Дослідники зазначають, що П. Лосюк одним із перших в Україні практично реалізував ідею музейної педагогіки. Адже музей Гуцульщини при школі був не просто експозицією, а активним навчальним простором, де діти працювали з автентичними творами народних майстрів .

4. Природовідповідність та екологічність художньої творчості. Одним із ключових принципів П. Лосюка є гармонія з природою. У викладанні мистецьких дисциплін це втілюється через використання екологічних матеріалів та природних пігментів, а також ландшафт під час пленерної практики сприймається як першоджерело художнього образу. Це виховує у студентів етичне ставлення до навколишнього світу та розуміння мистецтва як екосистеми, де кожен колір і форма мають своє природне обґрунтування. Яскравим прикладом екологічності творчості є новітня концепція ліжникарства, розроблена в Яворівській школі, що полягає «у гармонійному поєднанні здобутків минулого (повернення до витоків) із здобутками сьогодення, де враховано вимоги екобезпеки виробництва, гігієнічності виробу і його оздоровчого впливу на організм» [2, с. 98].

5. Етнопедагогічна позиція вчителя-художника. Професійна підготовка у ЗВО має на меті формування вчителя – активного члена суспільства, який, за Петром Лосюком, є «духовним орієнтиром громади». Студенти опановують методики етнопедагогічного впливу – як через образотворчу діяльність виховувати в дітях патріотизм, любов до праці та розвивати естетичний смак. Це перетворює підготовку вчителя з передачі алгоритмів малювання на формування педагогічної філософії, заснованої на родинних цінностях та національній етиці.

Нині концепція П. Лосюка в системі вищої освіти трансформується у розвиток етнодизайнерської компетентності, що передбачає: осучаснення традиційних мотивів у графічному дизайні та живописі; створення проєктів, які поєднують архаїку та модерн (наприклад, стилізація народної іграшки у сучасній цифровій ілюстрації); педагогічну орієнтацію на «живе спілкування» з народними майстрами як елемент пленерно-етнографічної практики.

Таким чином, ідеї Петра Лосюка в сучасній мистецькій освіті перестають бути лише музейним надбанням. Вони стають динамічною системою, де регіональна специфіка збагачує загальнодержавний стандарт підготовки вчителя, перетворюючи мистецьку освіту на інструмент збереження генетичної пам’яті нації.

Список використаних джерел:

1. Джус О., Паска Т. Гуцульський освітянський корифей Петро Васильович Лосюк. *Гірська школа українських Карпат.* 2013. № 8-9. С. 193-196.

2. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Косів: Писаний Камінь, 2001. 166 с.

Лідія ТИМКІВ,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ
e-mail: lidiia.tymkiv@cnu.edu.ua
ORSIDhttps://orcid.org/0000-0001-7423-0202
м. Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧІ ОСОБИСТСТІ: ДОСВІД ЕТНОПЕДАГОГІКИ ПЕТРА ЛОСЮКА

Анотація. У статті здійснено аналіз ролі регіональної ідентичності у забезпеченні психологічного благополуччя особистості на основі етнопедагогічної концепції Петра Лосюка та досвіду гуцульської школи. Розкрито регіональну ідентичність як важливий чинник формування резильєнтності, самооцінки та емоційної стійкості особистості в умовах сучасних суспільних викликів, зокрема воєнного стану. Обґрунтовано, що залучення до етнокультурного середовища сприяє формуванню позитивної Я-концепції, подоланню кризи ідентичності та зниженню рівня психологічної дезадаптації.

Ключові слова: регіональна ідентичність; психологічне благополуччя; етнопедагогіка; Петро Лосюк; гуцульська школа; резильєнтність; Я-концепція; арт-терапія; народне мистецтво; ментальне здоров'я.

У сучасному динамічному світі проблема психологічного благополуччя особистості набуває особливої гостроти, а в умовах повномасштабної війни в Україні вона стає питанням національної безпеки та ментального виживання. Одним із ключових чинників емоційної стійкості (резильєнтності) у цей надскладний період є регіональна ідентичність - глибоке усвідомлення людиною свого зв'язку з малою батьківщиною, її історією та цінностями.

Особливої актуальності в умовах воєнного стану набуває педагогічний досвід Петра Лосюка, засновника концепції гуцульської школи. Його підхід базується на концепції, що гармонійний розвиток і психологічний захист дитини неможливі без усвідомлення етнокультурної приналежності до рідного краю. В часи, коли зовнішній світ стає джерелом загрози та руйнації, саме регіональна ідентичність, за П.Лосюком, стає тим внутрішнім ресурсом і джерелом сили, що дозволяє особистості зберігати цілісність. Різні аспекти науково-педагогічної спадщини П. Лосюка стали об'єктом дослідження вітчизняних науковців, зокрема І. Пелипейка, Р. Скульського, Б. Ступарика, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, О. Будник, А. Григорук, О. Джус, Т. Паски, І. Червінської. Проблематику регіональної ідентичності висвітлювали відомі українські

психологи такі, як З.Карпенко (розвиває аксіопсихологічний підхід, де ідентичність розглядається як простір психокультурної взаємодії особистості, що є критичним для внутрішньої гармонії); Т. Титаренко та представники її наукової школи (регіональна ідентифікація виникає як суб'єктивне переживання зв'язку з певною локацією, що дає людині відчуття стабільності та вкоріненості.); В.Васютинський (регіональні особливості менталітету українців та те, як вони впливають на колективну та індивідуальну ідентичність) та інші.

У контексті поглядів Петра Лосюка ці дослідження підтверджують його практичну інтуїцію: коли дитина виховується в середовищі, де регіональна культура (гуцульська) є органічною частиною навчання, її ідентичність стає «фундаментом», який захищає від стресу та дезорієнтації в глобальному світі.

Метою статті є аналіз питання, як залучення до регіонального культурного коду стає потужним інструментом підтримки ментального здоров’я, допомагаючи молоді долати травматичний досвід війни та формувати стійку Я-концепцію через відчуття приналежності до незламної спільноти.

В умовах сучасної глобалізації суспільства людина часто потерпає від втрати соціокультурних орієнтирів, що призводить до стану депривації та кризи ідентичності. Педагогічна спадщина Петра Лосюка та його концепція «гуцульської школи» сьогодні переосмислюються як потужна система психологічної підтримки особистості. Регіональна ідентичність у цьому контексті розглядається не лише як виховна категорія, а як базовий конструкт психологічного благополуччя та ментального здоров’я. Загалом, на думку науковців, «регіональна ідентичність – це динамічна форма колективної самосвідомості та емоційного самовіднесення зі специфічним простором (територією), яка проявляється в усвідомленні приналежності до регіональної спільноти та реалізується через засвоєння спільних цінностей, символів і традицій» [2, с. 165]. Як зазначав відомий психолог Ерік Еріксон, ідентичність є основою психічного здоров'я, адже вона дає відповідь на питання «Хто я?». У системі П.Лосюка це самоусвідомлення формується через щоденне занурення в автентичне середовище, що мінімізує ризики маргіналізації та внутрішньої дезорієнтації.

Психологічне благополуччя вихованців гуцульської школи тісно пов’язане з концепцією самоактуалізації. П. Лосюк вибудував освітній процес так, що традиційне ремесло та праця стають засобами самовираження. Це перегукується з теорією Альберта Бандури про «самоефективність»: коли дитина бачить реальний результат своєї праці (витканий ліжник чи різьблений таріль), у неї зростає впевненість у власних силах. Таке відчуття компетентності є критично важливим для позитивного емоційного стану дитини та протидії стресу.

Окрему увагу варто звернути на подолання комплексу меншовартості, що є вагомим чинником психологічного комфорту. Петро Лосюк стверджував, що виховання на рідних традиціях трансформує сприйняття «провінційності» у відчуття унікальності. Це підтверджує думку українського вченого Івана Беха, який наголошував, що виховання має базуватися на духовних цінностях народу, адже тільки так особистість набуває внутрішньої стійкості. Регіональна ідентичність тут виступає захисним механізмом: людина, яка пишається своїм корінням, має вищу самооцінку та менше піддається зовнішньому маніпулятивному тиску. Нарешті, досвід Яворівської школи демонструє важливість соціальної підтримки – відчуття єдності з громадою та родиною. Включеність у тяглість поколінь дарує дитині відчуття психологічної захищеності. Саме ця локальна прив'язаність створює міцний емоційний фундамент, на якому будується зріла, щаслива та психічно здорова особистість.

Важливою складовою Яворівського ліцею є робота психологічного центру, створення якого П.Лосюк вважав необхідним для збереження ментального здоров'я горян. Він наголошував, що гірська школа має бути не лише джерелом знань, а й оазою спокою, де дитина відчуває захист рідних стін і магію культури предків [1, с. 22-24]. Психологічна допомога тут інтегрована в етнографічний контекст. Зокрема, П.Лосюк впроваджував елементи кольоротерапії через аналіз гуцульської вишивки, де переважання сонячних, теплих барв сприяло подоланню депресивних станів та тривожності у вихованців. Окрім цього, образи, які відтворені у вишивці, стають призмою, через яку можна досліджувати взаємодію дитини з зовнішнім світом. Дитина переводить свої думки і почуття на тканину і чітко усвідомлює їх символічність і значимість. Саме це усвідомлення і дозволяє їй знайти вирішення проблеми, подолати наслідки стресу і вийти з психологічної кризи [3, с. 107]. Відтак, вишивання та народна творчість можуть бути інструментом формування внутрішнього балансу та моральної стійкості молоді.

Процес виготовлення вишивки чи писанки в психологічному центрі використовувався як форма арт-терапії, що дозволяє дитині трансформувати внутрішню напругу в творчу енергію. Окрему увагу П. Лосюк акцентував на естетотерапії, вважаючи, що гармонія зовнішня (краса природи Карпат, архітектура школи) породжує гармонію внутрішню. Петро Лосюк зазначав, що споглядання карпатських краєвидів та тиха праця над народною іграшкою лікують душу краще за будь-які ліки [1, с.112-115]. Як бачимо, досвід етнопедагогіки Петра Лосюка демонструє, що виховання на основі регіональних цінностей є не лише формою збереження культури, а й інструментом зміцнення ментального здоров'я учнів. Це цілком узгоджується з науковими підходами до розуміння внутрішнього комфорту людини, адже у сучасній дослідницькій

практиці широкого застосування набула багатовимірна модель психологічного благополуччя Керол Ріфф. Вона включає в структуру психологічного благополуччя самоприйняття, позитивні взаємини, особистісне зростання, цілеспрямованість, уміння досягати успіху в середовищі функціонування, автономію [4, с. 721]. Кожен із цих шести параметрів можна простежити у випускників ліцею, що працює за системою П. Лосюка. Зокрема, такий компонент як «уміння досягати успіху в середовищі функціонування» реалізується в гуцульській школі через залучення дитини до автентичного соціокультурного простору її рідного краю. Оволодіння ремеслом дає дитині відчуття незалежності. «Я вмію зробити це сам» - це і є психологічна автономія, здатність протистояти зовнішньому тиску завдяки впевненості у своїх силах. Концепція «школи-родини» П.Лосюка, де стосунки між вчителем, учнем і громадою будуються на засадах гуцульської етики та поваги до старших. Постійна залученість до спільних толок, святкувань та обрядів вчить дитину вибудовувати глибокі, довірливі зв'язки, що є фундаментом емоційного здоров'я за К.Ріфф. Самоприйняття через етнічну ідентичність – виховання дитини в середовищі, де гуцульські традиції, говірка та одяг є предметом гордості, а не меншовартості. Коли дитина знає свій родовід і цінує своє коріння, вона приймає себе як частину великого й поважного цілого. Це мінімізує внутрішні конфлікти та формує позитивну «Я-концепцію». Відповідно до концепції П.Лосюка, особистісне зростання учнів відюується і завдяки краєзнавству. Часті експедиції, дослідження рідного краю, відкриття нових сторінок історії своєї родини та села. Це стимулює постійний пізнавальний інтерес. Особистість не стоїть на місці, вона розвивається, відкриваючи світ через «малу батьківщину».

Педагогічні ідеї Петра Лосюка демонструють, що регіональна ідентичність не є обмеженням, а навпаки – є фундаментом для формування психічного здоров’я молоді. Психологічне благополуччя учня в межах гуцульської школи досягається через гармонізацію внутрішнього світу дитини з її зовнішнім соціокультурним середовищем. Такий підхід є надзвичайно перспективним для сучасної психології освіти, оскільки дозволяє виховувати стресостійку особистість із чіткими ціннісними орієнтаціями.

Список використаних джерел

1. Лосюк П. Гуцульська школа. Косів: Писаний Камінь, 1997. 122 с.
2. Маковська Н. Регіональна ідентичність як форма колективної самосвідомості: теоретико-методологічний аналіз. *Politicus.* 2019. Вип. 4. С. 165.
3. Тимків Л. Психотерапевтичний потенціал вишивки в діяльності шкільного психолога. Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : *зб. тез ІІ Міжнародної онлайн-конференції*, 20 травня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоскаленко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2021. 139 с.
4. Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology.* 1995. Vol. 69. P. 719–727.

Соломія УШНЕВИЧ,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0001-9901-9286
E-mail: solomiia.ushnevych@cnu.edu.ua
м. Івано-Франківськ, Україна

СИНЕРГІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПРИКАРПАТСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ США

Анотація. У статті проаналізовано синергію етнопедагогічних концепцій Прикарпатської школи в освітньому просторі української діаспори США. Науково-педагогічні здобутки Мирослава Стельмаховича та практико-орієнтовану модель Петра Лосюка. Досліджено взаємозв'язок між «родинною педагогікою» та «Школою радості» як цілісною системою формування національної ідентичності молодшого школяра Виокремлено роль етнопедагогічних засобів (естетизація середовища, природовідповідність) у сучасному освітньому процесі, зокрема в умовах українського шкільництва у США.

Ключові слова: етнопедагогіка, родинна педагогіка, гуцульщинознавство, школа радості, національна ідентичність, М. Стельмахович, П. Лосюк, діаспора.

Сучасна українська освіта в умовах глобалізаційних викликів та повномасштабної збройної агресії потребує міцного ціннісного фундаменту. Звернення до спадщини Прикарпатської педагогічної школи, зокрема до праць академіка Мирослава Стельмаховича та народного вчителя Петра Лосюка, дозволяє вибудувати модель виховання, де національне коріння стає джерелом особистісної стійкості. Сьогодні, коли мільйони українських дітей розсіяні по світу, питання збереження їхньої ідентичності стає питанням національної безпеки. У цьому контексті школи українознавства в Америці, Європі та Австралії постають «духовними островами», де через синергію родини та школи гартується майбутнє нації.

Петро Лосюк – корифей Гуцульщини, який розробив концепцію регіональної національної школи. Його підхід базується на використанні етнографічного компонента не як абстракції, а як живого змісту: через історію, ремесла та християнські вірування рідного краю. Якщо М. Стельмахович вибудував ґрунтовний теоретичний каркас родинного виховання, то П. Лосюк на базі Яворівської школи створив унікальну модель - «Школу радості».

Звертаємо увагу на ключові аспекти моделі П. Лосюка, що лягли в основу

його педагогічної концепції

1. *Естетизація освітнього середовища*: навчання через народне мистецтво (різьбярство, писанкарство, ліжникарство).
2. *Природовідповідність*: використання ландшафту як «підручника відкритого неба».
3. *Трудове виховання*: радість від створення матеріальних цінностей власними руками.

Ці ідеї, що перегукуються з гуманізмом В. Сухомлинського, сьогодні набувають особливого значення для українства в США. В умовах американського простором спротиву асиміляції.

Важливим фактором реалізації педагогічних умов у діаспорному вимірі є використання ключових педагогічних засад Прикарпатських науковців. У своїх працях «Мудрість народної педагогіки», «Педагогіка життя», «Народна дидактика», «Традиції української народної педагогіки» та інших академік М. Стельмахович виявив свою непохитну національну свідомість і громадянську мужність та патріотизм. У названих працях, як у фокусі, злилися духовні сили українського народу на рівні етнопедагогіки [6, с. 123]. Професор М. Стельмаховича обґрунтував ключові умови ефективного виховання, найбільш типовими у практиці закордонного шкільництва є:

*Родовідна умова***:** знання коріння дає дитині «вертикаль» стійкості. Коли учень у Нью-Йорку чи Йонкерсі усвідомлює історію свого роду, він перестає бути учнів українознавчих шкіл, можна побачити велике значення спілкування з батьками. Виховання патріотизму й любові до свого рідного починається в сім ї.

Українознавча умова: спільною для двох концепцій вважаємо вивчення ментальності через класичну літературу та ужиткове мистецтво. Учні українознавчих шкіл пишуть писанки, роблять дідухів, плетуть гердани і т.д. Власне, ця концептуальна умова тісно пов язана зі «Школою радості» П. Лосюка: від гуцульських ремесел до арт-терапії в діаспорі. Якщо Стельмахович дав нам теоретичну основу, то народний вчитель Петро Лосюк запропонував дієвий інструментарій - «Школу радості». Плетіння герданів чи написання писанки в класі - це практичне втілення «Школи радості» П. Лосюка.

Варто процитувати слова проф. Ігоря Цепенди, проголошені на конференції тих освітян, які не просто працювали в школі, а формували цілу філософію української освіти, поєднуючи сучасну педагогіку з глибокими етнокультурними традиціями Карпатського краю. Його наукові ідеї та практичні напрацювання стали важливою основою розвитку гуцульщинознавства та української

етнопедагогіки».

Для суботніх шкіл модель Лосюка є актуальною через її *арт-терапевтичний ефект.* В умовах стресу від війни та адаптації, створення різдвяної атрибутики чи вертепних костюмів стає актом матеріалізації зв'язку з Батьківщиною. Це і є «естетизація середовища», що знімає психологічну напругу та вкорінює ідентичність.

Етнопедагогічний дискурс у школах США сьогодні – це взаємодоповнюваність:

1. Родина (за Стельмаховичем) закладає ціннісний фундамент, зберігаючи мову та релігійні традиції. З цього приводу Мирослав Стельмахович писав: «Вироблені і унаслідовані народом протягом віків національні звичаї мають вельми велике значення. Без опори на українські народнізвичаї виховати справжнього українця неможливо. Тому їх збереження й збагачення та неухильне дотримання має доленосне значення як для нації в цілому, так і для кожного українця зокрема» [7, с. 35-36]
2. Школа українознавства (за Лосюком) надає цьому фундаменту форму через діяльність: свята, ремесла та інтегровані уроки. Нову школу в Яворові її керівник уявляв так: «Передусім це мала би бути школа радості, щоб діти охоче йшли до неї. Навчання в школі стає потребою для учнів тоді, коли, крім самих уроків, які всі не можуть бути захоплюючими, учні матимуть улюблені заняття» можливостях використання текстів української літератури, що базуються на християнських та героїчних мотивах (думи, балади) і є втіленням тієї «серцевої чуйності», яку плекали обидва педагоги. Учителі українознавчих шкіл не просто зберігають минуле - вони будують стійку конкурентоспроможну ідентичність. Відтак, хочемо зосередитися на думці, що впровадження концептуальних засад українських дітей в іншомовних середовищах.

Як відомо, Мирослав Стельмахович увів у науковий обіг поняття, яке сьогодні є ключовим для діаспори: «Українська родина - перша школа патріотичної любові» [7, с. 272]. В умовах проживання в США, де мультикультурне середовище диктує свої правила швидкої інтеграції, родина стає єдиним простором, у якому етнопедагогічні засоби можуть застосовуватися безперервно.

Доречно зауважити, що для суботніх шкіл у США модель Петра Лосюка є надзвичайно актуальною через її *арт-терапевтичний ефект*. Петро Васильович довів, що навчання через народне мистецтво (різьбярство, писанкарство, вишивку) виховує не просто майстра, а гармонійну особистість. В умовах стресу від війни та адаптації в новій країні, «гуцульська етнопедагогіка» Лосюка стає

способом зняття психологічної напруги. Створення різдвяної атрибутики (Вифлеємська Зірка, костюми для Вертепу) чи писанки в класі українознавства - це акт матеріалізації зв'язку з Україною. Це те, що П. Лосюк називав естетизацією освітнього середовища».

Практичне втілення цих ідей сьогодні спостерігається у літературній освіті молодших школярів. Наприклад, вивчення творів дитячої письменниці Зірки Мензатюк (зокрема «Таємниці козацької шаблі») дозволяє реалізувати *другу педагогічну умову* М. Стельмаховича – дослідження історії та ментальності через художній образ. У таких текстах «козацький дух» і християнські мотиви стають тими «етнопедагогічними засобами», про які писала С. Васильчук, аналізуючи спадщину вченого.

Концепції М. Стельмаховича та П. Лосюка не є взаємовиключними; вони утворюють діалектичну єдність «сім'я – школа – громада». Родинна педагогіка Стельмаховича дає дитині духовний імпульс, а «Школа радості» Лосюка забезпечує практичний інструментарій для реалізації цього потенціалу через працю та мистецтво. У поєднанні ці моделі становлять надійний фундамент для сучасної української школи, виховуючи покоління, здатне зберігати ідентичність у глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Захаренко О. А. Енциклопедія школознавства. Черкаси : Відлуння-Плюс, 2007. 404 с.
2. Качкан В. А. Екскурси і дискурси (українська історія, література, культура, філософія, фольклористика, етнологія, пресологія в епістолярному віддзеркаленні: панорама проблеми) : монографія. Ч. 2. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. - 112 с.
3. Лосюк П. В. Гуцульська школа. Косів : Писаний Камінь,1997. с.121
4. Лосюк П. В. Гуцульщинознавство в дошкільному вихованні дітей. Івано-Франківськ *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка.* 2008. №17-18. с.
5. Збережемо пам'ять про фундатора гуцульської школи та гуцульщинознавства 23 Березня, 2021. Історія, Люди, Освіта і Культура, Села. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
6. Скалич Л. Родинне виховання учнів початкової школи за творами М Стельмаховича. Молодь і ринок No12 (179), 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
7. Стельмахович М. Г. Українська етнопедагогіка : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1996. 288 с.

Марія ФЕДУНЬ,
докторка філологічних наук, доцентка,
професорка кафедри педагогіки та психології,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
ORSID https://orcid.org/0009-0008-4487-92X
E-mail: femaro@ukr.net
м. Івано-Франківськ, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЇ ПРО УЧАСТЬ ЕТНІЧНИХ МЕШКАНЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ В ЛЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (ЗА СПОГАДАМИ ОСИПА НАЗАРУКА)

Анотація. У статті здійснено аналіз виховного потенціалу інформації про участь етнічних мешканців Гуцульщини в Легіоні Українських Січових Стрільців крізь призму мемуарної спадщини Осипа Назарука та в контексті гуцульщинознавчих ідей Петра Лосюка. Акцентовано увагу на українознавчому вимірі як цілісній системі знань про національну історію, культуру та духовність, у межах якої Гуцульщина постає як унікальний регіональний феномен. Розкрито значення етнокультурного досвіду гуцулів у формуванні військової звитяги, національної свідомості та ідентичності українців у період Першої світової війни. На основі спогадів О. Назарука про табори Українських Січових Стрільців проаналізовано особливості побуту, світогляду та культурної самобутності гуцульських вояків, що виявляється у їхній праці, естетиці життєустрою та духовних практиках.

Ключові слова: Гуцульщина; етнопедагогіка; гуцульщинознавство; Українські Січові Стрільці; Осип Назарук; П. Лосюк; національна ідентичність; українознавство; мемуаристика; військово-патріотичне виховання; культурна спадщина; історична пам’ять.

Українознавство, однією зі складових якого є гуцульщинознавсто, – це, за Петром Кононенком (див.: підручник для вишів «Українознавство»), цілісна система знань про Україну і світове українство. Це наука про нашу Вітчизну, про нас, нашу душу і серце… Наука, подібна до коштовного скарбу. Якщо йти за Володимиром Самійленком (поезія про мову) – це «діамант дорогий». Ця наука немав верлина, самоцвіт, котрий різноширокий за своїми гранями: тут мова і література, економіка та історія, військова справа, медицина тощо… Українознавство – це, на нашу думку, наука про сучасне і минуле, це погляд у майбутнє… А ще українознавство – це наука про національну унікальність – лемківську, бойківську, покутську, опільську, гуцульську…

Програма з гуцульщинознавста, автором якої є народний учитель Петро Лосюк, потверджує цю особливість і вбирає у себе розмаїття тематики. Не є винятком військова звитяга, адже здавна гуцули прославилися як волелюбна гілка українства (згадаймо Лук’яна Кобилицю чи Олексу Довбуша). Внесли свою

лепту етнічні мешканці Гуцульщини і в історію Легіону Українських січових стрільців. Знайдені нами спогади Осипа Назарука (про його спадщину ми вели мову у наших розвідках) вкотре потверджують це, а також засвідчують унікальну своєрідність гуцулів. Ми вперше хочемо повести мову про мемуарний спадок О. Назарука у такому ракурсі. У цьому полягає актуальність пропонованого дослідження. Але насамперед хочемо окреслити імена дослідників Гуцульщини. Тут варто назвати як етнічних мешканців цього краю, так і чужинців, а серед них були Володимир Шухевич, Володимир Гнатюк, Володимир Грабовецький, Петро Арсенич, Ігор Пелипейко, Марія Лаврук, чужинці – німці Р. Кайндль, К. Францоз, англійка Мері Мюрел Дові, поляк Станіслав Вінценз та інші. Неабияке значення має праця Михайла Домашевського «Історія Гуцульщини» (том перший, Чикаго-Львів, 1995. 501с.), де зібрано матеріали про герб і прапор Гуцульщини, пісенну творчість, говір, весільну та похоронну обрядовість тощо. А серед фольклорних записів знаходимо й слова вояцької пісні:

Провадила мати сина горів, стежечками,
Та зросила доріженьку дрібними сльозами,
Провадила мати сина в неділю раненько,
Сама сіла під віконце, плаче жалібненько (записано в Микуличині).

З початком Першої світової війни, у якій брали участь сорок країн, до війська в Австро-Угорщині, у склад якої входила Галичина, зголосилося 28 тисяч українців, серед яких 75 відсотків складала інтелігенція. Відомий малюнок Олени Кульчицької «Гуцульські добровольці» засвідчує ці часи. Маємо інформацію і щодо Української Галицької Армії, де вказується, що в цьому війську налічувалося 162 старшин і 1747 стрільців родом із Галицької Гуцульщини. Відомі загалу імена Михайла Горбового і Гриця Голинського…

Сьогодні, у період російсько-української війни, хочеться закцентувати на поглядах довкруг української нації, які залишив у своїх споминах О. Назарук, у тому числі мемуарах про Легіон УСС («Над Золотою Липою. В таборах Українських Січових Стрільців», «Над Стрипою. Спомини», «Три оповідання з табора УСС» та ін.). Зокрема, письменник не загубив поза своєю увагою гуцулів, про яких ми і хочемо повести мову. Оскільки предмет дослідження в українознавстві – феномен українства, закономірності, досвід і уроки його етно-, націє-, державотворення, національного й духовного життя, формування і розвиток етнічних територій, митець, здається, іде таким же шляхом… Адже веде мову про особливості характеру представників Гуцульщини, їх умільців та творчий хист…

У книзі «Над Золотою Липою. В таборах Українських Січових Стрільців» (розділ «У таборі першого куреня УСС»), епіграфом до якого автор обирає слова Томаса Мура «Згадай, Еріне, про давній час, коли ще твої полки сміло і славно

билися у кривавім бою та побідно прогнали чужинців», частково йде мова про «гуцульське плем'я», автор роздумує, як витворилася його культура.

Відбувається перше знайомство з представниками куреня та споглядання споруджених дерев'яних будівель. Автор до деталей описує побачене, що «складається з цілої мозаїки різної форми, краски й інтенсивности вражінь, що складаються в одну гармонійну цілість, як образ у старім соборі Софії» [1, с. 75]. О. Назарука охопили емоції, які вилилися в особливі враження: йому здавалося, що входить не в ліс, а до салону: «Долівка чисто виметена. Ні трави, ні листочка, тільки гладка, чиста, убита сіра земля» [1, с. 75].

Мемуарист описує споруджені гуцулами тимчасові помешкання: «Перед нами «будівля», що пригадує – читач мусить приготовитися на здивування – стару грецьку святиню: чотири стіни, уложені в простокутник, а над ними дах, котрого причілки непропорціонально високі» [1, с. 76]. Не залишається поза увагою автора й інтер'єр: проти дерей – віконце із шести шиб, перед вікном – стіл із трьох грубих дощок, побіч дві лежанки, одна вимощена хвоєю, друга соломою. Дах будинку солом'яний, у ньому є простокутний отвір, який виконує функції вікна і вентилятора… Це приміщення канцелярії. Автор тексту описує й помешкання для коменданта сотні Романа Сушка і зазначає: «Уже у формі видно відміну: правда, основа така сама, але оба причілки у своїх горішніх частях висунені трохи наперед і густо замаєні звисаючим чатинним гіллям…» [1, с. 77]. Як завершальний акорд розповіді звучить з уст Романа Сушка, який супроводжував О. Назарука табором: «Певне, думаєте над тим, який це, властиво, стиль? – Гуцули, котрі всі ті будівлі і прикраси виконали з власної ініціативи, називають цей спосіб будови – солом'яним» [1, с.78]. Почуте наштовхує втора спогадів на роздуми: «Себто провізоричний, тимчасовий. Усе те виконали вони протягом чотирьох днів, а матеріали стягали так оглядно, що ніде не видно найменшого сліду знищення у лісі. Дивне плем'я! Де прийде, там зразу проявляє свій артистичний хист, залишає інтересні сліди своєї праці» [1, с. 78]. І оповідач виводить свою теорію-роздум про походження гуцулів: «Тут, очевидно, ділає раса, порода, кров, по кімсь одідичена, тут відзивається якась стара традиція» [1, с. 78]. Мемуарист робить припушення, що, можливо, свій слід на формуванні характеру гуцулів залишили княжі ізгої, які втікали у Карпати, або представники легіонів старого Риму, котрі продиралися через Карпатські масиви, або і одне, і друге…

Увагу мемуариста привертає й витвір мистецтва: «Онде вирізаний елегантно у корі великого граба гуцульський топірець «природної великости», зовсім такий самий, як на виставці за склом у якімсь українськім склепі. Навіть різьби та різнобарвні пацьорки пишаються на нім, немов на топірці, який я бачив

у руках Юри Соломійчука (як же слух по нім загиб!) або Петра Шекерика-Доникового» [1, с. 82].

О. Назарук наводить «перевіршовані» слова Тараса Шевченка:

«Не для людей і не для слави
Ці топірці різьблю тут я:
Для себе, братія моя:
Мені легшає у таборі,
Як їх витанаю…» [1, с. 83].

Мемуарист роздумує над тим, що є рушієм творчості, – це, на його погляд, терпіння. Топірці зненацька асоціюються в мемуариста із хрестами, адже автори-виконавці, майстри, можливо, зазнали втрат, вбито їхніх родичів і близьких… А краплини дощу, які перлами блищать на топірцях, спонукають його до узагальнення: «Якщо так, українському народови судилося виконати щось велике» [1, с. 83].

Опісля, відпочиваючи, автор споминів вкотре переживав побачене, роздумував над ним: в уяві блистіли гуцульські торіпці, вони викликали в дописувача думки про церкву святого Миколая у родинному Бучачі, на гадку приходили міркуваннння про нове поколіннння українського народу, кристалізацію національних почуттів тощо…

До теми зображенння етнічних мешканців Гуцульщини у період Першої світової війни автор звертався й у споминах «Три оповідання з табора Українських Січових Стрільців» (1915). Мемуаристом були зібрані (записані), упорядковані та видані оповідання, почуті з уст інших осіб. Так, розповідь «Золочівець в битві під Синевідським» базується на оповіді Павла Німчука, який розкриває характер Михайла Звіра. Оповідка «Гуцульська відвага і любов до гарного оружя. (З циклю про гуцулів, оповідання четверте)» побудована на розповіді Миколи Саєвича, четаря УСС (вказуються його дані: народився 17.12.1885 в Угринові (повіт Калуш)), про гуцула Зітинюка. Цікаве й «Оповідання мого 16-літнього одонанса», в якому йдеться про формування та поповнення гуцулами Легіону УСС.

О. Назарук закінчує «Три оповідання з табора Українських Січових Стрільців» підсумком-характеристикою, яка базується на психологічних засадах та порівнянні мешканців Поділля, Опілля (Рогатинщина, Бурштинщина і т. д.), Надбужанщини, Підгір’я та Гуцульщини. Мемуарист пише про те, що гуцули «вирізняються ємкістю, спритом, легкістю й орієнтацією», «легкістю й орієнтаційним змислом, особливо в горах» тощо

Тогочасні письменники охоче вносили тему «Легіон УСС і гуцули» у художні розповіді. Як свідчення цьому – твір Василя Пачовського «Хоругва невмирущих. (Казка наших днів)» з посвятою січовим стрільцям. Ідеться про

двох героїв – мешканців Гуцульщини – Андрія і Максима. Ліричними тонами митець описує Чорногору, вводить у текст образ архистратига Михаїла…

Гуцульський народний мелос теж знаходив місце у споминах. Так, Роман Купчинський, розповідаючи про смерть Павлова (спогад «Перед великою битвою під Болеховом»), вводить у текст слова пісні «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький»…

Ми вже не говоримо про Карпати, як про ключову лексему у творах того часу, бо це тема для окремої розмови… Наведемо лише один текст, який із заголовком «Нова пісня Українських січових стрільців» друкувався 1915 року:

Із-за синіх Карпат
Чути ревіт гармат,
Чути тріскіт крісів без упину.
Там вороже плем'я
Простягнуло рам'я,
Щоб добить до решти Вкраїну.

Із-за синіх Карпат
Вигляда супостат,
Своїм зором шукає неситий,
Щоб до решти здавить,
У кайдани забить,
Хто ще вольний, хто ще не забитий.

Із-за синіх Карпат
Станув з ворогом брат,
Що осліп від тюрми і неволі,
І мордує своїх.
Що за гріх! Що за гріх!
Що за іграшка мачухи-долі!

Із-за синіх Карпат
Чути стукіт лопат.
Там ховають полеглих героїв,
Що на рідній землі
Свою кров пролляли
Серед лютих безвиглядних боїв.

Отже, етнічні мешканці Гуцульщини, їх внесок у справу Легіону УСС знайшли відображення у низці творів, зокрема мемуарів початку ХХ ст., у тому числі писаннях О. Назарука. Такі напрацювання мають значний виховний потенціал. На часі їх подальше оприлюднення, вивчення та популяризація.

Список використаних джерел

1. Осип Назарук. Над Золотою Липою. В таборах Українських Січових Стрільців [Текст] / [упоряд., авторка передм. і післясл., укл. словника М. Федунь]. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2024. 128с.

Георгій ФІЛІППЧУК,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
почесний доктор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України,
перший заступник голови ВУТ «Просвіта»
імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0001-7397-0874
E-mail georg.filipchuk@gmail.com
м. Київ, Україна

Наталія ФІЛІППЧУК,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу змісту
і технологій педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID 0000-0002-1023-923X
E-mail vpee2011@ukr.net
м. Київ, Україна

ТОЙ, ХТО ПРАГНЕ ВЕРХОВИН…

Анотація. У статті висвітлено діяльність Петра Васильовича Лосюка як засновника та провідника гуцульської школи, а також його внесок у розвиток етнопедагогіки та регіонально орієнтованої освіти в Україні. На основі аналізу історико-педагогічного дискурсу та авторської моделі Яворівської школи розкрито концепцію «школи під смереками» як інноваційного освітнього простору, що поєднує національні традиції, якість знань і культурно-мистецький розвиток особистості. Акцентовано увагу на філософії освіти П. Лосюка, яка ґрунтується на ідеї гармонійного розвитку учня через інтеграцію знань, культури, праці та духовних цінностей. Показано, що його педагогічна система випереджала сучасні реформи освіти, наближаючись до європейських і міжнародних підходів до мистецької та компетентнісної освіти. Проаналізовано значення Яворівської школи як експериментального майданчика, де реалізовувалися принципи етнопедагогіки, індивідуалізації навчання та формування національно свідомої особистості. Окремо розглянуто критичні погляди автора на стан сільської школи в Україні та його спроби впливати на державну освітню політику. Зроблено висновок, що педагогічна спадщина П. Лосюка має загальнонаціональне значення та є важливим ресурсом для модернізації сучасної української освіти в умовах глобалізаційних викликів і воєнного часу.

Ключові слова: Гуцульська школа; Петро Лосюк; етнопедагогіка; гуцульщинознавство; Яворівська школа; регіональна освіта; сільська школа; національна ідентичність; освітні реформи; компетентнісне навчання; мистецька освіта; Українська освіта.

Виповнюється 125 років із тих пір, коли 1901 року Леся Українка разом із мистецтвознавцем К.Квіткою виїхала з центральної України, відвідавши О.Кобилянську в Чернівцях, далі через Вижницю, Кути, Косів, Яворів до Криворівні і Буркута, де зустрілася з Франком та Гнатюком. У Яворові зупинилася в знаній родині Окуневських, в яких часто бували: І.Франко, О.Терлецький, Н.Кобринська, О.Кобилянська. Про той день Леся писала: «У Яворові дуже симпатично і мило…». Проїхавши до Яворова біля 750 км цим же шляхом, відчутно, що всю цю гаму почуттєвих симпатій до мальовничого осердя Гуцульщини Поетка з любов'ю передала нащадкам.

Насправді, адже саме така емоція «закоханості» не покидала тут багатьох учасників І-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуцульська школа як феномен етнопедагогіки: педагогічні ідеї Петра Лосюка у вимірах сучасної освіти», присвяченій 90-річчю від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка.

Урочиста Академія «синтезу» світлої Людини, чарівної Природи, незрівнянної Культури і глибокої Традиції.

Славний Петро Лосюк із Яворова, що на Косівщині. Енергійний, одержимий ідеєю народної Освіти, неймовірний, оскільки 50 років був директором школи, яку будував, зрощував заради освіченості своїх краян. Талановитий педагог, член-кореспондент НАПН України, лауреат Всеукраїнської премії їм. В.Вернадського, почесний професор Карпатського національного Стефаникового Університету, очільник науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка…», наполегливо втілював задум свого життя – сотворити Школу високого європейського рівня і національного Духу. Ставши на цей тернистий шлях просвітника, цей глибоко народний Учитель від Бога впродовж життя ніби безупинно долав віковічну й несправедливу долю рідного Народу. «Обираючи фах учителя, я не знав, - писав він, – чи є в мене обдарування, бо вчителів у нашому роду не було. Але мені не давало спокою запитання: «Чому ніхто з жителів Яворова, крім Окуневських, упродовж ста років не здобув середньої освіти?..»

До його честі він таки втілив мрію свого життя – створив знамениту «Школу під смереками», гордо стверджуючи: «Яворів – ще не Гарвард, але вже не провінція». Його знаний побратим Ігор Пелипейко неметафорично й правдиво скаже про таку школу: «…ця українська школа, як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця, опираючись на народні традиції рідної Верховини, прагне осягнути високого рівня освіти високорозвинутих націй».

Петро Лосюк свято вірив у те, що саме з таких шкіл виходитиме «Людина чиста серцем, міцна духом, шляхетна вчинками». Нині ця світла мета, яку цей

знаковий Педагог огранив своєю щедрою життєтворчістю, слугує найдостойнішим пам'ятником його Слова і Чину!

У моєму домашньому «архіві» зберігається часопис «Поліття» управління освіти Івано-Франківської обласної державної адміністрації, очолюване тоді відомим, а натепер талановитим поетом, автором збірки «Мамо, вишийте мені бронежилет» Б.Томенчуком. Там у №3 (93) від лютого 1993 року надруковано грунтовну статтю директора Яворівської середньої школи Косівського району, заслуженого вчителя України Петра Лосюка під промовистою назвою «Гуцульській школі бути» (Або про Яворівську модель школи на Гуцульщині, гідну XXI століття). Її стрижневою ідеєю став сформований автором вислів, що «сьогодні немає потреби когось переконувати в тому, що село живе і розвивається до того часу, доки в ньому живе багатим духовним життям школа».

Бо замало тільки самого факту існування сільської школи. Для Незалежної України потрібен «високий інтелектуальний рівень сільського жителя». Про це мріяв і відповідно чинив цей непогамовний освітянський Просвітник. Цим виписаним думам-рядкам виповнилося з тих пір понад 33 роки. Сказане ним навіть не є дискусійним чи контраверсійним, оскільки, насправді, протиприродно, коли «церква без хреста», а «село без школи», оскільки вони завжди були живильними корінцями буття народу.

Зате й досі залишається проблемним ствердження Лосюка про потребу таки «переконувати». Багатьох тих, хто відповідає (конституційно!) за реалізацію освітньої політики. Мова йде про якість освіти, зокрема сільської школи. Уже в ті часи він творив рідну школу добротною; інтелектуальною; духовною і національною, віддаючи всі сили, щоби вийти з тієї ніші несправедливості, про яку писав свого часу М.Коцюбинський, навідуючись у цю обдаровану прекрасною природою місцину: «край забутий Богом і людьми».

Справді, як зазначав Лосюк, «ніхто з жителів Яворова з тритисячним населенням до початку другої половини XX століття не здобув навіть середньої освіти». Тому він ніколи не «славив» як новоявлений тоталітарний комуністичний режим з його репресіями, колективізацією, насильницьким переселенням з гір, «свідомим» різким зменшенням населення горян, так і всі інші чужоземні влади, що уярмлювали народ упродовж майже шести століть. Отже, освіту потрібно було за словами Лосюка не відроджувати, а майже заново створювати, поставивши в основу її зросту особистість учня зі своїми природними задатками, принцип активної психологічної діяльності на кожному навчальному етапі; якісне оволодіння знаннями; теоретичне й прикладне опанування надбаннями національної культури; формування національно свідомої, креативної, критичної і патріотичної особистості.

Саме таку школу він вибудовував для свого Народу, пам'ятаючи слова знаменитого автора «Великої дидактики», що немає більш цінного дарунку для рідної держави, аніж освічена молодь. Усвідомлював, що від якості людського «капіталу» у повній мірі залежить сила і слава нашої України. Його омріяна нова українська школа на Гуцульщині часами нагадувала ідеальну модель Платонівської держави, яка міцніє не тільки завдяки «філософу на троні», але передусім через «високу» освіту, що є Розумом, об'єднаним з Культурою, які плекаються Музами.

Він був Педагогом від Бога, чутливо реагуючи на рукотворні хиби, коли нехтувалися засадничі основи якісної освіти, унеможливлюючи відповідальне виконання суспільних зобов'язань перед Людиною, Державою-Україною.

Сьогодні варто було б уважніше ознайомитись із березневими статтями ще 2017 р. у Всеукраїнському тижневику «Освіта» (на жаль, знищеному горе-реформаторами) під назвою «Стратити не можна помилувати» (Гірська школа) професорки Карпатського національного університету імені Василя Стефаника Інни Червінської. Адже в них і досі відчутний солідарний перегук із «Гуцульською школою» Лосюка, висвітлюючи задавнені проблеми тодішніх 27 районів Карпатського регіону (і не тільки). Головний посил – чи можна зробити дитину щасливою, а освіту якісною, коли намагаються масово закривати (оптимізувати) на селі школи!?

На початку відновлення нашої Незалежности, коли була прийнята державна програма «Освіта. Україна XXI століття», Петро Лосюк достатньо критично оцінював статус сільської школи, позбавленої навіть «мізерного пріорітету», вважаючи імперативне й відірване від життя фінансування з розрахунку на одного учня «удушенням» малокомплектної сільської школи. Уже в перший навчальний рік відновленої державности Лосюк звертається до Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти з проханням передбачити створення у віддалених малокомплектних школах профільних класів (гімназійного та ліцейного типу) наповнюваністю понад 10 учнів, інакше рівень знань буде в малокомплектних школах знижуватися, а віддалені села занепадатимуть, оскільки підвіз школярів у гірських (і не тільки) умовах не завжди є раціональним.

Чимало його ідей, теоретичних досліджень і практичних напрацювань виходили далеко за межі регіональних освітянських проектів і мали загальнонаціональну значимість стосовно змісту і філософії нової української школи, компетентнісних характеристик педагогічних кадрів та учнів, системи національного виховання, активного впровадження в навчальні плани культурно-мистецької освіти як головного засобу розвитку людських ресурсів та якісного оновлення освіти взагалі. Фактично в його авторській школі

реалізовувалися ті ціннісні наративи, які значно пізніше появилися в Дорожній карті мистецької освіти ЮНЕСКО (2006 р.), а також в низці нормативних документів ЄС / РЄ, які визнають «культуру й мистецтво найважливішими компонентами всебічної освіти, що забезпечує повний розвиток особистості». При цьому не тільки формальними нормами, але й педагогічною дією, визнаючи, що «мистецька освіта є загальним правом людини». Судячи по зробленому і задуманому, то цей «інноваційний новатор» із Яворівської школи, випереджаючи час, був значно креативнішим і продуктивнішим багатьох тогочасних модних «реформаторів» від освіти. Яскравий представник української національної школи, етнопедагогіки, він опирався на кращі загальнолюдські і національні надбання психопедагогічної спадщини, розвиваючи в молодій людині «Думку, Душу і Руку».

Чи «ми» не є боржниками перед світлою пам'яттю цього Педагога совісті, який усе своє життя присвятив ідеї рівнодоступності села, країни до якісної освіти? Відповідь є очевидною. Так задовго до повномасштабної агресії московитів Україна вперше брала участь (2018 рік) на рівні 5989 учнів у найпрестижнішому тестуванні PISA-40 серед 80 країн із читання (мова, література), математики, природничих дисциплін. Результати засвідчили, що відставання українських учнів від середнього показника тестованих країн відповідно складало: 23, 39 і 22 бали. Умовно 30 балів – один навчальний рік у загальноосвітній школі.

Причому якщо учні великих українських міст отримали 499 балів, середнє місто - 480, то сільські школи - лише 420. Різниця в знаннях між великим містом і селом досягло критичного показника – близько 2,5 навчальних років, якого «досягнуто» вперше. Чи стала ця тривожна тенденція предметом уваги найвищого урядового рівня? Зазвичай, ні! Прикро, оскільки агресія лише посилила цей згубний для країни «реформаторський» курс. Адже за цим же рейтингом у 2022 році, в якому брали 3876 п'ятнадцятирічних учнів із 18 областей, відставання, наприклад, України від Естонії / Польщі зафіксовано на рівні читання - 83 / 60 балів; математики – 70 / 48 балів; природничих дисциплін - 76 / 49 балів. Отже, не вирішивши цієї надзвичай стратегічної проблеми низького рівня знань із базових предметів, не подолавши разючого відставання в знаннях на близьку перспективу села від міста, варто розпочинати «говорити» не про декларативні реформи, а про реальні загрози національній безпеці.

Тому, розробляючи і впроваджуючи в життя модель Гуцульської школи, Лосюк обгрунтовував, насамперед, визначальну місію школи в підготовці нової генерації фахівців для незалежної України, передовсім завдяки якісному оволодінню знаннями з базових дисциплін: українська та іноземні мови; історія;

математика та інформатика; природничі дисципліни. Якість знань – визначальний пріоритет, поза яким можна тільки лицедіяти, а не творити.

Яворівська школа невдовзі стала своєрідним загальнодержавним експериментальним майданчиком, а сам Лосюк очолив науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» Національної академії педагогічних наук України на базі Яворівського та навчальних закладів Косівського району.

Стрижневим складником освіти тут стало національне виховання, яке утверджувало національну ідею, сприяло розвитку культури Українського народу та національній самоідентифікації; принципи україноцентризму і людиноцентризму; формування національної пам'яті, ні на мить не забуваючи заповітну істину: «Хто горнеться до чужого, того Бог карає».

Зміст, виховні методи, шляхи і способи «педагогіки Лосюка», підпорядковуючись головній меті національного виховання, успадкували кращі практики, духовні, культурно-освітні надбання Українського народу та людства, добре засвоївши настанову Івана Огієнка, що «творчу обдаровану молодь потрібно готувати скрізь і всюди, не забувати найменшого села і провінційного закуточка…».

Мета, думка і чин Лосюка про любов до свого краю й України, єдність народу і патріотизм не були для нього формальною аксіомою, що інколи могла перетворюватися в ілюзію, тому він безустану, одержимо й самовіддано «тягнув молодь за вуха» (Франко про Драгоманова), щоби нові покоління добротно знали і шанували свою правдиву Історію, Мову, Літературу, Культуру, великі воріння національних Будителів.

Коли розпочалася війна московитів проти України така ціннісна парадигма стала серцевиною в системі національно-патріотичне виховання дітей і молоді. Уже в березні 2015 року ним був підготовлений збірник методичних матеріалів (10 друк.арк.) для навчальних закладів «Ростимо юних патріотами України». В одному із інтерв'ю («Гуцульський край», №44, 2015 р.) він закцентує увагу на сутнісному українознавчому контенті: «Важливо розкрити виховання любові до рідного куточка, малої батьківщини, що починається від батьківського порога, враховувати історію краю в контексті історії України, культуру, ментантальність. Усе це повинно забезпечити формування ідентичності українця, громадянина-патріота України». Правда, водночас тоді він і зауважив, що, на жаль, є дивна тенденція: своє, цінне ігнорується, а чуже, що не сприяє формуванню ідентичності українця, приваблює.

Своїми діяннями мовби нагадував про «вічні істини» великого педагога всіх часів Я.Коменського, який стверджував, що лише той народ, який знає і любить свою мову, культуру, здатен претендувати на любов «інших», уважаючи,

що народний педагог має бути патріотом рідної мови, рідної культури, володіти тими якостями, які прагне виховати у своїх учнях. Воістину він був надійним Оберегом рідкультурної, рідномовної ніші українства, свято сповідуючи визначальний принцип української педагогіки, що освіта за своїм характером мусить бути національною, втілюючи в життя ідею Софії Русової – «любов до рідної країни – се перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманности. Хай навкруги будуть рідні речі, щоб учень у них кохався, привчався любити все рідне, присвячував йому всі сили свого духа й тіла. А на стіні нашої майбутньої рідної школи висить портрет великого апостола правди й науки – Тараса Шевченка» (Нова школа.1917).

Справді, шевченкознавство було центральною ідеєю Яворівської гуцульської школи та гуцульщинознавства як науки, що за висловом побратима по цеху професора Р.Скульського являло собою «приземлене українознавство». Лосюк значно розширив і збагатив українознавчу освіту, ввівши в її зміст не тільки грунтовні знання про Україну, Український народ, Рідний край, ціннісні надбання поетичного і пісенного фольклору, досі незнані матеріали про історію, природу, традиції і народну культуру, але й, створивши належні умови, забезпечував разом зі своїм педколективом опанування учнями необхідними знаннями та компетентностями. Уміння грати на музичних інструментах, співати, танцювати, вишивати, ткати, різьбити, знати певну кількість українських пісень, народних обрядів, традицій, казок, ігор стали унормованою системою навчально-виховного процесу. Оцей заклик Русової до вчительства, що особливо в цей період становлення особистості «мусить лунати її рідне слово, рідна музика, й поезія», слугував для нього методологією й водночас методикою освітньої справи.

Лосюк був по справжньому був закоханий в цю майже символічну триєдність національної Культури, рідної Природи і Людини. Ця чеснота з великою етичною відповідальністю передавалася усім, хто мав нагоду з ним спілкуватися, передовсім молоді. Ретельно й відповідально вивчав педагогічні «канони» тих українських просвітників-педагогів, які ще донедавна замовчувалися, приглушувалися, а то й заборонялися. Тому близькими й суголосними його професійним поглядам, громадянській позиції, особистій і національній гідності були ідеї як його сучасних соратників (Стельмахович, Ступарик, Скульський, Пелипейко, Дзвінчук…), так і тих поборників «гнаної правди», що визнані, нарешті, світочами творення національної школи. Бо, скажімо, надзвичайно сприйнятними для Петра Васильовича були ідеї Г.Ващенка (праця «Виховання волі і характеру»), коли той обгрунтовував, що «любов до рідного краю засновується на дитячих переживаннях, коли дитина дивиться на світ одвертими очима, без упередження… Тоді й небо блакитніше, і

сонце ласкавіше, і зорі світять ясніше, і квіти пахнуть краще. Людина згадує враження від рідної природи. Прикладом може бути Шевченко, який до кінця днів своїх зберіг переживання від рідної природи, як найсвітліші хвилини свого життя». Але «дітвора різноманітна, наче левада», а тому, прищеплюючи ці якості, до кожного підходили індивідуально, впливаючи на почуття, тіло, розум і душу. Його концепція передбачала не просту диференціацію навчання для гуманітарно-художніх, природничих, фізико-математичних напрямів, а глибоке й всебічне вивчення кожного індивідуму, нахилів, здібностей, уподобань та оптимальних шляхів професійного самовизначення. Саме з такою метою в школі-ліцеї функціонував центр дитячої творчості з хореграфічним, театральним, мистецько-образотворчим напрямами, художніми ремеслами (різьба, вишивка, писанкарство, ліжникарство тощо). Окрасою «школи здібностей» став спортивний комплекс, у структурі якого: стадіон, спортивний зал, плавальний басейн, 300-метрова гірськолижна траса з штучним покриттям.

Варто визнати ще одну важливу концептуальну характеристику «Гуцульської школи». Передусім зазначена освітня модель функціонує у тісній творчій співпраці з НАПН України (науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство»), університетами Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода. Її досвід, ідеї широко висвітлювалися свого часу в науково-педагогічному журналі «Гуцульська школа» (10 номерів 1994-2000 рр.), книгах серії «Бібліотека гуцульської школи», в його наукових працях: «Хрестоматія з гуцульщинознавства», «Школа здібностей», «Декоративно-прикладне мистецтво в школі», «Гуцульська школа», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Творчість юних», «Моя Гуцульщина» та інші.

Трансформація типового загальноосвітнього закладу в Яворівську творчу «Школу здібностей», де кожна дитина реалізує себе як особистість, рівний доступ до якісної освіти в умовах гірської школи, особисто орієнтоване навчання стали можливими не тільки завдяки створенню належних організаційних, психолого-педагогічних умов.

В основі – особистість творчого, креативного, національно свідомого Педагога, для якого любов до дитини (за В. Сухомлинським) є його плоттю і кров'ю, адже «без любові – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору».

Цей мудрий освітянський поводир окреслив чітку критеріальність компетентностей учительського колективу, вважаючи, що ні за яких обставин не можна допустити, щоби український педагог не знав глибоко своєї історії, традиції, літератури, рідної мови, психології і культури свого Народу. А ще вважав, що вчитель мусить вірити в ті цінності, знання, які сам пропагує й обстоює, бути правдивим у словах і ділах. Він визнавав – для педагогічної

культури й освіченості затребуваними є не лише знаннєві компетентності, але й ціннісний ряд її характеристики. Сенс освіти втрачається, коли ігноруються, підмінюються вартості на будь-який інший корисливий фетиш. Тоді губиться найбільш ефективний засіб виховного впливу – особистий приклад. Бо коли не сіється, то і не сходиться. Сучасна освіта в її олюдненому вимірі – це коли всі учасники (суб'єкти) процесу безупину себе самовдосконалюють (як щоденний плебісцит), будучи «духовно охайними». А для цього вона мусить бути «аксіологічною», не гублячи цінностей «мертвих, живих і ненарожденних». У цьому контексті спливає на пам'ять творчість видатного слобожанського гуцульщинознавця Гната Хоткевича, з якої багато черпав Петро Лосюк.

Галина – дочка Гната Хоткевича, проживаюча у Франції (Гренобль), видала книжку-спомин про батька «Там, де не колеться трава», яку цьогоріч мені подарували в музеї Хоткевича у Високому на Харківщині. У ній є епізод, де передано ту неймовірно сильну емоцію, що вибухнула, коли К.Трильовський з Коломиї відкрив для письменника Гуцульщину, познайомивши його з видатним фольклористом й етнографом В.Гнатюком, знаним дослідником цього краю В.Шухевичем. Про своє враження він напише так: «… скажу коротко, що як роззявив рота від здивування, прибувши до Гуцульщини, то так із роззявленим ротом ходив шість літ». Саме тут у сусідньому від Яворова Красноїллі створює знаменитий Гуцульський театр, творить «Довбуша» та «Камінну душу», що 1911 року вийшла друком у Чернівцях. Галина Хоткевич, описуючи цей протуберанцевий вибух національно-культурного відродження, зазначає, що гуцули щиро ридали, коли актори виносили пораненого Довбуша, а при нестачі коштів (на утримання театру) «стали нести грейцари, які тримали на чорний день – настільки великою була їхня потреба в театрі». Тоді на початку ХХ століття цей унікальний театр, стартуючи з цих місцин Косівщини, об'їздив всю Галичину й Буковину, виступив на сценах майже шістдесяти містечок та сіл, «дібрався до Львова й Кракова», великої України, демонструючи світові цю прекрасну в своїй неповторності й незбагненності Культуру. Згадую ці сюжети для того, щоби підкреслити тяглість і безперервність у збереженні та зрощенні культури української Гуцульщини, дух, енергію та історію якої з таким благоговінням передаватиме вже наступним поколінням Петро Лосюк. Про значущість національної пам'яті для сили і слави Нації лаконічно висловився свого часу, відвідавши цю унікальну школу, віце-прем'єр Уряду, академік М. Жулинський: «…у таких школах формується українська патріотична душа».

Нещодавно у видавництві «Писаний Камінь» вийшла Лосюкова книга «На вістрі часу», огранена знаковим для його життєтворчості сенсом: «Працюючи в горах, я мав вибір: або спускатися вниз, або підніматися вгору. Гуцул від народження – на висоті». Оця спраглість духовної верховини і є, мабуть, для

нього тією благословенною метою, породженою і виплеканою рідною Гуцульщиною, своїм Родом і Народом, а також невтомною працею, працею і працею… Як та бджілка, він звідусіль збирав медоносні ідеї, думки, поради, чесноти, творячи свої, оригінальні й життєдайні, сповідуючи ідеологеми - «життя - це праця» і що «людей культурними робить тільки праця».

Творча педагогічна дія була для нього благословенням і спасінням, ніби відповідаючи на питання (за Т.Карлейлем), а «щоби трапилося б із землею, якби вона перестала обертатись?». Петро Лосюк є одним із тих просвітників-педагогів, хто по святошному і з благоговінням навчав молодь ставитися до Трудівника, Духівника, Воїна, в силомудрості яких містилася Українська Воля.

Сьогодні в музеї Яворівського ліцею імені Петра Лосюка зібрані славні імена тих, хто є честю і славою рідного краю, передовсім борці за Волю України. З особливою шанобою тут зберігається Яворівський фотоархів УПА.

Вихований на ідеалах національних Будителів та батьківських традиціях, Лосюк ці невмирущі цінності передавав, як великий Навчитель, молодим генераціям українців, віруючи в Стефаникове слово, що нікому не вдасться проярмаркувати той Народ, що здатен народжувати Шевченків, Федьковичів і Франків, обстоюючи силу Правди, Свободи і Соборності. Він завжди бережно носив у душі і серці незримі скрижалі «Кобзаря» і Святого Письма, ідею єдності українства, оспівану національними «Лірниками».

«Най Черемош запінений
І Чорний і Білий
Із братію із руською
Нас більше не ділить!»

У ці березневі дні схиляємо голови перед світлою Людиною, віддаючи данину шани великому Вчителю і Навчителю, оберегу української ідентичності – Петру Лосюку!

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: «Полтавський вісник», 1994. 90 с.
2. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства та релігійне виховання молоді. Твори. Т.4. Праці з педагогіки та психології. К.: Школяр»- «Фада» ЛТД, 2010 416 с.
3. Державна національна програма «Освіта», Україна XXI століття. Київ. «Райдуга», 1994. 61 с.
4. Джус О. Освітянський корифей з Гуцульщини. «Освіта і суспільство», 2020, № 2-
5. Лосюк П. Гуцульській школі бути / Поліття. 1993. №3.
6. Паска Т. «Гуцульський край». №12, 19.03.2021 р.
7. Русова С. Нова школа / Вибр. пед. твори. К.: Освіта, 1996. С.207-218.
8. Стефаник В. С. Поети і інтелігенція (Завваги) // ЛНВ. 1899. Т. 6. Ч.2. С. 185-186.)
9. Сухомлинський В. Щоб душа не була пустою. Вибр. твори. В 5-ти т. Т.5. К., 1977. С.292.
10. Учительська доля. «Буковина». №4, 5 (17) січня 1897 р.
11. Філіпчук Г.Національна освіта: особистість і суспільство.Зб. наук. праць. Чернівці: Зелена Буковина, 2013. 844 с. С.168.
12.Червінська І. Стратити не можна помилувати. Гірська школа. / *Освіта*. 2017. №9-10).

Катерина ФОМІН,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0001-6005-7357
E-mail: kateryna.fomin@pnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Анотація. У роботі обґрунтовано інноваційну модель навчання іноземних мов через синтез гуцульської етнопедагогіки та цифрових технологій. Визначено роль культурного посередництва та цифрового сторітелінгу як інструментів формування міжкультурної компетентності. Окреслено три змістові лінії інтеграції регіонального компонента в освітній процес. Запропоновано використання інструментів Web 2.0 для презентації локальної спадщини у глобальному контексті. Оцінено виклики цифровізації в умовах збереження національної ідентичності.

Ключові слова: етнопедагогіка, гуцульська школа, іноземна мова, цифрова епоха, сторітелінг, міжкультурна компетентність, інноваційна модель, культурна ідентичність.

Сучасна парадигма іншомовної освіти формується на перетині глобалізаційних процесів та нагальної потреби у збереженні національної самобутності, що зумовлює пошук нових методологічних підходів. У цьому контексті етнопедагогіка постає не лише як ретроспективне дослідження народних традицій, а й як динамічний фундамент для модернізації вивчення іноземних мов в цифрову епоху. Теоретичне підґрунтя цієї моделі базується на фундаментальних працях Мирослава Стельмаховича, який визначив етнопедагогіку як цілісну систему виховання, глибоко вкорінену в духовну культуру народу [1, с. 18]. Практичне втілення цих ідей знаходить своє відображення у педагогічній спадщині Петра Лосюка, чия концепція гуцульської школи демонструє унікальний приклад інтеграції освітнього процесу з локальним культурним середовищем. [2, с. 25]. Така регіональна специфіка стає відправною точкою для формування соціокультурної компетентності, адже згідно з ідеями Майкла Байрама, вивчення іноземної мови має першочергово готувати студента до ролі культурного медіатора, здатного репрезентувати власну ідентичність у світовому дискурсі [3, с. 88].

Наукова релевантність такого підходу підкріплюється концепцією Клер Крамш, яка розглядає лінгвістичну освіту як простір культурного посередництва. Це корелює з соціокультурною теорією прагматизму Джона Дьюї, які стверджували, що справжнє навчання можливе лише через активний досвід у значущому для особистості середовищі. Інтеграція етнокультурного контенту, заснована на принципах комунікативної лінгвістики Делла Хаймса, перетворює вивчення мови з формального засвоєння граматичних структур на процес осягнення живих соціальних контекстів.

Дослідження Джеймса Бенкса та Женеви Гей щодо культурно-відповідного навчання (culturally responsive teaching) додатково підтверджують, що використання автентичних матеріалів – від родинних переказів до регіонального фольклору – суттєво підвищує внутрішню мотивацію студентів, оскільки вони бачать у навчальному матеріалі відображення власного життєвого світу [4, с. 28].

Цифрова трансформація суспільства додає етнопедагогічному підходу нових вимірів, де технології виступають не як замінник традиції, а як інструмент її глобалізації. Марк Варшауер та Роберт О'Дауд обґрунтовують, що використання цифрових платформ для міжнародної онлайн-взаємодії дозволяє локальному культурному продукту вийти за межі регіону. Проєкти, які досліджує Дарина Дулі, стають ідеальним середовищем для апробації етнопедагогічної моделі, де студенти використовують іноземну мову для презентації унікальних аспектів своєї культури глобальній аудиторії. У цьому процесі цифровізація забезпечує створення інтерактивного контенту, що поєднує автентичність із сучасними формами візуалізації, як-от цифровий сторітелінг за методикою Джо Ламберта [6, с. 24].

Практична реалізація нашої моделі передбачає відмову від традиційного лінійного викладання на користь проєктно-орієнтованого навчання. Власний досвід роботи зі студентами філологічних факультетів підтверджує, що найбільший когнітивний резонанс викликають завдання, які потребують концептуального аналізу локальних реалій. Наприклад, вивчаючи тему «Art and Aesthetics», ми трансформуємо в порівняльний аналіз філософії гуцульської орнаментики та західноєвропейського модернізму. Студенти не просто засвоюють лексику, а й вчаться вербалізувати глибинні етнічні смисли іноземною мовою, що відповідає моделі Майкла Байрама щодо формування «міжкультурного медіатора» [3, с. 88].

Інноваційна модель навчання, що синтезує досвід гуцульської школи та можливості Web 2.0, структурується через взаємодію чотирьох ключових компонентів. Культурно-змістовий блок забезпечує наповнення занять етнографічним матеріалом, перетворюючи опис народних традицій чи інтерпретацію фольклору на когнітивно складні мовні завдання.

Комунікативний компонент реалізується через проєктну діяльність та онлайн-дискусії, що відповідають вимогам Майкла Канейла та Меррілл Свейн щодо функціональності мови. Цифровий складник інтегрує мультимедійні карти та віртуальні екскурсії, надаючи навчанню рис «культури участі» (participatory culture) Генрі Дженкінса. Замикає цю систему метакогнітивний компонент, де за допомогою електронних портфоліо та рефлексивних журналів студенти аналізують свій шлях від локального знавця традицій до світового цифрового громадянина.

Глибинна інтеграція гуцульських традицій у мовну освіту не повинна обмежуватися перекладом назв страв чи елементів одягу. Доцільно спиратися на концепцію «живої традиції», у межах якої мова виступає інструментом інтерпретації культурних смислів.

Такий підхід передбачає структуризацію навчального матеріалу за трьома взаємопов'язаними змістовими лініями: антропологічною, філософсько-етичною та прагматичною. Антропологічна лінія орієнтована на дослідження персоналій – носіїв традиційної культури.

Студенти готують біографічні нариси про мосяжників, різьбярів, ткачів, а також виконують мікродослідження про відомі родини майстрів, створюючи цифрові профілі іноземною мовою. Така діяльність сприяє розвитку монологічного мовлення, формуванню академічної лексики та навичок презентації культурного матеріалу. Філософсько-етична лінія базується на аналізі гуцульського фольклору як джерела універсальних цінностей. Робота з легендами й народними оповіданнями використовується для розвитку критичного мислення: студенти інтерпретують мотиви свободи, долі, духовної стійкості та порівнюють їх із відповідними культурними моделями інших традицій.

Такий підхід сприяє формуванню міжкультурної компетентності та вмінню аргументовано висловлювати власну позицію іноземною мовою.

Прагматична лінія передбачає засвоєння процесуальної та термінологічної лексики через опис технологій народних промислів. Студенти моделюють інструкції з виготовлення ліжника, приготування бринзи або обробки деревини, використовуючи відповідні мовні структури. Це розвиває функціональну грамотність і навички професійної комунікації, необхідні для презентації регіону під час міжнародних академічних обмінів або віртуальних екскурсій. Застосування такої структури дозволяє розглядати регіональну культуру як активний комунікативний ресурс, а студента – як носія експертного знання, здатного представляти власну культурну традицію іноземною мовою.

Особливої уваги заслуговує розвиток цифрової ідентичності через використання «Інтерактивних карт сенсів» (Interactive Maps of Meaning).

Використовуючи сервіси Google My Maps, студенти маркують локації на Карті Гуцульщини, прикріплюючи до них власні відео-історії, записані іноземною мовою. Це перетворює вивчення мови на геопросторову діяльність, де лінгвістичні знання безпосередньо прив'язані до фізичного та культурного ландшафту рідного краю.

Такий підхід нівелює ризик «відчуження» особистості під час вивчення чужої мови, оскільки остання стає захисним екраном і водночас транслятором національної спадщини.

Методологія цифрового сторітелінгу є втіленням концепції Джо Ламберта, де поєднуються особистий голос автора та мультимедіа. Це реалізується через створення 2–3 хвилинних відеороликів. Методично процес вибудовується як цикл: від написання сценарію (Scriptwriting) до запису голосу (Voiceover). Студенти створюють «цифрові легенди», поєднуючи архівні фото предків у гуцульських строях із власною розповіддю.

Інноваційна модель навчання структурується через взаємодію культурно-змістових, комунікативних, цифрових та метакогнітивних компонентів. Вона дозволяє подолати розрив між теоретичними знаннями та реальною комунікацією, водночас ставлячи виклики щодо професійної підготовки викладача в межах моделі TPACK Мішри та Келера.

Необхідність балансування між технологічним інструментарієм та автентичністю змісту є критично важливою для запобігання формалізації етнопедагогічних ідей. У підсумку, пропонована модель створює гуманістичне освітнє середовище, де традиція стає ресурсом для інновацій, а іноземна мова – ключем до збереження та популяризації культурного коду в умовах цифрової епохи, забезпечуючи природний перехід від локального патріотизму до глобального міжкультурного взаєморозуміння.

Список використаних джерел

1. Стельмахович М. Г. Українська етнопедагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
2. Лосюк П. М. Гуцульська школа: теорія і практика. Косів : Писаний Камінь, 2002. 304 с.
3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997. 124 p.
4. Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. New York: Teachers College Press, 2000. 288 p.
5. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1993. 295 p.
6. Lambert J. Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community. New York: Routledge, 2013. 240 p.

Ліліана ХІМЧУК,
доктор педагогічних наук,
кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології розвитку
факультету психології,
Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника
https://orcid.org/0000-0002-9243-3131
liliana.khimchuk@cnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ ІДЕЙ ПЕТРА ЛОСЮКА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ НА ТЕРЕНАХ ГУЦУЛЬЩИНИ

Анотація. У статті висвітлено значення педагогічних ідей Петра Лосюка у формуванні ціннісних орієнтацій молоді на теренах Гуцульщини. Обґрунтовано роль регіонального компонента освіти, зокрема курсу «Гуцульщинознавство», у становленні культурної ідентичності, моральних якостей і соціальної відповідальності учнів. Показано, що поєднання пізнавальної та діяльнісної складових освітнього процесу сприяє внутрішньому прийняттю цінностей і їх реалізації у поведінці. Акцентовано на актуальності педагогічної спадщини П. Лосюка в умовах сучасних соціокультурних викликів.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, педагогічна спадщина, Петро Лосюк, гуцульська школа, Гуцульщинознавство, культурна ідентичність, молодь, регіональний компонент освіти.

Процес становлення особистості молодої людини в умовах війни, інформаційного різноманіття, зміни соціальних орієнтирів та активної взаємодії різних культурних моделей зумовлює особливу потребу у формуванні стійких ціннісних орієнтацій, які є важливим компонентом особистості та визначають спрямованість її діяльності, характер міжособистісних взаємодій і життєві цілі. Формування та активна перебудова ціннісних орієнтацій особливої інтенсивності набувають у юнацькому та молодому дорослому віці, коли особистість здійснює ціннісне, соціальне, професійне та життєве самовизначення, формує уявлення про власну ідентичність і визначає життєві перспективи.

У психологічному аспекті ціннісні орієнтації доцільно розглядати як систему усвідомлених і особистісно прийнятих цінностей, які набувають регулятивного значення у процесі взаємодії особистості із соціальним і культурним середовищем. Наприклад, Л. Подоляк Л.Г. та В. Юрченко трактують поняття ціннісні орієнтації як «вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система її настанов, переконань, що виявляються в поведінці» [5]. Вони не формуються шляхом механічного засвоєння готових норм. Цінність стає особистісно значущою тоді, коли молода людина її пізнає, емоційно переживає, осмислює, співвідносить

із власним досвідом та реалізує у діяльності. Отже, становлення ціннісних орієнтацій передбачає взаємодію пізнавальних, емоційних, мотиваційних, рефлексивних і поведінкових процесів, унаслідок яких соціокультурний досвід поступово інтегрується у структуру особистості.

Для сучасного покоління української молоді сформованість системи ціннісних орієнтацій набуває не лише особистісного, а й суспільного значення. В умовах війни вона може виступати психологічним ресурсом стійкості, внутрішньої опори та збереження цілісності особистості, сприяти здатності протистояти деструктивним впливам, долати життєві труднощі й адаптуватися до складних соціальних обставин. Особливого значення у цьому контексті набуває усвідомлення власної культурної ідентичності, належності до певної спільноти, її історії, традицій і духовних надбань. Відчуття культурної тяглості та причетності до спільноти може забезпечувати особистості смислову визначеність і внутрішню опору в ситуаціях суспільної нестабільності та воєнних викликів.

Саме в цьому контексті особливої ваги набуває педагогічна спадщина українського науковця, Народного вчителя України, багаторічного директора Яворівської школи на Косівщині, одного з фундаторів концепції гуцульської школи Петра Васильовича Лосюка. Його педагогічні ідеї дають підстави розглядати освіту не лише як процес передачі знань, а як культурно-освітнє середовище становлення особистості, у якому пізнання культурної спадщини поєднується з її емоційним переживанням, осмисленням та практичним освоєнням. Сьогодні педагогічна спадщина педагога зберігається насамперед у діяльності Яворівського ліцею імені Петра Лосюка Косівської міської ради Косівського району Івано-Франківської області. Це колишня Яворівська ЗОШ І–ІІІ ступенів, яку П. Лосюк очолював упродовж 1963–2013 років.

Петро Лосюк обґрунтував концепцію гуцульської школи як регіонального українського національного навчально-виховного закладу, у якому зміст освіти мав органічно поєднуватися з культурним та життєвим досвідом учнів.

Важливим положенням концепції було включення регіонального компонента до змісту освіти та залучення школярів до різних форм естетичного, трудового і фізичного виховання. Такий підхід створював можливість поєднати загальнонаціональний зміст освіти з конкретним соціокультурним середовищем, у якому зростає дитина [1, 2].

Визначальною складовою цієї концепції стало вивчення історії, культури, мистецтва, звичаїв і традицій Гуцульщини. Особливого значення набув інтегрований курс «Гуцульщинознавство» [3], спрямований на систематичне пізнання учнями рідного краю. Його потенціал у формуванні ціннісних орієнтацій полягає в тому, що знання про історію та культуру можуть переходити у ставлення до них, а через емоційне переживання, ідентифікацію та рефлексію – у внутрішньо

прийняті цінності. У такому процесі можуть формуватися почуття належності до рідного краю, повага до культурної спадщини, відповідальність за її збереження, усвідомлення тяглості поколінь та готовність продовжувати культурну традицію.

Важливим є й те, що педагогічна система Петра Лосюка передбачала не лише пізнання культури, а й активну участь молодої людини у різних видах діяльності. Ідея «Школи здібностей» [4] була зорієнтована на виявлення та розвиток індивідуальних здібностей учнів, їх практичну підготовку та самореалізацію. У психологічному вимірі діяльнісне залучення має принципове значення, оскільки цінності закріплюються не лише на рівні знань і переконань, а й через власний досвід. Участь у творчій, трудовій, дослідницькій та краєзнавчій діяльності створює умови для розвитку самостійності, відповідальності, працелюбності, творчості та впевненості у власних можливостях.

Таким чином, окремі педагогічні ідеї П. Лосюка можна співвіднести з конкретними механізмами формування ціннісних орієнтацій. Вивчення культури та історії рідного краю сприяє пізнанню й культурній ідентифікації; емоційне залучення до традицій та мистецтва – їх особистісному переживанню; рефлексія – усвідомленню їхнього значення для власного життя; практична діяльність – закріпленню цінностей у поведінці. У результаті культурні норми й зразки можуть переходити із зовнішнього соціокультурного простору у внутрішню систему особистісних смислів і ціннісних орієнтирів.

Принципово важливо, що такий педагогічний вплив не зводиться до прямого нав’язування готової системи переконань. Його психологічна ефективність визначається створенням умов для активної взаємодії особистості з культурним та освітнім середовищем. Саме через пізнання, емоційне переживання, ідентифікацію, рефлексію, особистісне прийняття та практичну реалізацію відбувається поступове привласнення соціокультурних цінностей. Тому роль педагога полягає не стільки у передачі готових ціннісних установок, скільки у створенні середовища, у якому молода людина отримує можливість самостійно здійснювати ціннісне самовизначення.

Для молоді Гуцульщини такий підхід має особливе значення, оскільки дозволяє поєднати загальноукраїнську громадянську ідентичність із усвідомленням регіональної культурної належності. Гуцульська культурна традиція в цьому разі не протиставляється загальнонаціональним цінностям, а стає одним із ресурсів їх осмислення та конкретизації. Повага до рідного краю, збереження культурної спадщини, відповідальність перед наступними поколіннями, працьовитість, взаємодопомога, творчість і готовність до самореалізації можуть набувати особистісного смислу через безпосередній досвід молодої людини.

Сучасне переосмислення ідей Петра Васильовича Лосюка передбачає їх адаптацію до нових освітніх умов. Традиційні форми краєзнавчої, мистецької,

трудової та дослідницької діяльності можуть поєднуватися з проєктним навчанням, цифровими технологіями та сучасними формами комунікації. Наприклад, дослідження родинної історії, створення цифрових карт культурної спадщини, мультимедійних проєктів про традиції населеного пункту, запис та документування усних історій старших поколінь можуть перетворювати молодь із пасивного споживача культурної інформації на активного дослідника і співтворця культурної пам'яті.

Отже, роль ідей Петра Лосюка у формуванні ціннісних орієнтацій молоді Гуцульщини полягає у створенні цілісної моделі культурно-освітнього середовища, у якому регіональна культурна спадщина стає не лише предметом пізнання, а й джерелом особистісних смислів, ціннісного самовизначення та соціально відповідальної поведінки.

Педагогічна концепція гуцульської школи забезпечує взаємозв'язок «знання – переживання осмислення – діяльність – особистісне прийняття цінності», завдяки якому культурний досвід може інтегруватися у внутрішню структуру особистості. В умовах сучасних викликів та війни така система ціннісних орієнтацій набуває додаткового значення як чинник культурної ідентичності, внутрішньої опори, соціальної відповідальності та психологічної стійкості молодої людини.

Таким чином, актуальність педагогічної спадщини Петра Лосюка сьогодні визначається не лише можливістю збереження самобутності Гуцульщини, а й потенціалом його ідей для формування особистості, яка усвідомлює власне культурне коріння, відчуває належність до українського суспільства, здатна критично осмислювати соціальні впливи, робити самостійний ціннісний вибір і відповідально діяти в інтересах власної спільноти та держави.

Список використаних джерел

1.Лосюк П. В. Гуцульська школа: до 150-річчя Яворівської школи. Косів : Писаний Камінь, 1997. 121 с.

2.Лосюк П. В. Концепція Гуцульської школи в контексті державної національної програми «Освіта». Гуцульська школа. 1995. № 2. С. 9–10.

3.Лосюк П. В. Хрестоматія з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів. Снятин : Прут Принт, 2001. 655 с.

4.Лосюк П. В. Школа здібностей (розвиток здібностей особистості школяра в умовах навчально-виховного комплексу гуцульської школи) : авторська програма дослідно-експериментальної роботи в Яворівській ЗШ І–ІІІ ступенів. Гуцульська школа. 1998. № 1. С. 45–48.

5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І.Короткий термінологічний словник. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.%2C_Юрченко_В.І.Короткий_термінологічний_словник?utm_source=chatgpt.com

Галина ЧЕКАЛОВСЬКА,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фундаментальних
та спеціальних дисциплін,
Чортківський навчально-науковий інститут
підприємництва і бізнесу
Західноукраїнський національний університет
ORSID https://orcid.org/0000-0002-1201-574X
h.chekalovska@wunu.edu.ua
м.Чортків, Тернопільська обл.

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУЦУЛЬСЬКОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті розкрито арт-терапевтичний потенціал гуцульського мистецтва як ефективного засобу психоемоційної підтримки та розвитку особистості в освітньому процесі. Обґрунтовано, що народне мистецтво Гуцульщини, зокрема писанкарство, ткацтво, різьблення по дереву та декоративний розпис, має виражену символічну та емоційно насичену структуру, яка дозволяє використовувати його як інструмент арт-терапії. Визначено, що архетипічна символіка (сонце, дерево життя, спіраль, хрест), колористична система та ритмічна організація орнаменту сприяють емоційній стабілізації, зниженню рівня тривожності та розвитку саморегуляції. Підкреслено значення процесу творчої діяльності як терапевтичного чинника, що забезпечує входження в стан «творчого потоку» та символічну трансформацію внутрішніх переживань.

Ключові слова: арт-терапія, гуцульське мистецтво, етнопедагогіка, психологічне благополуччя, емоційна саморегуляція, національна ідентичність, символіка орнаменту, інклюзивна освіта, творча діяльність, культурна спадщина.

Сучасна освітня система дедалі частіше звертається до інтеграції мистецьких і психолого-педагогічних підходів. Одним із таких напрямів є арт-терапія, яка розглядається як метод психологічної підтримки, що використовує творчість як засіб вираження і трансформації внутрішнього стану людини. Її ключовою особливістю є символічність художньої діяльності, яка дозволяє працювати з емоціями на несвідомому рівні [1]. У педагогічному контексті арттерапія виконує діагностичну, корекційну, розвивальну та стабілізуючу функції.

Важливою є орієнтація не на художній результат, а на процес створення, що забезпечує зниження психологічного напруження та розвиток саморегуляції. Саме ця характеристика дозволяє ефективно інтегрувати народне мистецтво в освітню та терапевтичну практику.

Гуцульське мистецтво є складовою українського народного мистецтва, що включає різьблення по дереву, писанкарство, ткацтво, кераміку та декоративний розпис. Як зазначає М.Гнатюк, народні художні промисли Гуцульщини

формувалися як цілісна система традицій і шкіл майстерності, що впливала на розвиток етнокультурного середовища [2].

Орнаментика гуцульського мистецтва має глибокий архетипічний характер. У ній відображені універсальні символи: сонце як джерело життєвої енергії, дерево життя як символ безперервності поколінь, хрест як знак гармонії та рівноваги, спіраль як уособлення розвитку та циклічності життя. Така символічна система дозволяє людині взаємодіяти з власними внутрішніми переживаннями на несвідомому рівні, що є важливим механізмом арт-терапії.

Особливу роль у гуцульському мистецтві відіграє колір, який несе виражене емоційно-психологічне навантаження. Червоний асоціюється з життєвою силою та енергією, чорний – із захистом та глибиною, жовтий – із радістю та світлом, зелений – із відновленням та гармонією, синій - зі спокоєм і стабільністю. Використання цих кольорів у творчій діяльності має виражений психотерапевтичний ефект, сприяючи емоційній стабілізації та зниженню рівня тривожності.

Символічна насиченість гуцульського мистецтва дозволяє людині через образи передавати складні внутрішні стани, які важко вербалізувати. Це особливо важливо в освітньому процесі, де арт-терапевтичні практики можуть допомагати учням і студентам у подоланні емоційних труднощів та розвитку рефлексивного мислення.

Характерною особливістю гуцульського мистецтва є ритмічна організація орнаментів, яка проявляється у повторюваності елементів та структурній впорядкованості композицій. У психологічному контексті така ритмічність має заспокійливий ефект, сприяє концентрації уваги та формуванню стану внутрішньої рівноваги.

Сенсорний аспект також має важливе значення. Використання природних матеріалів - дерева, вовни, льону, воску - забезпечує тактильний контакт, який сприяє «заземленню» та зниженню рівня емоційного напруження. Робота з матеріалом активізує тілесне сприйняття, що також є важливим компонентом арт-терапевтичного процесу.

У гуцульському мистецтві важливим є не лише результат, а й сам процес створення виробу. Повільність, повторюваність дій та концентрація на деталях сприяють входженню в стан творчого потоку, який має виражений терапевтичний ефект. У цьому стані знижується рівень внутрішньої напруги, активізується емоційна стабільність і формується відчуття контролю над власною діяльністю.

Процесуальна природа творчості дозволяє людині символічно «переробляти» внутрішні переживання, трансформуючи їх через художню

діяльність. Це робить гуцульське мистецтво ефективним інструментом психоемоційної підтримки.

Залучення до традиційного мистецтва виконує важливу функцію формування культурної та національної ідентичності. Участь у створенні виробів у гуцульській традиції сприяє усвідомленню зв'язку з культурною спадщиною, що підсилює відчуття належності та самоцінності.

У сучасних умовах соціальних викликів та стресових факторів формування культурної ідентичності виступає важливим чинником психологічної стійкості особистості. Через мистецьку діяльність відбувається не лише емоційна регуляція, а й глибша інтеграція особистості в культурний контекст.

Інтеграція гуцульського мистецтва в освітній процес дозволяє реалізувати арт-терапевтичний потенціал у практичній діяльності. Воно може використовуватися на уроках мистецтва, технологій, у позакласній роботі, тренінгах емоційного розвитку та інклюзивній освіті.

Практичні форми включають створення писанок як засобу емоційної саморегуляції, ткацькі техніки як медитативну практику, різьблення як спосіб розвитку моторики та концентрації, а також групові творчі проєкти, що сприяють розвитку соціальної взаємодії. Такі методи дозволяють поєднати навчальний, виховний і терапевтичний ефекти.

Практичне застосування гуцульського мистецтва в освіті може реалізовуватися через низку арт-терапевтичних технік, що базуються на його символіці та структурі.

Однією з базових є техніка «Писанка мого емоційного стану», у межах якої учасник створює орнамент писанки, обираючи кольори та символи відповідно до власного емоційного стану [3]. Така діяльність сприяє усвідомленню почуттів, їх символічному вираженню та емоційній розрядці.

Ефективною є також техніка «Орнамент мого життя», де учасник створює індивідуальний орнамент, використовуючи гуцульські символи. У цьому процесі відбувається структуризація життєвого досвіду, осмислення подій та формування позитивної самоідентифікації.

Техніка «Дерево життя» дозволяє працювати з образом особистості через символічне зображення коріння, стовбура, гілок і плодів. Вона сприяє усвідомленню ресурсів, життєвих опор і цілей.

Для стабілізації емоційного стану використовується техніка «Гуцульський ритм», що передбачає багаторазове повторення простих орнаментальних форм. Така діяльність створює ефект медитативного занурення, знижує рівень тривожності та сприяє концентрації уваги.

У роботі з тілесними та емоційними переживаннями застосовується техніка «Глиняний образ емоції», у якій учасник ліпить з глини форму, що

символізує його внутрішній стан, а потім трансформує її. Це дозволяє здійснювати емоційну розрядку та символічне «перетворення» переживань.

Також використовується техніка «Ткацький настрій», де різні кольори ниток символізують емоції, які вплітаються в спільну композицію. Такий підхід сприяє інтеграції емоційного досвіду та усвідомленню внутрішніх конфліктів.

Комплексною є техніка «Мій гуцульський світ», у якій учасник створює власну символічну композицію, поєднуючи орнаменти, кольори та образи. Вона спрямована на інтеграцію особистості, розвиток креативності та формування цілісного образу «Я».

Використання гуцульського мистецтва в арт-терапевтичній практиці сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку емоційного інтелекту, формуванню навичок саморегуляції та підвищенню самооцінки. Особливо важливим є його вплив на формування культурної ідентичності, що виступає ресурсом психологічної стійкості особистості.

У освітньому процесі такі техніки дозволяють поєднувати навчальні, виховні та терапевтичні цілі, створюючи умови для гармонійного розвитку здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Курок В. П., Химан Г. П. Аналіз різних наукових підходів до визначення арт-терапії. *Вісник Глухівського НПУ ім. О. Довженка*. 2022. Випуск 3. ч. 1. С. 252-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2022_3(1)__3

2. Гнатюк М. В. Народні художні промисли і ремесла Гуцульщини та Покуття: традиції, майстри, школи, їх вплив на розвиток етнодизайну Галичини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Мистецтвознавство. 2018. № 2. С. 336-344. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUm_2018_2_47

3. Паска Т. В. Писанкове мистецтво Гуцульщини і формування християнських цінностей та етнокультурної ідентичності сучасної молоді. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. 2019. № 1. С. 163-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2019_1_23

Марія ЧЕПІЛЬ,
старша викладачка кафедри педагогіки
і психології
Коломийський навчально-науковий інститут,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0003-3028-0974
E-mail: mariia.chepil@cnu.edu.ua

м .Коломия, Україна

ПЛАСТБОЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті порушується наукова проблема підвищення ефективності фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасної освітньої системи, зокрема в контексті гуцульської школи. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження доступних та ефективних засобів рухової активності, що сприяють зміцненню здоров'я дітей, формуванню їхніх рухових якостей і позитивного ставлення до фізичної культури з урахуванням національних традицій і регіональних особливостей. Здійснено аналіз наукових досліджень і публікацій, які висвітлюють питання фізичного та валеологічного виховання, використання оздоровчих технологій і рухливих ігор у практиці закладів освіти. Встановлено, що, незважаючи на значну увагу до цієї проблематики, недостатньо дослідженим залишається питання впровадження інноваційних ігор, зокрема пластболу, у фізичне виховання дітей у специфічних умовах гірських регіонів.

Ключові слова: пластбол, гірська школа, фізичне виховання, діти.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності фізичного виховання молодшого шкільного віку. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі фізичного виховання, спостерігається недостатній рівень рухової активності дітей, зниження показників їхнього фізичного розвитку та інтересу до занять фізичною культурою і спортом. Особливо це стосується умов гірських регіонів, зокрема гуцульської школи, де специфічні природно-географічні умови ускладнюють організацію ефективного освітнього процесу. У зв'язку з цим постає потреба у впровадженні доступних, інноваційних і водночас ефективних засобів фізичного виховання, які сприятимуть гармонійному розвитку дітей, формуванню їхніх рухових якостей і позитивного ставлення до рухової активності. Одним із таких засобів є пластбол, потенціал якого потребує наукового обґрунтування та практичного впровадження.

Проблеми фізичного та валеологічного виховання дітей дошкільного віку широко висвітлюються у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідники підкреслюють важливість формування у дітей основ здорового

способу життя, розвитку рухових якостей і забезпечення достатнього рівня рухової активності в умовах закладів освіти. Значна увага приділяється використанню оздоровчих технологій, ігрових методів навчання та рухливих ігор як ефективних засобів фізичного виховання.

Науковці В. Лаппо, О. Поясик вважають, що рухливі і народні ігри є найприроднішою і найпривабливішоюдіяльністю для школярів [4, с. 161]. У початкових класах ігри є провідним засобомдля розвиткуфізичних якостей і здібностей.

З. Блясецька описує гру пластбол, яку вона з однодумцями створили для дошкільня старшого віку, як інноваційний метод оздоровлення дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку [1, с. 6].

І. Сидорук, А. Гірак, Т. Гамма, І. Орел вважають, що цінність рухливих ігор полягає в тому, що вони розвивають рухи дітей, спонукають бути активним, діяльним, міркувати, досягати успіху, зміцнюють нервову систему, поліпшують апетит, розвивають психічні та моральні якості - колективізм, дисциплінованість, сміливість, винахідливість, рішучість, чесність, повагу [5, с. 202].

На сучасному етапі розвитку освітньої системи галузь фізичного виховання є одним із важливих напрямків, який відповідає дидактичним принципам системності і послідовності в навчання. Зважаючи на реальність сьогодення і об’єктивні закономірності дошкільної освіти, валеологічне виховання має бути глибоко національним пріоритетом і базуватися на культурному досвіді народу, його традиціях, звичаях, обрядах та формах соціальної практики [3, с. 279].

Дошкільні заклади освіти є закладами суспільного виховання, що здійснюють формування творчої особистості дитини, становлення її фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я. У практиці дошкільної освіти широко застосовуються різноманітні оздоровчі технології, серед яких важливе місце займає фізична підготовка, що реалізується через різні форми рухової діяльності. Однією з ефективних форм організації рухової активності дітей є спортивні та рухливі ігри з м’ячем. Вони сприяють розвитку координації рухів, швидкості реакції, спритності, витривалості та формують уміння діяти у колективі.

Одним із перспективних засобів фізичного виховання є пластбол – командна гра з м’ячем, що поєднує елементи спортивної та розвивальної діяльності. Основним розробником гри цієї гри стала Зоя Блясецька – інструктор з фізичної культури ЗДО № 21 «Пролісок» (м. Коломия), спеціаліст вищої категорії, вихователь - методист (авторські права на цю гру захищені свідоцтвом № 130965 від 29.10.24 р.). Гра у пластбол, як засіб фізичного виховання у

дошкільній освіті, використовується з 2010 року у ЗДО № 21 «Пролісок» і проводяться змагання між старшими групами закладу.

Пластбол характеризується доступністю, простотою правил та можливістю адаптації до різного віку і рівня фізичної підготовленості дітей. Особливої актуальності застосування пластболу набуває в умовах гуцульської школи**,** де важливо враховувати природно-географічні, соціокультурні та освітні особливості регіону. Обмеженість спортивної інфраструктури в окремих гірських населених пунктах потребує використання таких видів рухової діяльності, які не потребують складного обладнання та можуть проводитися у різних умовах. Пластбол відповідає цим вимогам, оскільки для організації гри достатньо м'яча та невеликого майданчика. Практичне застосування пластболу у фізичному вихованні дітей сприяє розвитку основних рухових якостей, формуванню навичок командної взаємодії, дисципліни та відповідальності.

У пластбол грають дві команди, у кожній з яких по 6 гравців на ігровому майданчику. Основна мета гри – спрямувати м'яч через сітку на сторону суперника так, щоб він торкнувся майданчика, і водночас перешкодити супернику виконати аналогічну дію. Перед початком змагань команди обов'язково вітають одна одну, шикуючись за межами задньої лінії ігрового поля з правого боку.

Перша подача виконується після проведення жеребкування. М'яч у гру вводить команда, яка виграла жереб. Подача виконується гравцем, що знаходиться за межами задньої лінії з правого боку майданчика, шляхом перекидання м'яча через сітку на сторону суперника. Під час одного розіграшу команда має право торкнутися м'яча не більше трьох разів**.** При цьому один і той самий гравець не може торкатися м'яча двічі поспіль**.** Якщо команда, що приймає подачу, виграє розіграш і отримує право на подачу, її гравці переходять на одну позицію за годинниковою стрілкою**.** Якщо під час гри (крім подачі) м'яч торкається сітки, розіграш продовжується [1, с. 10].

З урахуванням вікових особливостей дітей дошкільного віку**,** рахунок у грі ведеться до 10 очок з обов'язковою різницею у два очки. Розмітка ігрового поля: ширина - 4,5 м, довжина - 12 м. Поле поділяється сіткою на дві рівні частини по 6 м, висота сітки – 1,8м.

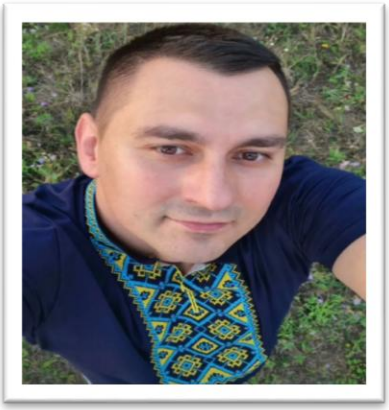
Ігрові методи навчання є ефективним педагогічним інструментом формування інтересу дошкільників до фізичної культури. Вони дозволяють органічно поєднати рухову активність, емоційний розвиток і виховання колективізму. Завдяки грі фізичне виховання для дитини перестає бути зобов'язанням – воно стає приємною й змістовною частиною життя, що закладає основи здорової поведінки й активного способу життя в майбутньому [2, с. 41].

Створення позитивного емоційного середовища є основою ефективного формування інтересу дошкільників до занять фізичною культурою. Радісна, доброзичлива, емоційно насичена атмосфера стимулює активність, підвищує самооцінку, допомагає долати труднощі та сприяє формуванню позитивного ставлення до рухової активності як до джерела радості, здоров'я й самовираження.

Отже, аналіз теоретичних засад і практичного досвіду фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку засвідчує необхідність пошуку ефективних, доступних і інноваційних засобів організації рухової активності в умовах сучасної освітньої системи. Обґрунтовано доцільність використання пластболу як ефективного засобу фізичного виховання, який поєднує доступність, простоту організації та високий розвивальний потенціал. З'ясовано, що впровадження пластболу в освітній процес, зокрема в умовах гуцульської школи, сприятиме підвищенню інтересу дітей до рухової діяльності, розвитку основних фізичних якостей, формуванню навичок командної взаємодії, дисципліни та відповідальності. Використання пластболу є ефективним у специфічних умовах гірських регіонів, оскільки не потребує складного обладнання і може бути адаптоване до різних умов проведення занять. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних рекомендацій щодо впровадження пластболу в освітній процес, а також у проведенні експериментальних досліджень з метою кількісного підтвердження його ефективності.

Список використаних джерел

1. Блясецька З., Чепіль М. Пластбол. Методичні рекомендації для студентів спеціальності «Середня Освіта (Фізична культура)». Івано-Франківськ: НАІР, 2026. 56 с.
2. Заплішний Іван. Педагогічні чинники формування інтересу дітей дошкільного віку до занять фізичною культурою. *Біомеханічні, педагогічні, медико-біологічні та психологічні аспекти фізичного виховання та спорту. Вісник № 35* (191). С. 38 - 44.
3. Кошель А. П., Кошель В. М., Калімбет О. О. Фізичне виховання дітей дошкільного віку як основа формування здоров'я сучасного суспільства. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» | № 5 (Червень, 2021).* С. 277-284.
4. Лаппо В.В., Поясик О.І., Русакова О.В., Чепіль М. В. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи: монографія/ за літ. ред. Г. М. Волощук. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 316 с.
5. Сидорук І. О., Гірак А. М., Гамма Т. В., Орел І. О Рухливі ігри в системі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини № 9, 2021. С. 200-204.

Андрій ЧЕРВІНСЬКИЙ,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID https://orcid.org/0000-0002-2128-196X
E-mail: andrii.chervinskyi@cnu.edu.ua
м.Івано-Франківськ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ У РОБОТІ З ПРИРОДНИЧО-КРАЄЗНАВЧИМ МАТЕРІАЛОМ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал інформаційно-цифрових ресурсів у процесі роботи з природничо-краєзнавчим матеріалом у контексті реалізації ідей етнопедагогіки. Обґрунтовано, що цифрові технології розширюють можливості збереження та популяризації народних традицій, природничих знань і культурної спадщини рідного краю. Визначено, що інтеграція етнопедагогічного змісту в цифрове освітнє середовище сприяє формуванню національно-культурної ідентичності здобувачів освіти, розвитку дослідницьких умінь та екологічної свідомості.

Ключові слова: інформація, цифрові ресурси, природничо-краєзнавчий матеріал, етнопеагогіка.

Сучасна освіта в умовах цифровізації потребує оновлення підходів до вивчення природничо-краєзнавчого матеріалу. Особливого значення набуває використання інформаційно-цифрових ресурсів (віртуальні музеї, освітні платформи, інтерактивні карти, відеоархіви), які дозволяють поєднувати освітній процес з реальним культурним і природним контекстом.

У цьому контексті особливої актуальності набуває етнопедагогіка як наука про народний досвід виховання, описаний народною педагогікою, що формує ціннісне ставлення до природи, культури та традицій рідного краю. Проблема використання цифрових ресурсів у формуванні національно-культурної ідентичності та етнопедагогічного змісту активно розглядається у працях українських дослідників. Зокрема, у дослідженні В.Бикова, О. Матвійчук, Н.Морзе та Н. Петрощук обґрунтовано, що впровадження цифрових платформ в освітній процес є важливим чинником збереження культурної спадщини та поширення етнопедагогічних знань. Автори підкреслюють, що інформаційні ресурси вебплатформ (освітніх сайтів, YouTube-каналів, бібліотек, музеїв) забезпечують доступність етнокультурного контенту та сприяють формуванню національної ідентичності учнів .

Подібну думку підтримує і вчений В. Биков, який наголошує, що цифрова трансформація освіти відкриває нові можливості для розвитку навчального середовища та інтеграції культурно-освітніх ресурсів у педагогічну практику [2]. Цифрові ресурси охоплюють широкий спектр інструментів, таких як електронні освітні матеріали, онлайн-платформи, віртуальні симулятори, інтерактивні завдання тощо. Застосування вищезазначених засобів дозволяє не тільки забезпечити доступ до актуальної інформації, а й моделювати реальні педагогічні ситуації, що сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх учителів. Зокрема, віртуальні симулятори, як приклад SimSchool, дозволяють здобувачам освіти тренувати свої навички у взаємодії з учнями та відпрацьовувати різні методики викладання в безпечному середовищі [1].

Природничо-краєзнавчий матеріал – це сукупність відомостей, фактів, об'єктів і явищ локального природного середовища (рідного краю), які використовуються в освітньому процесі для вивчення природи, господарства та взаємодії людини з довкіллям. У контексті шкільної географії це важливий інструмент реалізації принципу «від близького – до далекого», що забезпечує глибше розуміння глобальних процесів через локальний досвід. Цей матеріал охоплює:

- *фізико-географічні об'єкти*: рельєф, річки, кліматичні особливості, ґрунти;
- *біологічні ресурси*: рослинний і тваринний світ регіону (регіон Українських Карпат);
- *екологічні процеси*: природокористування, охорона природи;
- *господарську діяльність населення:* традиційні види занять, адаптація до природних умов;
- *етнокультурні аспекти* взаємодії з природою (що пов'язує з етнопедагогіка).

Інформаційно-цифрові ресурси у роботі з природничо-краєзнавчим матеріалом виконують кілька важливих функцій:

Пізнавальну – забезпечують доступ до візуалізованих природних і культурних об'єктів рідного краю (відеоекскурсії, інтерактивні карти, 3D-моделі).

Дослідницьку – стимулюють учнів до самостійного пошуку інформації про природу, історію та традиції місцевості.

Етнокультурну – сприяють засвоєнню народних знань про природу, господарство, календарні традиції, фольклор.

Виховну – формують повагу до природи, культурної спадщини та національних традицій.

Інформаційно-фифрові ресурси відіграють ключову роль у процесі опрацювання природничо-краєзнавчого матеріалу та реалізації ідей етнопедагогіки в освітньому процесі. Вони відкривають широкі можливості для поглибленого вивчення природних особливостей рідного краю, народних знань про природу, традицій природокористування та культурної спадщини.

Використання цифрових платформ, інтерактивних карт, віртуальних музеїв, освітніх онлайн-ресурсів та мультимедійних матеріалів сприяє осучасненню етнопедагогічного змісту навчання. Це забезпечує більш наочне й емоційно насичене сприйняття природничо-краєзнавчого матеріалу, а також формує у здобувачів освіти ціннісне ставлення до рідної природи та культури.

Застосування інформаційно-цифрових інструментів у цьому контексті сприяє розвитку дослідницьких умінь, критичного мислення, інформаційної грамотності та здатності до самостійного пізнання етнокультурного середовища. Таким чином, цифрові ресурси виступають важливим засобом інтеграції традиційних етнопедагогічних підходів у сучасний освітній простір. Етнопедагогічний підхід у цьому контексті передбачає використання природничо-краєзнавчого матеріалу як носія народної мудрості. Наприклад, народні прикмети про погоду, традиційні знання про лікарські рослини, обрядові практики, пов’язані з природними циклами, можуть бути інтегровані в цифрові освітні ресурси.

Цифрові інструменти (Google Earth, інтерактивні карти регіону, віртуальні музеї, освітні платформи) дозволяють «оживити» етнокультурний матеріал і зробити його більш доступним для сучасного учня.

Етнопедагогіка виступає методологічною основою інтеграції природничих знань і культурної спадщини. Як зазначає О. Матвійчук і Н. Петрощук, українська етнопедагогіка є системою народного виховання, що формує національно-культурну ідентичність через засвоєння духовних і практичних надбань етносу . У поєднанні з цифровими ресурсами вона набуває нової якості: традиційні знання стають інтерактивними, візуалізованими та більш доступними для учнів.

Отже, використання інформаційно-цифрових ресурсів у роботі з природничо-краєзнавчим матеріалом є ефективним засобом реалізації ідей етнопедагогіки. Воно забезпечує: підвищення мотивації учнів до вивчення природи рідного краю, формування національно-культурної ідентичності, розвиток дослідницьких і цифрових компетентностей, інтеграцію традиційних знань у сучасний освітній простір.

Список використаних джерел

1. Матвійчук О., Петрощук Н. Етнопедагогіка в цифрову епоху: інформаційні ресурси з питань формування національно-культурної ідентичності на вебплатформах. *Науково-педагогічні студії*. 2025. № 9. С. 258–271. DOI: 10.32405/2663-5739-2025-9-258-271.
2. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп’ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України. Київ, 2019. С. 20–26.
3. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН, 1997.
4. Лаппо В. В. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2023.

Інна ЧЕРВІНСЬКА,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, завідувач творчою навчально-науковою лабораторією
«Гірська школа Українських Карпат»
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORSID http://orcid.org/0000-0003-0745-1413
E-mail: chervinska.inna@gmail.com
м.Івано-Франківськ, Україна

ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті здійснено аналіз діяльності гуцульської школи регіону Українських Карпат як унікального феномену української етнопедагогіки. Розкрито історичні передумови становлення шкільництва в гірських територіях та обґрунтовано його роль у збереженні етнокультурної ідентичності. На основі аналізу наукових джерел, етнографічних спостережень і практичного досвіду охарактеризовано особливості функціонування гуцульської школи як соціокультурного осередку громади. Доведено, що сучасна гуцульська школа забезпечує гармонійне поєднання традицій і новацій, сприяє формуванню національно свідомої, творчої та соціально активної особистості, а її досвід може бути використаний як модель розвитку регіональних освітніх систем України.

Ключові слова: гуцульська школа; етнопедагогіка; Українські Карпати; етнокультурна ідентичність; традиції; сучасні освітні практики; цифрові технології; інклюзивна освіта; проєктне навчання; цифрове дзеркало; національна ідентичність

Гуцульська школа регіону Українських Карпат – унікальний освітньо-педагогічне феномен, який поєднує історичні традиції та сучасні практики. Наукова рефлексія нашого дослідження спрямована на осмислення того, наскільки автентичні ціннісні надбання регіональної культури визначають реальний стан та динаміку розвитку простору культури й освіти Українських Карпат – самобутньої території, яку ще в минулому столітті прагнули глибше вивчити та розкрити такі науковці, як Станіслав Вінценз («На високій полонині», 1936), Раймунд Фрідріх Кайндль («Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази», 1894, 2003), Марія Лаврук («Гуцули Українських Карпат», 2005), Михайло Ломацький («Заворожений світ», 2014), Мартін Поллак («До Галичини», 1984) та ін. [1].

Вивчення низки наукових напрацювань з окресленої проблеми (О. Біда, С. Бричок, Т.Гавриленко, П. Горбенко, М. Грищенко, Н. Гупан, П. Дроб'язко,

Г. Іванюк, О. Коберник, В. Кузь, І. Курляк О. Любар, В. Мелешко, Д. Пенішкевич) підтверджує, що заклади освіти гірської місцевості впродовж великого історичного періоду свого існування – від відкриття перших шкіл на територіях західноукраїнських земель й дотепер реалізовували запити й потреби гірського соціуму (населення гірських сіл і містечок, гірських територіальних громад) щодо забезпечення дітей та молоді відповідним рівнем освіти (здебільшого професійно-спрямованої) за місцем їх основного проживання.

Перехід сучасної освіти у новий культурний вимір, її культурна домінанта змінила традиційне уявлення про сутність і функції освіти в контексті автентичного з точки зору творчих просторових характеристик та з позицій культури й культурного мікрокосмосу. Саме тому набуває особливої значимості огляд процесу розвитку системи освіти і шкільництва за часів незалежності нашої держави та виокремлення освітніх змін і шкільних трансформацій в освітньо-культурному просторі регіону Українських Карпат.

Організація шкільного простору в гірській місцевості визначається ідеями системотвірного процесу, який формує національну, регіональну та загальнолюдську складові освіти. Різні категорії духовно-ціннісних вимірів розглядаються у концепції рівноцінного розвитку різноманітних культурних вимірів українських історико-педагогічних реалій, не створюючи відцентрових процесів. Експериментальним майданчиком для дослідження гуцульщинознавства є Яворівський ліцей імені Петра Лосюка Івано-Франківської області, директором якого був впродовж 50-ти років – Народний учитель України – Петро Лосюк. Як засвідчує аналіз досвіду навчання дітей, особливо молодшого шкільного віку, в школах, розміщених далеко від рідної домівки, негативно впливає на їх розвиток, сприяє відчуженню від етнокультурних традицій, історії свого краю. Тому чергові ініціативи урядових структур щодо скорочення або ж повного закриття малочисельних шкіл у віддалених і високогірних селах може призвести до їх фізичного знищення.

Гуцульська школа є яскравим прикладом реалізації ідей етнопедагогіки, яка формує не лише знання, а й соціальні, моральні та культурні компетентності учнів. Діяльність закладу освіти такого типу ґрунтується на історико-педагогічному аналізі джерел, етнографічних спостереженнях, інтерв'ю з педагогами та учнями, а також порівнянні з іншими регіональними школами України. Адже історично школа відображає особливості локальної культури: навчання народним ремеслам, музиці та фольклору, формування моральних і соціальних цінностей, підтримка мови та обрядів. Сьогодні у гуцульській школі традиції вдало поєднуються з сучасними освітніми практиками: інтеграція STEM та цифрових технологій, впроваджується проєктне навчання на основі місцевих традицій, відбувається розвиток позакласних активностей: гуртки, фестивалі,

етнографічні експедиції. Це демонструє, що гуцульська школа залишається живою та сучасною, адаптуючи етнопедагогіку до потреб XXI століття.

У 2012 році цій гірській школі надано статус «Авторська школа Петра Лосюка» («Гуцульська школа як регіональна українська національна»), а у 2020 році вона отримала сучасний статус «Яворівський ліцей «Гуцульщина». Цей заклад освіти демонструє реальні можливості поєднання традицій та інновацій у розвитку етнопедагогічного простору регіону. Сучасна школа регіону Українських Карпат активно інтегрує традиційні знання (ремесла, побут, екологічну культуру) у навчальні предмети: на уроках географії – дослідження природокористування в Карпатах; на трудовому навчанні, освітня галузь «Технології» – різьба по дереву, ткацтво, писанкарство; під час опанування курсу «Я досліджую світ» – вивчення традиційної культури громади. Це сприяє формуванню контекстного мислення та зв'язку знань із реальним життям.

Ще одним із ефективних підходів є проєктна діяльність школярів за обраною тематикою: «Моя родина в історії Гуцульщини», «Екологічні традиції гірських громад», «Символіка гуцульського орнаменту» та ін. Відповідно під час роботи над реалізацією цих проєктів формуються дослідницькі навички, розвивається критичного мислення та діяльність в умовах міжпредметної інтеграції.

Традиції гуцульської школи активно поєднуються з цифровими ресурсами, які повязані зі створенням віртуальних музеїв (на базі Canva, Genially), інтерактивних карт (Google Earth), колективної онлайн-дошки (Padlet). Сучасна гуцульська школа сприяє збереженні виховного компоненту: участь у традиційних святах (Різдво, Великдень, обжинки), відтворення обрядів та ритуалів, формування національної ідентичності.

Сучасні практики застосування традицій гуцульської школи демонструють, що етнопедагогіка є не лише історичною спадщиною, а й потужним ресурсом інноваційного розвитку освіти. Їх ефективність полягає в інтеграції традицій і технологій, локального й глобального, індивідуального розвитку і колективних цінностей. У такому поєднанні гуцульська школа постає як модель гармонійної освіти, що забезпечує формування національно свідомої, творчої та соціально активної особистості.

Гуцульська школа регіону Українських Карпат – це автентичний заклад освіти. Її досвід може слугувати моделлю для інших регіонів України, демонструючи, як локальні культурні надбання можуть ефективно інтегруватися у сучасну освітню практику.

Список використаних джерел

Червінська І. Б. Соціокультурний простір гірської школи регіону Українських Карпат : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2020. 380 с.

Марія ЧОЛАНЮК,
вчитель історії, правознавства,
громадянської освіти, вчитель-методист,
заслужений вчитель України
Тюдівського ліцею Кутської селищної ради
Косівського району
Івано-Франківської області

КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В П'ЯТОМУ КЛАСІ

Анотація. У статті розкрито роль краєзнавчого матеріалу як ефективного засобу формування ключових і предметних компетентностей з історії України в 5 класі. Обґрунтовано, що використання локального історичного матеріалу сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку критичного мислення та формуванню ціннісного ставлення до історичного минулого. Показано, що краєзнавчий підхід забезпечує зв'язок між особистим досвідом дитини та загальнонаціональною історією, роблячи навчання більш доступним, емоційно значущим і практикоорієнтованим.
Запропоновано методичні прийоми інтеграції краєзнавства в освітній процес, зокрема через міні-проєкти, роботу зі спогадами родини, картографічні та хронологічні вправи. Наголошено на важливості діяльнісного навчання, групової роботи та дослідницького підходу, що сприяє формуванню в учнів історичної компетентності та навичок самостійного аналізу.

Ключові слова: краєзнавство, історія України, компетентнісний підхід, 5 клас, міні-проєкт, історична пам'ять, критичне мислення, навчання історії, методика викладання, локальна історія.

Ми живемо у XXI столітті. Великі зміни в усіх сферах життя ставлять нові вимоги перед школою. Сучасна школа повинна розвивати в учнів компетентності, а це не тільки знання, - це вміння їх використовувати , це набутий певний досвід. Це ставлення і цінності, а також вміння критично переосмислювати інформацію, яка зараз поступає звідусіль, і ми не можемо ізолювати дітей від цієї інформації.

Великі можливості для вирішення цих завдань є на уроках історії. Вивчення історичного минулого впливає на формування системи мислення, надає можливість людині вільно пересуватися в історичному часі і просторі, озброює її знанням історичного досвіду, що дозволяє правильно оцінювати сучасні політичні й соціальні процеси. Історичні знання сприяють формуванню власної точки зору особи і вчать цінувати та поважати думки інших.

На уроках історії вчитель повинен зробити все для того, щоб розвивати в учнів ключові та предметні компетентності, формувати особистість, яка здатна критично мислити, застосовувати знання на практиці,сприймати інновації та

навчатися впродовж життя. Учитель повинен організувати навчання так, щоб учні самі зробили висновки. Щоб зацікавити учнів, запалити їх бажанням вивчати історію, треба зробити її більш близькою, доступною, зрозумілою. Тому, починаючи з перших уроків історії, потрібно використовувати краєзнавчий матеріал . Історія починається з тебе, твоєї родини, твого краю. Твої родичі теж були творцями історії.

Краєзнавство повинно жити у серці самого вчителя, тоді цим житимуть його учні. «Посередній учитель викладає. Гарний вчитель пояснює. Видатний вчитель демонструє. Великий вчитель надихає», - так мудро сказав учитель - американець Вільям Артур Уорд.

Вчитель нашого часу стане мудрим і великим тоді, коли зможе запалити в юних серцях бажання до вивчення історії, а іскоркою для цього буде краєзнавство. Вчитель вміло залучає учнів до активної участі у зборі краєзнавчого матеріалу та використання зібраного під час проведення уроків, позакласних заходів. Ця робота подобається учням, бо все близьке і зрозуміле, рідне і дороге серцю кожного. Батьківщина та її історія для кожного починається від батьківського порога.

Вступ. Що таке історія. Це тема першого уроку з історії України в 5 класі. Після його проведення пропоную учням написати свою маленьку історію, розпитавши в старших людей про ті події, свідками чи учасниками яких, можливо, вони були і записати спогади. Хтось із родичів воював за Україну чи був відомою людиною в своєму населеному пункті, добрим господарем, сім'янином чи умільцем, який передавав свій досвід молодшому поколінню. До спогадів додати відповідні світлини і представити цю роботу як міні-проєкт на тему: «Історія в спогадах моєї родини»

Перше практичне заняття на тему: «Людина і людство в часі і просторі. Географічний та історичний простір. Робота з картою та шкалою часу». Клас ділиться на групи. Для роботи групи отримують карту Косівського району та карту « Історико – географічні регіони України».

Кожна група розв'язує одну задачу. Під час роботи учні позначають події на шкалі часу, визначають століття, тисячоліття, показують на карті населені пункти, про які згадується в задачах, обчислюють відстань, аналізують, порівнюють, узагальнюють. Такі задачі може використовувати вчитель будь-якої школи, змінивши дати на місцеві.

Хронологічні задачі з використанням краєзнавчого матеріалу :

« У 2018 році святкували 425 років Тюдову як селу [1].

Обчисліть, в якому році перша письмова згадка про Тюдів як новозасноване село. Позначте ці дати на шкалі часу в хронологічній послідовності. Напишіть століття, тисячоліття, до яких вони відносяться,

покажіть на карті Тюдів і Косів. Користуючись картою, знаючи сторони світу, назвіть, як розташовані ці населені пункти один від одного (північ, південь, захід, схід). Визначте відстань між ними.

Задача №2. Середня школа у Тюдові існує з 1977 року, а в селі Яворові Косівського району з 1967 року.

Позначте на шкалі часу ці дати в хронологічній послідовності. Подумайте, в якому селі середня школа була відкрита раніше. Обчисліть, на скільки років раніше. Напишіть століття, тисячоліття, в яких вони згадуються.

Покажіть на карті ці населені пункти. Користуючись картою, знаючи сторони світу, назвіть, як розташовані ці населені пункти один від одного (північ, південь, захід, схід). Визначте відстань між ними.

Задача № 3. В Києво-Печерському патерику зустрічаємо запис, що в 1096 році, внаслідок князівських міжусобиць, гуцульська сіль у Київську державу не дійшла. В інших документах Про «соляне джерело» в гуцульському селі Уторопах виявлено згадку під 1367 роком [4, с. 51].

Позначте ці дати на шкалі часу в хронологічній послідовності. Обчисліть, скільки часу пройшло від першої згадки про гуцульську сіль до згадки про найдавніше село на Гуцульщині Уторопи та його соляні джерела?

Напишіть століття, тисячоліття, в яких згадується гуцульська сіль.

Покажіть на карті населені пункти Косів та Уторопи.. Користуючись картою, знаючи сторони світу, назвіть, як розташовані ці населені пункти один від одного (північ, південь, захід, схід). Визначте відстань між ними.

Задача № 4. Старий Косів вперше згадується в письмових документах в 1318 році, Косів та Кути – в 1444 році. Позначте ці дати на шкалі часу в хронологічній послідовності. Обчисліть, скільки років пройшло від згадки про Старий Косів до згадки про Косів та Кути. Напишіть століття, тисячоліття, в яких вони згадуються, покажіть на карті ці населені пункти. Користуючись картою, знаючи сторони світу, назвіть, як розташовані ці населені пункти один від одного (північ, південь, захід, схід). Визначте відстань між ними.

Крім задач, для тих груп, які швидше виконають завдання, пропонуємо гру «Відгадай назву».

Завдання до гри.

1. Цей історико-географічний регіон розташований на заході України. Сусідні регіони – Галичина, Буковина, Гуцульщина. Охоплює територію кута, який утворює річка Черемош, впадаючи в річку Прут. На території цього регіону є селище Кути.

Учні повинні відгадати регіон «Покуття» та показати його на карті.

2. Цей регіон розташований на заході України. Сусідні регіони – Покуття, Галичина. Охоплює частину Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатськофї

областей. Більшість населення регіону – жителі гір, які займаються тварФинництвом та лісівництвом.

Учні повинні назвати, що це регіон «Гуцульщина», показати на карті та з допомогою вчителя чи Інтернету назвати райони, які охоплює Гуцульщина: Косівський, Коломийський, Надвірнянський, Верховинський Івано-Франківської області, Вижницький та Путильський райони Чернівецької області,Рахівський район Закарпатської області.

Для проведення уроку на тему: «Аналіз історичних джерел» даємо учням випереджувальне завдання на вибір: записати народну пісню чи легенду, принести з дому якусь давню річ, світлину, документ та описати її в зошиті, даючи відповідь на такі запитання: 1) Назва речі. 2) Хто її виготовив?3) З чого виготовлена та для чого? 4)Коли виготовлена? 5) В чому цінність цієї речі для історії? Також записати дані про людину – респондента, яка розповідала про цю річ: прізвище, ім’я, по батькові, рік і місце народження, освіта, де проживає зараз.

Хто не виконає випереджувальне завдання, зможе описати артефакт, який найбільше сподобався після екскурсії в шкільний музей «Історія села Тюдова».

Даючи відповідь на запитання про те, які фольклорні твори бережуть історичну пам'ять, пропонуємо пісню «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький». Це може бути запропоновано для роботи на уроці або на домашнє завдання на вибір: вивчити пісню ,переказати зміст пісні про Олексу Довбуша, написати коротке повідомлення чи розповісти легенду, переглянути фільм про Олексу Довбуша і позначити на карті Гуцульщини населені пункти, які згадуються в фільмі.

На уроці « Історія середньовічної України. Українці в союзі з іншими народами. Гетьманщина» даємо учням прочитати історичні довідки з книги Володимира Грабовецького «Гуцульщина XIII-XIX століть» : «Усі стихійні збройні виступи на західноукраїнських землях у 1648 році очолював «проводир повсталої черні», народний полководець Семен Височан. Армія його налічувала 15 тисяч чоловік. Поділені на полки і сотні (на зразок козацького війська) , повстанці розпочали свій наступ на шляхту. За допомогою козаків їм вдалося захопити найбільшу на Покутті фортецю Пнів, в якій налічувалось багато шляхти і польського війська. Наприкінці 1648 року під владою Височана опинилась більша частина Галицької землі.

На півдні загони Височана підтримали повстанці Заболотівщини на чолі з полковником Кравцем. До них приєдналися гуцули – народний рух охопив і Гуцульщину. В актах написано, що селяни Сопова, поблизу Коломиї, спалили шляхетський дім у Текучі, п шляхтич Юрій Гадомський подав скаргу на селян за напад на замок у Лючі [4, с. 66].

«Відомо, наприклад, що у найвидатнішого «проводиря повсталої черні» Семена Вмсочана помічником був український шляхтич з Гуцульщини Лесь Березовський, «головний ад'ютант» і «шеф штабу» [4, с. 68].

Також звертаємо увагу на стенд у музеї «Історія села Тюдова, де написано про те, що наші предки «1 травня 1649 р. серед ночі напали на управителя Снятинського староства в Кутах, захопили майно і вбили слугу пана Сільніцького» [4, с. 67].

Прочитавши ці історичні довідки, потрібно виконати такі завдання:

1. Показати на карті населені пункти, про які згадується в тексті.

2.Хто допомагав Семену Височану у боротьбі проти поляків на Гуцульщині?

3.В якому році, столітті, тисячолітті відбувалися ці події, хто їх описує?

4. Потрібно зберігати пам'ять про ці події, чи не треба, чому ви так вважаєте?

На домашнє завдання рекомендуємо більше довідатися про ці події, цих діячів, а також про Пнівський замок, який зберігає історичну пам'ять. Це може бути міні-проект.

Для підготовки до проведення практичного заняття на тему: « Історія мого села, моєї громади», спочатку проводимо екскурсію в шкільному музеї «Історія села Тюдова», а тоді ділимо клас на групи, які виберуть завдання підготувати коротке повідомлення чи презентацію, по можливості, на одну із запропонованих тем:

1. Історія села та громади.
2. Пам'ятники рідного населеного пункту чи краю.
3. Легенди та перекази, які бережуть історичну пам'ять.
4. Вони воювали в різні часи за Україну.

Це колективний проект, захищаючи який, учні представляють світлини, малюнки, схеми, історичні карти, описи. Можуть заспівати пісню, виконати рольову гру.

Щоб зацікавити учнів і з метою підготовки до проведення уроку на тему: «Боротьба за українську державність у ХХ столітті» , на якому учні будуть знайомитися з видатним історичним діячем Михайлом Сергійовичем Грушевським , вчитель , показуючи на портрет Грушевського, запитує: «Як ви думаєте, міг такий відомий діяч бувати в нашому краї?»

Вчитель пропонує самостійно до наступного уроку знайти відповідь на це запитання, а також виконати завдання на вибір: знайти та позначити на карті місця, пов'язані з життям і діяльністю М. Грушевського, а іншим кольором виділити місця перебування М. Грушевського на Гуцульщині; написати коротке повідомлення; заповнити хронологічну таблицю; скласти хронологічну задачу;

здійснити віртуальну екскурсію до музею Грушевського в селі Криворівні Верховинського району і записати в зошит про почуте, підготувати міні-проєкт.

Постановка проблемного запитання спонукає учнів до пошукової діяльності, а коли вдається знайти відповідь, то в душі запалюється іскра, яку вчителеві потрібно постійно підтримувати, щоб вона розгоралася, а не згасала.

До проведення останнього уроку в п'ятому класі вчитель переглядає програму з історії для наступного класу і пропонує завдання для збору краєзнавчого матеріалу влітку.

Використання краєзнавчого матеріалу повинно бути не тільки на уроках історії, а й на уроках з різних предметів та в позакласній роботі також. «Знайомство з багатою історією свого краю, його чудовою природою, з прекрасними мистецькими традиція, з поетичними віруваннями й уявленнями предків сформує у молодого покоління розуміння того, що ми маємо що берегти, маємо чим гордитися, маємо що збагачувати й розвивати».

Список використаних джерел

1. Букатка-Чоланюк М. Село Тюдів в історії. Косів: Писаний камінь, 2018. 464 с.
2. Букатка – Чоланюк М. Тобі, рідна Тюдівська школо. Косів: Писаний камінь. 294 с.
3. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник–довідник. Івано – Франківськ: Місто НВ, 2011. 656 с.
4. Грабовецький В. В. Гуцульщина XIII-XIX ст. Львів: Вища школа, 1982. 151 с..
5. Кугутяк М. Старожитності Гуцульщини. Історико-археологічне видання. Івано-Франківськ, 2011. Манускрипт-Львів, 2011. Т. 1. 447 с.
6. Кугутяк М. Старожитності Гуцульщини. Історико-археологічне видання. Івано-Франківськ, 2011. Манускрипт-Львів, 2011. Т. 2. 451с.
7. Лосюк П. Хрестоматія з гуцульщинознавства. Косів: Писаний камінь, 2001. 656 с.
8. Островський В. Історія Прикарпаття. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 351 с.
9. https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83122/
10. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
11. https://www.kmu.gov.ua/npas/4063813
12. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
13. https://osvita.ua/school/program/program-5-9/84780/
14. https://hromadske.ua/posts/nova-ukrainska-shkola-tse-shkola-dlia-zhyttia-u-xxi-stolitti-interviu-z-ministrom-osvity-i-nauky-ukrainy
15. https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-11/11dlappa.pdf.
16. /https://naurok.com.ua/test/istoriko---geografichni-regioni-ukra-ni-2204676.html
17.]https://www.youtube.com/watch?v=6PoA72Wok0Y
18. https://www.instagram.com/p/CF5M_LPnLg4/

Кристина ШЕВЧУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
E-mail: k.shevchuk@chnu.edu.ua
м. Чернівці, Україна

Єлисавета ІОНЕЦЬ,
здобувач першого(бакалаврського) рівня освіти кафедри педагогіки та методики початкової освіти
факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
E-mail: ionets.yelysaveta@chnu.edu.ua
м. Чернівці, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито особливості формування громадянської компетентності учнів початкової школи в умовах сучасних освітніх трансформацій. Обґрунтовано сутність громадянської компетентності як інтегративної якості особистості, що поєднує знання, цінності та соціальні навички. Визначено її структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) та охарактеризовано педагогічні умови ефективного формування. Акцентовано на ролі інтерактивних методів навчання, демократичного освітнього середовища та особистості вчителя у розвитку громадянських якостей молодших школярів. Доведено, що формування громадянської компетентності потребує комплексного підходу та активного залучення учнів до соціальних практи.

Ключові слова: громадянська компетентність, початкова школа, молодші школярі, громадянська освіта, інтерактивні методи, демократичне освітнє середовище, цінності, соціальні навички.

Сучасні трансформаційні процеси у суспільстві зумовлюють підвищення ролі освіти у формуванні відповідального громадянина, здатного до активної участі в соціальному житті та прийняття свідомих рішень. У цьому контексті одним із ключових завдань шкільної освіти є розвиток громадянської компетентності учнів. Особливої актуальності це питання набуває на рівні початкової школи, оскільки саме у цей період формуються базові уявлення дітей про суспільство, соціальні норми, взаємоповагу та відповідальність.

Громадянська компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує знання про суспільні процеси, ціннісні орієнтації, соціальні навички та готовність до участі в демократичному житті спільноти. Вона включає здатність до співпраці, дотримання прав і обов'язків, толерантне ставлення до різних соціальних груп та усвідомлення власної ролі у розвитку суспільства [1]. Саме тому проблема її формування у школярів, зокрема учнів початкової школи, є предметом активних наукових досліджень.

У сучасній педагогічній науці проблема громадянської освіти розглядається у різних аспектах: від визначення сутності громадянської компетентності до пошуку ефективних педагогічних умов її формування.

Відповідно до концепції Нової української школи, громадянська освіта спрямована на виховання особистості, орієнтованої на розвиток демократичного суспільства, здатної відстоювати людську гідність як найвищу цінність [4]. Дослідники (В. Вітюк, Н. Соняк, М. Гуцуляк) підкреслюють, що розвиток громадянської компетентності має здійснюватися через інтеграцію змісту навчання, використання інтерактивних методів та створення демократичного освітнього середовища [1]. Як зазначається у фахових педагогічних джерелах, формування цієї компетентності передбачає не лише засвоєння учнями певних знань про суспільство, а й розвиток здатності висловлювати власну позицію, брати участь у дискусії та поважати думку інших. Саме в початковій школі закладається фундамент для розуміння того, що права однієї людини закінчуються там, де починаються права іншої.

Ефективність такого формування тісно пов'язана з віковими особливостями молодших школярів. Для дітей цього віку характерні підвищена емоційність, орієнтація на соціальні норми та прагнення до співпраці, що створює сприятливі умови для розвитку громадянських якостей.

Вивчення сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє чітко окреслити структуру громадянської компетентності молодшого школяра, яка є трикомпонентною. Вона включає: мотиваційний складник (здатність дитини до саморозвитку, інтерес до історії та культури); когнітивний (опанування знань про права, обов'язки та державну символіку); та діяльнісний (уміння співпрацювати в команді та ідентифікувати себе як громадянина України) [1]. Такий підхід підкреслює, що громадянськість не є лише сумою знань, а виявляється у готовності дитини до активної дії.

Важливою умовою успішності цього процесу є особистість самого вчителя. Як зазначають Г. Русин та В. Вітюк, для того, щоб прищепити базові поняття громадянськості учням, педагог повинен сам володіти високою правовою культурою та конструктивними громадянськими поглядами [1]. Адже саме від здатності вчителя оперативно вирішувати практичні «кейси» в межах

освітнього середовища залежить рівень сформованості відповідальної позиції у вихованців.

У зв’язку з цим важливим є формування громадянських цінностей: поваги до прав людини, відповідальності, соціальної справедливості, солідарності та готовності до участі у громадському житті. У початковій школі вони ефективно формуються через обговорення життєвих ситуацій, рольові ігри, колективні проєкти та інші інтерактивні методи навчання.

Європейські дослідники наголошують, що традиційні підходи до громадянської освіти, зорієнтовані переважно на теоретичне засвоєння знань, не забезпечують її повноцінного розвитку. На думку M. Joris, M. Simons та O. Agirdag, громадянська освіта повинна передбачати активне залучення учнів до практик демократичної участі, співпраці та прийняття рішень [3]. Дослідники також наголошують на важливості поєднання знань і практичного досвіду у процесі громадянської освіти, адже саме через участь у реальних або змодельованих соціальних ситуаціях учні набувають досвіду громадянської взаємодії.

Особливу роль у цьому процесі відіграє освітнє середовище. Зокрема, L. De Schaepmeester, E. Claes та M. Van Houtte доводять, що формування громадянських компетентностей значною мірою залежить від соціальної атмосфери класу, рівня взаємодії між учнями та педагогічних стратегій учителя [2]. Демократична атмосфера сприяє розвитку толерантності й відповідальності, дозволяючи дітям набувати досвіду співпраці та колективного прийняття рішень. Важливим чинником розвитку громадянських установок є також різноманітність соціального досвіду дітей та їх участь у спільній діяльності, що сприяє формуванню навичок комунікації, взаємопідтримки та відповідального ставлення до спільної справи.

У цьому контексті показовим є досвід Народного вчителя Петра Лосюка. Його педагогічна концепція, реалізована в авторській школі, базується на інтеграції трудового, естетичного й інтелектуального виховання через декоративно-прикладне мистецтво, краєзнавчо-пошукову та суспільно корисну діяльність, що об'єднує учнів, батьків і громаду [5]. Такий підхід можна розглядати як синтез теоретичних засад громадянської освіти та національної педагогічної практики.

Отже, громадянська компетентність є важливою складовою розвитку особистості учня та одним із ключових результатів сучасної освіти. Її формування у початковій школі має здійснюватися на основі інтеграції знань, цінностей і соціальних навичок.

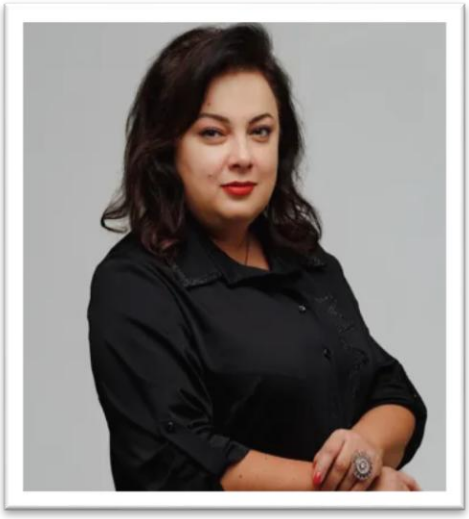
Аналіз наукових досліджень свідчить, що ефективний розвиток громадянської компетентності можливий за умови створення демократичного

освітнього середовища, використання інтерактивних методів навчання, організації спільної діяльності учнів та їх залучення до соціальних практик.

Таким чином, формування громадянської компетентності у молодших школярів потребує комплексного підходу, що поєднує зміст громадянської освіти, педагогічні технології та соціальний досвід учнів.

Список використаних джерел

1. Розвиток громадянської компетентності у здобувачів початкової освіти Нової української школи / Г. Русин, В. Вітюк, Н. Соняк, М. Гуцуляк. Acta Pedagogica Volynienses. 2023. № 5. С. 50–56. DOI: https://doi.org/10.32782/apv/2023.5.8.
2. De Schaepmeester L., Claes E., Van Houtte M. Social citizenship competences of primary school students: The role of classroom diversity. *Journal of Social Science Education*. 2022. Vol. 21, № 2. DOI: https://doi.org/10.1080/14767724.2021.1889360.
3. Joris M., Simons M., Agirdag O. Citizenship-as-competence: What else? Why European citizenship education should move beyond knowledge. *European Journal of Education*. 2022. Vol. 57, № 3. С. 450–462. URL: https://www.ecdis.be/publications/Joris,%20Simons%20&%20Agirdag%20(2022).pdf (дата звернення: 10.03.2026).
4. Кобинець Я. Розвиток громадянської компетенції в НУШ: що потрібно знати? *Шкільне життя*. 2021. URL: https://www.schoollife.org.ua/rozvytok-gromadyanskoyi-kompetentsiyi-v-nush-shho-potribno-znaty/ (дата звернення: 13.03.2026).
5. Паска Т. Місце і роль гуцульщинознавства в сучасній українській національній школі (персоналістичний контекст). *Освітній простір. Глобальні та регіональні контексти*. 2018. Вип. 1(46). С. 123–128.

Кристина ШЕВЧУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
факультету педагогіки, психології та соціальної роботи,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORSID https://orcid.org/0000-0002-9365-1456
E-mail: k.shevchuk@chnu.edu.ua
м. Чернівці, Україна

Ганна ШЕВЧУК,
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
e-mail: shevchuk.hanna@chnu.edu.ua
м. Чернівці, Україна

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Анотація. У статті розкрито особливості використання етнокультурних технологій навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Обґрунтовано значення етнокультурного компонента як важливого чинника формування національної ідентичності, ціннісних орієнтацій та ключових компетентностей молодших школярів. Показано, що інтеграція народознавчого матеріалу в освітній процес сприяє цілісному сприйняттю світу, розвитку пізнавальної активності та особистісної значущості навчання.
Проаналізовано ефективні педагогічні технології реалізації етнокультурного підходу, зокрема проєктно-дослідницьку діяльність, інтерактивні методи навчання та позакласні форми роботи. Наголошено на ролі культурної спадщини у формуванні духовного світу дитини та розвитку її соціальної і громадянської компетентності в умовах Нової української школи.

Ключові слова: етнокультурні технології, інтегрований курс, «Я досліджую світ», початкова освіта, національна ідентичність, компетентнісний підхід, народознавство, інтерактивне навчання, проєктна діяльність, НУШ.

Сучасна педагогічна наука як соціогуманітарна галузь знань оперативно реагує на трансформації суспільства, що відбуваються в умовах глобалізації, інформаційного розвитку та національного відродження. В умовах соціокультурних змін, які переживає Україна, особливої ваги набуває проблема формування національної ідентичності, громадянської позиції та ціннісних орієнтацій молодого покоління.

У цьому контексті етнокультурний компонент освіти виступає не лише засобом збереження культурної спадщини, але й ефективним інструментом

розвитку особистості. Етнокультурна освіта розглядається як цілісний процес засвоєння матеріальної, духовної та соціальної культури етносу, спрямований на становлення особистості через традиції, звичаї та цінності народу.

Етнокультурна спрямованість освіти характеризує ступінь орієнтації змісту, цілей і технологій навчання на розвиток особистості як представника певного етносу і громадянина держави. У цьому контексті, як зазначає Г. Волков, етнопедагогіка відображає систему народних знань, цінностей і виховних традицій, що формують духовний світ особистості [1, с. 15-18]. Водночас сучасні дослідження підкреслюють значення етнокультурного компоненту як засобу інтеграції навчання і виховання, що забезпечує формування національної ідентичності учнів [4].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» має значний потенціал для реалізації етнокультурного підходу, що зумовлено його змістовою та методологічною специфікою. Передусім це пов’язано з тим, що курс органічно поєднує природничу, соціальну та громадянську освітні галузі, забезпечуючи цілісне пізнання навколишнього світу. На думку Г. Лозко, народознавчий компонент освіти сприяє формуванню цілісного світогляду особистості через усвідомлення взаємозв’язків між природою, культурою та життям людини [3, с. 27-30].

Водночас курс орієнтований на діяльнісний і компетентнісний підходи, що передбачають активну участь учнів у процесі пізнання, набуття практичного досвіду та формування ключових життєвих компетентностей. Як зазначають Т. Пагута та Н. Максимчук використання інтерактивних технологій у курсі «Я досліджую світ» сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку комунікативних умінь та формуванню здатності застосовувати знання у практичних ситуаціях [4, с. 40]. Особливого значення набуває також те, що вивчення довкілля здійснюється через призму життєвого досвіду дитини, що забезпечує особистісну значущість навчального матеріалу та сприяє його глибшому засвоєнню.

Зазначені підходи мають глибоке теоретичне підґрунтя, оскільки ідеї використання народних традицій у вихованні обґрунтовувалися у працях провідних українських педагогів, зокрема К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського, П. Лосюка. Вони наголошували на важливості природовідповідності навчання, його зв’язку з культурою рідного народу та необхідності врахування національного контексту у формуванні особистості. Саме така педагогічна традиція сьогодні знаходить своє продовження в умовах Нової української школи, де етнокультурний компонент виступає важливим чинником гармонійного розвитку дитини.

Ефективність упровадження етнокультурних технологій у процес навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» значною мірою залежить від науково обґрунтованого добору та педагогічно доцільної організації навчального матеріалу. Передусім важливою умовою є пізнавальна та світоглядна цінність етнокультурного матеріалу.

Реалізація етнокультурного підходу в освітньому процесі неможлива без використання відповідних педагогічних технологій і методів, які забезпечують активну участь учнів у пізнавальній діяльності та сприяють глибшому засвоєнню культурного досвіду. Як зазначає Г. Волков, етнопедагогічні засоби навчання ґрунтуються на активному залученні особистості до культурної практики народу, що забезпечує не лише засвоєння знань, а й формування ціннісних орієнтацій [1, с. 45-48].

Одним із провідних у цьому контексті є метод національного утвердження, який спрямований на формування у молодших школярів національної ідентичності, почуття приналежності до українського народу та громадянської свідомості. Його реалізація відбувається через використання художніх текстів, зокрема віршів, легенд, казок, а також через звернення до зразків народної творчості та обговорення історико-культурних подій.

Важливе місце у реалізації етнокультурного підходу посідає проєктно-дослідницька діяльність, яка дає змогу учням виступати активними суб’єктами пізнання [2, с.117]. У процесі виконання проєктів діти досліджують традиції свого регіону, збирають фольклорний матеріал, взаємодіють із носіями культурних традицій та презентують результати власної діяльності. Залучення учнів до дослідження культурної спадщини сприяє не лише розширенню знань, а й формуванню дослідницьких умінь, самостійності та особистісної зацікавленості у збереженні національних традицій [4].

Ефективним засобом реалізації етнокультурного підходу є інтерактивні технології навчання, які, за дослідженнями сучасних учених, сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів. Використання таких форм роботи, як групова взаємодія, дискусії та рольові ігри, створює умови для співпраці, обміну думками та формування комунікативних компетентностей [2]. У контексті етнокультурного навчання це дозволяє учням глибше усвідомити значення традицій і культурних цінностей, а також сформувати особистісне ставлення до них.

Етнокультурний матеріал може ефективно реалізовуватися через систему різноманітних форм організації навчальної діяльності, зокрема тематичних уроків, присвячених вивченню рідного краю, народних традицій, звичаїв та свят. Такий підхід сприяє актуалізації життєвого досвіду учнів і забезпечує особистісну значущість навчального змісту. Залучення дітей до вивчення

народних традицій і культурних практик створює умови для глибшого розуміння духовних цінностей народу та формування культурної ідентичності [3, с. 210-215]. Інтегровані заняття, у свою чергу, дозволяють поєднати знання з різних освітніх галузей, що відповідає міждисциплінарному характеру курсу «Я досліджую світ» та сприяє формуванню цілісної картини світу.

Важливу роль у цьому процесі відіграє позакласна діяльність, яка забезпечує розширення освітнього простору та створює умови для практичного застосування набутих знань. Організація народних свят, проєктної діяльності, екскурсій та дослідницьких заходів сприяє зануренню учнів у культурне середовище та формує досвід безпосередньої взаємодії з традиціями. Саме включення дітей у активну діяльність, пов’язану з вивченням рідного краю, є ефективним засобом формування ціннісного ставлення до культурної спадщини та розвитку пізнавального інтересу [4].

Етнокультурні технології навчання є важливим складником сучасної початкової освіти, оскільки забезпечують гармонійне поєднання інтелектуального, емоційного та духовного розвитку особистості. Їх використання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» сприяє формуванню національної ідентичності, забезпечує цілісне сприйняття світу, підвищує мотивацію до навчання та реалізує компетентнісний підхід, закладений у концепції Нової української школи.

Отже, етнокультурний підхід слід розглядати не лише як окрему педагогічну технологію, а як стратегічний напрям розвитку сучасної освіти, що відповідає суспільним запитам, сприяє збереженню культурної спадщини та формуванню свідомого громадянина України.

Список використаних джерел

1. Волков Г. Н. Етнопедагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2019. 304 с.
2. Горват М. В., Кузьма-Качур М. І. Технології навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» : навч. посіб. Мукачево–Ужгород : РІК-У, 2024. 220 с.
3. Лозко Г. С. Українське народознавство : навч. посіб. 5-те вид., переробл. і доповн. Київ : АртЕк, 2020. 512 с.
4. Пагута Т. І., Максимчук Н. С. Реалізація мети й завдань національно-патріотичного виховання молодших школярів у змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в Новій українській школі // Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. *Серія: Педагогіка та психологія.* 2024. № 2. С. 37-42. https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/18/17

Тамара ЯНЧЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки і методики
викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID 0000 0002 2967 0695
E-mail: tamyanchenko@gmail.com
м.Чернігів, Україна

ЕТНОПЕДАГОГІКА ЯК ВИБІРКОВИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Анотація. У статті характеризується значення етнопедагогіки як вибіркової навчальної дисципліни в освітніх програмах підготовки фахівців за спеціальностями 014 (А4) Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та 231 Соціальна робота (І10 Соціальна робота та консультування) на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Особлива увага приділяється проблемі формування етнокультурної компетентності здобувачів вищої освіти у процесі вивчення етнопедагогіки.

Ключові слова: етопедагогіка, навчальна дисципліна, вибірковий компонент, освітня програма, етнокультурна компетентність, здобувачі вищої освіти

Надзвичайно складні умови розвитку освіти в сучасній Україні вимагають пошуку креативних і водночас дієвих підходів у навчанні, вихованні, розвитку здобувачів та формуванні їх загальних і фахових компетентностей. Важливим інструментом удосконалення професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти є вибіркові компоненти, що сприяють не тільки забезпеченню індивідуальної освітньої траєкторії, а й особистісному, професійному та соціальному розвитку майбутніх фахівців. Вибіркові компоненти допомагають розвитку спеціальних навичок (soft skills), врахуванню професійних інтересів, дозволяють поглибити знання, не обмежуючись стандартом, і адаптувати навчання до запитів ринку праці. Це стосується й етнопедагогіки, яка є окремою наукою, галуззю педагогіки та навчальною дисципліною.

Як зазначає відома українська вчена О. Сухомлинська, «етнопедагогіка – це наука про емпіричний досвід етнічних груп у сферах виховання й освіти підростаючого покоління, морально-етичних і естетичних поглядів на споконвічні цінності сім'ї, роду, племені, народності, нації, контролю й корекції поведінки, її мотивів всередині етносу, міжетнічних оцінок і поведінки, ставлення до природи» [3, с. 5].

Наголосимо, що етнопедагогіку також можна розглядати як галузь педагогіки про досвід виховання підростаючих поколінь, здобутий упродовж історичного

розвитку того чи іншого етносу. У такому контексті в етнопедагогіці загальнолюдські надбання трудового, етичного, естетичного, фізичного, патріотичного виховання втілюються в системі виховання даного народу.

В освітніх програмах підготовки здобувачів на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, зокрема за спеціальностями 014 (А4) Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та 231 Соціальна робота (І10 Соціальна робота та консультування), в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка здобувачам пропонується вибіркова навчальна дисципліна «Етнопедагогіка» [2].

Навчальна дисципліна «Етнопедагогіка» складається з 4 кредитів ЄКТС (120 годин). Зазвичай, у навчальних планах 40 годин (по 20 годин на лекційні та практичні заняття) відводиться на аудиторні заняття і 80 годин становить самостійна робота студентів.

Вона охоплює коло теоретичних і практичних питань, що стосуються джерел народної педагогіки, традицій родинного виховання, розвитку ідей народної педагогіки у контексті соціокультурного розвитку України у різні історичні періоди, становлення етнопедагогіки як науки, взаємозв'язку етнопедагогіки з історією педагогіки.

Вивчення дисципліни сприяє процесу засвоєння знань щодо сутності й особливостей взаємозв'язку народної педагогіки і педагогічної науки, структури та змісту етнопедагогіки, визначення ролі етнопедагогічних традицій виховання у формуванні сучасної освітньої парадигми та вмінь їх застосовувати у практичній площині.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є провідні ідеї народної педагогіки крізь призму життя, традицій, менталітету та побуту українців і у контексті розвитку педагогічної науки у різні історичні періоди.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Розвиток етнопедагогіки як наукової галузі у вимірах сучасної освіти.
2. Зміст компонентів етнопедагогіки.

Метою викладання навчальної дисципліни «Етнопедагогіка» є формування у студентів, майбутніх учителів історії або соціальних працівників, знань і умінь щодо освітньої, виховної, розвивальної діяльності з дітьми на засадах етнопедагогіки та ідей національного та патріотичного виховання [2].

Одним із завдань «Етнопедагогіки» як навчальної дисципліни є не тільки вивчення педагогічного досвіду українців, а й формування у студентів етнокультурної компетентності [4, с. 80]. Етнокультурна компетентність – це особистісна якість, що формується в результаті цілеспрямованого і спонтанного, організованого і стихійного засвоєння людиною (у процесі соціалізації) культури свого народу в усіх її виявах і контекстах: традиційно-побутових, фольклорних,

професійних, у наукових і емпіричних знаннях, на емоційному і раціональному рівнях. Етнокультурна компетентність особи охоплює передусім знання величезного прошарку елементів етнічної культури, починаючи з елементарних невербальних комунікацій до узагальнюючих моральних і правових норм. Етнокультурно компетентною є особа, яка вільно орієнтується у світі значень культури певного народу, яка вільно розуміє мову цієї культури і вільно творить цією мовою [1].

Формуванню етнокультурної компетентності студентів сприяє звернення під час занять з «Етнопедагогіки» до подій з історії України, зокрема при вивченні періодизації розвитку української народної педагогіки або при аналізі феномена козацької педагогіки.

Зазначимо, що формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів під час лекційних і практичних занять з «Етнопедагогіки» відбувається завдяки історико-педагогічному аналізу спадщини українських педагогів і культурних діячів. Наприклад, під час вивчення різних тем студенти отримують такі завдання:

1. Визначити провідні риси виховного ідеалу українців за твором «Наталка-Полтавка» І. Котляревського.
2. Схарактеризувати ідеї українського народного дитинознавства за працею Марка Грушевського «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу».
3. Схарактеризувати особливості побуту дітей і молоді в Україні кінця XIX – початку XX ст., використовуючи твори живопису М. Пимоненка.
4. Визначити особливості сімейного виховання дітей, використовуючи твори В. Винниченка, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, Т. Шевченка та інших українських письменників.
5. Розробити проєкт про обереги та символи своєї родини.
6. Проаналізувати українські народні казки або інші фольклорні твори з точки зору їхнього виховного потенціалу.
7. Проаналізувати казки та оповідання для дітей В. Сухомлинського з точки зору їхнього виховного потенціалу [4, с. 80–81].

На нашу думку, етнокультурна компетентність є основою національно-патріотичного виховання молоді, оскільки вона поєднує теоретичні знання і практичний досвід особистості та стосується здатності людини усвідомлено ставитися до культурних надбань українського народу, пишатися українською культурою. Як результат, етнокультурна компетентність сприяє успішній соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві.

Наголосимо, що у викладанні «Етнопедагогіки» використовуються етнокультурний та персоналістичний підходи. Це дозволяє висвітлити

культурно-історичний контекст народної педагогіки і збагатити знання студентів, що стосуються не тільки народного педагогічного досвіду, а й світогляду, менталітету, моралі, побуту й у цілому культурної спадщини українського народу крізь призму діяльності видатних його представників і їхнього внеску у розв'язання соціально-педагогічних проблем того суспільства, у якому вони жили [4, с. 81].

Отже, етнопедагогіка як навчальна дисципліна поєднує педагогічну науку та освіту з культурною спадщиною народу, його національною ідентичністю та виховними традиціями. Вона сприяє збереженню культурної спадщини, передачі національних традицій, мови, моралі та цінностей від покоління до покоління і допомагає не втратити ідентичність народу в умовах глобалізації. Завдяки вивченню народних звичаїв і виховних ідеалів, у студентів формується повага до свого народу, його історії та культури. А це сприяє розвитку патріотизму і національної свідомості.

Етнопедагогіка збагачує сучасну освіту, оскільки **е**лементи народної педагогіки (казки, прислів'я, обряди, народні ігри) активно використовуються в освітньому процесі, роблячи його більш змістовним і близьким до життя. Етнопедагогіка орієнтується на моральні цінності, такі як добро, повага до інших людей, працьовитість, що сприяє всебічному розвитку особистості та гуманізації освіти. У процесі вивчення етнопедагогіки майбутні вчителі отримують знання про традиційні форми, методи, засоби та зміст виховання, які можна адаптувати до сучасних умов навчання. Етнопедагогіка є важливою складовою педагогічної освіти, оскільки допомагає поєднати сучасні освітні підходи з багатим культурним досвідом народу, забезпечуючи гармонійний розвиток особистості.

Список використаних джерел

1. Гончарук В. А. Теоретичні підходи до трактування сутності поняття «етнокультурна компетентність» майбутнього вчителя. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10764/1/Teorety%60chni%20pidxody%60%2.pdf
2. Етнопедагогіка. Силабус навчальної дисципліни. URL: https://drive.google.com/file/d/1w4bTZoRJ-Z5fBDCu_rCqpSWL9xYd4L6H/view
3. Сухомлинська О. В. Деякі питання етимології педагогічного знання. *Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*. Київ : А.П.Н., 2003. С. 3–15.
4. Янченко Т. Формування етнокультурної компетентності студентів у процесі вивчення «Етнопедагогіки». *Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики : зб. матеріалів IX Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю*, 13 трав. 2024 р., Київ / редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол., наук. ред.), Міхно О. П., Антонець Н. Б. Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 79–82.

ФОТОКОЛАЖ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Василь КРЕМІНЬ

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Неллі НИЧКАЛО

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Наталія ФІЛІПЧУК

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Ольга СУХОМЛИНСЬКА

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Георгій ФІЛІПЧУК

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Олена ПОПОВА

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Віктор КІМАКОВИЧ

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Вікторія ЛОСЮК

взяв (ла) активну участь у роботі
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА
ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ:
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження
Народного вчителя України Петра Лосюка)

Ректор Валентина ЯКУБІВ

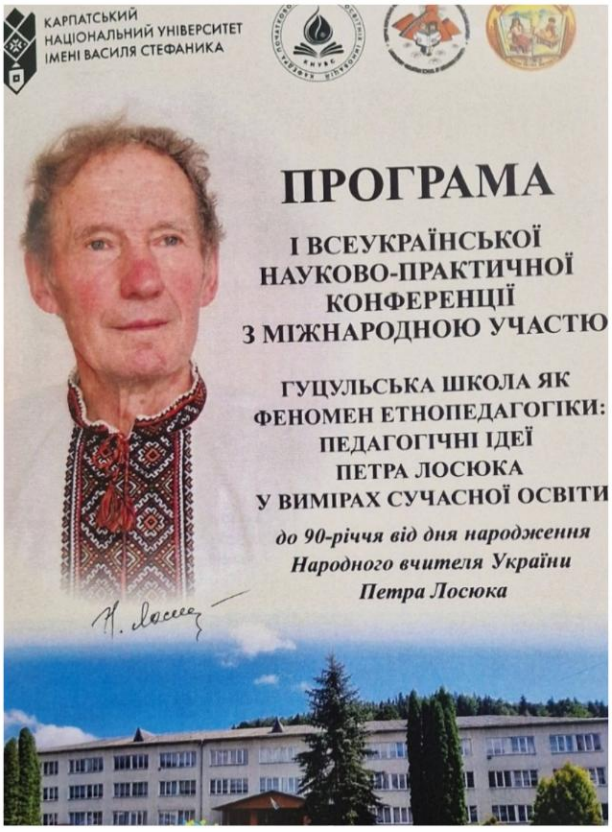
6 БЕРЕЗНЯ 2026 РОКУ

ІНСТИТУТ
педагогічної освіти
і освіти дорослих
НАПН України

КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ПРОГРАМА
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ
до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка

Програма проведення
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»
(до 90-річчя від дня народження Народного вчителя України Петра Лосюка)
09.30-10.00 – Реєстрація учасників
10.00-11.00 – Вшанування пам'яті Петра Лосюка
11.00-12.00 – Урочисте відкриття конференції. Вітальні слова
12.00-14.00 – Пленарне засідання конференції
14.00-15.00 – Перерва (обід, екскурсії ліцеєм)
15.00-17.00 – Робота секцій
17.00-18.00 – Підсумки роботи конференції. Екскурсія Яворовом (за бажанням).

креативність
інформація
мотивація
родина
майбутнє

Знання – це сила
Виховання – це ключ до майбутнього
Тут починається шлях до Успіху!

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЯК ФЕНОМЕН ЕТНОПЕДАГОГІКИ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПЕТРА ЛОСЮКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»

Електронне видання

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Талком».
м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел./факс (044) 424-40-69, 424-56-26.
E-mail: ukraina.vdk@email.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013.

